İSTİKAMET ÇİZGİSİ

KIRIK TESTİ

17

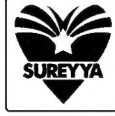
M. FETHULLAH GÜLEN

İSTİKAMET ÇİZGİSİ

KIRIK TESTİ - 17

M. Fethullah Gülen

İSTİKAMET ÇİZGİSİ

KIRIK TESTİ – 17

Süreyya Yayınları
-

http://www.sureyyayayinlari.com

Takdim Yerine

Hizmet hareketi, yarım asırdır hem Türkiye'de hem de dünyanın dört bir tarafında açmış olduğu eğitim müesseseleriyle, yetiştirmiş olduğu kaliteli ve donanımlı insanlarıyla, çok farklı kültürlere uygun geliştirdiği projeleriyle, karşılıklı saygı ve birlikte yaşama kültürü adına ortaya koyduğu hoşgörü ve diyalog faaliyetleriyle önemli başarılara imza atmıştır. Çeşit çeşit engellemelere, önüne çıkan bin bir zorluğa rağmen, dünyanın insanî ve ahlâkî değerler etrafında yeniden şekillenmesine katkı sunabilecek önemli aktörlerden biri hâline gelmiştir.

Elbette böyle bir başarı, öncelikli olarak Allah'ın tevfik ve inayeti sayesinde mümkün olmuştur. Sebepler planında ise on binlerce eğitim gönüllüsünün, hayırsever iş adamlarının, onlara kucak açan ve destek çıkan fedakâr ruhların emek ve gayretlerini görmezden gelemeyiz. Bütün bunların yanında Fethullah Gülen Hocaefendi'nin ilham verdiği hizmet metodunun, irşat ve tebliğ faaliyeti adına ortaya koyduğu ilke ve prensiplerin sağlamlığını, makuliyetini, çağa uygunluğunu ve isabetini de görmek gerekir.

Elinizde tuttuğunuz Kırık Testi serisinin 17. olarak neşredilen *İstikamet Çizgisi* isimli bu kitap dahi tek başına yukarıdaki tespitimizi haklı çıkarmaya yetecektir. Her ne kadar bu eser Hocaefendi'nin farklı tarihlerde (2008-2013) yapmış olduğu ikindi sohbetlerinden derlendiği için birbirinden oldukça farklı konuları ihtiva ediyor gibi görünse de esasında üzerinde durulan temel meseleler aynıdır. Hocaefendi, pek çok eserinde olduğu gibi burada da bir taraftan Allah'a kulluğun esasları ve tahkiki imanı elde etmenin yolları üzerinde dururken, diğer yandan da, başkalarını da sahip olduğumuz değerlerle tanıştırmanın önemine, bunu yaparken takip edilmesi gereken usûl ve üsluba dikkatleri çekmektedir.

"Dünyevî Nimetlerden İstifadede Ölçü", "Uhrevî Hüsrana

Düşmemenin ve Aldanmamanın Yolu", "İman ve Ümidin Kazandırdıkları", "Kullukta Derinleşme", "Arşın Altında Gölgelenecek Yedi Zümre", "İslam'ın Esası İstikamettir", "Güzel Ahlâk Adına Bazı Ölçüler" ve "Dünyevi Nimetler Karşısında Değişmeme" başlıklı yazılarda Hocaefendi, bir taraftan İslâm'ın doğru anlaşılması ve yaşanması adına çok değerli analizler yaparken, diğer yandan da bir mü'minin sahip olması gereken karakter ve hasletleri ortaya koymuştur.

"Aidiyet Mülâhazasına Takılmadan Muhtaçlara Yardım Etme", "Sulhta Hayır Vardır", "Rol Modeli Olarak Sahabe", "Üsluba Kurban Edilen Hakikatler", "İnsan Sevgisi", "Zor Zamanlarda Hizmet", "Tarihte ve Günümüzde Mütekebbirler", "Boşlukta Neş'et Etmiş Nesiller ve Islah Kahramanları" başlıklı yazılarda ise hem mefkûre muhacirlerinin yürüdüğü yolun hususiyetleri dile getirilmiş hem de iman ve Kur'an'a hizmet yolunda koşturan mürşit ve mübelliğlerin riayet etmeleri gereken Kur'anî düsturlar sıralanmıştır..

Bunların yanı sıra eleştirinin usûl ve âdâbı hakkında dile getirilen mülâhazalar, bey'at ve hürriyet kavramlarının hakikat ve mahiyetinin ele alınışı, aidiyet mülâhazasının dinî hareketlere vereceği zararlar, sıdk, nifak ve takiyye kavramları hakkındaki değerlendirmelerin de gerçekten ufuk açısı olduğunu belirtmek gerekir.

Kur'ân-ı Kerim etrafında yapılan doyurucu yorumlar da esere ayrı bir zenginlik katmıştır. Hocaefendi'nin, "Kur'an'dan Hakkıyla İstifade Edebilmenin Yolu" isimli ilk yazıda ele aldığı "duygu safveti" ve "ihtiyaç tezkeresi" ifadeleri, Kur'ân'a karşı doğru bir bakış açısı kazandırması adına gerçekten orijinal ve işlevsel kavramlardır. "İfk Hâdisesinin Verdiği Bazı Mesajlar", "Hillet Mesleğinin Esasları", "Örnek Bir Mürşit: Şuayb Aleyhisselam", "İffet Abidesi Hz. Yusuf" başlıkları altında okuyacağınız satırlar da, Kur'an'ı doğru anlama adına oldukça faydalı izah ve değerlendirmeler içermektedir.

Radikalizmin Müslümanlar arasında hiç olmadığı kadar kendine yer bulduğu, İslâm'ın terör ve şiddetle özdeşleştirildiği, "İslamofobi" algısının her geçen gün daha da tırmandığı bir çağda, Hocaefendi'nin sulh, sevgi, hoşgörü, diyalog ve insanî değerler etrafında örgülediği fikirleri Müslümanlar hatta bütün bir insanlık açısından ayrı bir önem kazanmakta, yeni nesillere bir "İstikamet Çizgisi" sunmaktadır.

Çok kıymetli fikirleriyle İslâm düşüncesinin doğru anlaşılmasına ve çağa uygun yorumlarının yapılmasına katkı sunan Muhterem Fethullah Gülen Hocaefendi'ye teşekkürlerimizi arz eder, Yüce

Allah'tan kendisine sağlık, sıhhat ve afiyet içerisinde uzun bir ömür ihsan etmesini niyaz ederiz.

Süreyya Yayınları

KUR'ÂN'DAN HAKKIYLA İSTİFADE EDEBİLMENİN YOLU

Soru: *Sohbetlerinizde Kur'ân'dan hakkıyla istifade edebilmek için ona duygu safveti ve ihtiyaç tezkeresiyle müracaat etmenin önemi üzerinde duruyorsunuz. Burada söz edilen duygu safveti ve ihtiyaç tezkeresi nasıl anlaşılmalıdır?*

Cevap: Kur'ân-ı Kerim'in doğru anlaşılması ve ondaki ilâhî maksatların görülmesi için dikkat edilmesi gereken pek çok kaide ve disiplinden bahsedilebilir. Bu konuda Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve sahabe-i kiramın izah ve temsilleri çok önemli olduğu gibi İslâm ulemasının konuyla ilgili ortaya koyduğu disiplinler de mutlaka göz önüne alınmalıdır. Fakat Kur'ân ilimlerine dair dikkat edilmesi gereken bu tür prensiplerin de öncesinde bir insanın duygu ve düşünce safvetine sahip olması ve Kur'ân'ın ortaya koyduğu beyan ve ahkâma ihtiyaç hissetmesi çok önemlidir.

Duygu Safveti

Duygu safveti, insanın, düşünceleri itibarıyla duru olması, samimiyetten ayrılmaması, ele aldığı meseleyi incelerken ve anlamaya çalışırken onun dışındaki başka mülâhazalara kapanması demektir. Bu yönüyle o, her meselede önem arz eder. Kur'ân ve Sünnet'e duygu safvetiyle yaklaşma, insanın bütün önyargılardan sıyrılarak ve yabancı ideoloji ve felsefelere kapanarak bu iki kaynağı murad-ı ilâhiye uygun olarak kendi bütünlüğü içinde anlama niyetini, azmini ve gayretini ifade eder. Duygu safvetine sahip olan bir insan sadece Allah'ın rızasını düşünür. Dolayısıyla Kur'ân'ı, kendisini anlatma adına bir basamak yapmaz. Kur'ânî bir ruha sahip olan insan, Allah'ın kelâmını hiçbir şeye âlet etmez. Zira onun asıl maksadı

öncelikle ilâhî beyanı Allah'ın maksatlarına uygun olarak anlayabilmek, sonra da bunları başkalarına duyurmaya çalışmaktır.

Eğer bir insan Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerini, kelimelerini, konularını, muhtevasını iyi biliyor ama bunları, kendini ifade etmeye vesile olarak kullanıyorsa, onun duygu ve düşüncelerinin saf ve duru olduğu söylenemez. Kur'ân hakkındaki bilgisine dayanarak başkalarının kendisine ihtiram göstermesini isteyen veya bununla bir kısım makamlar elde etmeyi arzulayan bir insanın duyguları kirli demektir. O, Kur'ânî bir gönül ve ruha sahip değildir. Böyle bir insanın umduğu şeylere nail olması imkânsızdır. Muvakkaten bazı insanlar aldansa ve onun arkasından koşsalar da bu sürekli olmayacaktır.

Duygu safvetinin niyet ve maksatla sıkı bir münasebeti vardır. Kişinin niyetinin iyi veya bozuk olmasına göre Kur'ân'dan istifadesi de değişecektir. Bilgiçliğini ortaya koyma, başkaları tarafından saygı ve takdir görme, insanların teveccüh ve alâkasını kazanma gibi bozuk niyetlerle Kur'ân'a yönelen ve bu alanda ilim sahibi olmak isteyen bir insan muvakkaten bu emellerine nail olsa bile hakkıyla Kur'ân'dan istifade edemeyecektir. Buna mukabil, derya yerine bir damlaya talip olmayan, küçük hesapların peşinde koşmayan ve sadece Allah rızasını düşünen, Allah'ın insanlığa inzal buyurduğu Yüce Kitab'ı vasıtasıyla O'nun maksatlarını anlamaya çalışan ve bu sayede Allah'a kâmil bir kulluk ortaya koymayı isteyen bir insan ise Kur'ân'ı çok daha derince anlayacak ve çoklarının göremediği hakikatleri görecektir.

Bu açıdan insan en başta, Kur'ân karşısındaki duygu ve düşüncelerini gözden geçirmeli ve zihninde onu nereye koyduğuna dikkat etmelidir. Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğunu unutmamalı ve ona –hâşâ– bir beşer sözüymüş gibi sathi bir nazarla bakmamalıdır. Onun kendine has bir edası ve ifade biçimi olduğunu hatırda tutmalıdır. Eğer Kur'ân'ın kendisine kapılarını açmasını ve sonrasında bu açık kapılardan onun içine girmeyi istiyorsa, duygu ve düşüncelerinin kendisi için bir perde ve hail olmamasına ve kendisine husuf ve küsuf yaşatmamasına dikkat etmelidir. Kur'ân'ı doğru görmek, onun mânâlarını doğru anlamak ve Rabbimizin, onun ifadeleri arasında yer alan muradına ulaşmak için her türlü kirli mülâhazadan sıyrılmalı ve niyet duruluğuna ulaşmalıdır.

Bir insanın Kur'ân karşısında böyle bir niyet duruluğuna erişmesi, ulaşılması çok zor bir hedef olduğu için bu konuda Allah'a ne kadar dua edilse sezadır. Bir insanın ellerini kaldırıp, "Allah'ım, bize gönderdiğin ilâhî kelâmında yer alan yüce maksatlarını anlamak

istiyorum. Kelamında Sen'i tanımak ve Sen'i duymak istiyorum. Kelamını Sen'den duyuyor gibi veya en azından Habibinin lâl ü güher saçan dudaklarından dökülüyor gibi duymak istiyorum. Allah'ım, beni Kur'ân'ı anlamaya muvaffak kıl!" demesi çok önemlidir. Eğer bir kimse fakire gelip bu şekilde bin defa dua ettiğini söylese benim cevabım, "Niye iki bin defa değil!" şeklinde olacaktır.

İhtiyaç Tezkeresi

İhtiyaç tezkeresi ise bir insanın Kur'ân'ı, –bir kitaba isim olmuş bir ifadeyle– *"menhelü'l-azbü'l-mevrûd"* yani tertemiz ve dupduru bir tatlı su kaynağı gibi görmesi ve ona olan ihtiyacını hissetmesi demektir. Böylece ondan istifade etme adına fikir, mantık ve muhakeme kovasını salacaktır. Hatta meseleyi sadece akıl düzeyinde de bırakmayarak kalbinin enginlikleri ve vicdanının derinlikleriyle işin içine girecek ve oradan alabildiğini alacaktır. Aksi takdirde insan bu tatlı su kaynağına kovasını salsa bile bir şey elde edemez ve boş bir kovayı kuyudan çıkarır.

Bilindiği gibi ihtiyaç çok önemli bir üstattır. O, insanı yeni şeyler öğrenmeye ve yeni keşiflerde bulunmaya sevk eden önemli bir dinamiktir. İhtiyacın ileri derecesi olan "ıztırar"ın (zaruret durumuna maruz kalma, dara düşme) Allah'a karşı çok önemli bir müracaat üslubu olduğu ve Allah'ın "muztarr"ın (ıztırar durumuna düşmüş, darda kalan kimse) duasına icabet edeceği bizzat Kur'ân-ı Kerim'de ifade edilmektedir.[1]

İşte insan ıztırar derecesinde bir ihtiyaç ile Kur'ân'a yönelir, "Allah'ım, ben Kur'ân'sız edemem. O olmadan doğru yolu bulamam, sırat-ı müstakimde kalamam." der, Kur'ân'a duyduğu ihtiyacı derinlemesine hissederek ona müracaat ederse aradığını onda bulur. İnsan, dilenmeye doymuş, ihtiyaç izhar etmeyen, yüzünü öbür tarafa çevirip "Verirsen ver, vermezsen verme!" tavırları içerisinde kendisinden bir şeyler isteyen dilenciyi önemseyip ona bir şey vermez. Buna karşılık bir de gerek hâl ve tavırlarıyla gerekse sözleriyle ihtiyaç içerisinde olduğunu hissettiren dilenci vardır ki böylesini reddetmek zordur. Dolayısıyla dilencinin bile ihtiyacının farkında olması, dilenmesini ve istemesini bilmesi, maksadına ulaşması adına çok önemlidir.

Keza, müstağni tavırlarla, bilmiş bilmiş konuşarak soru soran kimsenin alacağı cevap da ona göre olacaktır. Muhatabı ya böyle bir soruya cevap vermeyecek ya da kerhen birkaç şey söyleyip meseleyi

geçiştirecektir. Fakat bir insan soru soracağı şahsa güven içerisinde ve gerçekten onun cevabına muhtaç bir tavırla soru soracak olursa, cevap veren de elinden geldiği ölçüde onun talebini karşılamaya çalışacaktır.

Aynen bunun gibi eğer bir mü'min, Kur'ân-ı Kerim'e duyduğu ihtiyacının farkında olarak ona gönülden teveccüh ederse onu daha derince ve engince anlayacaktır. Zira Kur'ân, hazinelerini ancak, samimi hislerle kendisine yönelen kimselere açar. Fakat Kur'ân'a karşı müstağni davranana Kur'ân da "kıskanç" davranacaktır. Kendisine müstağniyane tavırlarla yanaşan kimseye karşı panjurlarını indirecek, kapılarını kapatacak ve *"Beyhude yorulma, kapılar sürmelidir."* diyecektir. Her ne kadar Kur'ân âyetlerini okuyan kimse onların zahirî mânâlarından bir şeyler anlasa da katiyen arka plânına nüfuz edemeyecek, derinliklerine inemeyecek ve onların altında yatan makâsıd-ı ilâhiyeyi göremeyecektir.

İhtiyacının Farkında Olma

Burada bir hususun daha üzerinde durulması faydalı olacaktır. Bir insanın Kur'ân'a ihtiyaç tezkeresiyle başvurabilmesi için öncelikle ihtiyacının şuurunda olması gerekir. İşte bu ihtiyacı hissedebilme adına bir kısım dinamiklerin değerlendirilmesi gereklidir. Mesela Kur'ân'ın nasıl bir kitap olduğunu anlama, bizim dünyevî ve uhrevî ihtiyaçlarımızı karşılamada onun nasıl hayatî bir rolü olduğunu idrak etme, Kur'ân'da yer alan bir kısım meselelerin daha iyi anlaşılmasını sağlama gibi noktalarda birbirimizi ikaz edebilir ve tevcihte bulunabiliriz. Gerekirse Kur'ân'a dair bir kısım eserleri aramızda müzakere etmek suretiyle bu konuda daha donanımlı hâle gelmenin imkânlarını değerlendiririz. Kur'ân'la ilgili sohbet ve dersler yapmak ve bu derslerde bir kısım meseleleri ele almak suretiyle insanlara Kur'ân'a nasıl ihtiyaçları olduğunu gösterebiliriz. Eğer biz bu konular etrafında sürekli pratik yapar, yapacağımız sondajlarla Kur'ân'a dair bir kısım meseleleri ortaya çıkarır ve dikkatleri bunların üzerine çekmeye çalışırsak zamanla insanlara ihtiyaçlarını hissettirebilir ve onları Kur'ân'a yönlendirebiliriz.

Aksi takdirde Kur'ân, anahtarlarını elde edemediğimiz bir hazine olarak önümüzde durur da biz ondan layıkıyla istifade edemeyiz. O, ne kadar ulvi ve değerli bir hazine olursa olsun ondan istifade edebilmek için anahtara ihtiyaç vardır. İşte ihtiyaç tezkeresi ve duygu safveti ondan istifade edebilme adına böyle önemli iki anahtardır. Bu

açıdan öncelikle bu anahtarlara sahip olmanın ve bu konuda başkalarına da yardımcı olmanın yollarını aramalıyız.

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ اِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ *"Ey iman edenler! Allah sizi, hayat verip dirilteceği gerçeklere çağırdığında, siz de O'nun ve Resûlü'nün çağrısına icabet ediniz."*[2] Demek ki bizim dirilişimiz Allah ve Resûlü'nün çağrısına icabet etmemizle yani Kur'ân'ın hükümlerine tâbi olmamızla gerçekleşecektir. Bu çağrıya kapalı kalanların diri kalmaları da mümkün değildir. Çağrıya tam mânâsıyla icabet edebilmenin yolu ise insanın her türlü önyargıdan, ülfet ve ünsiyetten, şartlanmışlıktan kurtularak duygu safvetiyle Kur'ân'a bakabilmesi ve aynı zamanda ihtiyaçlarının farkında olarak bunları onunla gidermeye çalışmasıdır.

Farklı bir tabirle, dirilebilmeniz için mutlaka Kur'ân'dan istifade etmeniz gerekir. İstifade edebilmek için de ondan bir şeyler yudumlamanız, onu duymanız, hissetmeniz, tam mânâsıyla içinize sindirmeniz, tabiatınıza mâl etmeniz, biraz daha sade Türkçeyle söyleyecek olursak onu içtenleştirmeniz gerekir. Öyle ki aklınız ve mantığınızla Kur'ân'ın içine girdiğiniz zaman aksine ihtimal vermeyecek şekilde onun Allah kelâmı olduğunu kabullenmelisiniz. Bu, Allah'tan isteyeceğimiz en önemli şeylerden birisidir.

Çocukken bize öğretilen saf ve basitçe bir akideyle Kur'ân'a bakma değil, bilakis, Kur'ân'a olan imanımızı aklımıza, mantığımıza, hislerimize, latifelerimize kısaca mahiyetimize öyle sindirmeliyiz ki aleyhte bir şeyle karşılaştığımızda düşünmeden ve farkında olmadan buna reaksiyon gösterebilmeliyiz. Kur'ân'ı müdafaa noktasındaki tepkimiz bizde tabii hâle gelmeli. Dıştan gelen yanlış, ters ve sapık fikirler tabiatımızın tepkisiyle ters yüz edilmeli. Eğer bu konuda içimizde şüpheler beliriyor ve sarsıntı yaşama sath-ı mailinde duruyorsak bu, Kur'ân'ı anlamamıza engel olacaktır.

Bu açıdan ellerimizi açıp, "Allah'ım, bana Kur'ân konusunda öyle bir iman ver ki karşıma bin tane şeytan çıksa ve aklî ve mantıkî delillerle beni Kur'ân'ın kelamullah olmadığı noktasında ikna etmeye çalışsalar, ben yine de bunların hepsini elimin tersiyle itebileyim. Ne akıl ne tasavvur ne de tahayyül plânında Kur'ân'a olan imanımın yanına, muhalif hiçbir mülâhaza sokulmasın. Sokulanlar da benim imanımın sübuhat-ı vechi karşısında eriyip gitsin." demeli ve bu konuda kararlı durmalıyız. Daha önce de söylediğimiz gibi bu konuda Allah'tan ne kadar çok talepte bulunursak bulunalım yine de az istemiş oluruz.

Fakat ne yazık ki insanları ruh hâletleriyle değerlendirdiğimiz zaman bu mevzuda Allah'tan ciddi bir istekte bulunulmadığını görüyoruz.

Bir insan bu konuda Allah'tan ısrarlı bir şekilde talepte bulunursa, kendisi de en azından, "Acaba böyle bir imanı nasıl elde edebilirim?" diyecek ve bu işin arkasına düşecektir. Bir seyyah gibi bunu araştıracak, bulduklarını yeterli görmeyecek ve sürekli, *"Daha yok mu?"* diyecektir. Bunun arkasına düşen bir insan eğer ciddi ve gayretli olur ve bütün benliğiyle işin içine girerse er-geç maksuduna ulaşacaktır. Fakat aramayanın bulması mümkün değildir.

Bu sebeple sık sık kendimizi yoklamalı ve bu konuda nerede durduğumuzu kontrol etmeliyiz. Neyin peşinde olduğumuza bakmalı, bizim için hayatımızın en önemli meselesinin ne olduğunu düşünmeliyiz. İman ve marifette derinleşmeyi hayatımızın en önemli gaye-i hayali hâline getirmeli, yeme-içme, çoluk-çocuk sahibi olma gibi dünyevî bir kısım meşgalelerimizi bile bununla irtibatlı götürmeliyiz. Yoksa dağınıklığa düşeriz. Zamanla bir kısım dünyevî işler bizim için birinci gaye olmaya başlar ve biz asıl yaratılış gayemizi unuturuz.

---

1 Neml sûresi, 27/62.
2 Enfâl sûresi, 8/24.

DÜNYEVÎ NİMETLERDEN İSTİFADEDE ÖLÇÜ

Soru: *Refah düzeyinin artması ve imkânların genişlemesiyle birlikte dünyalık nimetlerden istifade de artmaya başlıyor. Kur'ân'da zemmedilen "mütrefîn" güruhuna dâhil olmama adına burada nasıl bir denge kurulmalıdır?*

Cevap: Mütrefîn, Kur'ân-ı Kerim'de, bütün bütün zevk ü safaya dalan, yiyen, içen ve yan gelip kulağı üzerine yatan, aklına estiği gibi gezip tozan ve tamamıyla nefis ve cismaniyetinin yörüngesinde bir hayat yaşayan insanlar için kullanılan bir tabirdir. Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de onlar hakkında şöyle buyurmuştur: وَاِذَٓا اَرَدْنَٓا اَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً اَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيراً *"Herhangi bir belde helaki hak ettiğinde, oranın lüks içinde yaşayan, kendini zevk ü sefaya salmış aristokrat sınıfı fısk u fücura dalarlar. Neticede Allah'ın hükmü hak olur da orayı yerle bir eder, altını üstüne getiririz."*[3]

Başka bir âyet-i kerimede ise اَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِى حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا *"Siz, Allah'ın ihsan ettiği bütün güzel şeyleri dünyada yiyip bitirdiniz; zevk ü safanızı dünyada yaşadınız, keyfinizi dünyada çıkardınız. Öbür tarafa bir şey bırakmadınız."*[4] ifadeleriyle her şeylerini dünyada saçıp savuran ve ahirete hiçbir şey göndermeyen insanlar zemmedilmiştir. Bu tür âyetlerin ikazlarını dikkate alan Ömer İbn Abdülaziz ve Ebû Zer gibi zatlar dünya nimetlerinden istifadeleri ölçüsünde ahirette kayıp yaşayacaklarını düşünmüşler ve çok müstağni bir hayat sürmüşlerdir. Eğer insan bu dünyada Allah'ın ihsan ettiği nimetlerden istifade ederken ölçüyü kaçırmaz, israfa girmez, lüks ve şatafattan uzak kalırsa, ahirette de mahrumiyet yaşamaz.

Benzer başka bir âyet-i kerimede ise dünya hayatının ahirete tercih

edilmesi, Allah'a inanmayanların bir vasfı olarak gösterilmiştir: اَلَّذٖينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ *"O kâfirlerdir ki bilerek ve isteyerek dünya hayatını ahirete tercih ederler."*[5] İnsan, bir karınca kadar olsun, "Bu yazın bir de kışı var!" demez, birkaç buğdayı da kış için saklamayı düşünmez ve dünyada ekip biçtiği bütün nimetleri burada tüketirse, ahirete bir şey kalmayacaktır. Demek ki bir insanın her şeyi bu dünyadan ibaret görmesi, ahireti düşünmeden elindeki imkânları burada yiyip bitirmesi, hayatını tamamen bu dünyaya göre ayarlaması ve bu dünyayı esas maksat yapması onun için bir kayıp sebebidir. Bir yönüyle bu ve buna benzer âyet-i kerimelerde mütrefînin özellikleri anlatılmaktadır.

Sosyal Adalet

Sosyalistler ve komünistler ile bunlardan etkilenen bazı İslâm âlimleri sosyal adalet kavramına çok vurgu yaptılar. Fakat bu meselenin konuşulması ve yazılması kolay olsa da asıl önemli ve zor olan onu uygulamaktır. Yani başta Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) olmak üzere onun Raşit Halifeleri Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ali gibi yaşayabilmektir. Onlar devlet idare ettikleri ve geniş imkânlara sahip oldukları dönemde bile sade yaşantılarını terk etmemişlerdir. Eskilerin "sevad-ı âzam" dediği halkın çoğunluğunun geçim standartlarını kendilerine ölçü olarak almışlar, halk ne ile geçiniyor, ne yiyip içiyorsa onlar da hayatlarını bu çerçevede sürdürmüşlerdir. Pahalı elbiseler giymemişler, kendilerine mükellef sofralar kurdurmamışlardır. Bazen Mescid-i Nebevi'de kumlar üzerinde yatıp kalkmışlardır.

Aynı şekilde Emevi halifelerinden olan Ömer İbn Abdülaziz de dört halifenin yolundan gitmiş ve hazinenin dolup taştığı bir dönemde bile sade hayatını hiç değiştirmemiş, zeytinyağına ekmek banıp yemeye devam etmiştir. İşte gerçek adalet ve hakkaniyet budur. Bu sebeple o, iki buçuk yıllık hilafeti dönemine belki de yüz yıllık icraatı sığdırmış, kendinden önceki Emevi halifelerinin bozdukları çarkı endazeden geçirerek yeniden düzene koymuştur. Onun ortaya koyduğu ceht ve gayret sayesinde Emevilik Şam'da bittiği dönemde Endülüs'e açılmış, orada ümranlar kurmuş ve sekiz asır boyunca Avrupa'yı aydınlatmaya devam etmiştir. Allah, kendi hayatlarında bu ölçüde hassas olan bu gibi zatların önünü açmış ve onları büyük başarılara muvaffak kılmıştır. Devletin başındaki insanlar sahip oldukları imkânlara rağmen sevad-ı âzamın durumunu göz önünde bulundurarak aza

kanaat edebiliyor ve iradeleriyle fakirane bir hayat yaşamayı tercih edebiliyorlarsa işte o zaman sosyal adalet temin edilebilir.

Aksi takdirde, bir toplumda aristokrat bir azınlık bütün imkânları elinde bulundurur, mükellef sofralara oturur kalkar, pahalı elbiseler giyer ve lüks bir hayat yaşarsa bu durum, fakir halkın iştahını kabartır ve onları harekete geçirir. Nitekim bir dönemde Avrupa'daki sosyal hareketlere, Rusya ve Çin'deki ihtilallere bakılacak olursa, bunların altında yatan sebebin zengin ve fakirler arasındaki sınıf mücadelesi ve çatışmasının olduğu görülecektir. Onlar, ülke servetinin küçük bir azınlığın elinde dolaşmasından rahatsız olmuş ve bunun önüne geçmek için proletarya diktatörlüğüne yönelmişlerdir. Fakat bu defa da mesele tam tersine dönmüş, bu taraftaki ifrat diğer tarafta tefriti netice vermiştir. Meseleyi çözdüklerini zannettikleri anda vuruşma farklı bir şekilde cereyan etmeye başlamıştır.

Görüldüğü gibi mütrefîn güruhu kendi akıbetlerini mahvederken toplumda da kavga ve çatışmaların fitilini ateşlemektedir. Bundan kurtulmanın çaresi ise, yukarıda da işaret edildiği gibi, idarecilerin ve zenginlerin, yaşantılarında ve harcamalarında toplumun genelinin durumunu nazar-ı itibara almalarıdır. Hatta bunun da ötesinde onlar, sahip oldukları imkânları muhtaçlarla da paylaşmalı, zekât, sadaka ve infak gibi yollarla onlara el uzatmalıdırlar ki toplumun bu iki kesimi arasında bir uzlaşma sağlanabilsin. Böylece ne yukarıdan aşağıya baskı, zulüm, tahakküm veya istihkar gelsin ne de aşağıdan yukarıya kin ve nefret yükselsin. Nitekim Raşit Halifeler sıradan bir insan gibi yaşadıkları için toplumun saygı ve güvenini kazanmışlardır. Bir kısım Emevi sultanları ise lüks ve şatafat içerisinde sürdürdükleri hayattan ötürü toplumun kin, nefret ve öfkesini celbetmişlerdir.

Allah'ın, zenginliğinin hakkını veremeyeceğini bildiği bazı kullarına kısıtlı imkânlar vermesi ve böylece onları gaflet ve sefahatten koruması bir cebr-i lütfîdir. Yani Allah'ın fakir bıraktığı veya orta seviyede bir hayat lütfettiği bir insanın mütevazi bir hayat yaşaması onun için bir lütuftur. Fakat burada asıl önemli olan bu dengenin irade ile kurulmasıdır. İnsana asıl sevap kazandıracak olan davranış, dünyalık nimetlere sahip olduğu hâlde iradesinin hakkını vererek zevk ü sefaya dalmaması, Allah'ı ve haşr ü neşri unutmaması, ibadet ü taatini aksatmamasıdır. Zira bolluk ve servet çoğu zaman gaflet sebebidir. Gaflet ise dünyaya dalmayı ve Allah'tan uzaklaşmayı beraberinde getirir. İşte dünyevî imkânların genişlemesinin insan için böyle bir dezavantajı vardır. Fakat insan, dişini sıkar, istikametini

kaybetmez, hâl ve tavırlarıyla kimsenin iştihasını tahrik etmez, kimseyi tepkiye sevk etmez; bilakis sahip olduğu imkânlarla muhtaçlara el uzatır ve onların sevgi ve sempatisini kazanırsa işte o zaman nimetlerin hakkını vermiş, şükrünü eda etmiş olur.

Devletlerin Yıkılmasında Zevk ü Sefanın Yeri

Ecdada saygı gösterme ve seleflerimizi hayırla yâd etme benim çok önem verdiğim bir düsturdur. Çünkü onlar dine çok hizmet etmişlerdir. Bu sebeple mümkün mertebe onları sorgulamaktan ve tenkit etmekten kaçınırım. Bununla birlikte bir kısım tarihî realiteleri görmenin ve bunlardan ders çıkarmanın önemi de inkâr edilemez. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren Emevi, Abbasi, Osmanlı ve Endülüs gibi İslâm devletlerinin çöküş ve yıkılış sebepleri incelendiğinde dünyaya meyletmenin, lüks ve israfa dalmanın bunda önemli bir yeri olduğu görülecektir.

Mesela Osmanlı devletinin bidayetinden Kanunî dönemine kadar sultanlar hep ordunun başında sefere çıkmışlar ve askerlerin kuvve-i mâneviyesini takviye etmişlerdir. Fakat daha sonraki dönemde sultanlar orduyla birlikte sefere çıkma âdetini terk etmiş, ordu da kendine has kahramanlıkları artık sergileyemez olmuştur. İşte bundan sonradır ki bozgunlar bozgunları takip etmiştir. Mesela Viyana bozgunu sonrasında Merzifonlu idama mahkûm edilmiştir. Fakat acaba buradaki tek suç orduya ve Merzifonlu'ya mı aittir? İnsan şu düşüncelerden kendisini alamıyor: "A benim mübarek sultanım! Sen niye Viyana'ya gitmedin. Kanunî ve Yavuz gibi senin birçok deden cephede veya cepheye açılırken ruhlarının ufkuna yürümüşlerdi. Sen niye onların yolunu terk ettin!"

Maalesef Osmanlı'nın son döneminde saraya kapanma ve zevk ü sefaya dalma bizi felç etmiştir. Şatafatlı evlerde yaşama, bir evle yetinmeyerek ikincisini, üçüncüsünü yapma, hatta çocuklar ve torunlar için de binalar dikme, yetmedi damatları, gelinleri de düşünme, kısaca yaşatma idealinden vazgeçerek yaşama tutkusuna sarılma bizim için tam bir felâket sebebi olmuştur. Abdülhak Şinasi Hisar'ın *Boğaziçi Mehtapları*'nı okuyacak olursanız, Osmanlı'nın son döneminde nasıl bir zevk ü sefaya dalındığını açık olarak görürsünüz. İşte bu, bizim için öldüren bir AIDS mikrobuna dönüşmüştür.

İffetli Yaşamanın ve Peylenmemenin Yolu

Beşer hayatında her zaman için söz konusu olan böyle bir gafletin

bizi de esir alacağını unutmamalı ve bu konuda sürekli teyakkuz hâlinde bulunmalıyız. Ben çok lüks olduğunu düşünerek şu anda kaldığım mekândan bile rahatsız oluyorum. Koltukta oturmaktan sıkılıyorum. Hâlâ ruhumda tahta kulübede, cami penceresinde kalma arzusu var. Çünkü ben ancak altmış yaşından sonra belli rahatsızlıklarımdan ötürü döşekte yatmaya başladım. Ne talebeliğim ne de daha sonraki uzun hayatım boyunca lüks koltuklarda oturmadım. Bu, sunî bir tevazu olarak görülmemelidir. Bilakis bunlar benim tabiatıma ters olan şeyler.

Esasen her mü'min bu konuda dikkatli olmalı ve iradesiyle kendisini dengelemelidir. O kadar ki dünyaya ait duygulara, tutkulara, zevk ü sefalara, "Ben bu ruha girerek kendimi ifade edebilirim." dedirtmemek gerekir. İnsan, fıtrata uygun ve ihtiyaçlarına kâfi gelecek bir şekilde yaşayabileceği bir zemin oluşturmalı, onun dışında nefsin ve şeytanın nüfuz edebileceği bütün menfezleri kapatmalıdır. Yoksa rahat düşkünlüğü ve tenperverlik insanı bohemliğe sevk eder. Bohemliğe dalan bir insan ise öyle bir illüzyona kapılır ki artık beynine çip yerleştirilmiş birisi gibi sürekli onun güdümünde bir hayat yaşamaya başlar.

Eğer insan, dünyevî nimetlerden istifade konusunda kendisini disiplin altına almaz ve meşru daireyle iktifa etmezse başkalarının istismarına da açık hâle gelebilir. Öyle kimselerin tuzağına düşer ki bir süre sonra onların dümen suyuna girmek ve onlar nasıl isterse öyle hareket etmek zorunda kalır. Bugüne kadar bizi mahvedenler ve parçalayanlar hep bu tür yolları kullanarak mahvetmişlerdir. Günümüzde de kötü niyetli bir kısım şer odaklarının dünyada barış ve huzurun sağlanması adına çok önemli hizmetler yapmaya namzet olan böyle bir hareketi boş bırakmayacaklarını hatırda tutmak gerekir. Onlar, kendi karanlık emelleri istikametinde kullanmak için bazı insanlara yanaşabilir ve onlara dünya zevki namına bazı şeyler teklif edebilirler. Hatta bazen suret-i haktan da görünebilirler. Sağdan yaklaşarak dünya adına bazı imkânlar sunabilirler. Bunu yaparken de sizi peyleyebilir, esir ve köle hâline getirebilirler. Eğer siz bu konuda gereken hassasiyeti göstermez ve uyanık olmazsanız, hiç farkına varmadan iradelerinizi ve yapacağınız aktivitelerinizi felç edebilirsiniz.

Oysaki siz çok hayatî bir misyonun temsilcilerisiniz. Siz, yaşatma kahramanlarısınız. Yaşama sevdasına tutulduğunuz an, yaşatma işi olduğu yerde kalır. Kendinizi yaşamaya salarsanız, yaşatma aktivitelerinizi kaybedersiniz. Bu durumda artık sizin varlığınızdan da

söz edilemez. Artık siz yoksunuz demektir. Cenâb-ı Hakk'ın böyle bir cemaat hakkındaki hükmü ise bellidir: يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِى اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُٓ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَٓائِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ *"Ey iman edenler! İçinizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah öyle bir kavim getirecek ki O, bu kavmi sever, onlar da O'nu severler. Mü'minlere karşı başları yerde, kâfirlere karşı ise onurludurlar. Allah yolunda mücadele ederler ve kınayanın kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allah'ın bir fazlıdır, onu dilediğine verir. Allah, atası, ihsanı çok bol olandır ve her şeyi en iyi şekilde bilendir."*[6] âyet-i kerimesinde de ifade edildiği üzere Allah onları kaldırır bir kenara koyar ve onların yerine yepyeni ve taptaze insanlar getirir.

Burada anlatılan *"dininden dönmenin"* farklı seviyeleri söz konusudur. Bazıları imandan küfre dönerler. Bazıları İslâmî esasları yaşama mevzuunda gevşek davranır ve kendilerini tembelliğe salarlar. Bazıları da baştan sahip olduğu hizmet etme aşk u iştiyakını kaybeder, yaşatma duygusu, fedakârlık hissi, diğergâmlık anlayışı gibi duyguları bir yana koyar da, yürüdüğü yoldan geriye dönerek yaptığı hizmetleri bırakır. Bunların hepsi farklı mânâlarda birer irtidattır, geriye adım atma demektir.

Evet, hangi çeşidiyle olursa olsun, eğer bir toplum benimsediği yolundan, yönünden, yönteminden, sisteminden, dünya görüşünden ve hayat felsefesinden geriye adım atarsa Allah da onlara, "Siz misyonunuzu eda ettiniz. Sizin işiniz bitti artık. Çünkü kendinizi karbonlaşmaya saldınız. Kabuk bağladınız. Bu yüzden sizi alıyorum." der ve onların yerine delice Allah'ı ve Resûlü'nü seven ve onlar tarafından sevilen bir toplum getirir. Onlar, mü'minler karşısında iki büklüm olurken küfür ve ilhad karşısında dimdik dururlar. İ'lâ-i kelimetullah vazifesini eda ederler. Yani kültürlerini ve değerlerini dünyanın dört bir yanına ulaştırmaya çalışırlar. Bu vazifeyi yaparken bazı şom ağızların eleştirilerine ve ayıplamalarına da kulak asmazlar. Zira bu adanmışlar hiçbir beklentiye girmeden böyle bir hizmete koyulsalar da ışıktan rahatsız olan bazı kimseler onlar hakkında olmadık iddialar gündeme getirebilir, uydurdukları yalan ve iftiralarla onları karalamaya çalışabilirler. Fakat onlar bu tür engellemelere takılmadan yollarına devam ederler.

İşte bu sebepledir ki sürekli yeni kalma gayreti içinde olmalıyız. Zira bu hizmetin en önemli dinamiği adanmışlık ruhudur. Eğer bir insan kendini bir davaya adamışsa, onun başka bir beklentisi

olmaz/olmamalıdır. O, ne maddi çıkarlar peşinde koşar ne dünyevî refahını düşünür ne de kendisini zevk ü sefaya salar. Özellikle gayrimeşru kazançlardan ve haram zevklerden, şeytandan kaçıyor gibi kaçar. "Allah'ım, bizi, yaşatma ve fedakârlık ruhundan mahrum etme! Allah'ım, bizi, yaşama sevdası gibi Allah belası bir illetin içine gömme!" diye sürekli dua dua yalvarırlar. Kendileri buna dikkat ettiği gibi arkadaşlarının da bu istikamette kalabilmelerini sağlamaya çalışır, bu konuda kayanlar, sapanlar olursa onları da rehabilite etmeye gayret ederler. Geçmişte çürüyüp giden insanların hâlinden ders çıkarır ve onların düştükleri aynı hataya düşmeme azm ü cehdiyle yaşarlar.

Adanmışların Yolu

Kanaatimce adanmışlar bu konularda cevazlarla değil azimetlerle amel etmelidirler. Onlar, oturdukları evden bindikleri arabaya, giydikleri elbiselerden kullandıkları eşyalara kadar her şeylerinde dikkatli olmalı ve asla lükse girmemelidirler. Eğer iki odalı bir ev ihtiyaçlarını karşılıyorsa daha ötesine gitmemeli, araba satın alırken ihtiyaçlarının olup olmamasına bakmalı ve gardıroplarında ihtiyaç fazlası elbise bulundurmamalıdırlar. Eğer bir yerden başka bir yere seyahat edeceklerse bunun en ekonomik olan yolunu tercih etmelidirler. Dünya nimetlerinden istifadeyi doymaya değil tatmaya bağlamalıdırlar. İmkânları olsa bile kendilerini iktisadî yaşamaya alıştırmalıdırlar. Zaten imkânı olmayan bir insanın fakirliğe kanaat etmesi bir fazilet değildir. Asıl olan imkânlar içerisinde bunu yapabilmektir. Eğer onlar hayatlarını yeniden gözden geçirip bu disiplinlere göre dizayn edemezlerse, başkalarına da düzen veremezler.

Kısaca onlar, hayatlarını tam bir iktisat ve kanaat üzerine plânlamalı ve israfın her çeşidinden uzak kalmalıdırlar. Zira iktisat, bereket sebebi olduğu gibi israf da haybet ve hüsran sebebidir. Her konuda olduğu gibi bu konuda da bizim üsve-i hasenemiz İnsanlığın İftihar Tablosu olmalıdır. Zira O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) eşiyle birlikte kaldığı oda o kadar dardı ki namaz kılarken mübarek anamız ayaklarını çekmediği sürece secde edecek yer bulamıyordu. O, bütün bir ömrünü hasır üzerinde geçirmişti. Günümüzde insanların lüks ve şatafata dalmaları bizim için bir mazeret olamayacağı gibi bir ölçü de olamaz. Bizim için tek bir ölçü vardır; o da Resûl-i Ekrem'dir. Bu konuda başkaları ne derse desin, ne düşünürse düşünsün. Bu ölçüleri

kabul etmeyenler, dünyayı kendi anlayışlarına ve âdetlerine göre şekillendirenler bildikleri gibi yaşayabilirler. Fakat şunu da hatırda tutmak gerekir ki insanlığın, hayatını cismaniyete ve rahata bağlı yaşayan insanlardan alacağı çok bir şey yoktur.

Maalesef günümüzde ciddi bir akıl kılletine, kalb kasvetine ve ruh zilletine maruz kalınmıştır. Allah (celle celâluhu) anıldığında kalbler ürpermiyor. Gözler kupkuru. Zimamlar nefsin eline verildiğinden beden ve cismaniyet merkezli bir hayat yaşanıyor. İnsanlar sadece yemeyi, içmeyi, rahat etmeyi ve hayattan zevk almayı düşünüyorlar. Ne ruhun ne aklın ne de kalbin selametinden bahsetmek çok zor. Dolayısıyla insanlık sefalet ve sefahate yol açabilecek bir yola girmiş durumda. Hâlbuki şu mihnet diyarının bir Cennet koridoru hâline getirilmesi, kalb ve ruh hayatındaki canlılıkla mümkündür. Dünya ve ukba huzurunu elde etmenin yolu akl-ı selime, kalb-i selime ve ruh-u selime bağlıdır. Ama maalesef bunlar bizim birkaç asırdan beri yitirdiğimiz değerlerdir ve bu yitiğimizin de farkında olduğumuz söylenemez.

Sürekli sıcak döşekleri ve yumuşak yastıkları kollayan, üzerinde gerinecek koltuklar arayan, mükellef sofralardan kalkmayan, çeşit çeşit nimetlerden istifadeye alışan bir insanın gerçek lezzet olan Allah iştiyakını duyması mümkün değildir. Acaba günümüzde sinesi dinin i'lâsıyla çarpan kaç kimse gösterilebilir!.. Kaç kimse vardır ki ellerini açıp sürekli, "Allah'ım, burada durmam dinini yükseltmem adına bir işe yarıyorsa kalayım. Aksi takdirde beni huzuruna al!" diye inliyordur? İşte bize düşen, yeniden bu ufku yakalamaya, bu ruhu aramızda diriltmeye çalışmaktır.

3 İsrâ sûresi, 17/16.
4 Ahkaf sûresi, 46/20.
5 İbrahim sûresi, 14/3.
6 Mâide sûresi, 5/54.

AİDİYET MÜLÂHAZASINA TAKILMADAN MUHTAÇLARA YARDIM ETME

Soru: *Hizmet'in en mümeyyiz vasıflarından biri olan "başkalarına el uzatma" hasletini kazanma ve bunu pratiğe dökme adına yapılabilecek faaliyetler nelerdir?*

Cevap: Başkalarının yardımına koşmak, Allah'ın inayetine sunulmuş en beliğ bir davetiyedir. Zira bir hadis-i şeriflerinde İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: مَنْ نَفَّسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا نَفَّسَ اللّٰهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسَّرَ اللّٰهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَاللّٰهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ *"Her kim bir mü'minin dünya sıkıntılarından bir sıkıntısını giderirse; Allah da onun ahiret sıkıntılarından birini giderir. Her kim darda kalan kimsenin işini kolaylaştırırsa Allah da onun dünya ve ahiret işlerini kolaylaştırır. Her kim bir Müslümanın bir günahını örterse Allah da dünya ve ahirette onun günahlarını örter. Kul, din kardeşinin yardımında olduğu sürece Allah da onun yardımcısıdır."*[7]

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) başka bir hadis-i şeriflerinde ise insanların en hayırlısının onlara en faydalı olan kimse olduğunu ifade buyurmuştur.[8] Bu itibarladır ki siz insanlığın yardımına koşarsanız, Allah tarafından yardımsız bırakılmazsınız. İnsanlığa el uzatırsanız, hiç umulmadık yerlerden de size el uzatılır.

El Uzatmanın Çeşitleri

Bugüne kadar *"Kimse Yok mu?"* derneği bu alanda önemli bir boşluğu doldurmuştur. Fakat onun yapmış olduğu faaliyetleri yeterli

görmemelidir. Herkes kendi dünyası itibarıyla bir *"Kimse Yok mu?"* oluşturmalı ve insanların imdadına koşmalıdır. Hatta el uzatmanın bütün çeşitlerini göz önünde bulunduracak olursak, maddi yardım faaliyetlerinin dar alanlı kaldığını söyleyebiliriz. Zira muhtaçlara maddî yardımda bulunma, el uzatmanın sadece bir çeşididir. Eğer meseleyi maddî-manevî, dünyevî-uhrevî tüm açılardan düşünecek olursanız, konunun çok daha geniş bir alanla ilgili olduğunu görebilirsiniz.

Bu açıdan biz, sadece maddî sıkıntılar içinde bulunanlara el uzatmakla yetinmemeli, bunun yanında manevî buhranlar yaşayanlara, stresler içinde kıvrananlara, anguazlarla inleyenlere, depresyondan çıkamayanlara da el uzatmalı, onların sinelerine de ümit, itminan ve inşirah boşaltmalı, onlara huzurlu bir hayatın yolunu göstermeliyiz.

Meseleye böyle geniş bir perspektiften bakacak olursak, toplumdaki herkesin kendi durumu ve konumu itibarıyla el uzatabileceği insanlar olacaktır. Mesela imkânları geniş olan bir insan, imkânsızlıklar içerisinde kıvranan kimselere yapacağı maddî yardımlarla el uzatabileceği gibi bir doktor da insanların ağrılarını sızılarını dindirmek suretiyle onlara el uzatabilir. Aynı şekilde, yol yordam bilen ve dünya işlerinden anlayan insanlar, başkalarına danışmanlık yapmakla el uzatabilir; insan psikolojisinden anlayan uzmanlar da bunalım yaşayan kimselere rehberlik yapabilirler.

Bunların içinde en önemlisi de insanlarla Allah arasındaki engelleri bertaraf ederek, kalblerin Allah'la buluşmasını sağlama ve onlara uhrevî hayatlarını kazandırmadır. Hakka dilbeste olmuş ve kendisini i'lâ-i kelimetullah vazifesine adamış insanların yol bilmezlere, yolda kalmışlara, şehrahta yürüyeceği yerde patikada emekleyenlere el uzatması gerekir. Gönüllerin Allah'la buluşmasını engelleyen ve zihinlerin ahireti düşünmesine mâni olan önemli engellerden birisi dünyevî sıkıntılar olduğu için, bunların bertaraf edilmesi adına ortaya konulan ceht ve gayretler de bir yönüyle bunun zımnında değerlendirilebilir. İnsanların maddî-manevî ihtiyaçlarının giderilmesi, onları, basit ve bayağı şeylerle meşgul olmaktan kurtaracak ve onların Allah'a yaklaşmaları adına önemli bir köprü olacaktır. Zor ve sıkıntılı durumdaki insanlara sunulan destekler onların Allah yoluna çağrıya icabetlerini kolaylaştıracaktır.

Esasen maddî ve manevî yardımın birlikte sunulması, enbiya-i izamın mesleğidir. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayat-ı

seniyyelerine göz atacak olursak bunun pek çok örneğini bulabiliriz. O, Cenâb-ı Hakk'ın muazzez ve mükerrem bir memuru olarak hayatı boyunca insanların yardımına koşmuş, sürekli muhtaçları görüp gözetmiştir. Öyle ki, kendisine uzatılan hiçbir eli boş çevirmemiş; olduğu zaman vermiş, olmadığında da vermeyi vaat etmiştir. Aynı zamanda O (sallallâhu aleyhi ve sellem), kalblerle Allah arasındaki engelleri gidererek insanları Allah'a kavuşturma ve Allah'la buluşturma adına yapılması gereken her şeyi kusursuz yerine getirmiştir. Nitekim Veda Hutbesi'nde üç defa, أَلاَ هَلْ بَلَّغْتُ *"Tebliğ ettim mi?"* diye sorduğunda oradaki mahşerî kalabalık hep bir ağızdan âdeta bir koro gibi "evet" cevabını vermişlerdir. O da, *"Allah'ım şahit ol!"* buyurmuştur.

Siz çok ciddi bir sorumluluk duygusuyla sorulan bu soruyu biraz daha açarak şöyle anlayabilirsiniz: "Peygamberlik vazifemi hakkıyla eda ettim mi? Mesajımı size ulaştırdım mı? Size el uzattım mı? Hakkı bütün açıklığıyla size gösterebildim mi?" İşte herkes, durduğu yer ve konum itibarıyla böyle bir sorumluluk duygusu taşımakla, konumunun hakkını verip veremediğinin muhasebesini yapmakla mükelleftir. Mesela bir insan vaizlik yapıyorsa, on veya yirmi sene insanlara hitap ettikten sonra bir de onların hissiyatını almalı ve "Size karşı vazifemi yaptım mı? Buna şahit misiniz?" demelidir. Sorumluluktan kurtulma adına böyle bir davranış çok önemlidir. Böyle bir şehadeti musallaya konulduktan sonraya bırakmamalıdır. İnsan, daha dünyada iken vicdanıyla yüz yüze gelmeli, vazifesini yapıp yapamadığının ızdırabını yaşamalı, bu duygularını kamuoyuna arz etmeli, belli ölçüde onların şehadetlerini yanına almalı ve onlarla Cenâb-ı Hakk'a yürümelidir.

Evet, ihtiyacına göre herkese el uzatabilmek ve yardım talebi için uzanan elleri boş çevirmemek, hem insanlığın bir gereği hem de önemli bir mü'min ahlâkıdır. Bu, ferdî gayretlerle yerine getirilebileceği gibi, *'Kimse Yok mu?'* gibi kurumların eliyle de yapılabilir. Düşmüş insanların elinden tutulabilir, fakir ve muhtaçlara yardım edilebilir, kimsesizlerin imdadına koşulabilir. Bunlar yapılabildiği takdirde Kimsesizler Kimsesi Rabbülâlemîn de en muhtaç kaldığımız yerlerde bize yardım edecektir. Bugüne kadar Hizmet gönüllüleri tarafından bu tür faaliyetler yapılmıştır ve bundan sonra da Allah'ın izni ve inayetiyle yapılmaya devam edecektir.

Aidiyet Mülâhazasını Terk Etme

Burada önemli olduğunu düşündüğüm bir husus üzerinde durmak istiyorum. Bu tür hayır ve yardım faaliyetleri sadece muhtaçların sıkıntılarını gidermek ve bunun neticesinde de Allah'ın rızasını elde edebilmek için yapılmalıdır. Bunun dışındaki bütün mülâhazalardan sıyrılmalı, yapılan yardımlar kesinlikle popülariteye, menfaate âlet edilmemelidir.

Acaba biz bu işleri yaparken bu ölçüde ihlaslı olabildik mi? Yoksa zaman zaman bu güzel işleri ad ve unvana, nam u nişana kurban mı ettik? Kimse hakkında suizanda bulunmak istemem. Fakat yer yer bu konuda kusur etmiş olabileceğimizi de göz ardı etmemek gerekir. Maalesef insanlık adına çok önemli faydalar vaat eden bazı güzel işler, aidiyet mülâhazasına mâl edilebiliyor. Bu da din ve diyaneti sevmeyen insanlarda hafakanlar meydana getirdiği gibi henüz tahkikî imana geçememiş bazı nazarî Müslümanların da gıpta ve haset duygusunu tahrik edebiliyor.

Acaba yapılan bu tür güzel hizmetler hiç falana filana, falancıya filancıya mâl edilmeden götürülemez miydi? Eğer götürülebilir olduğunu düşünüyorsak, orada usûl ve yöntemde hata etmişiz demektir. Bu hatamız da bize düşmanlık yapan insanları tecavüze, ehl-i imanı da hasede sevk etti. Bu yüzdendir ki birileri çok ciddi bir hazımsızlık duygusuyla, kin ve nefret hissiyle oturup kalkıyor ve sürekli dünyanın dört bir tarafında devam eden hizmetleri nasıl bitirebileceğinin kurguları peşinde koşuyor.

Keşke isimsiz müsemma olabilseydik. Yapılan işler fazlasıyla yapılsaydı fakat onların herhangi bir ad ve unvanı olmasaydı. Esasında İslâm'ın ilk dönemlerinde din adına yapılan pek çok şeyin hep birer isimsiz müsemmadan ibaret olduğunu görürüz. O dönemde Müslümanlar zühdü, takvayı, verâı, acz ü fakrı zirvede yaşasalar da bunların temsil edildiği kurumlar, müesseseler, tarikatlar, hareketler yoktu. Hicri üçüncü asra kadar ne Nakşîlik vardı, ne Kadirîlik ne de Rufâîlik. Onlar, sofilik demeden, tasavvuftan bahsetmeden, tarikat bilmeden, tekke ve zaviyeye girmeden Allah'ın emirlerine milimi milimine uyuyor, kalb ve ruh hayatını bütün derinliği ve inceliğiyle yaşıyorlardı.

Bu ifadelerimle, bu tarikatları tesis eden zatların bid'at icat ettiklerini kastetmiyorum. Bilakis onlardan her biri, Allah Resûlü'nün ve O'nun Raşit Halifelerinin hususiyetlerini esas alarak kendilerince bir yol ve yöntem tutmuşlardır. Yaşadığı şartları ve konjonktürü de hesaba katarak kimisi halvetîliği esas almış, kimisi celvetîliği; kimisi

cehrî olmuş kimisi de hafî.

Özellikle hicri üçüncü asra kadar isimsiz olarak mevcut bulunan bu müsemma, isimle serfirâz olunca, hiç farkına varmadan bir kısım aidiyet mülâhazalarını da ortaya çıkarmıştır. Toplumda farklı mensubiyetler, falancılar filancılar zuhur etmiştir. Her ne kadar sertac-ı ibtihaç dediğimiz büyük zatlar için geçerli olmasa da işin daha başındakiler, yapılan işleri aidiyet mülâhazasına bina etmeye başlamışlardır. Bu da toplumda bir kısım bölünme ve parçalanmaları beraberinde getirmiştir. Çünkü herkes "biz", "bizimkiler" demeye başlamış, insanları değerlendirirken öncelikli ölçü olarak "kendi" hizbinden olup olmamasını esas almıştır. Böyle bir tarafgirliğin ise bir kısım haksızlık ve zulümleri de beraberinde getireceğinde şüphe yoktur.

Eğer siz, Abdülkadir el-Geylanî, Mevlâna Halid el-Bağdadî, Şâh-ı Nakşibend gibi bir kıvama sahip değilseniz "falancı", "filancı" olma gibi mülâhazalar sizin için potansiyel çok ciddi birer tehlike demektir. Hatta dikkatli olunmadığı takdirde bunlar, kişi için öldürücü birer zehir hâline gelebilir. Büyük zatlar bu türlü hatalara düşmeseler bile, yapılan hizmetleri bir kısım aidiyet mülâhazalarına bağlı götürmek, bizim gibi avamdan insanları çok farklı vartalar içine atabilir. Bu tehlikeden salim kalabilmenin yolu ise herhangi bir yolda yürüyen veya herhangi bir sisteme bağlı kalan insanların herkese aynı ölçüde bağrını açabilmesi, herkesi eşit seviyede sevebilmesi ve herkesin yapmış olduğu güzel işleri takdir edebilmesidir.

Fakat bence yine de en emniyetli ve en selametli yol, isimsiz müsemma olabilmektir. Keşke yaptığımız hizmetleri böyle götürebilseydik de insanlar "falana" "filana" takılarak yapılan hizmetlere karşı mesafeli durmasalardı. Esasında işin hakikatine uygun olan anlayış da budur. Zira hizmet adına yapılan bütün güzel işleri ne falan ne de filan yaptı; bütün bunları plânlayan, yapan, yaratan Allah'tır. O, bu kaderî plân ve projeyi uygulamak üzere bazı kimseleri figüran olarak seçmiştir. Bu açıdan hiç kimsenin bu güzelliklere sahip çıkmaya hakkı yoktur.

Acaba biz isme çok mu takıldık? Kendimizi geri plâna çekemedik

mi? Kehf sûresinde yer alan, إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِى مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذاً أَبَداً *"Şüphesiz ki onlar size muttali olurlarsa ya sizi taşlarlar veya dinlerine döndürürler. Bu takdirde asla kurtulamazsınız (İtibarınızla oynar, yolunuzu keser, size yaşama hakkı vermezler)."*[9] âyetinin işaret ettiği noktaya dikkat etmedik de düşmanları tahrik edecek ve dostları da hasede sevk edecek şekilde çok mu göz önünde bulunduk? Akla gelebilecek bu tür hususlar üzerinde mutlaka durulmalı, bunlarla yüzleşmeli ve bunların hesabı yapılmalıdır.

Hâsılı, Allah yolunda hizmet ediliyor ve ruh abidemiz ikame edilmeye çalışılıyorsa buna mâni olabilecek her şeyden uzak durulması icap eder. Aidiyet mülâhazasıyla meselelere yaklaşıldığında hizmet bundan zarar görecekse, bu konuda bize düşen mü'mince düşünce şu olmalıdır: Değil aidiyet mülâhazası, eğer hizmetlerin yürümesine bizim canlarımız, cânanlarımız, mallarımız engel teşkil ediyorsa Allah bunların hepsini alsın ama hizmetler durmasın. Bugüne kadar fakirin düşüncesi hep bu yönde olmuştur. Rabbime ellerimi açıp hep şöyle tazarruda bulundum: "Allah'ım, eğer kenarından köşesinden bir şekilde benim mevcudiyetimden ötürü hizmete taarruz ve hücumlar yapılıyorsa, ben tezkeremi vermeye hazırım."

Zira asıl önemli olan, dinimiz, ülkemiz ve bütün dünya insanlığı adına faydalı görülen faaliyetlerin devam etmesidir. Yapılanlar yapıldıktan, gönüllere iman tayfı gönderildikten, insanlar arasında sevgi ve hoşgörü meltemleri estirildikten sonra bizim bilinmemizin, alkışlanmamızın, takdir edilmemizin gereği yoktur. Yoksa Allah'ın takdirinin yerine insanların alkışını koymuş oluruz. Bu da şirkin bir çeşididir. Şirkten âzâde kalmanın yolu ise yapılacak hizmetleri gürültüsüz ve sessizce yapmak, her türlü alayişten uzak kalmak ve sonra da sessizce Rabbe yürümektir. Bizim yolumuz buydu. Ama bu yolun adab u erkânına uygun hareket edebildik mi edemedik mi bilemeyeceğim. Belki de zaman zaman meseleyi acemiliğe ve toyluğa kurban ettik.

Şekilden Kurtulup Öze ve Ruha İnebilmek

Maalesef günümüzde dine dair pek çok meselede isimler müsemmanın çok önüne geçmiş durumdadır. Her şey isimler üzerinde cereyan ediyor. Böyle olunca da bir türlü şekil ve kalıpların ötesine geçilemiyor, öz ve ruh yakalanamıyor. Mesela namaz kılmaktan, oruç tutmaktan, zekât vermekten bahsediyor ve şöyle

böyle bu ibadetleri eda etmeye çalışıyoruz. Hiç kimse bunu küçümseyemez. Bunları küçümseyen, çok ciddi bir haksızlık yapmış olur. Zira Allah bunlara değer atfetmiştir. Fakat bu ibadetleri şeklî olarak yerine getirmenin ötesine geçilemez, onların ifade ettiği mânâ kavranamaz, ibadet şuuru vicdanda derinlemesine duyulamaz, yani onların, hakikate ulaşma adına birer köprü olduğu anlaşılamazsa, müsemmaya geçilemez ve müntehaya doğru yol alınamaz. Nazarî Müslümanlıktan kalbî ve ruhî Müslümanlığa katiyen terakki edilemez. Hele sır, hafî ve ahfâ gibi derinlikler hiç duyulamaz. Çünkü namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetler bir özün kalıpları, zarfları ve kamuflajlarıdır. Asıl olan, bu kalıpların içinden yürüyerek o öze ulaşmaya, onu duymaya ve temsil etmeye çalışmaktır.

Evet, asıl olan, hakiki anlamıyla Müslümanlığı yaşamaya çalışmak, bunda son derece samimi olmak ve başkalarına da örnek teşkil edebilmektir. Eğer kalb sürekli "rıza" deyip atıyor, her işte Allah'ın muradı takip edilebiliyorsa işte o zaman hakiki Müslümanlık yaşanıyor demektir. Esasen belli şahıslar etrafında sistematik hâle getirilen hareket ve müesseselerin yapmak istediği de bundan ibarettir. Ortaya çıkan bu isimlerin arkasında ulaşılmak istenilen ana hedef de İslâm'ın kılı kırk yararcasına yaşanması, –tabiri caizse– Ebû Bekirce, Ömerce, Osmanca ve Alice temsil edilmesidir. Nitekim ilk dönem itibarıyla her gece yüz rekât namaz kılan, savm-ı Dâvûd tutan, haftada hatta üç günde bir Kur'ân'ı hatmeden çok sayıdaki insana bakılacak olursa bu müesseselerin fonksiyonunu eda ettiğini söyleyebiliriz.

Fakat zamanla isim müsemmanın önüne geçmeye başlamış; müsemma isme, ruh cesede, mânâ da kalıba kurban edilmiştir. İsimde ileriye gidildikçe insanlar aidiyet mülâhazasıyla onu daha da ileriye götürmüş ve bir kısım mensubiyetleriyle caka satmaya başlamışlardır. Dini yaşama ve temsil etme adına farklı farklı yollar tuttuktan ve bunları birer ekol hâline getirdikten sonra, her şeyi bunlara bağlamaya ve din adına yapılması gerekenleri sadece bunlardan ibaret görmeye başlamışlardır. Böyle olunca da öz ve mânâya karşı kör, sağır ve kalbsiz hâle gelinmiştir. Meseleler aidiyet mülâhazasıyla değerlendirilince, "Bize iltihak eden ve bizim gibi düşünen kurtulur. Bizim yolumuza tâbi olmayanlar iflah olmaz." gibi oldukça dar ve mutaassıpça değerlendirmelere gidilmiş, dine ve dinin öz değerlerine gadredilmiştir.

Öte yandan, aidiyet mülâhazasına bağlı hareket etme, bir kısım

başarı ve muvaffakiyetlerin falanlara, filanlara atfedilmesine ve dolayısıyla da Allah'ın unutulmasına sebebiyet verecektir. Asıl olan, görülen, tadılan, duyulan her şeyde O'na bir adım daha yaklaşma, her hâdisenin arkasında O'nun kudret elini görebilme, kendini sıfırlayarak sürekli "O" diyebilme iken, aidiyet mülâhazasıyla hareket eden insanlar bunu diyemeyecek ve işin özünden uzaklaşmaya başlayacaklardır.

Uzaklaşmanın en tehlikeli hâli, uzaklaştığının farkında olmamaktır. Çünkü insan uzaklaştığının farkında ise bir şekilde geriye dönerek kaçırdıklarını telafi etmeyi düşünür, istiğfar ve tevbe ile yeniden Allah'a yönelebilir. Fakat bunun farkında olmayan bir insanın hatasından geriye dönmesi de çok zordur. Hele bir de o, bütün doğruları bağlı olduğu grupta görüyor ve onun dışında başka doğrular da olabileceğini mütalaa etmiyor/edemiyorsa ve ister idarî, ister dinî, isterse daha başka alanlarda yaptığı işleri sürekli cı'ya cu'ya bağlıyorsa, hiç farkına varmadan bir uçuruma doğru sürükleniyor demektir. Farklı bir ifadeyle, Allah'a giden yollar mahlûkatın nefesleri sayısınca olduğu hâlde, bu yollardan herhangi birine sülûk etmiş bir insanın sadece onu görüp, onun dışında doğru tanımaması, diğer bütün yolları bâtıl görmesi, –Allah muhafaza– onun için bir helaket ve felâket sebebi olabilir.

Böyle bir tehlikeden uzak kalmanın yolu, öncelikle sürekli imanı yenileme, Allah'la irtibatı güçlü tutma ve O'nun rızasını her şeyin önünde görmedir. Bunun yanında insan sadece kendi yaptığı hizmetlere takılıp kalmamalı, daha başka güzel işler yapanları alkışlamasını da bilmelidir. Dünyanın değişik yerlerinde farklı yollarla hizmet eden insanların faaliyetlerini görmezden gelmemeli, bilakis bunlarla birlikte çalışmanın, ortak hedeflere yürümenin yollarını aramalıdır.

İkinci olarak, insanlık adına ortaya konan faydalı ve gelecek vaat eden faaliyet ve projeleri meth ü sena edip reklamını yapanlar, bu işleri gerçekleştirenler olmamalıdır. Eğer bunların büyütülecek bir yönü varsa onu başkaları yapmalıdır; methedilmeye değerse, başkaları methetmelidir. Bundan da öte, bütün bu güzellikler, evvelen ve bizzat her türlü güzelliğin asıl sahibine (celle celâluhu) verilmeli, insanlardan birilerine şart-ı âdi plânında bir şeyler nisbet edilecekse de içimizden gele gele, gayet samimane, inanarak, "Meselede bizim dahlimiz yok hükmündedir. Başkaları tarafından zemin hazırlanmasaydı, zihinler bu konuda müsait hâle getirilmeseydi

biz bu işleri başaramazdık." denilmelidir. Bu hem hakperestliğin hem Allah'a karşı saygının hem de insanlarda kıskançlık ve haset duygularını tahrik etmemenin bir gereğidir. Yoksa bir taraftan ihlâs zedelenmiş diğer yandan da yol emniyeti ihlal edilmiş olur.

İnsanı Öldüren Virüsler

Özellikle sağlam bir yere tutunamamış ve manevî kıvamlarını elde edememiş insanlar, muhalif esen rüzgârlar karşısında hazana maruz kalmış yapraklar gibi sağa sola savrulup gidebilirler. İnsanın ayağını kaydıracak türlü türlü fitneler vardır. Mesela zalimleri yola getirme, mazlumların iniltilerini dindirme, muhtaçlara el uzatma ve hakkı tutup kaldırmada kullanılması gereken kuvvet, eğer başkalarını ezmede kullanılıyor, şahsî çıkarlara âlet ediliyor ve insanı hak ve hakikate karşı kör hâle getiriyorsa, böyle bir kuvvet insan için Allah belası bir virüstür.

Aynı şekilde, insanlara hak ve hakikati anlatma ve onlara doğru yolu gösterme adına bir kredi olarak kullanılabilecek olan nam, nişan ve şöhret, sadece şahsî bir kısım arzu ve heveslerin tatminine vasıta kılınıp insanı alkış beklentisine ve popülizme sokuyorsa o da insan için ayrı bir musibet olur. Hazreti Pîr böyle bir şöhret için "zehirli bal" tabirini kullanmıştır.[10] Nitekim şöhrete müştak ve müptela olan çoklarının gözümüzün önünde zehirlenip gittiklerini üzülerek müşahede ediyoruz.

Tıpkı kuvvet ve şöhret gibi şehvet de insan için hem bir nimet hem de öldürücü bir virüs olabilir. Eğer neslin devamı için peşin bir ücret olarak insana bahşedilen bu duygu, meşru dairede kullanılırsa Allah'ın insana bahşettiği önemli bir nimet olur. Fakat insan meşru dairedeki zevk ve lezzetlerle iktifa etmeyerek bohemliğe girer ve gayrimeşru dairede değişik tatmin yollarına saparsa şehvet onun için bir bela olur. Günümüzde niceleri şehvet virüsü yüzünden devrilip gitmişlerdir. Bazıları da insanların bu zaafını değerlendirerek onları esir etmiş, ipotek altına almış ve sonra da istediği istikamette kullanmıştır.

Keza meşru yoldan elde edilen ve Din-i Mübin-i İslâm'ı i'lâ etme ve toplumdaki yardıma muhtaç insanlara el uzatma yolunda kullanılan bir servet insan için büyük bir nimet iken, gayrimeşru yollarla elde edilen ve insanı küstahlaştırıp şımartan servet bir iptiladır. Günümüzde ihaleleri ve devletin bütün imkânlarını kendi hesaplarına değerlendiren, gecekondudan gelip kısa zamanda büyük servetlere

konan ve bu servetlerini de bitmeyen hırslarını tatmin etme istikametinde kullanan zavallı insanların hâline bakınca onun nasıl bir musibete dönüştüğünü daha iyi anlarsınız. Servet, Hazreti Osman gibi bir kısım yüce şahsiyetlerin dikey olarak Allah'a yükselmesine vesile olduğu gibi, Karun gibi birilerinin de yerin dibine batmasına sebep olabilir.

İşte cemaat enaniyeti veya aidiyet mülâhazası da bütün bunlar gibi Allah belası bir virüs olmaya adaydır. Aslında farklı duygu ve düşüncedeki insanların ortak bir gaye ve mefkûre etrafında bir araya gelerek birlik oluşturmaları ve sonrasında bu potansiyeli iyilik ve hayır adına değerlendirmeleri onlar için büyük bir nimettir. Fakat Hazreti Bediüzzaman'ın da dikkat çektiği üzere şayet şahsî enaniyetler aidiyet mülâhazasıyla daha da kuvvet kazanıyor, esasında bir dantelanın farklı nakışları gibi olan cemaat, tarikat ve hareketler arasındaki nüanslar büyütülerek birer ayrılık ve çatışma vesilesine dönüşüyor ve haset duygusunun da sevkiyle insanlar alan kapma kavgasına tutuşuyorlarsa, işte o zaman aidiyet mülâhazası toplumsal bir maraz hâline gelir.

Bu tür ihtilaf ve iftiraklar bugüne kadar hep değişik toplum ve devletlerin başına bela olmuş, büyük imparatorlukları bile yerle bir etmiştir. Bunların her birinin insanı batırmaya yeteceğinin farkında olmalı, bu virüs ve mikroplarla mücadele etmeli ve onların yüzünü iyiliğe çevirmeye çalışmalıyız. Eğer bunda muvaffak olabilirsek bunun çok hayırlı neticeleri olur. Aksi durum, hem fertler hem de cemiyetler için bir helak sebebi olarak karşımızda durmaktadır.

---

7 Müslim, *zikir* 38; Tirmizî, *hudûd* 3; Ebû Dâvûd, *edeb* 60; İbn Mâce, *mukaddime* 17.

8 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 6/58; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 6/117.

9 Kehf sûresi, 18/20.

10 Bkz.: Bediüzzaman, *Mesnevî-i Nuriye,* s.113 (Habbe).

UHREVÎ HÜSRANA DÜŞMEMENİN VE ALDANMAMANIN YOLU

Soru: *Kehf sûresinde, "De ki: Size işledikleri ameller bakımından ahirette en büyük kayba uğrayanların kimler olduklarını bildirelim mi? Onlar o kimselerdir ki dünya hayatında ortaya koydukları bütün sa'y ü gayretleri hep boşa gidecektir. Hâlbuki kendilerinin güzel işler yaptıklarını zannederler."*[11] *buyruluyor. Burada sâlih bir dairede bulunuyor görünmemize rağmen, ahirette kaybedenlerden olmamak için dinî hayatımızda ve Allah yolunda yaptığımız hizmetlerde nelere dikkat etmeliyiz?*

Cevap: Öncelikle kısaca soruda zikredilen âyet-i kerimenin üzerinde duralım. İlk olarak âyet, "de, söyle" mânâsına gelen قُلْ lafzıyla başlıyor. Bu daha sonra kendilerine hitapta bulunulacak kimselerin uzak bir mesafede durduklarına işaret etmektedir. Yani bu lafız, herhangi bir yüceltme ve takdir ifadesi olmadığı gibi, bilakis muhatapların durmaları gerekli olan nokta ile durdukları yer arasında ciddi bir mesafe bulunduğunu ihsas ettiriyor.

Âyet-i kerimenin devamında, هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا *"Size işledikleri ameller bakımından ahirette en büyük kayba uğrayanların kimler olduklarını bildirelim mi?"* buyruluyor. Burada geçen أَعْمَالًا kelimesi çoğul olduğu için ibadet ü tâatten muamelata, oradan ahlâka kadar bütün amelleri, tavır ve davranışları içine alır. Belki burada Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ifade ettiği, اَلْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً *"İman yetmiş küsur şubedir."*[12] hadisi hatırlanabilir. İşte bu ifade, hadiste işaret edilen bütün şubeleri içine alır.

Âyette geçen بِالْأَخْسَرِينَ lafzının kalıbı ise, bilindiği üzere, Arapçada *"ism-i tafdîl"* sigası olarak isimlendirilir. Dolayısıyla bu, "en çok zarar

eden, tam anlamıyla ziyanda olan, bütün işlerini zarar içinde götüren veya zararın göbeğine otağını kuran kimseler” demektir.

Âyet-i kerime, اَلَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ifadesiyle, işte bu kişilerin dünya hayatındaki bütün emeklerinin, yapmış oldukları her türlü iş ve amelin boşa gittiğini, bunların kendilerine hiçbir fayda sağlamadığını anlatıyor. Bununla birlikte, وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا onlar, kendilerinin güzel işler yaptıklarını zannediyorlar.

Bu iki âyet-i kerimede zikredilen hususlar, seviyesine göre herkes için farklı bir mânâ ifade eder. Mesela küfür ve şirk ehli için bu âyetlerin ifade ettiği anlam şudur: Onlar, dünya hayatının refahı adına güzel faaliyetlerde bulunduklarını zannederler. Kendilerine göre insanların eksiklerini giderdiklerini, onlara daha güzel yaşama imkânları hazırladıklarını düşünürler. Fakat bunu yaparken Allah’a iman etme, İslâm’ın emrettiği ibadetleri yerine getirme, insanlar arasında güzel ahlâkı hâkim kılma, her yerde yaratılışın esasını teşkil eden sevginin bayraktarlığını yapma, bütün insanlığı ve hatta bütün bir varlığı şefkatle kucaklama gibi en önemli ve en hayatî hususları ihmal ederler.

Bütün bunları görmezden gelerek sadece dünyevî ve maddî bir kısım meselelerle meşgul ve bunlarla müteselli olurlar. Hatta yapmış oldukları işlerin çok önemli olduğunu zannederler. Ne var ki onlar, Allah’ın emir ve yasaklarına tâbi olmayıp İslâm’ın vaz’ etmiş olduğu güzellikleri temsil etmediklerinden büyük bir yanılgı ve kayıp içindedirler. Yaptıkları işlerin önemli olduğuna dair mülâhazalarıyla sadece kendilerini aldatmış olurlar. Çünkü onların ortaya koymuş oldukları bu işlerin, ahirette kendilerine hiçbir faydası dokunmayacaktır.

Öte yandan bu âyet, mesâvîden bir türlü sıyrılamayan ve hayatlarını hep bata çıka yaşayan günahkâr mü’minlere de bakar. Mesela onlar Allah’a kulluk adına sadece haftalık kıldıkları Cuma namazıyla yetinebilir ve bununla kurtulacaklarını zannedebilirler. Allah yolunda yapılan hiçbir ameli küçük göremeyiz. Bazen bir insanın yolda kalmış birisini arabasına alıp bir yere bırakması bile Allah katında çok hora geçen bir amel olabilir. Hele bu amel, dinin çok önemli şeâirinden biri olan Cuma namazını eda etmekse, kimsenin onu küçük görmeye hakkı yoktur. Fakat bir kişi uhrevî kurtuluşunu kendi çarpık kriterlerine bağlıyor ve Allah’ın ölçülerini göz ardı ediyorsa, aldanıyor demektir. Dolayısıyla O’nu inkar edenler hüsranın göbeğine otağını kurdukları gibi böyle bir kişinin de dalâletin

göbeğine otağını kurma ihtimali vardır.

Soruda dile getirildiği üzere elbette bu âyetin i'lâ-i kelimetullahı kendilerine mefkûre edinmiş Hizmet gönüllülerine bakan yönü de vardır. Eğer onlar usûlüddine bağlı kalmaz, Kur'ân ve Sünnet'in rehberliğinde yol almaz ve asıl maksatlarını unuturlarsa, hiç farkına varmadan istikametten ayrılıp böyle bir hüsran yaşayabilirler. Mesela bu insanlar; evler, kültür lokalleri, diyalog merkezleri veya okullar açarak ya da hicretle vatanlarını terk edip yeni diyarlara açılarak i'lâ-i kelimetullah adına yapılması gereken mücahedenin mebdeini yerine getirmiş olabilirler. Yapılan bu tür hizmetler, insanlığa hak ve hakikati anlatma, kalblerin Allah'la buluşması adına aradaki engelleri bertaraf etme, Allah'ı sevdirme ve insanların Allah tarafından sevilmesini sağlama istikametindeki gayretlerin başlangıcını oluşturur. Hizmet adına yapılan faaliyetler ve inşa edilen müesseseler böyle bir mücahedenin yapılabilmesi adına önemli birer vesiledir. Asıl olan, bu vesilelerin çok iyi değerlendirilerek, onlar vasıtasıyla maksadın gerçekleştirilebilmesidir.

Eğer bu gerçeği unutur veya göz ardı eder, hizmet adına yapılan faaliyet ve projelerle kendimizi ifade etmeye başlar, alkışlanma arzusuna kapılır, müşârun bi'l-benân olma (parmakla gösterilme) mülâhazasına girer, başarılarımızı takdir ve tebcile bağlarsak, işte o zaman biz de –Allah muhafaza– hiç farkına varmadan dünya-ukbâ hasareti yaşar ve yaptığımız bütün hizmetleri heba edebiliriz.

Bu konuda istikameti kaybetmemenin yolu şudur: Allah, sizi çok önemli işlerde istihdam edebilir. Seleflerinizin ideallerinin ötesinde başarılara imza atmış olabilirsiniz. İşte böyle bir başarı karşısında bile denilmesi gereken: "İhtimal ki bizim yerimizde başkaları olsaydı, bu işleri çok daha ötelere götürmüş olurlardı. Ne yapalım, bizim güç ve takatimiz bu kadarmış. İyi insanların yerini işgal ettiğimizden, onlara gölge ettiğimizden ve topyekûn bütün bir insanlığın yüzünü güldüremediğimizden ötürü Allah bizi affetsin."

Eğer bu mülâhazalar bırakılıp bunun yerine, elde edilen başarılar karşısında gurur ve kibre girilir ve yapılanların mükâfatı alkış ve takdir olarak dünyada talep edilirse işte o zaman kazanma kuşağında kayıp yaşanır. Ve hele tamamen dalâlet ve hüsran sayabileceğimiz ve küfre/fıska ait birer sıfat olduğundan hiç şüphe etmediğimiz; elde edilen makamların şahsî menfaatler adına istismar edilmesi, onlarla çıkar çarklarının kurulması, Allah yolunda kazanılan itibar kredisinin zenginlik yolunda kullanılması, elde edilen imkânlarla krallar gibi

yaşama arzusuna düşülmesi, lüks arabaların ve villaların peşinden gidilmesi gibi tavır ve davranışlara girilirse, bu takdirde –Allah muhafaza– yukarıdaki âyet-i kerimenin zemmettiği güruha dâhil olunabilir, güzel işler yapıldığı zannedilirken, uhrevî hüsran yaşanabilir.

Aynı şekilde bazıları da vahdet-i ruhiyeyi koruma, nizam ve intizamı sağlama, yapılan hizmetleri ikiye katlama gibi güzel düşüncelerle yola çıkar ve bu düşüncelerini gerçekleştirme adına güzel işler yaptıklarını düşünürler. Fakat onlar da kaba tavırlarıyla sağı solu kırıp geçirir ve yıkılmadık gönül bırakmazlar. Kimseye hatasını söyleme fırsatı vermezler. Çünkü buna tahammül edemezler. Bu açıdan onlar kendilerince millete iyilik yaptıklarını zannetseler de, küfür/fısk sıfatlarıyla muttasıf olduklarından otağlarını hüsran üzerine kurmuş kimselerdir.

Bu dünyada iyi işler yaptığını zanneden, bu güzel işlerin sevaplarını bir havuza akıttığını ve ahirete gönderdiğini düşünen ve ahirette de güzel mükâfatlar elde edeceğini uman bir kişinin, amellerinin içine riya ve süm'a karıştırdığı, kendi çıkarlarını işin içine soktuğu ve bunlarla bir çıkarlar dünyası kurduğu için bütün amellerinin boşa gitmesi ve ahirete de müflis olarak göç etmesi ne büyük bir talihsizliktir!

İşte bütün bu tehlikelerden uzak kalmanın yolu, yapılan bütün amellerin ihlâsla yapılmasıdır. Eğer insanlar size güveniyor, imkânlarıyla size destek oluyor ve siz de dünyanın dört bir tarafına açılarak buralarda hizmet yapabilme adına bir kısım faaliyetlerde bulunuyorsanız, yaptığınız bütün bu işleri sadece Allah rızası için yapmalı ve hiçbir dünyevî hesabı işin içine katmamalısınız. Elbette okullar, üniversiteler, kurslar, kültür lokalleri, diyalog merkezleri açacaksınız. Fakat bunları sadece ama sadece yüce mefkûreniz istikametinde kullanacaksınız. Bunlar vasıtasıyla duygu ve düşüncelerinizi başkalarıyla paylaşacaksınız. Bu tür vasıtaları değerlendirerek gönüllerinizin ilhamlarını başka sinelere boşaltacaksınız. Değerlerinizden başkalarının da haberdar olmasını sağlayacaksınız. Aynı zamanda kendi tekâmülünüz yolunda başkalarının güzelliklerinden alabileceklerinizi de alıp olgunlaşacaksınız. Bunlar sizin vazifeleriniz. Fakat amelin ruhu ihlâs ve samimiyet olduğu için, bütün bunları yaparken maddî ve manevî hiçbir beklentiye girmeyeceksiniz. Tam bir istiğna ve adanmışlık duygusuyla hareket edeceksiniz.

Hâsıl-ı kelam, kendilerini insanlığa hizmete adayanlar, hangi alanda hizmet ederlerse etsinler, enbiya-i izamın yoluna uymalı ve yapmış oldukları hizmetler karşılığında zerre miktarı beklentiye girmemelidirler. Dağları yerinden sökseler, küre-i arzın yörüngesini değiştirseler, güneş sistemine farklı bir şekil verseler bile, eğer yaptıkları bu hizmetler karşılığında maddî-manevî bir kısım beklentilere giriyorlarsa, bütün bu işler boşa gidecek, onlara bir fayda sağlamayacaktır. Mesleğimizin esası budur. Eğer bunun dışına çıkma temayülü taşıyanlar varsa, onlar bir kere daha kendilerini gözden geçirmelidirler. Aksi takdirde "kazandım" dedikleri yerde kaybedebilirler.

---

11 Kehf sûresi, 18/103-104.
12 Buhârî, *îmân* 3; Müslim, *îmân* 57.

ELEŞTİRİ VE TENKİTTE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN NOKTALAR

***Soru:** Eleştiri yapan ve kendisine eleştiri yöneltilen kimseler nelere dikkat etmelidir? Dinde çok önem verilen insaflı ve hakperest olmanın önündeki engeller nelerdir?*

Cevap: Kritik etme, tenkitte bulunma gibi kelimelerle de ifade ettiğimiz eleştiri, herhangi bir şahsın veya grubun ortaya koyduğu iş, tavır, davranış ve sözlerin gözden geçirilip eksikliklerinin ortaya dökülmesi demektir. Eleştiri, usûl ve üsluba dikkat ederek ortaya konulduğunda bir kısım hataların düzeltilmesinde ve eksikliklerin telafi edilmesinde önemli bir faktördür. Buna mukabil olumsuz ve yıkıcı bir tarzda yapılan eleştiri ise problemi daha da büyütecek, tahribatı daha da derinleştirecektir. Farklı bir tabirle insanların kuvve-i maneviyesini kıracak bir üslup kullanma, onları ümitsizliğe düşürecek ve aktivitelerinden geri bırakacak ölçüde sorgulamalara girme veya her şeyi kökünden nefyedecek şekilde genellemelere gitme matlup bir eleştiri tarzı değildir. Dolayısıyla eleştiri, körü körüne itiraz etme, sırf muhalefet etmek için demagoji ve mugalataya başvurma, karşı tarafı karalama veya yerme gibi davranışlardan farklıdır.

İslâmî Kültürde Eleştiri

İslâm tarihine göz atacak olursak, vahyin başlangıcından itibaren farklı şekil ve kalıplarda eleştirinin varlığını devam ettirdiği görülecektir. Mesela sahih hadisleri, uydurma olanlardan ayırma adına ortaya konmuş çok önemli birer disiplin olan metin ve senet tenkidine bu gözle bakabiliriz. İslâm âlimleri, tenkidi bir filtre olarak kullanmak suretiyle uydurma bir kısım sözlerin Peygamber

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözleri içine karıştırılmasının önüne geçmişlerdir. Onlar, hadis ravilerini, rivayet edilen hadis metinlerini, metinlerle ilgili yapılan yorum ve şerhleri vs. çok ciddi sorgulamak suretiyle sahte ve yanlış söz ve yorumların dinin dışında kalmasını sağlamışlardır.

Malum olduğu üzere Kur'ân'ın tamamı mütevatiren nakledilmiştir. Bu yönüyle bütün âyetlerin sübutu kat'idir. Fakat bir kısım âyet lafızlarının delâlet ettiği mânâlar kat'i olsa da, bir kısmı da zannîdir (lafzın mânâya delâletinde kesinlik yoktur). Bunların mânâsının doğru tespit edilmesi adına bütün ihtimaller değerlendirilmiş, ortaya konulan her türlü tefsir ve tevil gözden geçirilmiş, yapılan ciddi sorgulamalarla en doğru hükümlere ulaşılmak istenmiştir. Bu itibarla lafzın delâlet ettiği doğru mânânın bulunması adına âyetler bile böyle bir sorgulama ve kritiğe tâbi tutulmuştur.

Ulema, hadis nakleden ravilerin veya din hakkında konuşan âlimlerin tenkit edilmesinin gıybet, suizan ve tecessüs (insanların gizli hâllerini araştırma) gibi günahlara sebebiyet verebileceğinin farkında olsalar ve bu tür günahlara girmekten çok korksalar da dinin muhafazası adına bunu yapmışlardır. Hadis ilminin dev imamlarından Şube İbn Haccac, senet kritiği yapmadan önce, "Gel Allah rızası için biraz gıybet (!) edelim."[13] diyerek meselenin hassasiyetine ve inceliğine dikkat çekmiştir. Onlar, din adına konuşulduğu veya Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) hadis isnat edildiği bir yerde susmayı doğru bulmamışlardır. Zira bu, dinde bir kısım çatlama ve kırılmalara sebebiyet verirdi.

Aynı şekilde karşılıklı fikir teatisi içerisinde farklı konuların ele alındığı münazara ilmi geliştirilmiştir. Münazara esnasında ortaya konulan farklı fikirler tartışılmış, tenkide tâbi tutulmuş ve neticede hakikate ulaşmaya gayret edilmiştir. Karşılıklı yapılan müzakerelerin hedefine ulaşması ve hakikatin ayan beyan ortaya çıkması adına da münazara adabı üzerinde durulmuştur.

Selefin ortaya koymuş olduğu bütün bu gayretler takdir edilmeyecek gibi değildir. Allah'a binlerce hamd ü sena olsun ki böyle seleflerimiz var. Zira onlar Kur'ân, hadis ve diğer ilimlere dair ortaya koymuş oldukları olağanüstü gayretlerle İslâm'ı muhafaza etmiş, bizi Allah'a ve Peygamber'e ulaştıran yollar açmış ve bu yollarda patikalara sapmadan doğru bir şekilde yürüyebilmemiz için bize rehberlik yapmışlardır. Onların âlemine girmeden, inceden inceye hayatları tetkik edilmeden kıymetleri bilinemez. Onlar âdeta bir

melekler topluluğudur.

Eleştiride İnsaflı Olma

Selef, tenkit sistemini ve münazara ilmini geliştirirken insaflı olmaya çok önem vermiş; eleştirilerinde haklı çıkmaktan ziyade hakkın ortaya çıkmasını esas almıştır. Hatta münazarada hakkın kendi elinde ortaya çıkmasından memnun olan kişinin insafsız olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan, münazarada haklı çıkan ve kazanan bir insan gerçekte hiçbir şey kazanmamıştır. Kaybeden ise yeni bir şey öğrenmiş olur.

Hazreti Ömer'le ilgili nakledilen şu hâdise bu konuda güzel bir misaldir. Hazreti Ömer, halife olduğu dönemde hutbe verirken meseleyi evliliğe getirir. Evliliği kolaylaştırma adına bir kısım stratejilerden bahseder. Bunlardan birisi olarak da mehirlerin herkesin kaldırabileceği bir seviyeye indirilmesi gerektiğini ifade eder. Aslında Hazreti Ömer'in bu yaklaşımı oldukça makuldür. Fakat arka taraftaki maksurede oturan yaşlı bir kadın perdeyi sıyırır ve bu görüşün Kur'ân'a mı dayandığını yoksa kendi görüşü mü olduğunu sorar ve arkasından, *"Eşinizden ayrılıp da yerine başka biriyle evlenmek isterseniz, ayrıldığınız hanıma yüklerle mehir vermiş olsanız da içinden ufak bir şey bile almayın."*[14] âyetini hatırlatarak Hazreti Ömer'in görüşüne itiraz eder. Bunun üzerine Hazreti Ömer, "Herkes Ömer'den daha akıllı!" şeklinde mukabelede bulunur.[15]

Maalesef günümüzde hem televizyonlarda tartışma adıyla yapılan programlar hem siyasilerin birbirlerine karşı tavır ve davranışları hem de benlik ve enaniyetin çok ileri gittiği modern kültür bizim düşüncelerimizi, ağzımızı ve üslubumuzu çok bozdu. Bizleri saldırgan birer yaratık hâline getirdi. İnsanlıktan ve hakperestlikten uzaklaştırdı. Günümüz insanı birbiriyle konuşurken, tartışırken veya birbirini eleştirirken hak ve hakikatin ortaya çıkmasına değil, kendi dediklerini karşı tarafa kabul ettirmeye çalışıyor. Herkes haklı çıkma, sözünü geçirme, alkışlanma ve takdir edilme derdinde. Durum böyle olunca da eleştiriler faydadan çok zarar veriyor.

İnsanda Körlük Hâsıl Eden Faktörler

Hiç şüphesiz insanın hak ve hakikat arayışında objektif olmasının, eleştiri ve tenkitlerinde insaflı hareket etmesinin önüne geçen bir kısım körlükler vardır. Bunlardan birisine maruz kalan bir insan, gerçeği göremeyebilir veya olduğundan farklı görebilir. Bu yüzden de

çok defa aka kara, karaya da ak der. Veya eğriyi doğru, doğruyu da eğri olarak görür.

Mesela insanda körlük hâsıl eden faktörlerden birisi şöhretperestliktir. Bir insanın davranışlarını ne ölçüde şöhret tutkusu şekillendiriyorsa, onun bakışı o ölçüde daralacaktır. Zira böyle birisinin, sadece kendisini arzu ettiği şöhret ufkuna ulaştıracak şeyler dikkatini çekecektir. O, daha ziyade şöhrete ulaşacağı vasıtalarla ilgilenecek ve onunla ilgili argümanları görecektir. Dolayısıyla böyle bir kişi bazı meselelerde objektifliğini korusa da umumi mânâda objektif olamayacaktır.

Aynı şekilde bir kişinin sadece kendi istikbal ve çıkarlarını düşünmesi de onu bakar kör kılar. Zira gözünü müdürlük, müsteşarlık, vekillik ve bakanlık gibi makamlara dikmiş bir insanın umumi anlamda doğru düşünmesi ve doğru değerlendirmeler yapması çok zordur. Çünkü böyle bir kişinin mülâhazaları hep arzu ettiği hedeflere göre şekillenecektir. Bir kısım doğrular bile onun düşüncelerinde çizgi kaymasına maruz kalacaktır. Zira o, iyi bir Müslüman olsa ve sağlam bir muhakemeye sahip bulunsa bile ele aldığı meseleleri farklı bir yörüngeye çekerek değerlendirecektir.

Körü körüne bir ideolojiye sahip olma da insanda körlük hâsıl eden faktörlerden bir diğeridir. Evet, bir ideolojiye körü körüne bağlanan bir insanın doğru görmesi ve objektif olması çok zordur. Hangi ideolojiye bağlanmış olursa olsun bu türden insanlar, ele aldıkları meseleleri kendi belirledikleri doğrular açısından değerlendireceklerinden çok defa insanları yanıltırlar. Çünkü kendi doğrularını topluma da dayatmak isterler. Bu yüzden de çok defa toplumda bir kısım çatlamalara, yarılmalara, patlamalara yani gayr-i tabiî bir kısım değişimlere sebebiyet verirler.

Tarafgirliğin, aidiyet mülâhazasının ve cemaat enaniyetinin de önemli bir körlük sebebi olduğunu ifade etmek gerekir. Kendi meşrebini hâkim kılmaya ve kendi düşüncesine göre bir yere varmaya çalışan insanlar da görmeleri gerekli olan şeyleri objektif bir şekilde göremezler. Çünkü onlar bütün meseleleri hep kendileri için ifade ettiği mânâları itibarıyla değerlendirmeye alırlar. Ancak bütün kulluklardan kurtulmuş Hakk'ın âzât kabul etmez kullarıdır ki her şeyi doğru veya doğruya yakın görebilirler.

Çok önemli körlük sebeplerinden bir diğeri de kuvvettir. Aslında kuvvetin bir hikmet-i vücudu vardır. Aklın, mantığın ve muhakemenin kendisi için ayrı bir derinlik olduğu kuvvet alkışlanabilir. Fakat

bunlardan yoksun olan ve her problemin çözümü olarak görülen bir kuvvet insanda akıl tutukluğu meydana getirir. Bu yüzden ben, böyle bir kuvveti elinde bulunduran insanlara hep dörtte üç kör nazarıyla bakmışımdır. Dolayısıyla onların bir kısım problemlere çözüm adına ortaya attıkları düşüncelerle yetinmemeli, farklı alternatif çözümler araştırılmalıdır. Böyle bir kuvvet onu elinde bulunduran şahsın başına bela olacağı gibi, bu şahsın bulunduğu yere göre milletin de başına bela olacaktır.

Kendi tarihimize bakarken akıl, mantık ve muhakeme ile çözülmesi gereken bir kısım problemlerin kuvvetle çözülmesi karşısında hep inkisar yaşamışımdır. Hatta yer yer çok sevdiğim bazı zatların kuvvet kullanarak çözmeye çalıştıkları bir kısım icraatlarını eleştirmiş ve "Keşke şu problemi kuvvetle değil de akıl yürütmeyle çözselerdi!" deyip hayıflanmışımdır. Kuvveti elinde tutanların alternatif çözüm yolları araştırmamaları, meseleleri daha yumuşak ve insanî yollarla çözmemeleri karşısında ciddi teessür duymuşumdur. Zira bana göre akıl ve mantıkla üzerine gidilmeyip güç ve kuvvetle bastırılan problemlerin kalıcı olarak çözülmesi çok zordur. Bunların bir süre sonra yeniden hortlama ihtimalleri yüksektir. İnsanlık tarihi bugüne kadar bunun çok sayıda misalini görmüştür. Baskı altına alınan ve ezilen insanlar bir süre sonra kendi hissiyatlarına göre farklı şekillerde başkaldırmışlardır.

Bu tür körlükler yaşayan insanların eleştiri ve tenkitte de insaflı olmalarından bahsedilemez. Onlar birilerini tenkit ederken hep karşı tarafı karalamaya yönelik konuşurlar. Kendilerinin haksız olabileceğini akıllarına bile getirmezler. Halk ifadesiyle kendilerini hep "sütten çıkmış ak kaşık gibi" göstermeye çalışırlar. Bu sebeple de onların sözlerinden çok fazla istifade edilemez.

Evet, bir insanın eleştiri ve tenkitlerinde insaflı olması ve hakikatin ortaya çıkmasına hizmet etmesi için bütün bu körlüklerden uzak durması gerekir. Düşünceleriyle toplumu aydınlatmak ve doğru bir ibre gibi sürekli çevresindekilere gerçek kıblelerini göstermek isteyen insanların çok hakperest olması ve hakkın hatırını hiçbir hatıra feda etmemesi gerekir. Yoksa yukarıda zikredilen körlüklerle malul olan insanlar çoğu zaman kendi his ve duygularını fikir zannedebilecekleri için düşünceleriyle, sözleriyle veya yazılarıyla başkalarını yanıltabilirler.

Bu itibarladır ki toplum meseleleriyle ilgili konuşan, yorum ve eleştiri yapan kimseler eğer hak ve hakikate hizmet etmek istiyorlarsa

kendilerini çok iyi gözden geçirmelidirler. Onlar öncelikle doğrulara karşı saygılı olmasını bilmeli ve enine boyuna düşünüp taşınmadan konuşmamalıdırlar. Kabullendikleri bir fikrin uzun yıllar doğru olduğunu zannetseler bile, kural ve kaideleriyle bunun aksi bir fikir ortaya konulduğunda çok kolaylıkla kanaatlerini değiştirmesini bilmeli ve şöyle diyebilmelidirler: "Mesele benim bildiğim gibi değilmiş. Ben, bu konuda yanılmışım. Demek ki bugüne kadar kendi kaprislerimin esiri olmuş, heva ve heveslerimi fikir zannetmişim."

Usûl ve Üsluba Dikkat Etme

Tenkidin faydalı olması ve muhataplarca dikkate alınması adına dikkat edilecek diğer önemli bir faktör de kullanılan üsluptur. Söylenilen sözlerin makul ve doğru olması kadar onların sunuluş tarzı da çok önemlidir. Tenkidin karşı tarafta bir rahatsızlık hâsıl etmemesi adına üslup doğru, sunuş tarzı da insanî olmalıdır. Böyle olursa sizin bir problemi çözmeye veya bir yanlışı düzeltmeye matuf teklif ve düşünceleriniz dikkate alınır ve hatta bir açılıma vesile olabilir.

Buna göre, eleştirmeden önce muhatabın genel durumunu göz önünde bulundurma ve ona göre bir üslup kullanma çok önemlidir. Eğer muhatabımız bizim söylediklerimizi sindiremeyecekse konuşmanın bir faydası yoktur. Çünkü böyle bir kişiye karşı söylenecek sözler onu tepkiye sevk edecek ve onda hakka karşı saygısızlık duygularını uyaracaktır.

Bazen tenkit ettiğimiz mevzudan ziyade kullandığımız üslup karşı tarafı hazımsızlığa sevk eder. Eğer biz, maksadımızı balyozla onun kafasına vuruyor gibi ifade edersek, söylediğimiz sözler bir yönüyle ona ruh travması yaşatır. Böyle bir kişi bizim sözlerimizin doğru olduğuna inansa bile söyleniş tarzından rahatsız olduğu için kabullenmek istemeyebilir. Hatta kendisinin haklı olduğunu ispat etmek veya bâtılı hak göstermek için kafasında türlü türlü felsefeler oluşturur. Dolayısıyla biz, onu şeytanî mülâhazaların vekili hâline getirmiş oluruz.

Eleştiri mevzuunun ve üslubun yanında bazen eleştiriyi kimin yaptığı da önem arz eder. Öyle ki bazı şeyleri biz söylediğimizde büyük bir tepkiyle karşılayan bir şahıs, aynı şeyleri bir başkasından duyduğunda iltifat gibi görebilir. Bu, biraz da eleştiren ve eleştirilen arasındaki münasebetle ilgilidir. İnsan, çok sevdiği kişilerin tenkitlerini bile takdir gibi görebilir. Bu açıdan hatalı gördüğümüz bazı davranışları ille de kendimiz söylemeye çalışmamalı, bu konuda inat

etmemeli, bize göre sözünün daha tesirli olacağına inandığımız insanlara havale etmeliyiz. Asıl olan, hakikatin bazı sinelerce kabul edilmesi ve hakkın tutulup kaldırılması ise hak ve hakikatin kim tarafından dile getirildiğinin ne önemi var?

Usûl adına dikkat edilmesi gerekli olan diğer bir nokta da şudur: Eğer birinin hatalarını yüzüne söylediğimizde rahatsız olacaksa, onun da ders alabileceği bir ortamı kollayarak umuma konuşmayı tercih etmeliyiz. Zira pek çok defa Allah Resûlü'nün, gördüğü hataları dile getirme tarzı da bu şekilde olmuştur. O (sallallâhu aleyhi ve sellem), birinin bir yanlışı karşısında ashabını mescide toplamış ve umuma konuşmuştur. Böylece hatası olan kişi de incinmeden ve rencide olmadan yaptığı yanlışın farkına vararak onu düzeltme imkanı bulmuştur.

Özellikle enaniyetin çok ileri gittiği günümüz dünyasında eleştiri adına bu tür inceliklere dikkat etmek daha da önem kazanmıştır. Kutuplardaki aysbergler gibi enaniyete sahip olan insanlar eleştiri ve tenkide karşı oldukça tahammülsüz hâle gelmişlerdir. İşte böyle bir dönemde hak ve hakikatin saygısızlık görmemesini istiyorsak mutlaka bu konuda doğru ve etkili olduğuna inandığımız usûl ve üslubu bulmaya çalışmalıyız.

Eleştirileri Dikkate Alma ve Saygıyla Karşılama

Bütün bunların yanında elbette kendilerine eleştiri yöneltilen kimseler de insaflı olmalı ve hatta hatalarını gösteren kimselere teşekkür etmesini bilmelidirler. Bediüzzaman'ın yaklaşımıyla, eğer birisi bizi koynumuzdaki akrebe karşı uyarmışsa, ona yapılacak muamele teşekkür etmek olmalıdır.[16]

Farklı bir tabirle eğer evimizin bir yerinden duman çıkıyor, evin içini koku sarıyor ve birisi de kalkıp, "Acaba bu evde bir yangın mı var?" diyorsa, yapılması gereken davranış, kalkıp odaların hepsini kontrol etme ve duruma göre tedbir almadır. Yoksa, "Sen ne şom ağızlı bir insansın! Ne diye bu tür şeyler konuşuyorsun!" diyerek onu susturmaya çalışmanın hiçbir kimseye faydası yoktur. Bilemiyoruz, gerçekten konuşan kişi felâket tellallığı yapıyor da olabilir. Fakat bunu anlamanın yolu, onun eleştirdiği meselenin bir kere daha gözden geçirilmesidir.

Önceki yıllarda bir misafirim gelmişti. Bilgili ve kültürlü bir insandı. Giderken umuma duyurmadan biraz eğilip, "Hocam, arkadaşlar biraz kitap okusalar." demiş ve zımni olarak az kitap okunmasını

eleştirmişti. Şimdi bunun karşısında yapılması gereken davranış, hakikaten bu konuda bir eksiğin bulunup bulunmadığına bakma ve eğer varsa bunu telafi etmeye çalışmadır. Yani insanlara faydalı kitapları okutma, hem dinlerini hem de içinde yaşadıkları dünyayı daha iyi tanımalarını sağlama, kitap okumayı daha sistemli hâle getirme, kitapların çok ciddi bir anlama cehdiyle okunmasını temin etme, ülfet ve ünsiyeti giderme adına müzakereli okuma gibi yeni okuma şekilleri geliştirme adına gerekli gayreti göstermedir.

Bazen yöneltilen tenkitler isabetli olmayabilir. Hatta bazen dile getirilen düşüncelerde önyargı ve garaz da bulunabilir. Fakat biz, eleştirilere müspet yaklaşmaz, onların hepsini kaldırır bir kenara atarsak, boşların yanında doluları da zayi etmiş oluruz. Böyle yapmak yerine gümüş ve altın paraların yanında bakırlara, demirlere ve hatta sahte olanlara da belli ölçüde saygıyla yaklaşmasını bilirsek, onlardan istifade etmenin de önünü açmış oluruz.

Öte yandan eğer biz, kendi düşüncelerimize saygı gösterilmesini ve değer verilmesini istiyorsak, başkalarının düşüncelerine gereken değeri vermeliyiz. Makulün makulce karşılanmasını arzuluyorsak, öncelikle başkalarının makul olmayan düşüncelerini bile makul karşılayabilmeli, daha doğrusu bu düşünceler içerisinde makul bir taraf araştırmalıyız. Bu konularda saygısızlık ve kabalığı bir kenara bırakmalı, tavır ve davranışlarımızın yumuşak ve sıcak olmasına dikkat etmeli ve bize aykırı gelen fikirlere bile sinemizi açabilmeliyiz.

Esasında yontulmamış ve rötuşlanmamış kaba düşüncelerin İslâm'da yeri yoktur. İslâm, bazı düşünceleri ele almış, evirmiş, çevirmiş, şekillendirmiş ve her gönle girebilecek kıvama getirmiştir. İşte bizim kullanmamız gereken metot da budur. Bu ölçüde geniş sineli olabilir, hakka saygı prensibini benimseyebilir ve farklı fikirlere karşı tahammüllü hâle gelebilirsek, bir kısım eleştiri ve tenkitlerin çatışma ve kavga vesilesi olmasının da önüne geçmiş oluruz.

Bir zamanlar arkadaşlara şunu tavsiye etmiştim: Hepiniz hata ve yanlışlarınızı size karşı rahatça söyleyebilecek birer kardeş edinin ve ondan şunları rica edin: "Gerek din ve diyanet yaşantıma, gerek hizmetin işleyişiyle ilgili yaptıklarıma, gerekse insanî ilişkilerimdeki tavır ve davranışlarıma dair gördüğün her türlü yanlışlığı rahatlıkla bana söyleyebilirsin." Zira sahabe efendilerimizin hayatlarına baktığımızda, onların aralarında böyle bir anlaşma olduğuna dair kesin bir bilgimiz olmasa bile onların, gördükleri hataları birbirlerine çok rahatlıkla söylediklerini görürüz ve bizim için onlar birer yıldız,

karanlık gecelerimizde yollarımızı aydınlatan birer ışık kaynağıdır.

13 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 7/152; el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye* s.45; İbn Battal, *Şerhu Sahihi'l-Buhârî* 9/247.

14 Nisâ sûresi, 4/20.

15 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ,* 7/233; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid,* 4/284.

16 Bkz.: Bediüzzaman, *Mektubat* s.66-67 (On Altıncı Mektup, Üçüncü Nokta).

SULHTA HAYIR VARDIR

***Soru:** Günümüzde aileden toplumun farklı katmanlarına kadar çeşitli düzeylerde çatışmaların varlığını sürdürmesinde, Kur'ân'da geçen "Muslihûn"un (arabulucu ve uzlaştırıcı kimseler) eksikliğinin etkisi var mıdır? Varsa bu eksiklik nasıl telafi edilebilir?*

Cevap: Allah Teâlâ, وَالصُّلْحُ خَيْرٌ *"Sulh hayırlıdır."*[17] kavl-i kerimiyle bu konuda çok önemli bir disiplin vaz' etmiştir. Aslında bu âyet-i kerime eşler arasındaki problemlerin çözümüyle ilgili nazil olmuştur. Burada Cenâb-ı Hak aile içi problemlerin sulh yoluyla çözülmesini hedef göstermiştir. Fakat aynı zamanda âyet-i kerimenin toplumdaki bütün ayrışma ve çatışmalar için de umumi ve objektif bir disiplin vaz' ettiğinde şüphe yoktur. Çünkü sebebin hususiliği, hükmün umumi olmasına mâni değildir. Yani her ne kadar bu âyet hususi bir mesele hakkında nazil olmuş olsa da âyetin ortaya koyduğu hüküm geneldir. Bu sebeple ister aile fertleri isterse toplumun farklı kesimleri arasında olumsuz bir kısım tavır ve davranışlar ortaya çıktığında Kur'ân'ın bize tavsiye etmiş olduğu çözüm yolu sulhtur, anlaşma ve uzlaşmadır.

Gerek devr-i risaletpenahide gerekse sonraki dönemlerde Müslümanlar, toplum huzurunun sağlanabilmesi adına sulha çok önem vermişler ve ellerinden geldiği kadar hem fertler hem de gruplar arasındaki anlaşmazlıkları sulh yoluyla çözmeye çalışmışlardır. Mesela Osmanlılar farklı ad ve ünvanlarla Kur'ân'ın bu disiplinini müesseseleştirmişlerdir. Yani bu meseleye bizzat devlet tarafından sahip çıkılmış ve toplumun her alanında yaygınlaştırılmıştır. Aralarında ihtilaf çıkan kişiler de problemlerini çözme adına hakem heyetlerine müracaat etmişlerdir.

Esasında günümüzde de bu meselenin devlet çapında ele alınması, kanun ve mevzuatlarla bir çerçeveye oturtulması çok etkili olacaktır. Bugünün Müslümanları olarak bize düşen vazife, Kur'ân'ın bu

prensibini öncelikle kendi aramızda veya sözümüzün dinlendiği yerlerde hayata geçirmeye çalışmak olmalıdır.

Müjdelenen Gariplerin Özellikleri

Konuyla ilgili bir hadis-i şeriflerinde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), İslâm'ın garip olarak başladığını, yani gariplerle temsil edildiğini ve bir gün, başladığı gibi yeniden bir gurbet dönemi yaşayacağını ifade etmiş ve arkasından da, طُوبٰى لِلْغُرَبَاءِ *"Gariplere müjdeler olsun!"* buyurmuştur. Sahabenin, gariplerin kim olduğunu sorması üzerine ise şu cevabı vermiştir: اَلَّذِينَ يُصْلِحُونَ إِذَا فَسَدَ النَّاسُ *"Onlar, insanların bozulduğu bir dönemde ıslahçı olanlardır."*[18]

Demek ki İslâm'ın yaşadığı bu gurbet döneminde insanlar arasında nifaklar, şikaklar, iftiraklar, ihtilaflar çoğalacaktır. Bu ayrılık ve çatışma, aile içi münasebetlerden toplum fertlerine, oradan yöneten ve yönetilen ilişkilerine kadar toplumun çok farklı kesimlerinde kendisini hissettirecektir. İşte böyle bir dönemde bir zümrenin bu tür çatışmalara dâhil olmaması, kendisini her türlü ihtilâf ve iftirakın dışında tutmaya çalışması, hep vifak ve ittifak peşinde koşması ve bu gayretleriyle tevfik-i ilâhiye çağrıda bulunması çok önemlidir. Onlar, kendi sa'y ve gayretleriyle ıslah adına yapmaları gerekli olan işleri yaparlarsa Cenâb-ı Hak da tevfikat-ı sübhaniyesiyle onlara yardımda bulunacaktır. İşte hadiste müjdelenen garipler de bunlardır.

Biraz daha açacak olursak bu garipler, bozguncuların bozgunculuk yaptıkları ve her şeyin bozguna kurban gittiği bir dönemde hep sulhun yanında yer alacaklardır. Onlar her türlü vuruşmanın ve dövüşmenin karşısında olacak; hatta televizyonlarda veya gazete köşelerinde çokça örneği görülen polemiklerden ve kısır tartışmalardan bile uzak duracaklardır. Toplumun değişik kesimleri birbiriyle yaka paça olsa ve birbirini yese de onlar asla bu tür kavgalara alet olmayacak; bilakis ortaya çıkan kırık ve çatlakları tamir etmeye çalışacaklardır. Toplumda intikam alma, rövanş duygularıyla yaşama, kan davası gütme veya töre cinayeti işleme gibi canavarca tavır ve davranışlar bulunsa da onların lügatinde bunların hiçbirinin yeri yoktur. Esasında bütün bunlar dinin temel prensiplerine de taban tabana zıt davranışlardır. Mesela bir cinayetin başına "töre" kelimesi eklenmekle o meşrulaştırılamaz. Haddizatında töre, Müslüman bir toplum içinde ortaya çıkan ve şer'i delillerle test edildikten veya onların filtresinden geçirildikten sonra da benimsenen ve yaygınlık kazanan bir kısım tavır ve davranışları ifade eder. Hâlbuki bir insanı

öldürmenin dinî naslarla telif edilebilir bir yanı yoktur. Dolayısıyla da bu tür davranışların hepsi hadiste geçen “fesat” kategorisine girer.

İşte bütün bu bozgunculuk ve ifsatlara karşı mutlaka bir ıslah topluluğu olmalıdır. Onlar hep barışın yanında olmalı, sürekli sulh soluklamalı, uzlaştırıcı ve barıştırıcı olmayı kendilerine misyon edinmelidirler. Çünkü toplumda ortaya çıkan bu tür şenaat ve denaetlerin sadece mevzuatla ve devletin kanunî müeyyideleriyle önlenmesi çok zordur. Asıl yapılması gereken, bu tür fısk u fücurun kötü olduğu ve bundan uzak durulması gerektiği noktasında akılları ikna etmek, kalb ve vicdanlara seslenmektir. Dahası toplum fertlerine insan sevgisini aşılamak, onlar arasında saygı ve hürmet hislerini geliştirmek ve onlara sulh ve uzlaşının faydalarını anlatmak gerekir.

Bir diğer yandan da insanlarda ahirete iman etme ve hesap verme duygusu güçlendirilmelidir. Zira ahiret düşüncesinin, Allah’a hesap verme duygusunun boşluğunu doldurabilecek başka bir şey yoktur. Bu boşluk ne ceza hukukuyla ne yasal müeyyidelerle doldurulabilir. Nitekim günümüzde mevcut kanun ve müeyyidelere rağmen ne kapkaççının önü alınabiliyor, ne insanlar eşkıyalıktan alıkonabiliyor, ne de zulüm ve haksızlıklarla başa çıkılabiliyor. Hazreti Pîr’in yaklaşımıyla siz vicdanlara bir yasakçı yerleştireceğiniz âna kadar da bunlarla başa çıkamazsınız.[19] En akıllıca, en sert müeyyideleri koysanız bile, suçlular bir şekilde onların içinden sıyrılmanın bir yolunu bulacak, şekavet adına akla hayale gelmedik stratejiler geliştireceklerdir.

Özellikle günümüzde olduğu gibi eğer bir toplum içinde çok ciddi bir çözülme ve dejenerasyon yaşanıyor ve toplumun her yanında korkunç bir ahlâkî çöküntü gözleniyorsa, gönülleri, Allah’a ve ahirete iman duygusuyla mamur hâle getirmeden bu problemlerin üstesinden gelemezsiniz. Dolayısıyla insanlar arasında sulh ve salâhın sağlanmasının önemli yollarından birisi de imanın takviye edilmesi, insanlara tahkikî imana giden yolun gösterilmesidir.

Sulh ve Uzlaşıyla Çözülebilecek Problemler

Eğer şimdiye kadar bu yapılabilseydi mesela Türkiye için uzun yıllardan beri ciddi bir problem olarak varlığını devam ettiren terör problemi çoktan halledilmiş olurdu. Güç ve kuvvet kullanarak insanları bastırmaya ve ezmeye çalışmak yerine, şayet iyi yetişmiş adliye ve mülkiye amirleri ve memurları hatta emniyet teşkilatı, askerî personel, ilâhiyat ve Diyanet camiası problem olan bölgelere

gönderilse ve onlar da sevgi, saygı ve hoşgörüyle o toplumu kucaklayabilselerdi şimdiye kadar çoktan Doğu ve Güneydoğu bölgeleri Türkiye için problem olmaktan çıkmış olurdu.

Her ne kadar devlet yetkilileri bu türlü tavsiyelere kulak tıkamış, böyle bir çalışma başlatmamış ve ısrarla kaba kuvvetten medet ummaya devam etmiş olsalar da; bir dönem Hizmet gönüllülerinin buralarda kestikleri kurbanları dağıtma, muhtaçlara el uzatma, açılan okullarla ve etüt merkezleriyle genç nesillere sahip çıkmaya çalışma gibi bir kısım hayır ve eğitim faaliyetlerinin çok güzel semereleri olmuştur. Eğer yapılan bu güzel hizmetlere bir kısım zalim ve mütecavizler tarafından engel olunmasaydı, belki de uzun yıllardır birbirinden ayrı düşmüş/düşürülmüş insanlar arasında ciddi bir kaynaşma olacak, ülkenin birlik ve bütünlüğünün sağlanması adına çok önemli adımlar atılmış olacaktı.

Demek istediğim şu ki devlet yetkilileri veya toplumun farklı kesimleri ne düşünürse düşünsün ve ne yaparsa yapsın, kendilerini ıslaha adamış Hizmet gönüllülerinin, çıktıkları yolda yürümeye devam etmeleri gerekir. Onlar, sulh, hoşgörü, uzlaşı ve diyalog gibi insanî ve evrensel değerleri toplumda ve hatta bütün dünyada hâkim hâle getirme adına ellerinden geleni yapmalı ve bütün meşru yolları kullanmalıdırlar.

İnsanların sürekli birbiriyle didiştiği, birbirini hırpaladığı, kin, nefret ve düşmanlık duygularının köpürtüldüğü bir toplumda çok ciddi bir hezeyan yaşanıyor demektir. Bu tür hezeyanlar çok defa toplumsal bir şizofreniye sebebiyet verir. Bu ise toplumun geleceği, insanların huzur ve mutluluğu açısından göz ardı edilecek bir tehlike değildir. Dolayısıyla böyle bir şizofreninin yaşandığı bir topluma, her fırsat değerlendirilerek ve çok farklı alternatif yollar bulunarak mutlaka doğru müdahalelerde bulunulması gerekir. Eğer siz böyle bir istikamette yürürken birileri önünüzü kesecek, geçtiğiniz köprüleri yıkacak olursa hiç duraklamadan hemen başka bir yol kullanmalı ve hedefinize yürümeye devam etmelisiniz.

Allah Ahlâkıyla Ahlâklanma

Bir hadis-i şerifte Cenâb-ı Hakk'ın, ahirette iki mü'minin arasını bulacağından bahsedilir. Bunlardan birisi, Allah'ın huzurunda, mü'min kardeşinde olan bir hakkını talep eder. Allah Teâlâ'nın, kul hakkına giren kişinin hiç sevabı kalmadığını söylemesi üzerine alacaklı olan kişi, kendi günahlarının ona yüklenmesini ister. Bunun üzerine Cenâb-

ı Hak ona Cennet'ten bir kısım manzaralar gösterir. Onun bu Cennet nimetlerinin kime ait olduğunu sorması üzerine ise Allah, mü'min kardeşini affetmesi karşılığında bunları kendisine vereceğini söyler ve o da bu hakkından vazgeçer. Sonra da Allah, *"Kardeşinin elinden tut ve onu da Cennet'e sok."* buyurur. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ahirete ait böyle bir tabloyu resmettikten sonra şöyle der: اِتَّقُوا اللهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ فَإِنَّ اللهَ تَعَالَى يُصْلِحُ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ *"Allah'tan korkun ve birbirinizle iyi geçinin. Muhakkak ki Allah Teâlâ mü'minlerin arasını ıslah eder."*[20]

Hadis-i şerifin ibaresinden belki Cenâb-ı Hakk'a "Muslih" ismi/sıfatı nisbet edilebilir. Fakat ne meşhur doksan dokuz isim arasında ne Muhyiddin İbn Arabi Hazretleri'nin zikrettiği üç yüz isim arasında ne de *Cevşen-i Kebir*'de yer alan bin isim arasında böyle bir isme rastlamıyoruz. Esmâ-i Hüsnâ "tevkifîdir" yani Zât-ı Ulûhiyet'e, Kur'ân veya Sünnet'te geçmeyen bir isim izafe edemeyiz. Fakat bazı ulemanın yaklaşımıyla, belki, Kur'ân ve Sünnet'te Rabbimiz'e izafe edilen fiillerden, onların ifade ettiği mânâ isimleştirilerek O'na nispet edilebilir.

Öte yandan, –bir hadis-i şerifin ifadesiyle[21]– Cenâb-ı Hakk'ın bütün isimlerini de bilmiyoruz. Biz sadece şahsî, ailevî veya içtimaî hayatımızla veya Cenâb-ı Hak'la irtibatımızla ilgili olan isimleri biliyoruz. Yani esmâ-i ilâhiye içinde bizim bildiklerimiz, bizi doğrudan ilgilendirenler. Bunun dışında mesela fizikî âlemler var olacağı âna kadar tecelli eden isimleri bilmediğimiz gibi ahirette tecellî edecek isimlerin hepsini de bilmiyoruz. Dolayısıyla bu isimler arasında "Muslih" isminin de olması mümkündür.

Hâsılı, mü'minler için Allah ahlâkıyla ahlâklanma önemli bir hedef olduğuna göre, onlara düşen vazife ıslahçı olmaktır. Onlar, en yakın daireden en uzak daireye kadar, küskünlük ve kırgınlıkları gidererek, kavga ve çatışmaları yatıştırarak, farklı duygu ve düşüncedeki insanları bir araya getirerek... alâkadar oldukları bütün alanlarda hep bir sulh atmosferi oluşturmaya çalışmalıdırlar.

---

17 Nisâ sûresi, 4/128.
18 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/73. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr,* 8/152.
19 Bediüzzaman, *Hutbe-i Şâmiye,* s.85.
20 Hâkim, *el-Müstedrek* 4/620.
21 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/391, 458; İbn Hibbân, *es-Sahih,* 3/253.

VESÂYETTEN KURTULMA VE GERÇEK HÜRRİYET

Soru: *"Kulluktan daha yüksek bir paye ve mansıp yoktur. Eğer varsa o da yine kulluğun bir buudu olan hürriyettir."*[22] *sözünü nasıl anlamalıyız? Herkesin hürriyetten bahsettiği günümüzde mü'minlerin hürriyet anlayışı nasıl olmalıdır?*

Cevap: Allah'a hakiki kul olan bir kimse, kendisini rezil edecek, sefil hâle düşürecek, bazen bir dilenci gibi kapı kapı dolaştıracak ve hatta pes bayağı şeylere başvurduracak bütün kulluklardan kurtulur. Kulluk şuurunun farkında olan bir insan mahlûkata kulluktan sıyrılacağı gibi heva ve heveslerinin de esiri olmaz.

Hürriyetin Mânileri

Allah'a hakiki kul olamayan insanlar ise türlü türlü kulluklara müptela olurlar. Onlar bazen arzu ve şehvetlerinin kölesi olur ve bohemce bir hayat yaşarlar. Bazen hırslarına yenik düşer ve helâl haram olduğuna bakmadan servet yığma adına değişik spekülasyonlara girerler. Bazen de makam ve mansıba esir düşer ve bulundukları konumu istismar ederek milletin malına mülküne göz dikerler.

Hayatını derin bir kulluk şuuruyla yaşamayan insanlar bazen de hasedin kölesi hâline gelir ve hayır yolunda koşturan, insanların gönlünü fethetmeye çalışan insanları bile çekemezler. Çekemedikleri için de onların işlerine ket vurmak ve onları yürüdükleri yoldan alıkoymak için yanar tutuşurlar. Fakat onlar bu hâlleriyle en büyük zararı da kendilerine verirler. Dünyada haset ettikleri insanların başarıları karşısında kendi kendilerini yiyip bitirdikleri gibi uhrevî amellerini de mahvederler. Zira Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve

sellem), ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi hasedin de sevapları yiyip bitireceğini ifade buyurmuştur.[23]

Allah'a sağlam kul olamayanların maruz kalacakları diğer bir kulluk da şöhretperestliktir. Şöhretperestler parmakla gösterilme, alkışlanma ve takdir edilme adına her yolu denerler. Bu zavallılar küçücük bir başarı ortaya koysalar, ufak bir fedakârlıkta bulunsalar hemen birilerinin, "Ülke seninle gurur duyuyor!" demesini beklerler. Alkış olmadan konuşmaz, takdir edilmeden bir şey vermezler. Alkışlar karşısında da zevkten zevke girer ve kendilerinden geçerler. İşte bencil ruhlu bu tür insanlar da şöhretin kulu kölesi olmuşlardır.

Bunların dışında rahat ve rehavetin, korkunun, para ve servetin, çıkar ve menfaatlerin kulu-kölesi olan insanlar da vardır. Allah'a yapılan kulluğun tadına eremeyen ve kıymetini bilemeyen bu tür bahtsızlar ömür boyu kendi isteklerinin, hırslarının, arzularının, tutkularının ve tiryakiliklerinin arkasında koşar dururlar. Bu yolda ne dövmedik bir kapı ne de aşındırmadık bir eşik bırakırlar. Ne var ki bir türlü tatmin olamaz ve hakiki mutluluğu yakalayamazlar.

Aslında putperestliğin temelinde de Allah'a kulluk duygusunun zayıflaması vardır. Müşrikler Allah'a hakkıyla kul olamadıklarından ve kulluğun hazzına eremediklerinden ötürü, bu açlıklarını gidermek için farklı yollara tevessül etmişlerdir. Şeytanî bir kısım mülâhazaların da etkisiyle mesela yağmur yağması için yere bir şey dikmiş, başka bir isteklerinin gerçekleşmesi için mezardakilere müracaat etmiş, türbelere bağladıkları bezlerle veya oralarda yaktıkları mumlarla maksatlarına ulaşmak istemiş ve yavaş yavaş şirk gayyalarına yuvarlanıp gitmişlerdir.

Bazıları ise insan onuruna aykırı olduğu gerekçesiyle –hâşâ– Allah'a kullukta bulunmaya da karşı çıkmışlardır. Allah'a kul olan birisinin kulluğa alışacağını ve mahlûkata da kullukta bulunabileceğini iddia etmişlerdir. Yani onlar Allah'a kullukta bulunmayı da hürriyete zıt zannetmişlerdir. Hâlbuki insanın gerçek hürriyeti elde etmesinin yolu buradan geçer. İnsan Allah'a kul olduğu zaman başka kulluklardan âzâde olabilir. En başta şunu kabul etmek gerekir ki bir insan Din-i Mübin-i İslâm'ı hür iradesiyle seçer. İman esaslarına hür iradesiyle inanır. İbadet ü taatini hür iradesiyle yapar. Kısaca Allah'a kulluğunu hür iradesiyle ortaya koyar.

Bu açıdan hürriyet ile ibadet/ubudiyet arasında çok sıkı bir münasebet vardır. Boynundaki şöhret tasmasını, tenperverlik tasmasını ve daha başka tasmaları çıkarıp atamayan bir insan hür

olamayacağı gibi gerçek anlamda Allah'a kul da olamaz. Yani kâmil bir ubudiyet adına hürriyet elzem olduğu gibi, hakiki bir hürriyetin elde edilebilmesi de Allah'a hakkıyla kul olabilmeye bağlıdır. Eğer insan mâsivaullahla bağlarını koparmak, heva ve heveslerinin esiri olmamak, kula kulluk yapmamak, Allah korkusundan başka bütün korkuları kalbinden silip atmak istiyorsa, Allah'a iyi bir kul olmaya bakmalıdır.

Eğer Cenâb-ı Hak insana irade gibi çok önemli bir dinamik bahşetmişse, insanın onu nerede kullanacağını çok iyi bilmesi gerekir. O, istek ve dilekleriyle çok büyük şeylere talip olmalıdır. Basit bir kısım dünyevî haz ve zevklere talip olmak suretiyle onur ve şerefini zedelememelidir. Ömür sermayesini çok küçük şeyler arkasında koşturmakla zayi etmemelidir. Cismaniyet ve nefsaniyete ait duyguların esiri olmamalıdır. Allah'tan başka hiç kimseden korkmamalıdır. Asla falanın filanın karşısında temenna durmamalı, bel kırmamalı, boyun bükmemeli ve dilenci vaziyetini almamalıdır. O, sadece eğilmesi gerekli olan yerde yani Allah huzurunda eğilmelidir.

İşte iradenin hakkını verme bu olduğu gibi gerçek özgürlüğün yolu da buradan geçer. Allah'a kulluk sayesinde hırs ve haset gibi kötü duygulardan, dünyevî beklentilerden ve korkulardan sıyrılan insanlardır ki iç dünyaları itibarıyla itminana kavuşur ve rahata ererler. Onlar dünyadan, geldikleri gibi çıkıp gitmeye hazır olduklarından hiçbir dünyevî güç karşısında ezilmezler.

Mutlak Bir Hürriyet Mümkün mü?

Bazıları özgürlüğü, hiçbir kayıt tanımayan, hiçbir şarta bağlı bulunmayan, hiçbir disiplinle sınırlandırılmayan mutlak bir serbestlik şeklinde anlıyorlar. Ne var ki böyle bir özgürlük bugüne kadar dünyanın hiçbir yerinde mümkün olmamıştır. Ne kapitalist sistemlerde ne liberal sistemlerde ne de komünist sistemlerde insanlar arzu ettikleri gibi sınırsızca yaşayabilmişlerdir. Bütün sistemler bir şekilde hürriyeti kısıtlayıcı bir kısım kurallar koymuşlardır. Mesela komünist sistemler pek çok konuda mubah sınırlarını genişletip insanların heva ü heveslerine hitap edebilecek bir anlayış ortaya koymalarına rağmen, sisteme bağlılık noktasında olabildiğine katı davranmış ve çok ciddi bir tiranlık sergilemişlerdir. Mülkiyet haklarını insanların elinden almış, teşebbüs hürriyetini öldürmüş ve toplumları, insan tabiatına ve akla aykırı birçok yasakla tanıştırmışlardır.

Aynı şekilde günümüzün bazı devletleri, pek çok konuda vatandaşlarına ciddi bir serbestiyet tanısalar da, devletin resmi ideolojisine aykırı fikirlere hiçbir zaman müsaade etmemektedirler. Düşünce ve vicdan özgürlüğü dedikleri yerde bile mutlaka bir kısım sınırlamalara gitmekte, kendi anlayışlarına aykırı bir kısım fikirler dile getirildiği zaman ağır bazı müeyyideleri devreye sokmaktadırlar. Ne kadar hürriyetten bahsetseler de kendi sistemleri adına çok küçük çapta bir muhalefete bile tahammül edememektedirler. Bütün bunları ifade etmemin maksadı, mutlak bir hürriyetin ancak hülyalarda ve rüyalarda olabileceğini anlatmaktır. Zira bugüne kadar dünyanın hiçbir yerinde insanlara sınırsız bir özgürlük verilmemiştir.

Esasında toplum hayatının selameti ve ahenk içerisinde yürümesi de hürriyeti kısıtlayıcı bir kısım disiplinlerin konulmasını gerektirir. Eğer hürriyet, bütün arzu ve heveslerin sınırsızca tatmin edilmesi olarak algılanır ve yaşanırsa bu, neseplerin bozulmasına, ailelerin dağılmasına ve toplumun da dejenere olmasına sebep olacaktır. Aynı şekilde kutsala saygısızlık yapma, dine sövüp sayma, milletin değerleriyle dalga geçme gibi fiil ve eylemleri hürriyet adı altında tecviz etmek mümkün değildir. Zira bu takdirde bütün ahlâkî değerler tarumar olup gidecektir. Keza ülke veya millet aleyhinde hareket etmenin de özgürlük denerek meşru kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü bu durumda millet ve ülke kavramları önemsizleşecek ve insanların bir arada yaşaması zorlaşacaktır.

İşte bütün bu sebeplerden ötürüdür ki hemen hemen bütün hukuk sistemleri din, can, nesil, mal ve aklın korunmasını teminat altına almak için kanunlar çıkarmışlar ve bunları tehdit eden suçlara da ağır müeyyideler uygulamışlardır. Yani bütün devletler çıkardıkları bir kısım kanun ve kurallarla hürriyetin sınırlarını belirleme ihtiyacı duymuşlardır. Esasında hürriyet tarif edilirken de, "Başkasının hürriyet sınırlarının başladığı yerde sizinki biter." denilmiştir. Farklı bir tabirle her ne kadar bütün vatandaşlar bir kısım hak ve özgürlüklere sahip olsalar da bunlar başkalarının hak ve özgürlüklerinin başladığı sınıra kadardır. Hatta bir Müslüman açısından meseleye bakacak olursak, Allah'ın, Peygamber'in ve dinin de onun üzerinde bir kısım haklarının bulunduğunu ve bunların da kendisi adına bir sınır oluşturduğunu ifade edebiliriz.

Bu itibarla günümüzde bazılarının savunduğu sınırsız bir hürriyet telakkisinin ne İslâmî anlayış açısından ne de insanî mantık açısından savunulabilir bir yanı yoktur. Bazıları her istediğini yapma anlamına

gelen böyle bir hürriyet anlayışının ancak hayvanlar âleminde geçerli olduğunu söylemişlerdir. Fakat belgesellerde de görüldüğü üzere hayvanlar bile hayatlarını böyle bir çizgide sürdürmemektedir. Onların bile bir kısım sınırları ve alanları vardır. Birisi diğerinin sınırını aştığı ve hukukuna tecavüz ettiği zaman birbirlerine müdahale ederler. Hatta alan ihlâli karşısında onların birbirleriyle kavgaya tutuştukları ve mağlup olanın, alanı diğerine bıraktığı görülür.

Aynı şekilde onların birçoğu kendi aralarında müthiş bir dayanışma ve yardımlaşma içerisinde hayatlarını sürdürmektedirler. Mesela Güney kutbunda yaşayan penguenlerin hayatlarına baktığımızda kurdukları sistem karşısında başımız dönüyor. Bunca okuyan, düşünen ve muhakeme geliştiren insanlar bile onların yaptığı şeyleri yapamazlar. Eğer insanlar kendi aralarında böyle bir sistem kurabilselerdi hepsi huzur içinde yaşarlardı. Dolayısıyla hayvanlar da iradeleriyle olmasa da sevk-i ilâhî ile hayatlarını kendi sınırları çerçevesinde ve belli kurallar dâhilinde sürdürüyorlar. Yani onların da mutlak bir hürriyetleri yoktur.

Allah, nizam içerisinde yaşayabilmeleri adına hayvanların beyinlerine bir kısım kurallar yerleştirmiştir. Onlar da sevk-i ilâhî ile bu kurallara uygun yaşıyorlar. Ama insan akıl ve irade sahibi bir varlıktır. Hatta bunlar onun lazım-ı gayr-i mufarıkıdır, yani kendisinden ayrılması düşünülemeyen en temel özellikleridir. İnsan, ne üst üste yığılan bir ahşaptır ne de gündöndü sapı. Bu açıdan onun insanlarla bir arada nizam ve ahenk içerisinde yaşayabilmesi adına akıl ve iradesiyle bazı sınırlara riayet etmesi ve bir kısım sıkıntılara katlanması gerekir. Bu da iradenin hakkını verme adına çok önemlidir.

İnsan, iradesinin hakkını verdiği takdirde, değil sadece toplumsal hayata uyum sağlayabilmesi, melekleri bile geride bırakabilecek bir varlıktır. Nitekim iradesini yerinde kullanan İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem) Miraç yolculuğunda Hazreti Cibrîl'i (aleyhisselâm) geride bırakmıştır. Dolayısıyla Cennetlerin peylenmesi ve rü'yetullah'a mazhar olunması hep iradenin yerinde kullanılmasına bağlıdır. Farklı bir ifadeyle eğer insan, iradesi sayesinde Allah'ın çizdiği çerçevede kalır, onun belirlediği güzergâhta yol alır ve onun vaz' ettiği disiplinlere riayet ederse Allah'ın rıza ve rıdvanına nail olabilir. Bunun için de hürriyetin bazı yanlarının feda edilmesi, iradeyle onun belli bir disiplin altına alınması gerekir.

Öte yandan hürriyet, Allah'ın insana bahşettiği büyük bir nimettir.

Dolayısıyla bu nimetin kıymetinin bilinmesi ve onun muhafaza edilmesi insan için önemli bir sorumluluktur. Zira mü'mine düşen vazife, Allah'ın kendisine ihsan ettiği bütün nimetleri O'nun muradı ve isteği istikametinde kullanmaktır. Eğer O (celle celâluhu) bize, mü'mince kalabilmemiz, kendi hayat felsefemize ve düşünce dünyamıza göre yaşayabilmemiz adına bir kısım haklar vermiş ve ihsanlarda bulunmuşsa biz, onların hiçbirini feda edemeyiz. Zira biz, bu hakların bütününü koruyamaz, fert, aile ve millet olarak varlığımızı koruma altına alamazsak, Müslümanlığı tamamiyet içerisinde yaşayamayız. Zira Müslümanlığın mütekamil bir şekilde yaşanabilmesi, ancak İslâmî esaslara göre dizayn edilmiş bir toplum içinde mümkündür.

Eğer bugün İslâm dünyası Allah'ın kendilerine ihsan ettiği böyle bir nimeti ihmal ve tembelliklerinden ötürü ellerinden kaçırmışlar, farklı şekillerde vesayet altına girmişler, yani hürriyetlerini muhafaza edememişlerse Allah katında mes'ul olacaklardır. Dahası onlar böyle bir vesayetin farkında değil, bundan kurtulma adına gayret göstermiyor ve ellerinden kaçırdıkları bir kısım imkânları yeniden istirdat etmeye çalışmıyorlarsa, hürriyetlerinin yanında kendi din ve diyanetlerine de ihanet ediyorlar demektir.

Bu açıdan Cenâb-ı Hakk'ın bize bahşettiği hürriyetin kıymetini bilme, ona sahip çıkma ve onu yerinde kullanma çok önemlidir. Zira başkalaşmamamız ve kendimiz olarak kalabilmemiz buna bağlıdır. Bu açıdan her bir Müslümanın, yaşadığı çağı bilmesi, ileriye yönelik öngörülerinin, plân ve projelerinin olması ve kendi idraki ve imkânları ölçüsünde istikbal vaat edecek adımlar atabilmesi gerekir. Bunun ihmal edilmesi bir yönüyle inandığı değerlere ihanet anlamı taşır. Bu konuda gaflete düşmek de aynı şekilde günahtır.

Eğer bizden evvelki nesiller haklarını, hürriyetlerini, izzetlerini ve onurlarını koruma noktasında kendilerine düşen vazifeleri arızasız ve kusursuz olarak yapabilselerdi bugünün Müslümanları yaşamış oldukları vesayet ve derbederliği yaşamazlardı. Ben elimden geldiği nispette her zaman atalarıma karşı fevkalâde saygılı olmaya ve onları hayırla yâd etmeye çalışırım. Ne var ki Müslümanların günümüzde maruz kalmış olduğu üst üste vesayetlere bakınca bazen onlara karşı şu serzenişleri dile getirmekten de kendimi alamıyorum: "Neden içinde yaşadıkları dünyayı doğru okuyamadılar? Neden düşmanlarını fark edemediler? Neden dünyada muvazene unsuru olma konumunu kaybettiler? Neden hürriyetlerini başkalarına kaptırdılar? Neden

boyunduruk altına girdiler? Neden başkalarının esiri ve zebunu hâline geldiler?”

Aynı şekilde bugünün Müslümanları da içine düştükleri bu sıkıntıdan kurtulma adına yapmaları gerekli olan işleri yapmaz ve bu yolda bir kısım sıkıntılara katlanma faziletini göstermezlerse, gelecek nesiller de aynı sözleri onlara karşı söyleyeceklerdir. Mesela diyeceklerdir ki, “Yapmaları gerekli olan vazifeleri bilemedikleri, toplumu yeniden inşa edemedikleri, onlara yeniden dirilişe giden yolları gösteremedikleri ve sadece kendi şahıslarını ve rahatlarını düşündükleri için yuh olsun onlara!” Kim bilir belki de onlar bu konuda bizim kadar da ihtiyatlı konuşmayacak ve bu eleştirilerini lânet okumaya kadar götüreceklerdir.

Bu itibarlardır ki mü’minler, Allah’ın kendilerine ihsan ettiği bütün nimetleri ve imkânları yine O’nun rızası istikametinde gelecek adına çok rantabl olarak değerlendirmelidirler. Bu yolda ellerinden ne geliyorsa yapmalı, olağanüstü bir fedakârlık örneği sergilemeli ve hatta gerekirse bu yolda canlarını bile vermeye âmâde bulunmalıdırlar. Onlar beş asra varan tembelliğimize ve son iki asırdır da büsbütün durgunlaşmamıza bir son vermeli, bu dönemde fevt ettiğimiz sorumlulukları telafi etmeye çalışmalıdırlar.

İlimde Hür Düşünce

Müslümanlar ilmî çalışmalarda da hicri beşinci asırdan sonra bir duraklama dönemine girmişlerdir. Bu yüzden günümüzde yapılması gereken çalışmalardan birisi de ilimlerin İslâmî düşünce menşurundan geçirilerek yeniden ifade edilmesi, kendi düşünce blokajımız üzerinde yeniden şekillendirilerek bir kere daha tasnif ve tertibe tâbi tutulmasıdır. Evet, hicri beşinci asra kadar, yetişen devasa kametler sayesinde, doğrudan doğruya kendi araştırmalarımızla ilmî prensipler ortaya konulmuş olsa da sonraki asırlarda bu iş Batılıların eline geçmiştir. Onlar da ilimleri pozitivizm, materyalizm ve natüralizme dayanan farklı kalıplara dökmüşlerdir.

Bugün biz farklı ilim dallarına ait çalışmalarımızda yabancı dillerden geçen terminolojinin dışına çıkamıyor ve araştırmalarımızı bize çizilen kalıplar içinde sürdürüyoruz. Dolayısıyla da farklı düşünemiyoruz. Araştırmalarımız bizi arkasında olduğumuz hakikate götürmüyor. Bu sebeple Müslüman ilim adamlarının yeniden hür düşünceyi kendilerine ilke edinerek, ilim adına ortaya konulan bütün müktesebatı mebde’den başlayarak bir kere daha gözden geçirmeleri

gerekmektedir. Onlar bunu yaparken statükoya bağlılıktan kurtulmalı ve her şeyi sorgulamalıdırlar. Çünkü sorgulamadan yeni bir şey tesis edilemez. Bunun için önümüzde hazır bulduğumuz bilgilerin az dahi olsa yanlış olabileceğine ihtimal vermeliyiz. Mesela tıp alanında ihtisaslaşan bir doktor, o güne kadar öğrendiği bütün bilgileri bir kere daha gözden geçirebilmeli ve bunların doğru olup olmadığını yeniden test etmelidir.

Elbette bu, kolay bir çalışma değildir. Çok ciddi bir ilim aşkı, araştırma aşkı ve hakikat aşkı gerektirir. Dahası bir ömrü bu yola vakfedebilmeyi, ciddi sıkıntıları göze alabilmeyi ve ciddi fedakârlıklarda bulunabilmeyi gerektirir. Eğer Batı'da bir sanayi inkılabı gerçekleşmiş, ilim ve teknikte ciddi mesafeler katedilmişse bu, ömrünü bu işe adamış insanlar sayesinde olmuştur. Kimisi ömrünü hayvanların hayatını incelemekle, kimisi tarihi kalıntıların sırrını keşfetmekle, kimisi de tabiat olaylarının dilini çözmekle geçirmiştir. Fakat onların bu çalışmaları nihayetinde gidip materyalizm ve natüralizme dayanmıştır. Mevcut bu durumun aşılması ve ilimlere dair ele alınan her bir hakikatin mutlaka varlık ve eşyanın arkasında bulunan Zât'a dayandırılması gerekir. Bir kazağın sökülüp yeni bir desenle yeniden örülmesi gibi her şey sökülüp yeniden inşa edilmelidir. Bunu yaparken bazen isabet eder bazen de yanılabiliriz. Bazı meseleleri mevcut hâlinden daha ileriye götürür bazı meselelerde de başkalarıyla birlikte yürürüz. Hatta onların yardımına başvururuz.

Fakat bunlar, sıradan insanların yapacağı işler değildir. Çok ciddi bir azim ve kararlılık gerektirir. Fakat böyle bir ceht ve gayret ortaya konulmadığı sürece Müslümanların düalizmden sıyrılmaları, din-bilim çatışmasını izale etmeleri mümkün değildir. Oysaki Kur'ân-ı Kerim Allah'ın Kelam sıfatından gelen bir kitabı olduğu gibi, kâinat da O'nun kudret ve iradesinden gelen diğer bir kitabıdır. Bu iki kitap da aynı kaynaktan geldiğine göre bunlar arasında bir tearuzun bulunması mümkün değildir.

Evet, idarede vesayet ağırıma gittiği gibi ilimde vesayet de çok ağırıma gidiyor. Meseleleri sürekli falan şunu demiş, filan şunu demiş şeklinde ele almak ve bir türlü ortaya yeni ve orijinal fikirler koyamamak, ancak vesayete teslim olmuş sefil ruhların hırıltıları olsa gerek. Akif'in dediği gibi diyorum:

" Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.

Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım."

Esasında her mü'minin bu onuru taşıması lazım. O, şanlı mazisine bakmalı, ruh ve mânâ köklerine yönelmeli sonra da içinde bulunduğu perişaniyeti düşünüp kendi kendine "Ayıp değil mi bu!" demelidir. Arkasından da mutlaka bu ayıplardan sıyrılarak kendi dünyasını inşa etmeye yönelmelidir.

Vesayet altındaki düşünceler böyle bir dirilişi gerçekleştiremeyeceği için mutlaka hür düşüncelere ihtiyaç vardır. Esasında hürriyet de düşüncede başlar. Düşüncede başkalarının zebunu olan insanların hür olmasından bahsedilemez. Bu açıdan birkaç asırdır vesayet altında kalan, bu yüzden de aşk u heyecanını kaybetmiş, başkalarının güdümüne girmiş, her şeyi başkalarından dilenir hâle gelmiş zavallı ve meflûç durumdaki bu neslin ne yapıp edip dilencilikten kurtulması ve gerçek hürriyetini elde etmesi gereklidir.

---

22 M. Fethullah Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri* 1/123.

23 Ebû Dâvûd, *edeb* 44; İbn Mâce, *zühd* 22.

İMAN VE ÜMİDİN KAZANDIRDIKLARI

***Soru:** Son yıllarda yaşanan bir kısım amansız ve insafsız hâdiseler, inanan gönüllerin geleceği karanlık görmelerine ve ümitsizliğe düşmelerine sebep olabiliyor. Gelecekle ilgili düşünceleriniz ve beklentileriniz nelerdir?*

Cevap: Geleceği mutlak anlamda sadece Allah bildiği için bu konuda dile getirilen her türlü tahmin sadece şahsî hislerin ve sübjektif kanaatlerin dile getirilmesinden ibaret görülmelidir. Yoksa bir mü'minin iddiayla ve kehanetle işi olamaz. Dolayısıyla biz, tarihteki ve günümüzdeki bir kısım hâdiselerden yola çıkarak gelecekle ilgili yorum ve analizler yapsak da bunlar hiçbir zaman kesin ve objektif bilgiler olmayacaktır. Öncelikle bu hususun hatırda tutulmasında fayda vardır.

Bu kısa hatırlatmayı yaptıktan sonra ifade etmeliyim ki, ben ne Türkiye'nin ne de Hizmet hareketinin akıbetini hiçbir zaman karanlık görmedim. Çevremde sadece üç-beş insanın bulunduğu dönemlerde bile bu ümidimi hep canlı tuttum. Zaman zaman karışıklıklar olabilir, bir kısım hercümerçler yaşanabilir. Samimi mü'minler bir kısım despotların zalimce muamelelerine maruz kalabilir. Zulmün paletleri altında ezilebilir. Fakat eğer –Akif'in ifadesiyle– Allah'a inanmış, sa'ye sarılmış ve hikmete râm olmuşsanız hiç endişe yaşamamalı ve ümitsizliğe düşmemelisiniz. Zira siz endişe etmeye, korkmaya ve ümidinizi kaybetmeye başladığınız anda, beraber yürüdüğünüz insanlarda paniğe sebebiyet verir, onları fikir dağınıklığına düşürür ve tereddüde sevk edersiniz. Sonrasında da kaymalar ve dökülmeler başlar.

Niyet ve Maksadın Doğruluğu

Bir mü'min için asıl önemli olan husus, girdiği yolun ve yöneldiği

hedefin doğruluğudur. Eğer siz, Zât-ı Ulûhiyet'i bütün dünyaya doğru bir şekilde duyurmaya çalışıyor, eğitim ve hoşgörü vasıtasıyla bütün dünyada sulh ve selametin hâkim olması için gayret ediyor ve yaptığınız bütün hizmetleri de sadece Allah rızasına bağlıyorsanız doğru yoldasınız demektir. Bu, insanı Cennet'e götürecek, rıza ve rıdvana ulaştıracak bir yoldur. Gerisi sizi çok alâkadar etmemelidir. Çünkü siz daha baştan bu niyetiniz, maksadınız ve gayretinizle kazanmışsınız demektir. Bunun ötesinde sizin bu gaye-i hayalinizin gerçekleşmesi, yapılan hizmetlerin meyve vermesi Cenâb-ı Hakk'ın bileceği bir iştir.

Bazen Allah Teâlâ i'lâ-i kelimetullah yolundaki gayretlere büyük kazançlar ihsan eder. Bazen de bilemediğimiz bir kısım hikmetlere binaen yapılan hizmetlerin karşılığını arzu ettiğimiz şekilde göremeyebiliriz. Birinci durumda mü'minlerin elde ettikleri başarıları sahiplenmeleri ve kendilerinden bilmeleri ne derece yanlışsa, ikinci durumda da onların karamsarlık ve ümitsizliğe düşmeleri o kadar yanlıştır. Çünkü bize düşen vazife, gaye-i hayalimizi gerçekleştirme adına sebeplere riayet etmektir. Sonuçları yaratmak ise Allah'a aittir.

Öte yandan ümitsizlik, Hazreti Pîr'in de ifade ettiği üzere,[24] yüce gayelere ulaşmanın önünde büyük bir engeldir. Mehmet Akif de ye'sin nasıl bir bela olduğunu şu ifadeleriyle anlatmıştır:

" Ye's öyle bataktır ki düşersen boğulursun,
Ümide sarıl sımsıkı, bak ne olursun.
Azmiyle, ümidiyle yaşar hep yaşayanlar,
Me'yus olanın ruhunu, vicdanını bağlar."

Bu yüzden geleceği karanlık görmek, geleceği gerçekten karanlık hâle getirebilir ve kemalâta giden yolları yürünmez kılabilir.

Evet, pek çok âyet ve hadisin de müjdesiyle biz inanıyoruz ki gelecek aydınlıktır. Yaşanan bela ve musibetler ise bu aydınlık geleceğe ulaştıran yoldaki gelip geçici bir kısım fırtınalardır. Bu itibarla yeryüzünü Ye'cüc ve Me'cüc sarsa, bunlar her şeyi tarumar etse, yıkmadık ve devirmedik hiçbir şey bırakmasalar bile, Allah'ın izni ve inayetiyle, biz yine de sonunda bir tamir ve ıslahın vuku bulacağına inanırız/inanmalıyız. Bizim ayakta durabilmemiz, yolumuzda yürümeye devam edebilmemiz ve böylece Allah'ın hoşnutluğunu kazanabilmemiz adına böyle bir iman ve ümit çok önemli birer güç kaynağıdır.

Ebû Süfyan, Mekke fethedildiğinde bir sahabenin o günkü hâline

bakıyor, bir de işin bidayetini düşünüyor; Peygamber davasının bir kadın, bir çocuk ve bir köleyle başladığını ve sonrasında o günkü ihtişamına ulaştığını söyleyerek hayretini ortaya koyuyor. Hakikaten Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve etrafındaki fakir ve zayıf durumdaki çok az sayıda sahabe çok kısa bir süre içerisinde büyük başarılar elde etmişlerdi. Hiç şüphesiz bu başarının arkasındaki –sebepler açısından– en önemli dinamikler de iman, ümit, azim ve kararlılıktı. Onlar yürüdükleri yola çok sağlam inanmış, karşılaştıkları bir kısım bela ve musibetler karşısında ümitlerini hiç kaybetmemiş, hiç duraksamadan doğru yollarında yürümeye devam etmiş, inandıkları davayı başkalarına anlatabilme adına her fırsatı değerlendirmiş ve sürekli mefkûrelerine bağlı yaşamışlardı. Neticede Cenâb-ı Hak da onları inkisara uğratmamıştı.

Peygamber yolunun yolcuları her zaman bir kısım bela ve musibetlere maruz kalabilirler. Kendilerinden ve kendi çıkarlarından başka hiç kimseyi gözü görmeyen bir kısım tiranların baskı ve zulümleri altında ezilebilirler. Fakat başkalarının mekanize birlikleri, uçakları, topları, gülleleri, onların dayandıkları güç kaynağı karşısında çok cılız şeylerdir. Dışarıdan gelen bu tür saldırı ve tecavüzlerin bir davaya gönül vermiş insanları yollarından alıkoyması ve onların başlatmış oldukları hizmetleri bitirmesi çok zordur. Yeter ki içteki ahenk korunabilsin, birlik ve beraberlik şuuru canlı tutulabilsin. Yeter ki içte bir çözülme ve bozgun vetiresine girilmesin. Dolayısıyla eğer bu konuda endişe edilecekse kendimizden etmeliyiz.

Konuyla ilgili Hazreti Bediüzzaman'ın şu mealde sözler söylediği nakledilir: "Bana deseler ki Rusya mekanize birlikleriyle sizin üzerinize geliyor. Ben bacak bacak üstüne atar, Zübeyir bana bir kahve yap, derim. Fakat bana deseler ki içte arkadaşlar arasında bir kırılma ve çatlama var. İşte o zaman bana odama kapanıp ağlamak düşer."

Bu açıdan biz eğer bir şeyden endişe duyacaksak kendi kıvamımızı kaybetmekten endişe duymalıyız. Sürekli, "Konumumuzun hakkını verme adına acaba gereken performansı ortaya koyabiliyor muyuz? Acaba yapılması gereken hizmetler adına layıkıyla bir fedakârlık ve adanmışlık ruhu taşıyor muyuz?" demeli ve kendimizi muhasebeye tâbi tutmalıyız. Eğer bu konularda bir eksiğimiz varsa onun telafisine çalışmalıyız. Bizi öncelikle ilgilendirmesi gereken asıl mesele budur. Bunun dışındaki can yakıcı hâdiseler gelip geçicidir. Bunları çok fazla önemsemeye gerek yoktur. Fakat –Allah muhafaza– kurt gövdenin içine giriyor, damarlarımızı kesiyor ve oradan kanımızı emiyorsa işte o

zaman bize oturup ağlamak düşer.

Ne var ki biz bazen asıl odaklanmamız gerekli alanı unutup çok fazla aktüaliteye dalıyor, günlük meselelerle çok fazla meşgul oluyoruz. Bunlar da bizde dağınıklık hâsıl ediyor. Hâlbuki Hazreti Pîr, "İki elimiz var. Eğer yüz elimiz de olsa ancak nura (yapılacak hizmetlere) kâfi gelir."[25] demiştir. Bu açıdan inanmış gönüllere düşen vazife, bütün himmetlerini, yapmaları gerekli olan hizmetlere teksif etmektir. Onlar burada kusur etmemeli ve ihmale sebebiyet vermemelidirler. Çünkü nasıl ki biz, bizden öncekilerin eksik, kusur ve ihmalleri neticesinde meydana gelen boşlukları doldurmada çok zorlanıyorsak, bizden sonraki nesiller de bizim bıraktığımız boşlukları doldurmada çok zorlanacaklardır. Bu sebeple de arkamızdan, "Allah atalarımızın müstehakkını versin!" diyeceklerdir.

Sonraki nesiller arasında yâd-ı cemil olmanın ve rahmetle anılmanın yolu, günümüzde üzerimize düşen vazifeleri arızasız kusursuz yerine getirebilmektir. Eğer biz bu konuda üzerimize düşeni yaparsak onlar da, "İki ayakları bir kap içinde olduğu hâlde hiç durmadan canhıraşane mücadele etmişler. Allah onlardan razı olsun!" diyeceklerdir.

Şuna kat'iyen inanmalıyız ki eğer biz sağlam bir iman ve ümit ile yolumuza devam eder ve üzerimize terettüp eden vazifeleri bihakkın yerine getirirsek Allah da kendisine inananları yalnız bırakmayacaktır. Zira O, Yüce Beyanında şöyle buyurmuştur: وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ *"Gevşeklik göstermeyin, tasalanmayın; eğer iman ediyorsanız üstünsünüz."*[26] Âyet-i kerimenin de ifade ettiği üzere Allah'a iman edenler daha başta üstünler demektir. Potansiyel olarak böyle bir üstünlüğe sahip olan insanlar, eğer azim ve kararlılıklarını devam ettirirlerse pratikte de bu üstünlüğü elde edebilirler.

Aynı şekilde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sevr sultanlığına sığındıklarında Hazreti Ebû Bekir'e, لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا *"Tasalanma, Allah bizimle beraberdir."*[27] demiştir. Bu sebeple Allah bizimle beraber olduktan sonra gam u tasaya gerek yoktur. Önemli olan duyguda, düşüncede, iz'anda, kabulde hep maiyyet-i ilâhiye çerçevesi içinde bulunabilmektir. Eğer bu gerçekleştirilebilirse Allah da (celle celâluhu) bu teveccühe teveccühle karşılık verecek, böyle bir maiyy.et mülâhazası karşısında sizi yalnız bırakmayacak ve maiyyet teveccühüyle mukabele edecektir.

Allah Hakkında Hüsnüzandan Ayrılmama

Öte yandan herkesin maruz kalınan bela ve musibetleri öncelikle kendi şahsı, sonrasında da mesul olduğu alan çerçevesinde ele alıp değerlendirmesi gerekir. Yani şunu diyebilmelidir: "Şu anda hırpalandık, ırgalandık ve sarsıldıksa bu, bizim yüzümüzdendir. İhtimal ki Allah'la münasebetlerimiz açısından hata ve kusur yaptık." Allah hakkındaki hüsnüzannımızı koruyabilmemiz adına meselelere böyle bakmamız çok önemlidir. Zira biz biliyoruz ki O (celle celâluhu), kullarına zerre miktarı zulmetmez.

Ayrıca hâdiseleri değerlendirirken doğru bakış açısını yakalama ve meseleleri arka plânlarıyla birlikte ele alma da çok önemlidir. Bazen hakkımızda şer gibi görünen olaylar, bizim için pek çok hayırlar vaat ediyor olabilir. Mesela Cenâb-ı Hak bunları bizim için birer keffaretü'z-zünûb yapar ve böylece bizi günah kirlerinden arındırır; bizi ırgalamak suretiyle gözümüzü açar ve doğruları daha iyi görmemizi sağlar; bizi gerçek tevhide ulaştırır; kendisine karşı teveccühümüzü tamamlamaya sevk eder.

Allah, yolunu şaşırmış veya gaflete düşmüş olanları uyandırmak ve kendilerine getirmek için bazen onlara iğnenin ucuyla dokunur, o yetmiyorsa çuvaldızın ucuyla dokunur, o da az geliyorsa bir mızrağın ucuyla dokunur. Bazen çok daha ağır şeylere de müptela kılar. Bunların her biri birer şefkat tokadıdır. Biz bu tür hâdiseleri sadece zahiri yönleri itibarıyla değerlendirecek olursak onların aleyhimizde olduklarını zannedebiliriz. Hâlbuki Allah, bunlarla gözümüzü açar ve bizi uhrevî felâketten muhafaza buyurur.

Biraz daha açacak olursak, Cenâb-ı Hak, kendini salan, adanmış olduğunu unutarak dünyaya talip olan ve kendi hesaplarının arkasına düşen mü'minleri, zahirî yüzleri itibarıyla acı olan bir kısım bela ve musibetlerle sarsar. Böylece onları yeniden asıl vazifelerine sevk eder. Yani bunların her biri, kalbî hayatla ilgili bir yerde dağınıklığa düşmüş insanlara yapılan tembihlerdir. Bir mü'min gerek zelzele, fırtına, sel, kuraklık gibi tabiî âfetleri, gerekse düşmanlık duygularına kilitlenmiş bir kısım insanların yapmış olduğu zulüm ve gadirleri birer tembih (uyarı) olarak anlamalı ve gereken dersi almaya çalışmalıdır.

Aslında Allah'ın mü'minlerin hata ve kusurlarını ahirete bırakmayıp bu tür musibetlerle onları daha dünyada iken arındırması onlar için büyük bir nimettir. Bu açıdan mü'minlere düşen, kendilerine yapılan bu tür ikaz ve tembihleri birer iltifat ve ganimet gibi görmek, kendilerini ıslaha çalışmak, tavır ve davranışlarını düzeltmektir. Şöyle düşünmelidirler: "Biz bir çamurda dolaşıyorduk. Bizi irşat ve terbiye

eden Zât, kulağımızdan tuttu, bizi çamurdan dışarıya çıkardı ve bir daha orada dolaşmamamızı tembihledi."

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ، إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ، وَلَيْسَ ذَاكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ، إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَه *"Mü'minin durumu şayan-ı takdir ve şaşırtıcıdır! Zira her hâli onun için bir hayırdır. Bu durum sadece mü'mine hastır, başkasına değil: Memnun olacağı bir şeye mazhar olsa şükreder ve bu onun için hayır olur. Onu dağidar edecek bir duruma maruz kalırsa da sabreder, bu da onun için hayır olur."*[28] şeklindeki sözleriyle, bela ve musibetlerin bile mü'min hakkında nasıl bir hayra dönüşeceğini ifade buyurmuştur.

Dolayısıyla mü'min, ister bir kısım muvaffakiyetler elde etsin, isterse bir takım sıkıntılara maruz kalsın; her hâlükârda kazançlı çıkma yolları ona açıktır, onun için bir kayıp söz konusu değildir. Buna mazhar olmanın tek şartı, onun, Allah ve hadiseler karşısında "mü'min duruşu"nu koruyabilmesidir. Asıl kaybedecek olan ehl-i dalâlettir, ehl-i nifaktır, ehl-i küfürdür, ehl-i zulümdür. Onlar dünyadaki suri başarılarına aldansalar ve değişik komplolarla dünyada üstünlük elde etseler de burada da ötede de ızdıraptan kurtulamayacak ve kayıp üstüne kayıp yaşayacaklardır.

---

24 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.54 (İlk Hayatı, Divan-ı Harb-i Örfî).
25 Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar,* s.131.
26 Âl-i İmrân sûresi, 3/139.
27 Tevbe sûresi, 9/40.
28 Müslim, *zühd* 64; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 1/322.

BİAT KÜLTÜRÜ

Soru: *Meselenin mahiyetini bilmeyen bazı kimseler Hizmet hareketine gönül vermiş insanları "akıllarını birilerine ipotek etmekle" ve "koşulsuz şartsız biat etmekle" suçluyorlar. Bu iddiaların gerçeklik payı var mıdır?*

Cevap: Bilindiği üzere biat, İslâm'la beraber doğmamış olsa da İslâm'da önemli bir esastır. Kur'ân ve Sünnet'te konuyla ilgili pek çok âyet ve hadis yer aldığı gibi, Allah Resûlü'nün ve Raşit Halifelerin hayatlarında da biat, farklı şekillerde tatbik edilmiştir. Arapçadaki ifadesiyle bey'at veya Türkçedeki yaygın kullanımıyla biat, insanın bir dine, sisteme veya o sistemin temsilcisi olan şahsa bağlı kalacağına ve bu bağlılığın gereklerini yerine getireceğine dair söz vermesidir.

Biat, İslâm kültüründe en geniş anlamıyla devlet başkanı seçilen yöneticiyle halk arasında yapılan akdi ifade eder. Bu akde göre devlet başkanı ehliyetini koruduğu ve kendisine düşen görevleri yerine getirdiği sürece vatandaşlar da ona itaat etmeye ve bağlı kalmaya devam edeceklerdir.

İslâm'da Biat

Kur'ân ve Sünnet'te biatla ilgili farkı uygulamalar yer almaktadır. Mesela Kur'ân-ı Kerim, وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَا اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ

جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِه۪ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْر۪ي قَالُٓوا اَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِد۪ينَ *"Hatırla ki Allah, peygamberlerden şöyle bir söz almıştı: 'Size kitap ve hikmet verdiğimde, ardından, size verilenleri tasdik eden bir peygamber gelirse, ona mutlaka iman edecek ve mutlaka yardım edeceksiniz. Bunu kabul edip bana kesin bir şekilde söz veriyor musunuz?' buyurmuştu. 'Kabul ettik.' dediler. 'O hâlde şahit olun, Ben de sizinle beraber şahitlerdenim.' buyurdu."*[29] âyetiyle Allah'ın, Hazreti Muhammed'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) önceki peygamberlerden söz almasından bahsetmiştir ki bu, Allah tarafından bir biat talebidir.

Esasında kendilerinden böyle bir biat alınan peygamberlerin birçoğu kendilerinden sonra gönderilen diğer peygamberlerle karşılaşmadıkları gibi, onların hiçbirisi Hazreti Muhammed'le de (aleyhi's-salâtu ve's-selâm) karşılaşmamıştır. Dolayısıyla böyle bir sözün birinci muhatapları peygamberler gibi görünse de gerçekte bu, onların şahsında ümmetlerine bir mesajdır.

Evet, Allah Teâlâ bu âyet-i kerimede, peygamberleriyle ve onların şahsında ümmetleriyle yapmış olduğu bir mukaveleden bahsetmektedir. Bu mukaveleye göre onlardan şunu talep etmektedir: "Sizden sonra gelen hangi peygambere yetişirseniz ona iman edin ve onu kabullenin. Hazreti Musa'ya yetişirseniz onu kabullenin. Hazreti Dâvûd'a yetişirseniz onu kabullenin. Hazreti İsa'ya yetişirseniz onu kabullenin. Muhammed Mustafa'ya (aleyhimü's-salâtu ve's-selâm) yetişirseniz de O'nu kabullenin." Bunun karşılığında peygamberler de topyekûn bunu kabul ve ikrar etmişlerdir. Artık böyle bir söz alma ve biat gerçekleştikten sonra bundan dönme Allah'a karşı büyük bir günah ve büyük bir vebaldir. Eğer döneklik, O'na ait bazı hususiyetleri içine sindirememe seviyesinde ise dalâlet; itikat seviyesinde ise irtidattır.

Peygamber Efendimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cenâb-ı Hak'tan aldığı ve peygamberler geleneğinde rüsuh ve sübut bulmuş biat hakikatini ömrünün farklı dönemlerinde tatbik etmiştir. Mesela O (sallallâhu aleyhi ve sellem), peygamberliğin başlangıcının on birinci ve on ikinci senelerinde Akabe'de bir araya geldiği Medineli Müslümanlardan biat almıştır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) orada teker teker onların ellerini sıkmış ve Medine'ye gittiğinde kendisini canları gibi koruyacaklarına ve İslâm'a hizmet edeceklerine dair onlardan söz almıştır. Onlar böyle bir biat karşılığında ne

kazanacaklarını sorduklarında Allah Resûlü, *"Cennet"* cevabını vermiş; onlar da buna razı olmuş ve bundan duydukları memnuniyeti izhar etmişlerdir. Bu sırada Allah Resûlü'nün yanında bulunan Hazreti Abbas onlara, "Siz, neye biat ettiğinizi (bu biatınızın size nasıl bir sorumluluk yüklediğini) biliyor musunuz?" diyerek meselenin önemine ve ağırlığına dikkat çekmiştir.[30]

Aynı şekilde Allah Resûlü, Medine-i Münevvere'yi teşrif ettiğinde Medine halkı tek tek gelerek Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) biat etmişlerdir. Allah Resûlü'nün Medine'ye hicretinin üzerinden yıllar geçtikten sonra bile yeni Müslüman olanlar O'nun yanına gelerek biat etmiş ve sadakatlerini ortaya koymuşlardır. Hatta İnsanlığın İftihar Tablosu, Hudeybiye'de bulunduğu sırada Mekke'ye elçi olarak gönderdiği Hazreti Osman'ın öldürüldüğü yönünde haberler gelince, daha önce kendisine biat etmiş olan sahabeyi toplayarak onlardan bir kere daha biat almıştır.

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabından almış olduğu bu biatlar, İslâm'ın getirmiş olduğu sisteme, bu sistemin temsilcisine ve bu sistemi vaz' eden Zât'a, dolayısıyla Allah'a karşı bir söz verme mânâsına geliyordu.

Biat, zamanla sahabe arasında oturmuş, sistemleşmiş ve bir gelenek hâlini almıştır. Dolayısıyla bu uygulama Raşit Halifeler döneminde de devam etmiştir. Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ali halife seçildiklerinde sahabe onlara biat etmişlerdir. Uygulanma şeklinde değişiklikler olsa ve zaman zaman mesele asıl yörüngesinden saptırılsa da bu uygulama daha sonraki asırlarda da Müslümanlar arasında varlığını devam ettirmiştir. Yani bir yönüyle vatandaşlar biat vasıtasıyla başlarındaki yöneticiyi kabul ettiklerini ortaya koymuşlardır. Hatta bu uygulama sadece devlet başkanıyla vatandaşlar arasında olmamış, zaman zaman değişik tarikatların başında bulunan şeyhler de kendilerine bağlı olan insanlardan biat almışlardır.

İnanç ve İdeal Ortaklığı

Konunun daha iyi anlaşılması adına biatla ilgili yaptığımız bu kısa izahtan sonra şimdi meselenin Hizmet hareketine bakan yönü üzerinde durabiliriz. Öncelikle ifade etmek gerekir ki Hizmet gönüllülerinin kayıtsız şartsız "üstlerine" biat ettiğini iddia eden kimseler meselenin mahiyetinden habersizdirler. Bu tür iddialar, iddia sahiplerinin Hizmet'i bilmediklerini gösterir. Zira Hizmet

gönüllülerini bir araya getiren ve bir arada tutan bağ ne hiyerarşik bir sistemdir ne emir-komuta zinciridir ne de birilerine verilen biat sözüdür. Bilakis inanç, mefkûre ve gaye birliği onları bir arada tutmakta ve ortak hedeflere yönlendirmektedir. Bunu, Cuma veya bayram namazı kılmak için camide toplanan veya tavaf yapmak için Kâbe'nin etrafında halkalanan ya da hac menasikini yerine getirmek için Arafat'ta duran insanların hâline benzetebiliriz. Nasıl ki ortak inançlar ve müşterek hedefler bu insanları bir araya getiriyor ve aynı ibadetleri yaptırıyorsa, bir kısım ortak inanç ve idealler de Hizmet gönüllülerini bir araya getiriyor ve onların beraber hareket etmelerini sağlıyor.

Nedir bu ortak hedefler? Mesela Hazreti Pîr'in dile getirdiği üç büyük hastalık olan cehalet, iftirak ve fakirlikle mücadele etmek[31] Hizmet gönüllüleri için çok önemli bir hedeftir. Nitekim bugüne kadar Hizmet gönüllüleri cehaleti giderme adına ciddi bir ilim seferberliği başlatmış ve imkânları el verdiğince yurtlar, dershaneler, etüt merkezleri, okullar ve üniversiteler açmış; insanlar arasındaki çatışma ve ihtilafları giderme adına sürekli sevgi demiş, hoşgörü ve diyalog faaliyetleriyle herkesi kucaklamaya çalışmış; bir kısım organizasyonlarla işadamlarına yardımcı olmaya ve muhtaçlara el uzatmaya gayret etmişlerdir.

Biraz daha açacak olursak, insanları bir cemaat veya hareket adı altında bir araya getiren temel faktör, ortaya konulan fikir, düşünce, faaliyet ve projelerin makuliyeti, bunların hem dinî kurallara hem de zamanın şartlarına uygunluğu ve aynı zamanda günümüz insanlarının ihtiyaçlarına da cevap veriyor olmasıdır. Bu itibarladır ki yapılan hizmetlerin devam ettirilmesi adına ne falana filana biat etmeye ne de "falancı" "filancı" olmaya gerek yoktur. İnsanların, salayı duyduğunda Cuma namazına koşmaları, bayram sabahı olduğunda bayram namazında toplanmaları veya Zilhicce'nin dokuzuncu günü geldiğinde Arafat'a akın etmeleri gibi, hizmet adına ortaya konulan düşünce ve faaliyetleri kendi ideal ve hedefleriyle uyumlu bulan kimseler de hizmete koşmaktadırlar.

Farklı bir ifadeyle insanlar, yapılan hizmetleri Kur'ânî makuliyet çerçevesine uygun bulduğundan, yürünen yolun Peygamber yolu olduğuna inandığından, yapılan hizmetlerin birlik ve beraberliği, sulh ve barışı sağlayacağını düşündüğünden bu işe destek vermektedir. Dolayısıyla Hizmet hareketi içerisinde yukarıda bahsedildiği şekliyle bir biat söz konusu değildir. Nitekim Bediüzzaman Hazretleri de hiç

kimseden biat istememiş, kendisiyle talebeleri arasındaki ilişkinin şeyh-mürit ilişkisi olmadığını, bilakis bir kardeşlik ilişkisinden ibaret bulunduğunu ifade etmiştir.[32] Bu itibarla Hizmet hareketi içerisinde yaşıyla, kıdemiyle, ilmiyle önde görünen her kim olursa olsun, herhangi bir şahsa biatta bulunma söz konusu olamaz.

Zımnî Biat: Fedakârlık ve Adanmışlık

Ne var ki ciddi bir fedakârlık ve adanmışlık duygusuyla kendilerini hizmete vakfeden insanlar kendi kendilerine söz verebilirler. Mesela onlar, "Allah'ın izni ve inayetiyle, ömrüm vefa ettiği sürece, isabetli bulduğum böyle bir yola revân olacağım. Nam-ı Celil-i İlâhî'nin ve Ruh-u Revân-ı Muhammedî'nin her yerde duyulması adına soluk soluğa koşturacağım. Hizmetin dışında hiçbir mülâhazaya kapılmayacağım. Dünyevî-uhrevî füyuzat hislerinden fedakârlıkta bulunacağım. Ölünceye kadar bu yoldan ayrılmayacak ve Allah'ın huzuruna da böyle gideceğim." diyebilir.

İrşat ve tebliğ, Kur'ân ve Sünnet'in bize emretmiş olduğu önemli bir amel olduğuna göre kişinin yapmış olduğu böyle bir ahde bağlı kalması gerekir. Zira temeli dinî bir meşruiyete dayanan ameller nezredildiğinde, bu nezirlerin yerine getirilmesi gerekir.

İşte Hizmet'te bir biattan bahsedilecekse kişinin kendi kendisine sadık ve vefalı bir mü'min olarak hizmetten ayrılmayacağına dair söz vermesi anlamında böyle bir biat söz konusu olabilir. Buna da sarih değil zımnî biat denilebilir. Zira Efendimiz döneminde yapılan biatlar asliyet plânında olduğuna göre, böyle bir biat zılliyet (gölge) plânında kalacaktır.

Eğer günümüzde dünyanın farklı ülkelerinde çok güzel hizmetler yapılıyor, gidilen ülkelerdeki insanlarla ciddi bir kültür alış-verişi oluyor ve dünya barışı adına önemli adımlar atılıyorsa, bütün bu hizmetler kendi kendilerine böyle söz vermiş adanmışlar sayesinde gerçekleşmektedir. Onlar maddî-manevî hiçbir karşılık beklemeden gerektiğinde burs seviyesinde aldıkları maaşlarla insanlığa hizmet etmeye devam etmektedirler. Onların bu fedakâr ve diğergâm tavırları sayesinde Afrika'nın derinliklerinden Uzak Doğu'nun içlerine kadar birçok insan onlara karşı minnet ve şükran hisleriyle doluyor.

Özellikle Allah Resûlü ve Raşit Halifeler döneminde yapılan asliyet plânındaki biatı alkışladığımız gibi, adanmışlık anlamına gelen zılliyet plânındaki böyle bir biatın da takdirle yâd edilmemesi düşünülemez. Kendilerini hizmete vakfetmiş ve mefkûrelerini gerçekleştirme adına

dünyanın dört bir yanına dağılmış arkadaşları düşündüğümde içimden şu düşünceler geçiyor: Ahirette kurtulur muyuz kurtulamaz mıyız bilemiyorum. Orada bize hüsnüşehadette bulunma imkânı verirler mi vermezler mi onu da bilemiyorum. Fakat hiçbir zaman Allah'ın rahmetinden de ümidimi kesmiyorum. Eğer orada bana böyle bir imkân verilirse, "Allah'ım, ruh ve mânâ köklerimizden süzülüp gelen değerleri duyurmak için dünyanın dört bir yanına dağılan fedakâr insanlar için hüsnüşehadette bulunuyorum." derim. Söylediğim gibi, bana onu dedirtirler mi dedirtmezler mi, ben o ufkun insanı mıyım değil miyim, bunlar ancak Allah'ın bileceği şeyler. Fakat hissiyatım bu yönde.

Ortak Akla Bağlı Kalma

Öte yandan hizmet içerisindeki işler ortak akla ve istişareye bağlı olarak yürüdüğü için "aklın ipotek edilmesi" gibi bir durum söz konusu olamaz/olmamalıdır. Biz, bugüne kadar ısrarla istişare üzerinde durduğumuz gibi, bundan sonra da farklı bir şey söylemeyeceğiz. Şu düşüncemi bugüne kadar defalarca dile getirmişimdir: Bir insan Sezar, Büyük İskender veya Napolyon'un kafasının on katına sahip bir dâhi bile olsa ve şahsî görüşüne göre hareket etse, böyle birisi, üç insanla istişare eden bir kimsenin seviyesine ulaşamayacaktır. Zira herhangi bir meselede farklı mülâhazaların ortaya konulması, bunlar üzerinde i'mal-i fikirde bulunulması ve problemin çözümü adına çareler aranması isabetli karar verme adına çok önemlidir. Bu sebeple İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem), istişare yapan insanın kayıp yaşamayacağını beyan etmiştir.[33]

Nitekim Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamber olduğu hâlde Allah tarafından vahiyle bir emir gelmediği sürece bütün işlerini sahabe-i kiramla istişare etmiştir. O, kendi fikirlerini istişareye arz etmiş, sahabenin fikirlerini almış ve ortaya çıkan ortak kanaate göre hareket etmiştir. Hatta bazı durumlarda kendisi farklı düşünüyor olsa bile, sırf istişarenin hakkını verme ve istişare disiplinini oturtabilme adına sahabenin görüşüne göre hareket etmiştir. Nitekim O (sallallâhu aleyhi ve sellem), Uhud savaşıyla ilgili savunma yapılmasını düşündüğü, açık alanda düşmanla yaka-paça olmanın neye yol açacağını bildiği hâlde, sahabenin görüşüne muvafakat ederek düşmanla göğüs göğüse çarpışmış ve neticede yetmiş şehit vermiştir. Zira o gün istişare disiplininin oturması için, onun sadece teoride

kalmaması, bizzat Allah Resûlü'nün temsiliyle tatbik sahasına taşınması çok önem arz ediyordu.

Bu açıdan bir insan, kendi düşüncesinin doğruluğuna ne kadar inanırsa inansın eğer istişarede ortaya çıkan ağırlıklı görüş farklıysa kendi görüşünden vazgeçebilmelidir. Zira doğruyu bulma mevzuunda ceht ve gayret ortaya koyma tıpkı namaz kılma ve oruç tutma gibi insana sevap kazandırdığı gibi, kendi görüşünden geriye dönebilme de günahlara veya belalara sabretmede olduğu gibi negatif yönden insana yine sevap kazandırır. Kişinin aklına güvenmesi, her şeyi bildiğini zannetmesi ve kafasına göre hareket etmesi ise kaybettirici hususlardır.

Hatta insan, yaşı, tecrübesi, bilgisi veya bulunduğu konum itibarıyla başkalarının kendisine saygı duyacağı ve itiraz etmekte zorlanacağı bir pozisyonda dursa bile, kendi fikirlerini asla başkalarına dayatmaya kalkmamalı, kendisine duyulan saygı ve güveni başkaları üzerinde bir baskı ve istibdat vesilesine dönüştürmemelidir. Fikirlerini arz ederken çok açık ve rahat olmalıdır. Beraber olduğu insanların değerlendirmesine ehemmiyet vermelidir. Düşünce ve kararlar, onları ortaya atan kimsenin konumuna göre değil, doğruluk ve makuliyetine göre değerlendirmeye alınmalıdır. Hiç şüphesiz bütün bunların eksiksiz olarak uygulamaya konulabilmesi de İslâmî terbiyenin tam olarak hazmedilmesine bağlıdır.

Netice itibarıyla işlerin istişareyle yürüdüğü bir yerde hiçbir akıl başkası tarafından ipotek altına alınamaz. Kararların alınmasında herkesin fikrine müracaat edildiği bir yerde "kayıtsız şartsız itaat"ten bahsedilemez. Bilakis burada fikir ve düşünce özgürlüğü vardır.

---

29 Âl-i İmrân sûresi, 3/81.

30 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/295; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/162.

31 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.61 (İlk Hayatı)

32 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.204 (Yirmi Birinci Lem'a).

33 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 6/365; el-Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb* 2/7.

ROL MODEL OLARAK SAHABE

***Soru:** Eğitimde ihtiyaç duyulan en önemli hususlardan birinin, muhataplara gösterilecek "rol modeller" olması göz önünde bulundurulacak olursa, sahabe efendilerimiz bu ihtiyaç ekseninde insanlara nasıl arz edilmelidir?*

Cevap: Sahabe-i kiram, Allah Resûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) dinledikleri, O'nun huzurunun boyasıyla boyandıkları ve O'nun fırçasıyla şekillendikleri için ayrı bir hususiyet kazanmışlardır. Onlar, mükemmel bir dinin kusursuz bir temsilcisi olan İnsan-ı Kâmil'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) gördükleri ve dinledikleri için İslâm'ı doğrudan doğruya bu saf ve duru kaynaktan öğrenmişlerdir. Dolayısıyla da Kur'ân ve Sünnet'i çok iyi kavramış, makâsıd-ı İlâhiyeye vâkıf olmuş ve ömürlerini hep marzî-i ilâhîye müteveccih yaşamışlardır. Bu sebepledir ki Allah Resûlü, birçok hadis-i şeriflerinde sahabe-i kiramın mümtaz ve müstesna konumuna dikkat çekmiş ve kendi sünnetinin yanı sıra onların yoluna tâbi olunması gerektiğini de ifade etmiştir. Çünkü onlar hakikaten örnek alınacak insanlardır.

Bu açıdan sahabe-i kiramın günümüz insanları tarafından iyi tanınıp bilinmesi çok önemlidir. Zira onlar tanındıkça daha çok sevilecek, sevildikçe örnek alınacak ve hayat tarzları benimsenecektir. Onlara ittiba etmek ve adım adım yollarını takip etmek sahil-i selamete ulaşmaya vesile olacak; onlardan ayrı düşmek de çok ciddi kopuklukların yaşanmasına sebebiyet verecektir. Zira onların yolunu takip etmek Allah Resûlü'ne ittiba adına çok önemli bir vesile olduğu gibi, Allah Resûlü'ne uyma da Allah'ın emirlerine ittiba etme demektir.

Eğer insanlar sahabeyi tanır, sever ve onların yolunda yürümeye başlarlarsa bir süre sonra onların ahlâkıyla ahlâklanırlar. Zamanla

sahabe sevgisi onların içinde neşv ü nema bulacağı, filizleneceği ve boy atıp gelişeceği için, onlar da hâl, tavır ve davranışlarıyla sahabeye benzemeye çalışacaklardır. Hiç şüphesiz bu ölçüde sahabe sevgisiyle dolu olan bir insanın, Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) sevmemesi, Allah aşkıyla yanıp tutuşmaması düşünülemez.

Esasında bir insanın gerçek insanlığı duyması da bunlara bağlıdır. Kalbinde Allah'ın, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun ve O'nun sadık temsilcilerinin sevgisi olmayan bir insanın insan-ı kâmil ufkuna kanatlanması çok zordur. Gerçek insanlığa yükselmenin yolu, o Zat'ın ahlâkıyla ahlâklanmaktan geçer. Çünkü O'nun ahlâkı, Kur'ân ahlâkıdır.

Sahabenin Fazilet ve Hususiyeti

Öte yandan sahabe-i kiram iyi bilinmez, onların dini yaşama ve yorumlama tarzlarına vâkıf olunmazsa, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatı da tam olarak kavranamaz. Zira sahabe-i kiram, Resûlullah'a ulaşma adına bir köprü gibidir. Hatta onların marziyat-ı ilâhiyeye, rü'yete ve rıdvana ulaşma adına birer köprü oldukları da söylenebilir. Onlar tanınmadan siyerin, Kur'ân ve Sünnet'in, dinin maksatlarının doğru anlaşılması çok zordur.

Eğer biz günümüzde özellikle genç nesillerin önüne takip edilmesi ve örnek alınması gereken rol modeller çıkarmak istiyorsak, peygamberlerden sonra bunu en başta hak edenler sahabe-i kiram efendilerimizdir. Dolayısıyla biz, ele aldığımız konuları misallendirirken sürekli onların hayatlarına atıf yapmalı ve onları nazara vermeliyiz.

Kur'ân-ı Kerim, Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) irşat etme, O'na yürüdüğü yolun realitelerini gösterme, çektiği sıkıntılar karşısında O'nu teselli etme gibi hikmetlere mebni olarak pek çok sûrede peygamber kıssalarına yer vermiştir. Her ne kadar tarihi tekerrürler devr-i daimi içerisinde insanlık çok farkı dönemler yaşamış olsa da bütün zamanları bütün hususiyetleriyle bilen Allah Teâlâ, geçmiş peygamberlere ait bir kısım hâdiseleri Makam-ı Cem'in Sahibi'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) anlatmıştır. Zira bu kıssalardan alınacak öz ve usare bütün zamanların insanları için yol gösterici olacaktır.

Aynen bunun gibi biz de bir kısım dinî ve ahlâkî meseleleri anlatırken, sürekli sahabenin hayatından kesitler arz etmeliyiz. Zira onlar, İslâmî hakikatleri tabiatlarının bir derinliği hâline getirdikleri ve Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğrendikleri her bir dinî

meseleyi realize etmeye çalıştıkları için geride örnek alınması gereken bir hayat bırakmışlardır. Mesela Hazreti Ebû Bekir'in hayatına baktığımızda şunu görürüz: O, iki küsur yıllık halifeliği döneminde her birisi günümüzdeki terör örgütleri nispetinde on bir tane irtidat hadisesinin üstesinden gelmiştir. Bu kısa halifelik döneminde çok büyük işler başarmıştır. Fakat buna rağmen o, vefat ettiğinde arkada hiçbir mal varlığı bırakmamıştır. Öyle ki kendisine takdir edilen maaşın bile tamamını harcamamıştır. Kendisine orta dereceli bir insanın hayatını ölçü alan Hazreti Ebû Bekir, ihtiyacı olan miktarı aldıktan sonra maaşının geri kalanını bir testiye koyup bunun kendisinden sonraki halifeye teslim edilmesini vasiyet etmiştir. Zira ona göre maaşının ihtiyaç fazlası, tekrar devlet hazinesine iade edilmelidir.

Hazreti Ebû Bekir'den sonra halife olan Hazreti Ömer, bu testiyi görünce gözyaşlarını tutamamış ve "Senden sonra senin gibi yaşama adına bize imkân bırakmadın." demiştir.[34] Ne var ki onun yaşayışı da Hazreti Ebû Bekir'den farklı olmamıştır. O da oldukça sade, mütevazi ve müstağni bir hayat sürmüştür. Mesela kıtlık olduğu bir dönemde halk ne yiyorsa o da onu yiyip içmiş, zeytinyağına bandığı ekmekle karnını doyurmuştur. Bir seferinde önüne et yemeği getirildiğinde, halkın bunu yiyip yiyemediğini sormuş, yiyemediğini öğrendiğinde de yemeği geri göndermiştir.

Aynı şekilde bir Mus'ab İbn Umeyr'in hayatına baktığımızda, ders alınması gereken örnek bir yaşayış görürüz. Müslüman olmadan önce lüks içerisinde yaşayan ve oldukça rahat bir hayatı olan Hazreti Mus'ab, Müslüman olduktan sonra sahip olduğu bütün imkânları ve nimetleri elinin tersiyle itmesini bilmiş ve Uhud'da şehadet şerbeti içeceği âna kadar dini adına büyük kahramanlıklar ve fedakârlıklar ortaya koymuştur. Öyle ki o, Uhud'da Allah Resûlü'nü koruyabilme adına kendisine yönelen oklar ve kılıç darbeleri önünde son nefesine kadar siper olmuştur. Üzerini örtebilecekleri bir kefen bile bırakmadan da bu dünyadan göç etmiştir.

Esasında Allah Resûlü'nün etrafındaki hangi sahabeyi ele alsak, onun ayrı hususiyet ve faziletinin olduğunu görürüz. Zira onlar canları pahasına İslâm davasına sahip çıkmışlar, i'lâ-i kelimetullah'ı hayatlarının en yüce gayesi hâline getirmişler ve bu yolda olağanüstü fedakârlıklar sergilemişlerdir. Bu fedakârlıklar karşılığında da hiçbir beklentiye girmemişlerdir. Sadece Allah rızasını hedeflemiş ve ömürlerini çok ciddi bir istiğna ve adanmışlık duygusuyla

geçirmişlerdir. Bu açıdan onların her biri, ümmet için birer örnektir.

Dolayısıyla onların mutlaka günümüz insanlarına kendi enginlik ve derinlikleri içerisinde tanıtılmaları gerekir. Zira insan, bildiğini sever; bilmediğine karşı da alâkasız kalır. Eğer günümüz insanları Allah'ı delice sevmiyor, O'nu andıklarında burunlarının kemikleri sızlamıyorsa, O'nu yeterince tanımadıklarındandır. Aynı şekilde Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı çok ciddi bir aşk u alâka duymuyor, O'nu andıklarında dizlerinin bağı çözülüp yere yığılmıyorlarsa, O'nu iyi bilmediklerindendir. Aynen bunun gibi eğer insanlarda bir Ebû Bekir olma, Ömer'e benzeme duygusu oluşmuyorsa, bunun sebebi onların bu şanlı sahabileri yeterince tanımamalarıdır.

O hâlde yapılması gereken, insanlarda "Ben de onlar gibi olayım!" duygusunu uyaracak şekilde bu büyük sahabîlerin kendi büyüklükleri içerisinde anlatılması ve sevdirilmesidir. Müslümanlar, sahabileri yeterince tanımadıklarından kimin arkasından gideceklerini de bilemiyorlar.

Bu yolda, ashâb-ı kiram efendilerimizden bahsederken kullanılacak üslup da çok önemlidir. Onlar sadece tarihin belli bir diliminde yaşayıp gitmiş insanlar olarak anlatılmamalıdır. Yoksa muhataplar sadece onların kahramanlıklarıyla teselli bulacak fakat onlara benzeme ve onlar gibi olma azm u cehdine sahip olmayacaklardır. Bu açıdan sahabe, her zaman içlerde yaşatılması ve hayatları örnek alınması gereken birer rol model olarak takdim edilmelidir.

Öte yandan, tarihî hâdiselerin tekerrürü ayniyet değil misliyet ölçüsünde gerçekleşmektedir. Bu açıdan sahabe-i kiramın hayatları nazara verilirken mutlaka günümüz şartlarının da göz önünde bulundurulması gerekir. Farklı bir tabirle insanlara, "Böyle bir hayat yaşanmaz." dedirtmeme ve aynı zamanda onları tenakuza düşürmeme adına sahabenin hayatları anlatılırken konjonktürün dikkate alınması çok önemlidir. İnsanların, sahabe hayatlarının yaşanabilir olduğuna inandırılması gerekir. Bunun için de Siyer'in temel felsefesiyle ve arka plânıyla bilinmesine ihtiyaç vardır. Maalesef bugüne kadar siyer felsefesi üzerinde yeterince durulmamıştır. Hazreti Pîr'in Kur'ân tefsiri mevzuunda ortak akla işaret etmesi gibi,[35] Peygamber Efendimiz'in hayat-ı seniyyelerinin de temel mantık örgüsü ve kendi derinlikleriyle ele alınıp günümüz insanlarının nazarına, istifade edilebilir ve yaşanabilir bir bilgi muhassalası olarak takdim edilmesi için böyle bir ortak aklın

çalışmasına ihtiyaç vardır.

Yaşamayı Yaşatmaya Bağlamış Sahabe Temsilcileri

Babam, iki şeye âşıktı; Osmanlı ve sahabe. Yanında sahabeden bahsedilince gözleri dolar, âdeta başı dönerdi. Bu sebeple çocukluğumdan itibaren babamın kütüphanesindeki Osmanlıca yazılmış eserlerden sahabe hayatlarını okuyarak büyüdüm. Henüz yedi sekiz yaşında olmama rağmen onların hayatları beni derinden etkiliyordu. Âdeta onlarla oturup onlarla kalkıyordum. Yaşım ilerledikçe bir taraftan sahabeye duyduğum hayranlık artıyor, diğer yandan da gözlerim yaşadığım çağda onların hayatlarını temsil eden insanlar arıyordu. Sürekli kendi kendime, "Yok mu bunların bu çağda bir örneği!" diyordum.

Nihayet medrese talebesi olduğum yıllarda Erzurum'a Bediüzzaman'ın talebelerinden birisi gelince aradığımı buldum. Hazreti Pîr, talebesi olan Muzaffer Arslan'ı irşat için buraya göndermişti. Bu zat, oturuşu kalkışı, giyim kuşamı, tavır ve davranışlarıyla beni çok etkiledi. Kendi kendime, "Demek ki sahabe sadece kitap sayfaları arasında kalmamış. Bu asırda da onların temsilcileri varmış." dedim. Zira o, sinesi dolu, gözü yaşlı tam bir aşk ve heyecan insanıydı. Daha sonra da Erzurum'da bulunduğu süre içerisinde onun sohbetlerini hiç kaçırmadım.

Evet, günümüz nesillerine sahabeyi anlatmanın yanında mutlaka onların karşısına sahabe gibi yaşayan insanları da çıkarmak gerekir. Ta ki kendilerine anlatılanların tarihin bir döneminde kalmadığını, aynı fedakârlık ve diğerkâmlık duygularıyla dine hizmet eden insanların kendi yaşadıkları devirde de bulunduğunu görsünler. Eğer sahabe ruhunu temsil eden bu tür insanlar genç nesillerin karşısına çıkar ve gönüllerinin ilhamlarını onlara boşaltabilirlerse Allah'ın izni ve inayetiyle yeni bir sahabe nesli oluşacaktır.

İşte böyle bir neslin yetişebilmesi adına, yaşatmak için yaşayan fedakâr insanlara ihtiyaç vardır. Öyle ki onlar, "Yaşatmıyorsam, yaşamamın da bir anlamı kalmamıştır." diyecek ölçüde kendilerini insanlığa hizmete adamalıdırlar. Onlar, başkalarının boy atıp gelişmesi adına su olup onların dibine akmalı, toprak olup kuvve-i inbatiyeleriyle onları omuzlarında taşımalı, güneş olup şualarını onların başından aşağı boşaltmalıdırlar. Kısaca hayatlarını bütünüyle insanlığa hizmete vakfetmelidirler. Bu ölçüde samimi olunabildiği ve böyle bir fedakârlık ortaya konulabildiği takdirde peygamber âşığı,

sahabe sevdalısı bir neslin yetişmesi de mümkün olacaktır.

---

34 Bediüzzaman, *İşârâtü'l-İ'câz,* s.5 (İfadetü'l-Meram).

35 Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/68, 71.

KULLUKTA DERİNLEŞME

Soru: Allah'a kullukta kemale ulaşma adına mü'minin dikkat etmesi gereken hususlar nelerdir?

Cevap: Bir taraftan Cenâb-ı Hakk'a yönelme ve kullukta derinleşme, diğer yandan da inandığı değerleri başkalarına duyurabilme istikametinde olağanüstü bir performans ortaya koyma bir mü'minin en önemli ve en büyük hedefi olmalıdır. İnsan, Allah'a karşı öyle bir kulluk tavrı ortaya koymalı ve kendisini öyle ibadete salmalıdır ki onu görenler, "Herhâlde bu kişi, Allah'a kulluktan başka bir şey bilmiyor." demeli. Melekler bile onun kulluktaki bu derinliği karşısında hayrete düşmeli, ona imrenmeli ve "Allah Allah! Beşerî garîzeleri ve şehevî hisleriyle çepeçevre kuşatılmış bir insan, nasıl oluyor da bütün bu badireleri aşarak kalb ve ruh ufkunda seyahat edebiliyor!" sözleriyle onu takdir etmelidirler.

Aynı şekilde o, iman ve Kur'ân hizmetine kendini öyle adamalıdır ki dışarıdan ona bakanlar, "Muhtemelen bu şahıs hizmetten başka bir şey bilmiyor." demeli. Onun, sahip olduğu bütün imkânları i'lâ-i kelimetullah adına kullandığını ve milletini devletler muvazenesinde olması gerekli olan konuma yükseltme adına ortaya koyduğu azim, ceht ve gayreti görenler onu "mecnun" zannetmelidirler. Esasen dinî anlayışından ve İslâm'ı yaşamadaki derinliğinden ötürü bir insana "mecnun" denilmedikçe, onun imanda kemâle erdiğini söylemek zordur.[36]

Kısacası bu konuda o, tıpkı sahabe gibi olmalıdır. Çünkü sahabeyi görenler, *"Ruhbanun filleyl ve fursânun finnehâr"* sözüyle anlatıyorlardı.[37] Yani onlar, tıpkı mânâstırlarda kendilerini ibadete vermiş rahipler gibi gecelerini ibadet ü tâatle geçiriyor, sabahlara kadar Hazreti Dâvûd gibi "Allah" deyip inliyorlardı. Gündüzleri ise at sırtından inmiyor, i'lâ-i kelimetullah adına diyar diyar dolaşıyorlardı.

İşte bir mü'min her iki açıdan da öyle bir performans ortaya koymalıdır ki, hangi yönüyle ele alınırsa alınsın, hâl ve tavırlarının derinliği ve enginliği itibarıyla muhataplarında takdir ve hayret hisleri uyarmalıdır.

Verdikleri Verecekleriniin En Büyük Referansıdır!

Aslında bir insanın yapmış olduğu i'lâ-i kelimetullah vazifesinde başarılı olması da kullukta derinleşmesine bağlıdır. Farklı bir ifadeyle, muhatap olduğunuz insanların sadr u sinelerinin kendi enginlikleriyle size açılması, sizin vicdanınızın açılabildiği kadar Hakk'a açılmasıyla doğru orantılıdır. Siz ne kadar Hakk'a yönelirseniz, halk da o kadar size yönelecektir. Bugün olmasa da yarın mutlaka.

Bugün bazı fiyaskolar yaşayabilir, bir kısım bela ve musibetlere maruz kalabilirsiniz. Allah bunlarla sizi imtihan eder ve bir kısmınızı eler. Nitekim en güzide bir cemaat olan sahabe bile ağır imtihanlara tâbi tutulmuş, içlerinde istikameti tam yakalayamamışlar elenmiş, yalnızca en safi olanları o nadide toplumun birer ferdi olma durum ve konumunu devam ettirebilmiştir. Bu açıdan önemli olan sizin istikametinizi muhafaza edebilmeniz ve Allah'la münasebetlerinizi güçlü tutabilmenizdir. Kulluktaki bu derinliğinizi devam ettirebildiğiniz takdirde bugün olmasa da yarın Allah, kalbleri yeniden size yönlendirecek, sizin adınıza gönüllerde sevgi vaz edecektir.

Esasında bugüne kadar yurtdışına açılan Hizmet gönüllülerinin bir kısım eksik ve kusurlarına rağmen gittikleri yerlerde hüsn-ü kabul görmeleri ve Cenâb-ı Hakk'ın gönüllerde onlar adına sevgi vaz' etmesi, bundan sonra ihsan edeceği nimetler adına da en büyük referanstır. Günümüzün adanmışları bugüne kadar gittikleri yerlerde ciddi hiçbir tepki görmediler. Ufak tefek sıkıntılar yaşanmışsa, bunlar da bizim usûl ve üslup hatalarımızın veya başarıları kendimizden bilmemizin bir neticesi olmuştur. Bu sebeple eğer biz Rabbimize vermiş olduğumuz ahdimizi bozmaz ve bütün gönlümüzle O'na teveccüh edebilirsek bundan sonra da O, –inşâallah– ihsan ettiği nimetleri artırarak devam ettirecektir.

Buraya kadar zikrettiğimiz hususlar, işin bir yönüdür. Diğer yönü ise şudur: İnsan, Allah'a ibadette ne kadar derinleşirse derinleşsin, kendisini ne ölçüde hizmete adarsa adasın yine de yaptıklarını yeterli bulmamalı ve sürekli *"Daha yok mu?"* demelidir. Esasen uhrevî lütuflar bir yana bu dünyada sahip olunan nimetler bile göz önünde bulundurulacak olursa, yaptığımız ibadetlerin bunlar karşısında ne

kadar az ve yetersiz kaldığı daha iyi anlaşılacaktır. Mesela insanın ademden vücuda, vücuttan canlı olmaya, canlı olmadan insan olmaya, oradan İnsanlığın İftihar Tablosu'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) arkasında saf tutmaya kadar sahip olduğu nimetler o kadar büyüktür ki bunların hakkını ödemek mümkün değildir.

Tevbe, İnâbe, Evbe Kahramanları

Öte yandan mü'mine düşen vazife, yaptığı en küçük hatalar karşısında bile çok derin pişmanlık hisleriyle Allah'a yalvarıp yakarmaktır. O, tevbe ve istiğfar adına ellerini semaya kaldırdığı veya başını yere koyduğu zaman sanki dünyanın bütün vebalini sırtlanmış gibi bir hâl sergilemelidir.

Hiç şüphesiz bizim bu konudaki en büyük rehberimiz Allah Resûlü'dür (sallallâhu aleyhi ve sellem). Muktedâ-i Küll ve Rehber-i Ekmel olan İnsanlığın İftihar Tablosu, günde yetmiş kez Allah'a tevbe ve istiğfarda bulunuyordu. Acaba O, ne tür bir kusur işlemişti? Hâşâ, O'na kusur nispet etmek insanı alıp bir belirsizliğe götürür. Bilakis O, bir taraftan kulluğunun gereğini ortaya koyuyor, diğer yandan da rehberliğinin gereğini seslendiriyordu. O, yapmış olduğu istiğfar ve dualarla ümmetine şu mesajı veriyordu: "Ey kıyamete kadar beni takip edecek olan Müslümanlar! İster kasıtlı olarak, ister hata neticesi, isterse nisyan sonucu olsun, yaptığınız bütün hatalardan ötürü Allah'a istiğfarda bulunun. Hayal, tasavvur, taakkul, niyet ve azimlerinizde çöreklenen ne kadar menfur düşünce varsa onların hepsi için içten sızlanın ve tevbe edin!"

Esasen yapmış olduğu bütün iyilikleri unutması ve irtikâp ettiği en küçük hataları bile sürekli hatırında tutması, hakiki bir mü'minin en önemli özelliklerindendir. Evet, bir mü'min kullukta ne kadar derinleşirse derinleşsin, Din-i Mübin-i İslâm'ı muhtaç sinelere duyurma adına nasıl bir performans ortaya koyarsa koysun veya insanların maddî-manevî ihtiyaçlarını giderme adına ne tür iyilikler yaparsa yapsın, bunların hiçbirini yeterli görmemeli, bütün bunları unutmasını bilmelidir ki gurur ve kibre kapılmasın.

Fakat diğer taraftan o, elli sene önce işlediği küçük bir kötülüğü bile hatırlayacak olsa, "Allah varken ve ben de O'nun kulu iken böyle bir densizliği nasıl yapmışım. Allah, doğru yoldan sapmamam adına önümdeki yolları aydınlatan ve onları birer şehrâh hâline getiren ilâhî prensipler vaz' etmişken ben böyle bir levsiyâta nasıl bulaşmışım!" demeli ve onu daha yeni işlemiş gibi pişmanlık ve ızdırapla

kıvranmalıdır. Günahları her hatırlayışında, "Bir kere daha Senden özür diliyorum ya Rabbi!" demelidir. İşlediği her bir hata ve günahın başına, istiğfar ve tevbelerle öyle balyozlar indirmelidir ki bu günahlar bir daha onun semtine yaklaşamasın.

Evet, hakiki mü'mine yaraşan, en büyük meziyetlerini ve başarılarını küçülttükçe küçültmesi, en küçük kötülüklerini ise büyüttükçe büyütmesidir. O, gözün harama kayması, kulağın harama meyletmesi, dilin yakışıksız sözler söylemesi, ayağın harama doğru adım atması, elin harama uzanması ve hatta korteksin olumsuz düşüncelerle kirlenmesi gibi küçük büyük bütün inhiraflarını gözünde öyle büyütmeli ki bunlar karşısında ızdıraptan beli bükülmeli, şairin dediği gibi;

" Ger beni bu günahlarla tartarsa Hazreti Deyyân,
Kırılır arsa-ı mahşerde arş-ı mizan." demelidir.

Hayatını böyle hassas bir dengede götürebilen bir mü'min, sürekli metafizik gerilim içinde yaşayacaktır. Bir insanın sürekli tevbe ve istiğfarla gerilmesi, olumsuzluklara karşı onda dikkat ve teyakkuz duygusunu tetikleyecektir. Bu iç ızdırapları ve hesaplaşmaları haramlara karşı onun için bir siper ve bariyer vazifesi görecektir. Hain bir nazar, harama karşı bir kulak kabartma, haram bir lokmayı ağza götürme gibi bir kısım günahlar karşısında onda tepki oluşturacaktır. Bunun aksine şayet küçük dahi olsa günahlar karşısında bu ölçüde teyakkuza sahip olmaz ve "Bu kadarcık bir şeyden ne olacak ki!" derse, aynı hataları yapmaya devam edecek ve zamanla bu küçük günahlar dev bir vebale dönüşecektir.

Büyük insanların tavrına bakacak olursak, hayatlarını hep bu istikamette yaşadıklarını görürüz. Mesela onlardan birisi olan Hazreti Ali, *"Ya Rabbi, eğer ihsan ehlinden başkasını affetmeyeceksen benim gibi hevâ-i nefsine uymuş ve düşe kalka yürüyen kimselerin hâli nice olacak! Onları kim affedecek!"* diye inler. Bilmem ki o Hazret'in hayaline bir mâsiyet misafir olmuş muydu?!. Onların bu tür sözleri karşısında bize düşen, "Estağfirullah" demektir. Çünkü mukarrabînden olan bu insanların neye günah dediklerini bilemiyoruz.

Diğer taraftan mü'min, ortaya koyduğu hâl ve tavırları itibarıyla farklı görünmeden ve farklı algılanmadan çok korkmalı, iç ve dış bütünlüğünü sağlama adına fevkalâde hassas hareket etmelidir. O her zaman tabiî olmalı, nasıl ise öyle davranmalıdır. Riya ve süm'anın

en küçüğünden bile uzak durmalıdır. Kendini olduğunun üstünde gösterecek suni tavırlara girmemeli, alkış ve takdir peşinde koşmamalı, son derece samimi olmalıdır. Hazreti Mevlâna'nın enfes ifadesiyle, ya olduğu gibi görünmeli ya da göründüğü gibi olmalı, başkalarını kendisi hakkında yanlış mülâhazalara sevk etmemelidir.

Bütün bu hususların her biri kulluğun ayrı bir derinliğini oluşturur. Eğer insan bu hususlarda kendisine düşeni yaparsa, Allah'ın izni ve inayetiyle zirveleri ihraz eder. Bunların birinde kusur eden kimsenin ise takılıp yollarda kalma tehlikesi vardır.

Sırat Burada Geçilir!

Görüldüğü üzere kulluk, mü'minlere yüklenen mükellefiyetler açısından çok kolay gibi görünse de esasında çok ince bir çizgidir. Farklı bir tabirle kulluk, bir yandan şehrâhta yürümek kadar kolay fakat diğer yandan sıratı geçmek kadar da zordur.

Meseleyi kolay zanneden ve basit ele alanlar da inayet-i ilâhiye ile kurtulabilirler. Bu sebeple meseleyi başkalarına arz ederken ümit kırıcı olmamak gerekir. Eğer birilerinin Allah'la irtibatı pamuk ipliği ile sağlanıyorsa bunu da koparmamaya dikkat etmeliyiz. Bilemeyiz, belki bir gün rahmet-i ilâhiye bu pamuk ipliğini kopmaz bir halat (urve-i vüskâ) hâline getirebilir. Yani baştaki böyle zayıf bir irtibat, zamanla güçlenerek insanı cisim ve bedenin kulluğundan kurtarır da kemâlât-ı insaniye zirvelerine çıkarabilir.

Fakat insan kendisine bakarken böyle bakmamalıdır. O, kopabilecek zayıf bir pamuk ipliğine mi yoksa sağlam bir halata mı tutunduğunu sık sık gözden geçirmelidir. Belki her gün birkaç defa tutunduğu ipin kendisini taşıyıp taşıyamayacağını, onunla köprüleri geçip geçemeyeceğini, menzile ulaşıp ulaşamayacağını kontrol etmelidir. O, bütün haramlara karşı kararlı bir tavır alsa ve dinin bütün emirlerine sımsıkı sarılsa da kendisi adına sürekli endişe taşımalıdır.

Hazreti Ömer'in şöyle dediği nakledilir: "Tek bir kişi haricinde herkes Cennet'e gidecek deseler, acaba o bir kişi ben miyim, diye endişe ederim." Hâlbuki Hazreti Ömer halife olduğu dönemde öyle büyük işler başarmıştır ki onun on senede gerçekleştirdiğini Osmanlılar yüz elli senede gerçekleştirememişlerdir. Muhtemelen onun bu konudaki mülâhazası şuydu: "Şayet benim yerimde Ebû Bekir olsaydı, bu yapılanların birkaç katını yapardı. Çünkü o, benim on senede yaptığımı iki buçuk senede yapmıştı."

Bu sebeple insan çok büyük başarılara imza atsa, yaptığı çalışmalarla insanlığın önüne yeni ufuklar koysa, çağ kapayıp çağ açsa bile yine de gurura kapılmamalıdır. Yaptığı hiçbir işi takdir ve alkışa bağlamamalıdır. Amellerinin karşılığını ahirete bırakmalı, bunlar karşısında herhangi bir dünyevî beklentiye girmemelidir. Yani her şeyi sadece Allah için yapmalı ve bütün güzellikleri O'na nispet etmelidir.

Bir insan, meydana gelen başarıların Allah'a nispet edilmesinden ne kadar inşirah duyuyorsa, imanı o oranda kuvvetlidir. Allah'a gönülden inanmış bir mü'min, başarıların kendisine nispet edilmesinden fevkalâde rahatsızlık duyar ve "Neden insanlar böyle yakışıksız bir nispette bulundular?" der. Böyle bir düşünce küçük olanı büyük, damlayı derya, zerreyi güneş, hiç ender hiç olanı da her şey yapar.

Tercih Hatası Yapmama

Bu itibarla insan, tercihini doğru yapmalı. O, salonları veya meydanları doldurmuş, pek çoğu itibarıyla da ne dediğinin farkında olmayan kalabalıkların "Seninle iftihar ediyoruz." demelerindense, yerde ve gökteki bütün ruhanilerin, "Seninle iftihar ediyoruz." demesini tercih etmelidir. Eğer tercihinizi uhrevî nimetler istikametinde kullanırsanız yani Allah'ı seçerseniz siz de O'nun tarafından "seçilmiş" olursunuz. Nitekim enbiya-i ızâm'a *"Mustafeyne'l-Ahyâr"* (seçilmiş hayırlı insanlar) denilmesinin sebebi, onların bu mevzuda isabetli bir tercihte bulunmalarından kaynaklanır. Burada seçim isabetli yapılmalıdır ki ahirette Cennet ve Cehennem'e gidecekler seçilirken doğru tarafta yer alabilelim.

Bir mü'minin kullukta derinleşme, i'lâ-i kelimetullah vazifesini deruhte etme, tevbe ve istiğfar kahramanı olma, Allah karşısında haşyetle gerilme, iç-dış bütünlüğünü yakalama, bütün başarıları Allah'tan bilme gibi hususlarda muvaffak olabilmesi kâmil bir imana sahip olmasına bağlıdır. Kur'ân, يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اٰمِنُوا *"Ey iman edenler, iman edin."*[38] buyurmak suretiyle mü'minlere sürekli imanlarını tazeleme ve imanda derinleşme yolunu gösteriyor. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, جَدِّدُوا إِيمَانَكُمْ *"İmanınızı yenileyiniz..."*[39] sözleriyle aynı hususa dikkat çekiyor.

Bu açıdan insan her sabah güne uyanırken ter ü taze bir imanla o güne başlamaya azmetmelidir. Daha doğrusu her gününü imanda daha bir derinleşmek suretiyle canlandırmalı, hayattar hâle getirmelidir. İmanı arttıkça, "Allah'ım, nasıl olmuş da ben dün Seni

böyle duyamamışım!" demelidir. Mâbud-u bi'l-hak ve Maksûd-u bi'l-istihkak olarak sadece O'nu görmelidir. Duyduğu, gördüğü her şeyi analiz ve sentezlere tâbi tutarak onlardan yepyeni komprimeler çıkarmalı, yeni formüllere ulaşmalıdır. Hazreti Pîr'in yaklaşımıyla bir *"Hel min mezîd"* kahramanı olarak uğradığı her menzilde dağarcığını doldurmaya çalışmalı ve oradan başka bir menzile geçmelidir. Doyma bilmeyen bir arzuyla sürekli kanatları gergin hep yukarılara daha yukarılara daha yukarılara yükselmelidir.

---

36 Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/68, 71.
37 Taberî, *Câmiu'l-beyan,* 15/26; *el-Mu'cemü'l-kebîr,* 10/89; Deylemî, *el-Müsned,* 2/400.
38 Nisâ sûresi, 4/136.
39 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/359; Abd İbn Humeyd, *el-Müsned* s. 417.

ARŞIN ALTINDA GÖLGELENECEK YEDİ ZÜMRE

Soru: *Bir hadis-i şerifte hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde arşın altında gölgelenecek yedi zümreden bahsediliyor. Bunların ortak özellikleri nelerdir?*

Cevap: İnsanın kullukta seviye kazanmasını ve yaratılışıyla hedeflenen zirvelere ulaşmasını sağlayan en önemli iki şey, bir taraftan, ne kadar zor gelirse gelsin ibadet ü taatlerini ifa etmesi, diğer yandan da yine ne kadar zor gelirse gelsin günah ve haramlardan uzak durmasıdır. Zira bir ameli ifa etmek ne kadar zorsa, insanın elde edeceği sevap ve mükâfat da o kadar fazla olacaktır. Aynı şekilde bir insan, uzak durulması çok zor olan günahlardan sakındığı takdirde, kulluğun zirvelerine ulaşması mümkün olacaktır. Mezkur hadiste ortak bir özellik olarak dikkat çeken husus, insanın sahip olduğu bir kısım fıtrî özellikler ve içinde bulunduğu şartlar itibarıyla yerine getirmesi çok zor olan amellerin, bu yedi zümre tarafından ifa edilmesidir.

Söz konusu hadis şu şekildedir: *"Cenâb-ı Hak, başka hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde şu yedi grup insanı arşının gölgesinde gölgelendirecektir: Adaletli idareci, Rabbine ibadet neşvesiyle yetişen genç, kalbi mescitlere bağlı adam, birbirini Allah için sevip bir araya gelmeleri de ayrılmaları da Allah için olan iki insan, güzel ve asil bir kadının gayrimeşru isteğini 'Ben Allah'tan korkarım.' diyerek reddeden adam, Allah yolunda yaptığı infakı, sağ elinin verdiğini sol eli bilmeyecek ölçüde gizli yapan kimse ve tek başınayken Allah'ı zikredip gözleri yaşlarla dolan kimse."*[40]

Şimdi hadis-i şerifte zikredilen bu zümrelere sırasıyla yakından bakalım:

1. Adaletli İdareci

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) arşın gölgesinde gölgelenecek kimselerin başında adaletli idareciyi saymıştır. Küçük bir kasabanın yönetiminden sorumlu olan bir muhtardan devletin yönetiminden sorumlu bir devlet başkanına kadar bütün idareci ve yöneticileri bu kapsamda düşünebiliriz. İşte böyle bir konumda bulunan, kılı kırk yararcasına adaleti tesis etmeye çalışan ve tek bir arpa tanesi kadar dahi olsa zulüm ve haksızlık irtikâp etmeme adına çok hassas davranan idareci hadisin müjdesine nail olacaktır.

Yönetimin herhangi bir basamağında yer almayan sıradan insanların adil olması belli ölçüde kolaydır. Fakat sorumluluk ve mesuliyetler arttıkça adaleti gözetmek ve istikameti korumak da zorlaşacaktır. Mesela bir köyde muhtarlık yapan bir kişinin sıradan bir insana göre adil olması daha zor olacağı gibi bir Yavuz veya Kanunî'nin konumunda bulunan ve koca bir devletten sorumlu olan bir insanın adaletli olması çok daha zor olacaktır. Çünkü böyle bir konumu ihraz eden kimseler büyük bir güç ve kuvvete sahiptirler. Onların yanında sürekli "hünkârım" deyip el pençe divan duran insanlar vardır. Ayrıca bir söz söylediklerinde iyi veya kötü olduğuna bakmaksızın alkış tufanı koparacak yığınlar da onların gözünün içine bakmaktadırlar.

İşte böyle bir konumda bulunan bir insanın güç zehirlenmesi yaşamaması, takdir ve alkışların cazibesine kapılmaması, elinde tuttuğu geniş imkânları suiistimal etmemesi; bütün bu saptırıcı ve yoldan çıkarıcı faktörlere rağmen adalet ve hakkaniyetten ayrılmaması hakikaten çok zordur. İşte bu zoru başarmış, kendisine ait olmayan bir arpa danesini dahi zimmetine geçirmeyen ve kendisine emanet edilen bütün imkânları, güç ve kuvveti sadece milletine hizmet etme istikametinde kullanan bir insan öbür tarafa gittiği zaman Allah'ın ekstradan sürprizleriyle karşılaşacaktır. Farklı bir ifadeyle insanın makam ve mansıbı yükseldikçe istikametini koruması da zorlaşacak; bu zoru başarma da onu dikey olarak insanî kemalâta yükseltecektir.

2. İbadet Aşığı Genç

Kur'ân'ın, وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونِ *"Ben, insanları ve cinleri yalnız Bana ibadet etsinler diye yarattım."*[41] âyet-i kerimesine göre insanların asıl yaratılış gayeleri, Allah'a kullukta bulunmaktır. Mücahid'in tefsiriyle Allah marifetine ulaşmaktır.[42] Dolayısıyla dünya imtihanını kazanmanın yolu Allah'ı bilme, tanıma, sevme ve O'na hakkıyla kullukta bulunmaktan geçer. Hiç şüphesiz nefis ve şeytan gibi insanı yoldan çıkarabilecek bir kısım faktörler göz önüne alınacak olursa böyle bir imtihanı kazanmanın bir kısım zorluklarının olduğu anlaşılacaktır.

Allah'a hakkıyla kul olabilmenin herkes için bir kısım zorlukları bulunsa da heves ve arzuların dört bir yandan insanı kuşattığı gençlik döneminde arızasız ve kusursuz bir ibadet hayatının yaşanması gerçekten çok zordur. İşte bu sebepledir ki Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), adaletli idareciden sonra arşın gölgesinde gölgelenecek ikinci zümrenin kendini ibadete vermiş, kulluk yolunda büyümüş, boy atmış ve kemale ermiş gençlerden oluştuğunu ifade buyurmuştur. Bir gencin, nefsinin heva ve heveslerine başkaldırması ve onların dayatmalarına "hayır" diyebilmesi çok zor olduğu için, bu zoru başaran ve heva yerine hüdaya uyan gençler hadis-i şerifte methedilmiştir. Demek ki bir gencin göz, kulak ve dil gibi organlarının haram istikametindeki arzu ve taleplerine "hayır" diyebilmesi onu, kemâlât-ı insaniyenin zirvesine yükseltecektir.

3. Kalbi Mescitlere Bağlı Kimse

Hadiste üçüncü zümre olarak kalbi mescitlere bağlı olan kimseler zikredilmiştir. Öyle birini düşünün ki mescide gelip namazını kılıyor fakat mescitten çıkarken gönlü orada kalıyor. Dört gözle bir sonraki namaz vaktini beklemeye koyuluyor. Dünyanın cazibedar güzellikleri, maişet derdi, mal kazanma hırsı, hayatın lezzetlerinden kâm alma düşüncesi onun gönlünde yer bulamıyor. Bilakis o, Rabbine kullukta bulunduğu mescitten ayrılıp dışarı çıktığı anda âdeta karbondioksite boğuluyor. Dolayısıyla da yeniden oksijen soluklama adına mescide dönmenin yolunu gözlemeye başlıyor. Mesela o, öğleyi kılıp çıktığında, "Hele bir ikindi ezanı okunsa da camiye koşsam; müezzinin 'Allahu Ekber' nidasını bir kere daha vicdanımda duysam." demeye başlıyor.

Bunu Efendimiz'in şu hadisiyle de irtibatlandırabilirsiniz: مَنْ أَتَى فِرَاشَهُ وَهُوَ يَنْوِي أَنْ يَقُومَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ فَغَلَبَتْهُ عَيْنَاهُ حَتَّى أَصْبَحَ كُتِبَ لَهُ مَا نَوَى وَكَانَ نَوْمُهُ صَدَقَةً عَلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ *"Gece ibadete niyet ettikten sonra sabaha kadar uyuyup kalana, niyeti sebebiyle gece ibadet etmiş gibi sevap yazılır. Onun uykusu da Allah tarafından kendisi için sadaka kabul edilir."*[43] Bu hadislerinde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kalbi gece ibadetine bağlı olan bir insanın sırf bu niyetinden dolayı bile âdeta soluklarının tespih olacağını ifade buyuruyor.

Hiç şüphesiz bir insanın bu ölçüde mescitlere ve ibadete bağlanması, herkesin nail olamayacağı bir hâldir. Dolayısıyla buna güç yetirebilenler de dikey olarak Allah'a yükseleceklerdir.

4. Allah İçin Birbirlerini Sevenler

Efendimiz'in hadiste ifade buyurduğu dördüncü zümre ise birbirini Allah için seven, bir araya gelmelerini ve ayrılmalarını O'nun rızasına bağlayan insanlardır. Esasında "Allah için sevme ve Allah için buğz etme" dinde önemli bir esastır. Fakat bu hiç de kolay değildir. Bir kişinin kendi çıkarlarını, zevklerini, isteklerini bir kenara bırakarak, başka bir insanı sırf dininden, diyanetinden, imanından, Allah'a yakın olmasından, dini ve milleti adına faydalı hizmetler yapmasından ötürü sevmesi ve ona alâka göstermesi hakikaten zordur.

Esasında bizim başta Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) olmak üzere, O'nun Raşit Halifelerine ve diğer sahabe-i kirama karşı derince bir muhabbet beslememizin, onların yanında yer almak istememizin sebebi de Allah rızası değil midir? Daha açık bir ifadeyle bize sundukları ilâhî mesajdan, Allah'a yakınlıklarından, İslâm'ın güzelliklerini şahıslarında kusursuzca temsil ettiklerinden ve dinleri uğruna ciddi kahramanlıklar ortaya koyduklarından ötürü onları sevmiyor muyuz? Onların dinlerini yaşama ve temsil etme noktasındaki üstünlükleri ve güzellikleri, dünyadaki hiçbir kantarla tartılamaz. Hatta zannediyorum ahiretteki mizan bile onların faziletlerini tartamaz, kırılır.

Böyle bir sevginin yanında bir de dünyevî menfaatler için kurulan birliktelikler vardır. Bu tür insanların birbirine karşı alâka duymalarının sebebi, elde edecekleri çıkarlarıdır. Bu çıkarları uğruna bazı kişilerin yanından ayrılmazlar. Âdeta bir "kuyruk" gibi sürekli onların yanında dolaşırlar. Yeri gelir, onun etrafında bir mabeyn-i hümayun oluştururlar. Yeri gelir, dalkavukluk yaparlar. Yeri gelir,

onun hata ve kusurlarını örtebilme adına birbiriyle yarışa girerler. Arkasından gittikleri zatı seviyor gibi görünseler de onların asıl sevdikleri kendi menfaatleridir. Bu tür sevgi ve alâkaların hiçbirisi Allah için değildir.

Birbirini Allah için seven, O'nun rızasını gözeterek ilişkilerini sürdüren insanlar birbirlerine dalkavukluk değil hayırhahlık yaparlar. Birbirlerinde gördükleri hata ve kusurları çok rahatlıkla söyleyebilirler. Sürekli birbirlerini istikamete çağırırlar. Onların birbirlerine kırılmaları ve gönül koymaları bile Allah içindir; arkadaşını bir zulümden veya yanlıştan alıkoymaya matuftur. İşte hiçbir dünyevî hesaba bağlı olmaksızın iki kişinin birbirini bu ölçüde sevebilmesi ve ilişkilerini de yine O'nun rızası istikametinde sürdürebilmesi, başka hiçbir gölgenin olmadığı kıyamet gününde onları arşın gölgesine çekecek çok değerli bir ameldir.

5. İffet Kahramanları

Beşinci olarak Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), cemali ve aynı zamanda nesebi, makamı veya malî imkânları itibarıyla insanların dikkatini çekecek durumdaki bir kadın tarafından bir kötülüğe çağrıldığında "Ben Allah'tan korkarım!" diyerek onun teklifini reddedebilen iffet sahibi kişinin de o gölgeden istifade edeceğini ifade buyurmuştur. Şüphesiz böyle bir durumda sabredip, arzu ve hevesleri dizginleyebilmek de çok zordur. Dolayısıyla bu zoru başarma da kişiyi dikey olarak arş-ı kemalat-ı insaniyeye çıkaracaktır.

Konuyla ilgili Hazreti Ömer döneminde yaşanmış şöyle bir hâdise nakledilir: Mescidin müdavimlerinden olan ve namazlarını her zaman en ön safta kılan bir genç vardır. Onun sürekli geçtiği sokakta oturan bir kadın onu gözüne kestirir. Bir gün bir yolunu bulup onu içeriye çağırır. Genç içeriye girdiğinde olumsuz bir teklifle karşı karşıya kalır. Tam o esnada birdenbire diline şu âyet-i kerime geliverir: إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَآئِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ *"Onlar ki takva dairesi içinde yaşarlar, kendilerine şeytandan bir tayf, vesvese geldiği zaman hemen Allah'ı hatırlar ve gözlerini hakka açarlar."*[44] Bunun üzerine kalbi dayanamaz ve oracıkta ruhunu Allah'a teslim eder.

Genç, bir başkasının evinde vefat ettiği için sahabe-i kiram Hazreti Ömer'e haber vermeden götürüp hemen onu defnederler. Hazreti Ömer gibi yüksek firasetli bir insanın onun yokluğunu fark etmemesi mümkün değildir. Bu sebeple onu cemaat arasında göremeyince, "Falan nerede?" diye sorar. Sahabe de olup biteni anlatır. Bunun

üzerine Hazreti Ömer gencin mezarının başına gider ve وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ *"Allah'ın huzuruna çıkacağından tir tir titreyen kimseye iki cennet vardır."*[45] âyetini okur. Tam o sırada birdenbire mezardan yükselen şu sesle ortalık lerzeye gelir: "Rabbim bana onun iki katını verdi."[46]

6. İnfak Kahramanları

Hadiste zikredilen diğer zor bir mesele de sağ elin verdiğinin sol el, sol elin verdiğinin de sağ el tarafından bilinmeyecek ölçüde sadakaların gizlenmesidir. Esasen burada bir teşbih (benzetme) söz konusudur. Bu teşbihle hayr u hasenatın hiç kimseye duyurmadan yapılmasının önemine işaret edilmektedir. Zira buna dikkat edildiği takdirde bir taraftan riya ve süm'anın en küçüğünden bile uzak kalınmış, diğer yandan da sadaka verilen kimseler minnet altında bırakılmamış olacaktır. Ayrıca ihlas da zedelenmeyecektir.

Bilindiği üzere Osmanlı'da bu gibi hadislerin de işaretiyle sadaka taşları ortaya çıkmıştır. İnsanlar yapacağı yardım ve bağışları oraya götürüp bırakmışlar; ihtiyaç sahipleri de ihtiyacı ölçüsünde bunlardan istifade etmiştir. Böyle bir sistemin kurulabilmesi esasen toplumun ne ölçüde müstakim olduğunu; hırsızlık, gasp ve kapkaççılık gibi suçların o toplumda yer bulamadığını da göstermektedir.

Bunun zıddı ise muhtaçlara göstere göstere yardım etme, yaptığı yardımları bazen bir sözle bazen de bir gülümsemeyle de olsa başa kakmadır. Zira bu tür insanların maksadı, başkaları tarafından cömert ve yardımsever olarak bilinmek, takdir ve alkış toplamaktır. Kur'ân-ı Kerim, قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا اَذًى وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ *"Bir tatlı söz ve bir kusur bağışlama, peşinden incitme gelen sadakadan çok daha iyidir."*[47] şeklindeki ifadeleriyle bu tür kimseleri yermiştir.

7. Allah İçin Gözyaşı Döken Kimse

Hadiste son olarak tek başına kaldığı zamanlarda gözyaşlarıyla Allah'ı zikreden kimse zikredilmiştir. Gerçekten bir insanın, kimsenin olmadığı yerlerde, mesela gece karanlığında başını yere koyması, konumunu hatırlaması, Allah karşısındaki durumunu tefekkür etmesi, Allah'ın azametini ve kendi küçüklüğünü düşünmesi ve arkasından gözyaşlarıyla boşalması onu dikey olarak Allah'a yükseltecek amellerden bir diğeridir.

Buraya kadar zikredilen hususların bütünü, herkesin muvaffak

olamadığı, sabır, tahammül, azim ve kararlılık isteyen zor şeylerdir. Dolayısıyla bu zorları başarabilenler Allah katında ekstradan lütuflara mazhar olacaklardır. Daha başka ameller de bunlara kıyas edilebilir. Allah yolunda yapılan bütün ibadet ü taatler böyle temel bir esasa oturtarak değerlendirilebilir. Buna göre çok zor olan amelleri yapan veya uzak durulması çok zor olan haramlardan kaçınan bir insan gözün görmediği, kulağın duymadığı ve insan tahayyüllerini aşkın bir kısım mertebeleri ihraz edecektir.

Allah bütün mü'minlere, özellikle de dine hizmet edecek nesillere bu zorları başarabilme güç ve imkânı bahşetsin! İnşâallah onlar, yapmaları gerekli olan zor işlere tahammül eder ve kötülükler karşısında da dişlerini sıkıp sabrederler. Böylece arşın gölgesi altında gölgelenme şerefine nail olur, Allah'ın ekstradan lütuflarıyla mesut olurlar.

---

40 Buhârî, *ezân* 36, *zekât* 16, *rikak* 24, *hudûd* 19; Müslim, *zekât* 91.
41 Zâriyât sûresi, 51/56.
42 Bkz.: es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân,* 9/120.
43 Nesâî, *kıyâmu'l-leyl* 63; İbn Mâce, *ikâmetü's-salâ* 177.
44 A'raf sûresi, 7/201.
45 Rahmân sûresi, 55/46.
46 el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/468; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 45/450.
47 Bakara sûresi, 2/263.

ÜSLUBA KURBAN EDİLEN HAKİKATLER

S*oru:* *Sohbetlerde sık sık "usûlün, üsluba kurban edilmemesi" üzerinde duruluyor. Bu konuyu biraz açar mısınız?*

Cevap: Temel, esas mânâlarına gelen "asıl" kelimesinin çoğulu olan "usûl" sözcüğü, fıkıh, kelâm, tasavvuf ve hadis gibi İslâmî ilimlerde, kullanıldığı ilim dalına göre farklı ıstılahî anlamlar kazanmıştır. Fakat genel mânâsı itibarıyla o, inanç esasları, dinin muhkem hükümleri, İslâm'ın ana ilkeleri gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Yukarıdaki ifadede geçen usûlden biz, meselenin çerçevesini daha da genişleterek İslâm'ın hem inanç esaslarını hem de yapılmasını veya terk edilmesini talep ettiği bütün hükümlerini kastediyoruz.

Üslup ise sahip olduğumuz değerleri insanlara sunarken takip edeceğimiz söz, hâl, tavır ve davranış biçimleridir. Dolayısıyla o, özellikle iman ve Kur'ân hizmetine gönül vermiş adanmışların bütün faaliyet ve gayretlerinde mutlaka dikkat etmeleri ve sadık kalmaları gerekli olan çok önemli bir esas ve disiplindir.

Mesela *"Lâ ilâhe illâllah Muhammedu'r-resûlüllah"* hakikati mü'minler açısından bağlı kalınması gereken ve asla taviz verilemeyecek çok önemli bir asıldır. Zira o, İslâm'ın birinci rüknünü teşkil eder. Acaba biz, kalbimize yerleştirmemiz ve tabiatımızın bir yanı hâline getirmemiz gereken bu hakikati başkalarına nasıl arz etmeliyiz? İşte burada üslup devreye girer. Eğer bu konuda doğru bir üslup kullanamazsak maksadımızın aksiyle tokat yiyebiliriz. Maksadımız insanlara Allah'ı ve Resûlüllah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) tanıtma ve sevdirme olsa da neticede onları Allah'a ve Resûlüllah'a düşman yapabiliriz. Yapayım derken çok tahriplere yol açabiliriz. Dolayısıyla bizim üslupta yapacağımız bir hata usûldeki çok önemli bir disiplini yerle bir eder.

Siz, Allah ve Resûlüllah aşkıyla yanıp tutuşsanız, onlar karşısındaki

heyecanınızdan çatlayacak hâle gelseniz, uykularınız kaçacak ölçüde onları insanlığa tanıtmanın sevdalısı olsanız bile, şayet bu duygu ve düşüncelerinizi belli bir sistem ve doğru bir mantık içinde başkalarına ulaştıramıyorsanız, bu konudaki tehalükleriniz boşa gidecek, beyhude o kadar ızdırap çekmiş olacaksınız. Hatta uğruna hayatınızı adadığınız bu çok önemli hakikatlerin değer kaybettiğine ve hatta ayaklar altına alındığına şahit olacak ve acı acı bunların inkisarını yudumlayacaksınız.

Muhatabı Tanıma

Aynı şekilde insanlara marufu (iyi olan şeyleri) salıklama ve onları münkere (kötülüklere) karşı uyarma, pek çok âyet ve hadiste mü'minlere emredilen çok önemli bir dinî mükellefiyettir. Mesela bir hadislerinde Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ *"Sizden kim bir münker görürse onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse irşat ve ikazda bulunsun. Buna da gücü yetmezse kalbiyle ona tavır alsın. Bu sonuncusu imanın en zayıf mertebesidir."*[48]

Demek ki insanları nezd-i ulûhiyette matlup olan davranışlara çağırma ve ilm-i ilâhide kendisine hoş bakılmayan bir kısım kötülüklerin önüne geçme; farklı bir tabirle insanlarla Allah arasındaki engelleri bertaraf ederek kalblerin Allah'la buluşmasını sağlama İslâm'da çok önemli bir esastır, yani yerine getirilmesi gereken temel vazife ve sorumluluklar cümlesindendir.

Dinin her bir meselesini birer "asıl" olarak ele alacak olursak, bu asılların muhataplar nezdinde kabul görmesi için doğru bir üslupla ele alınması gerekir. Bunun için de öncelikle muhatabın yetişmiş olduğu kültür ortamının ve düşünce dünyasının çok iyi bilinmesine ve dikkate alınmasına ihtiyaç vardır. Daha sonra da meselelerin muhatabın demine damarına dokundurmayacak şekilde oldukça yumuşak bir üslupla arz edilmesi gerekir.

Özellikle ilk defa muhatap olduğunuz insanların gönlünü kazanma adına onlara karşı çok temkinli ve dikkatli olmalı ve hikmetle hareket etmelisiniz. Çünkü doğru üslubu yakalayamazsanız varmak istediğiniz yere varamazsınız. Muhatabınızda kendinize karşı bir kere olumsuz duygular çağrıştırdıktan sonra da bunu düzeltmeniz çok zor olur. İlk başta tavır ve davranışlarınıza "bakır" olarak baktırdıktan sonra arkasından lal ü güherden sözler döktürseniz bile onların

düşüncelerini değiştirmekte zorlanırsınız. Sahip olduğunuz cevherleri bakır hâline getirmek istemiyorsanız mutlaka doğru üslubu yakalamaya çalışmalısınız.

Karşımızdaki insanın durumu ne olursa olsun, isterse heva ve heveslerinin esiri olmuş ve onların içinde bocalamaktan bir türlü kurtulamayan zavallının biri olsun; kesinlikle hata ve kusurları yüzüne çarpılmamalıdır. Söz gelimi eğer siz ona, "Sen, heva-i nefsine uymuş ve Allah'tan çok uzak düşmüşsün. Hevayı bırakıp hüdaya gelmez misin?" diyecek olsanız, üslupta yaptığınız böyle bir hata ile usûlü de yıkmış olursunuz. Hatta böyle bir tavır çoğu zaman kapı ve pencerelerin size karşı bütün bütün kapanmasına ve sonrasında atacağınız adımların da engellenmesine sebep olur. Dolayısıyla da kendi hareket alanınızı daraltır, yürüyeceğiniz yolları yürünmez hâle getirirsiniz.

Meseleyi farklı bir misalle biraz daha açacak olursak; diyelim ki siz, mahkemede hakkınızda hüküm verecek olan görme özürlü bir hâkime, "Kör hâkim, bizi dinlemeden hakkımızda hüküm verme. Hakikatler senin gözünden kaçsa da bizimkinden kaçmıyor." diyecek olursanız, maksadınızın aksiyle tokat yersiniz. Hâkim, normal şartlarda sizin hakkınızda adalet ve hakkaniyetle hüküm verecekse de kanunların esnekliğinden istifade ederek meseleyi evirir çevirir ve sizin canınıza okuyabilir.

Bazen hak ve hakikati bütün bütün inkâr eden mülhitlerle, bazen mütereddit ve mütehayyirlerle, bazen de farklı bir çizgide dinlerini yaşamaya çalışan mü'minlerle muhatap olabilirsiniz. İşte daha başta muhatap olunan insan çok doğru okunmalı, sahip olduğu mizaç ve meşrep itibarıyla doğru tanınmalı, içinde yetiştiği kültür ortamı iyi bilinmeli ve ona empatiyle yaklaşılmalıdır. Bütün bunları çok iyi ölçüp tarttıktan sonra söze nasıl başlanacağına, hangi argümanların değerlendirileceğine, ne tür bir dil kullanılacağına ve nasıl bir üslupla yaklaşılacağına karar verilmelidir.

Mesela bir inkâr eden birisiyle konuşurken eğer ona, "Yahu bu kadar açık deliller varken sen ne diye Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmiyorsun? İnkâr ve dalâleti bırak da *'La ilâhe illâllah'* de." diye söze başlarsanız, muhatabınız size karşı kulaklarını tıkar ve sizin daha sonra söyleyeceğiniz sözlere karşı kör, sağır ve anlamaz hâle gelir. Sofranın, yemek yemenin bile kendine göre bir usûlü vardır. Aynen bunun gibi herhangi bir meseleyi muhataplarınıza arz ederken de işin âdâb u erkânına riayet etmezseniz daha sonra ifade

edeceğiniz lal ü güher sözlerinize karşı panjurların kapanmasına sebep olursunuz.

Cenâb-ı Hak şöyle diyor: وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ فَيَسُبُّوا اللهَ عَدْواً بِغَيْرِ عِلْمٍ *"Allah'tan başkasına tapanlara ve mabudlarına hakaret etmeyin ki, onlar da cahillik ederek hadlerini aşıp Allah'a hakaret etmesinler."*[49] Siz bir müşrikin Lât'ına, Menat'ına, Uzzâ'sına, Nâile'sine, İsaf'ına laf söyleyecek, hakaret edecek olursanız, kendi inandığınız değerlere hakaret edilmesinin ve saldırılmasının önünü açmış olursunuz. Netice itibarıyla onlar, içinde neş'et ettikleri kültür ortamının değerlerini benimsemişlerdir ve kolay kolay bunlardan vazgeçmeyeceklerdir. Eğer siz, onların inançlarını bâtıl kabul etmekle beraber onlara saygılı davranmazsanız kendi değerlerinize saygı uyaramazsınız. Muhatabınızın durumuna göre meseleleri sunuş şekliniz çok önemlidir. Onların ne tür ifadelerden, hangi kelime ve kavramlardan rahatsız olup olmayacağını, söze nasıl başlayacağınızı ve nasıl devam ettireceğinizi, düşüncelerinizi nasıl örgüleyeceğinizi vs. çok iyi hesap etmelisiniz.

Bütün bunları Hazreti Pîr'in şu yaklaşımına bağlamak da mümkündür: "Senin üzerine haktır ki; her söylediğin hak olsun. Fakat her hakkı söylemeye senin hakkın yoktur. Her dediğin doğru olmalı. Fakat her doğruyu demek doğru değildir."[50] Demek ki bir mü'min mutlaka doğruları konuşmalı. Onun her sözü milimi milimine hakikate uygun olmalı. Fakat o, doğru bildiği bazı hakikatleri, bazı ortamlarda, bazı şahısların karşısında söylememelidir. Şayet söylenilen doğrular karşı tarafta tepki oluşturacak, size karşı tavır alınmasına sebebiyet verecek ve sizin inci mercan değerindeki hakikatlerinizi bakır derecesine düşürecekse, onları kortekste tutmak daha doğrudur. İnsan, "Her şeyin bir vakt-i merhûnu vardır." deyip bu konuda zamanın çıldırtıcılığına karşı dişini sıkıp sabretmelidir. Zira başta söylendiğinde reddedilecek pek çok hakikat zamanı gelince söylendiğinde hüsn-ü kabul görecektir.

İnsan, ilk başlarda nerede nasıl konuşacağını, kime karşı nasıl bir üslup kullanacağını her zaman doğru tespit edemeyebilir. Hele müteheyyiç fıtratların, rahatsız oldukları tavır ve davranışlar karşısında sabredebilmeleri, mülayemetlerini devam ettirebilmeleri çok zordur. Fakat buna alışmak ve tabiatın bir derinliği hâline getirmek de iradenin hakkını vermeye bağlıdır. İnsan ilk başlarda biraz zorlansa da zamanla kendisini buna alıştırabilir. Alıştırmalıdır da. İnsanın, başta kendisini zorlaya zorlaya iradî olarak sergilemeye

çalıştığı tavırlar zamanla onun tabiatına mâl olacaktır. Sonrasında insan ruhu ve hisleri bu konuda mümarese kesp edecek ve tıpkı değişik zanaat erbabının kesb-i mümarese neticesinde kendi işlerini hiç zorlanmadan yaptıkları gibi o da en zor ve müşkül durumlarda bile üslubundan taviz vermeyecektir.

Birlik ve Beraberliği Temin Etme

Bilindiği üzere Cenâb-ı Hak, bütün mü'minlerin kardeş olduğunu ifade buyurmuş ve pek çok âyet-i kerimede de birlik ve beraberliğin önemi üzerinde durmuştur. Demek ki vifak ve ittifakın temin edilmesi İslâm'da çok önemli bir asıldır. Fakat günümüzde mü'minlerin genel durumuna bakıldığında maalesef aralarında çok ciddi bir ihtilaf ve iftirakın hüküm sürdüğü görülmektedir. İşte bunu tamir adına yola çıkan mü'minlerin maksatlarına ulaşabilmeleri için kullandıkları vesile ve sebeplere çok dikkat etmeleri gerekir.

Bazıları farklı sebeplerle sizden uzak durabilirler. Fakat onlar nasıl bir tavır takınırsa takınsın siz onlardan vazgeçemezsiniz. Çünkü Müslüman, Müslümandan vazgeçmemelidir. Bu yüzden de onlar kaçtıkça siz arkalarından koşturmalısınız. Fakat burada onlara yaklaşma tarzınız çok önemlidir. Eğer, "İşin doğrusunu biz yapıyoruz. Bizim yolumuz daha semereli, daha faydalı ve daha parlak bir yoldur. Siz de aklınızı başınıza alın, gelin bize destek olun." diyecek olursanız onları kendinizden daha da uzaklaştırmış olursunuz.

Bunun yerine daha yumuşak, daha makul ve daha insanî bir üslup kullanmayı tercih etmelisiniz. Mesela şöyle denilebilir: "Bizler, eğitim kurumları açarak, hayır faaliyetlerinde bulunarak, insanlar arasında diyalog yolları araştırarak cehaletle, fakirlikle ve iftirakla mücadele etmeye çalışıyoruz. Fakat yaptığımız işlerin yerinde ve isabetli olup olmadığını da tam bilemiyoruz. Sizin de tecrübe ve fikirlerinizden istifade etmek, hatta gönlünüzde yer etmek ve dualarınızın içine girmek isteriz. Sizin böyle bir desteğinizin bizim işlerimize farklı bir bereket kazandıracağını düşünüyoruz."

Eğer meseleye bu çerçevede yaklaşır, insanlara çok ciddi bir saygı ve teveccüh gösterirseniz aynıyla mukabele görürsünüz. Bugün olmasa yarın görürsünüz. Bu yüzden reddedildiğinizde de vazgeçmemelisiniz. Elli defa kapıdan kovulsanız, yine kapının ziline basmalı, telefonun tuşlarına dokunmalı, birlik ve beraberliği sağlama adına yeni yeni yollar aramalısınız. Kendi kendinize, "Ben, her ne kadar kendimce güzel şeyler söylediğimi zannetsem de herhâlde

biraz kabaca davrandım. Demek ki öyle dememem, daha münasip bir üslup bulmam gerekiyordu. Bir insana söylenmesi gereken şeyleri bilemeyecek kadar acizim." demeli, tekrar o şahsın karşısına çıkmalı ve bu sefer de mesela şöyle demelisiniz: "Lütfen bizi yalnız bırakmayın, bize kol-kanat gerin, engin düşüncelerinizle ufkumuzu aydınlatın, lütfunuzdan bizi mahrum etmeyin!"

Yine telefon veya kapı yüzünüze kapanırsa tekrar düşünür, taşınır, muhatabınızın kalbine girme adına daha farklı yollar araştırırsınız. Bu konuda farklı farklı alternatifler geliştirir, çok değişik damarlar kullanırsınız. Olmadı ortak akla müracaat eder, muhatap olduğunuz kişinin anlayışını, ruh dünyasını, dinle alâkasını, dünya görüşünü de göz önünde bulundurarak onunla yeni irtibat yolları bulmaya çalışırsınız.

Öte yandan insanların ille de sizin çizginizde yürümesi ve sizinle aynı güzergâhı paylaşması da şart değildir. Siz kendi mesleğinizin muhabbetiyle yaşayabilirsiniz. Fakat bu, başkalarına düşmanlığı, rekabeti, hasedi vs. gerektirmez. Bir taraftan kendi mezhebinizi, meşrebinizi, mesleğinizi delice sevin ve ona karşı son derece sadık ve vefalı olun. Fakat herkesin kendisine göre saygı duyduğu daha başka şahıslar, değer verdiği prensipler ve takip ettiği yollar olduğunu da unutmayın. Size düşen, yüreğinizi herkese açmanız, başkalarının değerlerine karşı en küçük bir saygısızlıkta bulunmamanız, dine hizmet eden herkesi takdirle yâd etmeniz ve onlara karşı kapılarınızı sürekli açık tutmanızdır. Esasen güzergâh emniyetini sağlamanın ve yürüdüğünüz yolda trafik kazalarına sebebiyet vermemenin yolu da buradan geçer. Aksi takdirde her köşe başında bir tırla karşı karşıya gelir, bir sürü kaza yapar ve çok canlara kıymış olursunuz.

Firavunlara Karşı Bile Yumuşak Üsluptan Ayrılmama

Daha önce de farklı vesilelerle ifade edildiği gibi Allah (celle celâluhu) en sevdiği iki kulunu Firavun'a gönderirken bile onlara, فَقُولَا لَهُ قَوْلاً لَيِّناً لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى *"Ona tatlı, yumuşak bir tarzda hitap edin. Olur ki aklını başına alıp düşünür, öğüt dinler yahut hiç değilse biraz çekinir."*[51] buyuruyor. Firavun ki halkını topladıktan sonra onlara karşı, اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى *"Sizin en yüce Rabbiniz benim!"*[52] diyen kişidir. Esasında Firavun, ismini zikretmenin bile insanda gerilim hâsıl ettiği, tam karşısına geçilip kükrenmesi gereken bir karakterdir. Fakat Allah, ilâhlık taslayan oldukça kibirli ve mütemerrit böyle birisine peygamberlerini gönderirken onlara, yumuşak bir üslup

kullanmalarını emrediyor. Yani bir yönüyle, "O kötü diye siz de onun kötülüklerini yüzüne vururcasına konuşmayın." buyuruyor.

Normal şartlarda Firavun gibi kibirli bir adamın, dışarıdan böyle bir mesaj aldığı zaman küplere binmesi ve hemen kendisine bu mesajı getirenlerin hakkından gelmesi beklenirdi. –Gerçi buna Allah fırsat vermezdi. Bu ayrı bir mesele– Fakat Firavun, onların bu ilâhî mesajı karşısında –kendisi iman etmeyecek olsa bile– onlarla meseleyi müzakere etmeye başlıyor ve sonrasında da Hazreti Musa ile sihirbazlar arasında gerçekleşecek olan bir müsabaka kararlaştırıyor. Demek ki Hazreti Musa ve Hazreti Harun'un oldukça yumuşak ve etkili sözleri, hâlleri, tavırları ve fikirleri karşısında buna mecbur kalıyor.

Hazreti Musa, sihirbazları mağlup edince Firavun diyalektiğe başvuruyor ve inanmamak için elinden geleni yapıyor. Fakat orada toplanan ve Hazreti Musa'nın mucizelerine şahit olan çok sayıda insanın kalbinde iman şuaları parlamaya başlıyor. En azından çokları küfr-ü mutlaktan kurtuluyor ve tereddüde düşüyorlar. İmana doğru bir adım atan bu tür insanların daha sonra yeni adımlarla mü'min olmaları ise çok daha kolay olacaktır. Bakın kavl-i leyyin (yumuşak söz) ve hâl-i leyyin (yumuşak tavır) nasıl bir muvaffakiyete sebep oluyor.

Burada antrparantez şunu da ifade etmek gerekir. Tıpkı Hazreti Musa gibi İnsanlığın İftihar Tablosu da (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Cehil, Velid İbn Muğire, Utbe İbn Rabia gibi kendi döneminin firavunlarının defalarca karşısına çıkmış ve onlara Allah'tan aldığı vahyi tebliğ etmiştir. Buna karşılık onlar her ne kadar bir kısım kötülükler yapsalar, boykot ilan etseler de yıllarca Allah Resûlü'nün ve etrafındakilerin canlarına kıymaya azmetmemişlerdir. Gerçi onlar böyle bir şey yapmaya kalkıştıklarında Allah onlara fırsat vermezdi. Fakat burada önemli olan şudur: Demek ki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara çok nazik yaklaşıyordu. Damarlarına dokunduracak sözler söylemiyordu. Hâliyle, tavrıyla, sözleriyle onları tahrik etmiyordu. Çoğu zaman üslubuyla onları hizaya getiriyor ve fikirleriyle de nakavt ediyordu. Muhatapları inat ve kibirlerinden ötürü yüz çevirseler de Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) maşeri vicdanda galibiyet elde ediyordu.

Öte yandan Allah (celle celâluhu), Hazreti Musa ve Hazreti Harun'a tebliğ adına yumuşak bir üslup kullanmalarını emretmek suretiyle ahirette Firavun'un sığınabileceği bahane ve mazeretleri de elinden

almıştır. Demesin ki "Evet, elçiler bana geldi ve mesajı sundular. Fakat hoyratça sundular. Benim onuruma dokundurdular. Kavmimin yanında beni mahcup ettiler." İşte Allah Teâlâ, Firavun'a bu ölçüde dahi bir mazeret imkânı bırakmamak için "Ona kavl-i leyyinle hitap edin."buyurmuştur.

Bilmem ki medeniyetin hükümferma olduğunu ve insanî değerlerin çok öne çıktığını iddia ettiğimiz asrımızda Kur'ân'ın bu âyetlerindeki inceliği tam olarak anlayabildik mi; kavl-i leyyin emrinin altında yatan hikmet ve maslahatları kavrayabildik mi?

Kur'ân-ı Kerim Ehl-i Kitap'la ilgili bir âyet-i kerimede ise şöyle buyuruyor: وَلَا تُجَادِلُوا اَهْلَ الْكِتَابِ اِلَّا بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ *"Ehl-i Kitap'la tartışırken en güzel bir şekil ve üslupta tartışın."*[53] Demek ki onlarla münazarada bulunurken üslubun en güzelini araştıracak, onları incitmeyecek şekilde konuşacaksınız. Zira kendinizi muhatabınızın durumuna göre ayarlarsınız, işte o zaman gönülleri fethedebilir ve hedefe varabilirsiniz. Fakat günümüz Müslümanlarının tavır ve davranışlarına bakacak olursak henüz böyle bir ufku yakalayamadıklarını görürüz.

Eğer Firavun'a ve ehl-i kitaba karşı kavl-i leyyinle gidilmesi gerekiyorsa, bizim kendi aramızda kullanacağımız dil ve üslubu beş-on defa gözden geçirmemiz gerekir. Kalb yıkmamalıyız. Çünkü o, beyt-i Hudâ'dır. Onu yıkma, Allah'ın evini yıkma demektir. Mü'minler mü'minlere karşı kalb yıkıcı değil, kalb yapıcı olmalıdırlar. Bunu da tavır ve davranışlarıyla iyi-kötü, acı-tatlı hemen her durumda sergilemelidirler ki inandırıcı olsunlar.

Burada şunu da ifade etmek gerekir ki sözlerin yumuşak olması için öncelikle tabiatın ve genel ahvalin yumuşak olması gerekir. Çünkü insan, tabiatı ve karakteri itibarıyla yumuşak olmazsa, düşünce ve beyanları da yumuşak olmaz.

Hakkın Hatırını Bütün Hatırların Üzerinde Tutma

Özellikle Peygamber davasının temsilcilerinin, muhataplarında tesirli olabilmeleri için mutlaka hâl ve tavırlarının yumuşak olmasına ihtiyaç vardır. Öyle ki sağdan-soldan gelen meteorlar bile onların atmosferine girdiğinde tuz-buz olmalı ve insanlara maytap zevki yaşatmalıdır. Onlar hakkın hatırını âli tutmalı, onu bütün hatırlara tercih etmeli ve katiyen usûlü üsluba feda etmemelidirler. Bilakis öyle bir üslup kullanmalıdırlar ki bu, usûllerine de saygı duyulmasına, takdir görmesine sebep olsun.

Başkaları ne kadar kabalık ve sertlik ortaya koyarsa koysun, eğer onlar hâl ve tavırlarıyla kendilerine yönelen hiddet ve şiddetleri kırabilirlerse, düşmanlık yapanlar bugün olmasa da yarın kolları-kanatları kırık bir hâlde onların yanına gelecek ve "Özür dileriz, meğer biz sizi tanıyamamış, bilememişiz." diyeceklerdir.

Hususiyle Allah'ı ve Resûlü'nü insanlara sevdirmeyi gaye-i hayal bilmiş ve peygamber yoluna baş koymuş adanmışlar; saçlarını ağartan, bellerini büken, huzurlarını kaçıran, uykuyu kendilerine haram eden bir kısım amansız hâdiseler karşısında, hakkın hatırı için dillerini ısırmasını, bir "la havle" çekmesini, yaşadıklarını hazmetmesini ve hatta yer yer kendi cinnetleriyle baş başa kalmasını bilmelidirler.

Bir insanın bu konuda göstereceği her gayret nezd-i ulûhiyette ibadet sayılacaktır. Çünkü insan-ı kâmil olma yolunda bir gayrettir. Bunu merdiven çıkmaya da benzetebiliriz. İnsan her basamağa adım attıkça ayrı bir sevap kazanacaktır.

Aynı şekilde bir insanın, inandığı değerlere sataşılması karşısında, ızdırapla kıvranmasına, iki büklüm olup inlemesine ve şakaklarını tutup sızlanmasına rağmen bunlar karşısında tavır ve davranışlarını kontrol altına almaya çalışması, tepkisel ve aşırı tavırlardan kaçınması ve âdeta –Üstat Necip Fazıl'ın ifadesiyle– "öz beynini burnundan kusarak" bu olumsuzlukları en makul ve yumuşak yollarla nasıl defedebileceğinin ince hesaplarını yapması da insanı Allah'a yaklaştıracak çok önemli bir ibadettir.

Peygamberane Bir Azim ve Kararlılık

En temel hakların ihlâli karşısında bile üstün insanî değerlere saygılı kalarak ihak-ı hak etmeye çalışma, en kaba fikirler ve en hoyrat düşünceler karşısında dahi peygamberane bir temkinle hareket etme ve feverana kapılmama hakikaten sahip olunması gereken çok zor şeylerdir. İnsanın bu zorların üstesinden gelebilmesi için evvela duygu ve düşünce itibarıyla peygamberane bir ahlâka, iradeye, azme ve kararlılığa talip olması gerekir.

Kur'ân-ı Kerim'in bize nakletmiş olduğu peygamber kıssalarına bakacak olursak, onların hepsinin bu konuda bizim için ittiba edilmesi gereken çok önemli birer üsve-i hasene olduğu görülecektir. Zira onlar, kavimleri tarafından sürekli hakarete, saldırıya ve işkencelere maruz kalsalar da çizgilerini hiç değiştirmemiş, karakterlerinden hiç taviz vermemiş ve hak bildikleri davanın temsilcisi olmaya devam

etmişlerdir. Onların kavimleriyle yaptıkları konuşmalara bakılacak olursa her birisinin birer üslup kahramanı olduğu görülecektir.

Mesela bunlardan biri olan Hazreti Nuh, Kur'ân-ı Kerim'in ifadesiyle 950 sene kavminin içinde kalmış ve yıllarca kavmini hak ve hakikate davet etmiştir.[54] Hakarete maruz kalmış, hırpalanmış, dövülmüş fakat hakkın hatırını âli tuttuğundan, kızmadan, öfkelenmeden onların kapılarını çalmaya devam etmiştir. Öyle ki onun tebliğ ve irşat mevzuundaki ikdamı ve cehd ü gayreti karşısında hâlâ temerrütlerini devam ettiren insanların durumu en sonunda gayretullaha dokunmuştur.

Evet, yapılan zulüm ve haksızlıkların gayretullaha dokunma kertesi vardır. Bu eşik aşıldıktan sonra artık Allah affetmez. İşte kavminin inkâr ve temerrütleri gayretullaha dokunduktan sonra Allah Teâlâ, Hazreti Nuh'a gemi yapmasını emretmiştir. Fakat Hazreti Nuh, gemisini inşa ederken bile kavminin şakileri gelip gidip ona sataşmaya devam etmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerim onların bu durumunu şöyle anlatır: وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ اِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَاِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ۝ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَاْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ *"Nuh gemiyi yapıyor, halkından ileri gelenler ise her ne zaman yanından geçseler onunla alay ediyorlardı. Nuh, 'Siz' dedi, 'şimdi bizimle alay ediyorsanız, elbet bizim de sizinle alay edeceğimiz bir gün gelir. Artık rüsvay edecek azabın kime gelip çatacağını, ayrıca ahiretteki daimi azabın da kimin üzerine ineceğini yakında görüp öğrenirsiniz."*[55]

Azabın yaklaştığı anlarda kavminin hâlâ küfür, ilhat, inat ve temerrütlerini devam ettirmeleri ve her fırsatta alay etmeyi sürdürmeleri karşısında bile Hazreti Nuh, tavrını hiç değiştirmemiştir. Gemiyi bitirince de iman edenleri çağırarak onları gemiye veya donanmasına almış ve Allah'ın takdirini beklemeye koyulmuştur. O, gökten bardaktan boşanırcasına yağmurlar yağmaya, yerden sular kaynamaya başladığı anlarda bile kavmi aleyhine "Hani bir şey olmaz diyordunuz. Alın ağzınızın payını!" şeklinde tek bir söz söylememiştir. Hatta sular yükselmeye başladığı hengâmda, iman etmeyen oğluna söylediği, يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ *"Evladım, gel sen de bizimle beraber gemiye bin de kâfirlerle beraber kalma!"*[56] şeklindeki sözlerine bakacak olursak kavl-i leyyin, hâl-i leyyin ve tavr-ı leyyin duruşunu hiç değiştirmediğini görürüz.

Sabretmek ve Affetmek Fazilettir

Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerim, وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ *"Ceza verecek olursanız, (en fazla) size yapılan muamelenin misliyle cezalandırın (daha ötesine geçmeyin)."*[57] âyet-i kerimesiyle misliyle mukabeleye cevaz vermiştir. Fakat âyetin devamı, وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ *"Şayet sabredecek olursanız bu, sabredenler için daha hayırlıdır, bir fazilettir."* şeklindeki beyanıyla daha kâmilane bir tavra dikkat çekmiştir.

Buna göre şayet çirkin, hırçın ve kaba muamelelere, eziyet ve işkencelere aynıyla mukabelede bulunmaz, dişinizi sıkar katlanır, yeniden bir frekans ayarlaması yapar, tam doğru sesi bulabilme adına kendinizi ciddi bir kalibrasyondan geçirir, bir kere daha muhataplarınızın hissiyatını okur, atacağınız her bir adımın nasıl geriye döneceğini çok iyi hesap eder ve buna göre onlara karşı en doğru davranışı ortaya koyarsanız Kur'ân'a göre hayırlı olanı yapmış olursunuz.

Biraz daha açacak olursak Kur'ân'ın *"misliyle karşılık verme"* hükmünü zayıf insanlar için gösterilmiş bir cevaz ve ruhsat olarak değerlendirmek gerekir. Çünkü âyet-i kerimenin devamı çıtayı daha yüksek tutabilen ve himmeti âli olan insanlar için sabır yolunu göstermiştir. Bu açıdan mü'minlere düşen vazife, peygamberane bir himmete, peygamberane bir sabra sahip olmaya çalışmaktır. Vahiy kapısı kapandığına göre bundan sonra hiç kimsenin peygamber olması mümkün değildir. Fakat insan, peygamber ahlâkına, onların sahip oldukları âli sıfatlara sahip olma adına gayret gösterebilir.

Musibeti İkileştirmeme

Meselenin bir diğer yanı da şudur. Bazıları gerek usûlde gerekse üslupta hata yaptıklarından ötürü bir kısım tahriplere sebep olabilirler. Bu tür insanlara karşı nasıl bir tavır alınacağı da yine üslupla ilgili bir meseledir. Eğer yaşanan sıkıntılardan onlar sorumlu tutularak, "Senin yüzünden bunlar başımıza geldi. Sen şöyle demeseydin, böyle yapmasaydın bunlar başımıza gelmeyecekti." gibi sözler söylemek de yine üslup hatasıdır. Bu tür atf-ı cürümler musibeti ikileştirecek, yaşanan acı ve felâketleri daha da büyütecektir.

Birileri üslup hatası yapmış olabilir. Hatta bu hatası usûle de dokunmuş olabilir. Bu durumda yapılması gereken, onu bir ders ve ibret olarak almak ve daha sonra aynı hatayı irtikâp etmemeye

bakmaktır. Yoksa meydana gelen hata ile bir kısım zararlara maruz kaldık, bir yara aldık diye karşı tarafı ta'n u teşni etmeye başlarsak insanları ürkütmüş, kendi dostlarımızı kaçırmış ve kuvve-i maneviyeyi sarsmış oluruz.

Bu konuda Uhud'da yaşananlar karşısında nazil olan âyet-i kerimeler ve Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) tavrı bize çok şey anlatmaktadır. Bilindiği üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz Okçular Tepesi'ne yerleştirdiği sahabilere oradan ayrılmamalarını sıkı sıkıya tembih etmişti. Fakat onlar emre itaatteki inceliği tam kavrayamadıklarından düşmanın bozguna uğradığını ve kaçtığını görünce harp bitti sanmış ve bir içtihat hatası olarak düşmanı takip etmek ve ganimet için yerlerini terk etmişlerdi. Ama hesap edemedikleri bir şey vardı. Müthiş bir askerî dehaya sahip olan Halid İbn Velid meydana gelen bu boşluğu çok iyi değerlendirmiş ve İslâm ordusunu arkadan kuşatarak saldırıya geçmişti. Sonrasında da yetmiş sahabe şehit olmuş, neredeyse yara almadık kimse kalmamış, hatta İnsanlığın İftihar Tablosu'nun yüzü yarılmış, dişleri kırılmıştı.

Böyle bir tablo karşısında herkesin aklına bir kısım eleştiriler gelebilir. Zira atf-ı cürmü gerektirecek önemli olaylar yaşanmıştır. Böyle bir anda onlar, "Bütün bunlar falanların yüzünden oldu." diyebilirdi. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), sahabeye sitem edebilirdi. Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman, Hazreti Ali kükreyebilir ve bir anda orada ciddi bir hercümerç yaşanabilirdi. Bütün bunların neticesinde de yarı mağlubiyet, yarı zafer sayılan Uhud daha büyük felâketlere sebep olabilirdi.

Fakat Cenâb-ı Hak meydana gelen bu hâdiseler üzerine indirdiği şu âyet-i kerimelerle yaşanabilecek bu türden muhtemel sıkıntıların önünü almış ve sonrakiler için de önemli mesajlar vermiştir: فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ اِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ *"O vakit, Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın. Şayet Sen, kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz onlar senin etrafından dağılır giderlerdi. Şu hâlde onları affet, bağışlanmaları için duada bulun! (Umuma ait) işlerde onlara danış. Artık kararını verdiğin zaman da Allah'a dayanıp güven! Çünkü Allah, kendisine tevekkül olanları sever."*[58]

Cenâb-ı Hak ilk olarak Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yumuşak kalbli olmasını methettikten sonra, *"Şayet Sen, kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz onlar etrafından dağılıp giderlerdi."*

buyuruyor ve bir taraftan yumuşak davranmanın önemine dikkat çekerken diğer yandan da hiddet ve şiddetin muhtemel neticelerine dikkat çekiyor. Bununla da kalmıyor, Efendimiz'e, sahabeyi affetmesini, yani onların kusurlarını görmezden gelmesini emrediyor. Daha sonra onlar için Allah'tan mağfiret talebinde bulunması emrediliyor. Ardından üçüncü bir emir olarak da onlarla istişare etmesi talimatını alıyor. Yani istişare neticesinde sahabenin çoğunluğunun kararına uyarak Uhud'a çıkan Allah Resûlü'ne, yaşanan bütün bu sıkıntılardan sonra tekrar onları toplayıp istişare etmesi emrediliyor.

Esasında Allah Teâlâ bu âyet-i kerimeyle mü'minlere çok önemli bir üslup dersi veriyor. Ezkaza bazılarının yaptığı kusur ve hatalar sonucunda bir kısım fiyaskolarla karşı karşıya kalındığında nasıl hareket edileceğini talim buyuruyor. Etrafımızdaki insanları suçlamak suretiyle musibeti ikileştirmememiz gerektiği dersini veriyor.

Duaya Sığınma

Belki en başta söylenmesi gereken bir husus da şudur: Eğer siz, birilerinin sahip olduğunuz değerlerle tanışmasını ve sırat-ı müstakime gelmesini arzu ediyorsanız öncelikle bunu Allah'tan istemelisiniz. Eğer onlar için beş-on defa geceleri kalkmıyor, başınızı yere koymuyor ve "Allah'ım, ne olur bahtına düştüm! Falanlara hidayet eyle!" demiyorsanız, bu konuda samimi değilsiniz demektir. Zira Allah (celle celâluhu), Kelâm-ı Kadimi'nde şöyle buyuruyor: لَوْ اَنْفَقْتَ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعاً مَا اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ *"Şayet sen dünyada bulunan her şeyi sarf etseydin yine de onların kalblerini birleştiremezdin, buna gücün yetmezdi. Fakat Allah'tır ki, onların arasını telif buyurdu, kalblerini birleştirdi."*[59]

Kalbler Allah'ın elinde olduğuna göre onları telif edecek de hidayet nasip edecek de O'dur. Bu açıdan öncelikle kavlî dua ihmal edilmemeli, sonrasında da Allah'tan talep edilen şeyleri fiilen gerçekleştirme adına beşer olarak elimizden gerekenler yapılmalıdır.

Farklı bir ifadeyle talî bir mesele olan üslubun, aslî olanı temelinden yıkmaması adına çok temkinli ve dikkatli olunması, akıl ve mantığın sonuna kadar kullanılması gerektiği gibi, kalb ve ruhla Allah'a yönelme, O'na sığınma ve O'nun yardım ve inayetini talep etme de ihmal edilmemelidir. Dualarımızda sürekli "Allah'ım, Seni, Senin Habibini anlatmak istiyorum. Yanlış anlattırma!" demeliyiz.

48 Müslim, *îmân* 78; Tirmizî, *fiten* 11; Ebû Dâvûd, *salât* 239.
49 En'âm sûresi, 6//108.
50 Bediüzzaman, *Mektubât,* s. 300 (Yirmi İkinci Mektup (Dördüncü Vecih).
51 Tâhâ sûresi, 20/44.
52 Nâziât sûresi, 79/24.
53 Ankebût sûresi, 29/46.
54 Bkz.: Ankebût sûresi, 29/14.
55 Hûd sûresi, 11/38-39.
56 Hûd sûresi, 11/42.
57 Nahl sûresi, 16/126.
58 Âl-i İmrân sûresi, 3/159.
59 Enfâl sûresi, 8/63.

İNSAN SEVGİSİ

S **oru:** *Bir mü'min, çevresiyle sevgi, saygı ve hürmet esaslarına dayalı münasebetler geliştirebilme ufkunu nasıl yakalayabilir?*

Cevap: Sevgi, varlığın özüdür. Cenâb-ı Hak, Zât'ına muhabbetin bir ifadesi olarak varlığı yaratmış; bu koskocaman âlemlerin bir fihristi, özü ve usaresi olarak da insanı yaratmıştır. Fakat bu, mukaddes ve münezzeh bir muhabbettir. Bizim sevgimiz gibi değildir. Zira bizdeki sevgi ya zaafın ve elimizde olmayan temayüllerin bir ifadesidir ya da işlene işlene tabiat ve karakterimizin bir yanı hâline gelmiş bir duygudur. Bunların hiçbirisi Zât-ı Ulûhiyet'e isnat edilemez. Bundan dolayı, Zât-ı Ulûhiyet'i tenzih etme adına O'nun, münezzeh, mukaddes ve müberra bir muhabbetin ifadesi olarak varlığı yarattığını söylüyoruz. Nitekim kudsî hadis olarak rivayet edilen bir söz şöyle demektedir: كُنْتُ كَنْزاً لاَ أُعْرَفُ فَأَحْبَبْتُ أَنْ أُعْرَفَ، فَخَلَقْتُ خَلْقاً فَعَرَّفْتُهُمْ بِي فَعَرَفُونِي *"Bilinmeyen bir 'kenz-i mahfî' idim. Bilinmeyi murad buyurdum ve varlığı yarattım. Kendimi onlara tanıttım, onlar da beni tanıdılar."*[60]

Bu rivayet her ne kadar sağlam bir senede dayanmasa da mânâsı itibarıyla doğrudur ve şu âyete irca edilmesi mümkündür: وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونِ *"Ben, insanları ve cinleri başka değil sırf Bana ibadet etsinler diye yarattım."*[61] İbn Abbas Hazretleri, âyet-i kerimede yer alan *"liya'budûn"* (Bana ibadet etsinler diye) lafzını, *"liya'rifûn"* (Beni tanısınlar diye) şeklinde tefsir etmiştir. Bu durumda âyetin mânâsı şöyle olmaktadır: *"Ben, insanları ve cinleri sırf Beni tanısınlar, sırf Bana ibadet etsinler diye yarattım."* Esasen Cenâb-ı Hakk'ın, mahiyet-i nefsü'l-emriyesiyle tam bilinmesi, onun esrar-ı rubûbiyetine yani kâinattaki geniş tasarruf ve icraatlarına vâkıf olunması, insanı, ubudiyet ve muhabbete yönlendirecektir. Üstad Hazretleri de yaratılışın en yüksek gayesinin, fıtratın en yüce

neticesinin iman-ı billah, marifetullah ve muhabbetullah olduğunu ifade etmiştir.[62]

Evet, varlığın özü ve usaresi muhabbet olduğu gibi o, insan için de çok hayatî bir unsurdur. İnsanlar arasında sevgiden daha güçlü bir irtibat unsuru yoktur. Sevgi ve şefkatten mahrum bir insanın ruhen yükselmesi ve kemale ermesi mümkün değildir. Özellikle peygamber yolunun varisleri için o, çok hayatî bir esastır. Çünkü insanların gönüllerini fethetme adına sevgiden daha kestirme bir yol yoktur.

Mantıkî Muhabbet

Fakat sevmek zordur. İnsan, irade sahibi bir varlık olduğu için en başta bu konuda alıştırma ve rehabilitasyona ihtiyacı vardır. Onun, ilk başta diğer insanlara karşı gönlünün kapılarını açacak vesileler her ne ise onları bulmaya ve bunlar üzerinde düşünmeye ihtiyacı vardır. Farklı bir ifadeyle, diğer varlıklar arasında cebr-i lütfî olarak mevcut bulunan sevginin, insanlar arasında yaygınlaşabilmesi ceht ve gayrete vabestedir. Bu konuda ısrarcı olunur ve sevgiyle kurulan münasebetler sıkı bir şekilde devam ettirilirse zamanla insan tabiatına mâl olabilir. Bundan sonra artık onun sökülüp atılması çok zordur. Sevdiğimiz insanlar bizim için ihtiyaç hatta zaruret ölçüsünde bir kıymet ifade etmeye başlar. Bizden ayrıldıkları zaman, ayrılıklarını derinden derine hissederiz. Sevinçleri sevincimiz, üzüntüleri de üzüntümüz olur. Âdeta hayatı onlarla birlikte yaşamaya başlarız. İşte bundan sonradır ki insana karşı duyulan muhabbet mantıkî bir keyfiyete bürünür ve daha sağlam bir hâl alır. Böyle bir muhabbet, insanları idare etme ve onlara şirin görünme adına ortaya konulan ve sûrî (yüzeysel) sevgi gösterileri şeklinde tezahür eden hissî ve mecazî muhabbetten çok farklıdır.

Evet, hissî olarak mevcut olan sevginin mantıkî bir zemine oturması için onun sebeplerine inilmesi, bunlar üzerinde düşünülmesi ve bu sebeplerin aklî bir temele dayandırılması gerekir. Mesela insanlık ortak paydasında buluşma, bütün insanlar için sevgi ve muhabbeti gerektiren en genel ve en mühim sebeplerden biridir. Eğer insan olmanın ve aynı yerküreyi paylaşmanın sevgiyi iktiza eden nasıl önemli bir bağ olduğu görülemez, insanlar sırf insan olmaları hasebiyle birbirlerine karşı muhabbet ve alâka duyamaz, bunun yerine kin ve düşmanlıkları öne çıkarırlarsa, hususiyle dünyanın bir köy hâline geldiği günümüzde bunun neticeleri çok ağır olur.

Günümüzde dünyanın daha yaşanabilir bir yer hâline gelmesi için

bütün insanlık çapında sulh ve barışın hâkim kılınması, farklı din ve milletlerden insanlar arasında hoşgörü ve diyalog köprülerinin kurulması bir zaruret hâline gelmiştir. Hiç şüphesiz bunların gerçekleşmesi adına insanların birbirlerinin yardım ve desteğine ihtiyaçları vardır. Sevginin yerini kin ve nefretlerin aldığı bir dünyada bu ortak hedeflerin gerçekleştirilmesi mümkün değildir.

Ne var ki günümüzde insanlık böyle bir sevgi ve muhabbete hasret gidiyor. Her yerde vahşet diz boyu. Dünyanın farklı yerlerinde soykırımlar yaşanıyor. Türlü türlü şenaatler, denaetler irtikâp ediliyor. Sağda solda duyulan sadece zalimlerin hay-huyu, mazlum ve mağdurların da iniltileri. İnsanlar kan düşünüyor, kan döküyor, kan kokluyor. Ortalık âdeta katillere emanet. Tarihten bugüne sürekli kinler, nefretler körüklenmiş ve insanlar birbirinin düşmanı hâline getirilmiş. Herkes bir başkasının tepesine binmek ve kendi hâkimiyetini güçlendirmek için bahane arıyor.

Böyle bir dünyada çok önemli bir hakikat olan muhabbeti yeniden ihya etmek, insanların bir kere daha el ele tutuşmasını sağlamak zannediyorum insanlığa sunulacak en büyük armağan olacaktır. Eğer siz, muhabbete talipseniz, vicdanlarınızı herkese açmalı ve bütün insanlığı bağrınıza basmalısınız. Topyekûn insanlık çapında bir uzlaşma ve anlaşmanın hâsıl olmasına çalışmalısınız. Fakat daha baştan bunun zaman alacağını kabul etmek gerekir. Bu, birden olmaz. Kronik problemlerin halledilmesi ve sökülüp atılması için sabırla, şefkatle ve temkinle uzun süre gayret etmek gerekir.

Aynı şekilde Allah'ın varlık ve birliğine inanma, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmeti olma, aynı hizmet felsefesine bağlanma gibi faktörler de çok önemli birer muhabbet vesilesidir. Mesela bir insan mü'min kardeşlerine bakarken şunları düşünebilir: "Bunlar, öbür âlemde benim arkadaşım olacak. Mahşerde, mizanda beraber bulunacağız. Sırat köprüsünü beraber geçeceğiz. Cennet'e beraber gireceğiz. Kim bilir, belki de orada benim elimden tutacaklar. Çok sıkıştığım bir yerde Allah'ın izniyle bana şefaat edecekler." Bu gibi sebepler uhuvvet ve muhabbeti iktiza ettiği için, bunların üzerinde durulup düşünülmesi sevgiye vesile olacaktır.

Bir kişinin aynı kulvarda yol yürüdüğü ve aynı hizmet felsefesini paylaştığı insanlara bakarken, "Biz, el ele tuttuğumuz, vifak ve ittifakımızı muhafaza ettiğimiz takdirde Allah'ın izniyle pek çok müşkülü halledebiliriz. Birbirimize destek olmak suretiyle hedeflerimizi daha hızlı gerçekleştirebiliriz." demesi ve kendisi için

kardeşlerinin mevcudiyetini ihtiyacın da ötesinde âdeta bir zaruret gibi görmesi onu, arkadaşlarına daha çok bağlayacak ve aralarındaki sevgi bağlarını daha da güçlendirecektir.

Zira insanlar arasında muhabbeti gerektiren sebepler ne kadar fazlaysa, onların birbirlerine karşı sevgi ve alâkaları da o ölçüde derin olacaktır. Elbette aynı yola baş koyan ve aynı mefkûrenin dertlisi olan insanlar, daha güçlü bağlarla birbirine bağlanacaklardır. İnsan, sevgi ve kardeşliği iktiza eden bu gibi sebepler üzerine eğildikçe ve meseleyi bu şekilde detaylandırdıkça kardeşlerini can u gönülden sevecek ve "Kardeşlerim olmadan yapamam." diyecektir.

Şayet bu şekilde muhabbetin sebeplerine inmez, onları detaylandırmaz ve üzerinde durmazsanız, sevginiz hissî kalır. İnsanın başkalarına karşı duyduğu hissî alâka ve sevgi ise bir yere kadardır. Çünkü hissî olan bir sevgi ne kadar güçlü görünürse görünsün, daha güçlü başka bir hisle paramparça olabilir. Bu açıdan asıl olan mantıkî sevgi, mantıkî aşk, mantıkî iştiyaktır. Zira belirli bir mantığa bağlanmış sevgi kolay kolay zail olmaz. Buradan hissî alâkanın hiçbir değerinin olmadığı anlaşılmamalıdır. Elbette onun da kendisine göre bir değeri vardır. Fakat önemli olan hissî muhabbetin akıl ve mantıkla takviye edilmesi, güçlendirilmesidir.

Meselelere İnsafla Yaklaşma

Meseleye tersinden yaklaşmak da mümkündür. Yani sevgi ve kardeşliği gerektiren onlarca belki yüzlerce sebep varolduğu gibi; dikkatlice ele alındığında insanlar arasındaki düşmanlık ve çatışmaların çoğunun, esasında ciddi bir temele dayanmadığı görülecektir. İnsan, bir kısım kişilere veya gruplara karşı herhangi bir sebepten ötürü kin, öfke ve nefret duyabilir. Hâl ve hareketlerinden ötürü bazı şahıslara karşı tavır alabilir. Onlara karşı hazımsızlık yaşayabilir. Fakat onun bu düşmanlıklar detaylıca ele alındığında, çoğu itibarıyla ele avuca gelir ciddi bir sebebe dayanmadığı görülecektir.

Acaba kendilerine karşı olumsuz duygular taşınan kişilerin Din-i Mübin-i İslâm'ın ruhuna aykırı bir kısım davranışları mı var? Haram mı irtikâp ediyorlar? Yapmaları gerekli olan mükellefiyetlerinde gevşeklik mi gösteriyorlar? Allah'a karşı bir isyanları mı söz konusu? Efendimiz'le (sallallâhu aleyhi ve sellem) münasebetlerinde endişe duyulan bir yanları mı var? Mukaddesata karşı saygısızlık mı yapıyorlar? Mesele bu şekilde detaylandırıldığında, çoğu zaman

insanlar arasındaki kin ve öfkelerin, sayılanların hiçbirinden kaynaklanmadığı; bilakis, mizaç farklılıklarına, değişik bir kısım mülâhaza, beklenti ve tercihlere dayandığı görülecektir. Mesela birilerinin hâl ve hareketleri bizim hoşumuza gitmiyordur. Belki aslında hoştur da biz yanılıyoruzdur. Bir hakikate dayanmayan boş ve önemsiz bir kısım meselelerden ötürü çevremizdeki insanlara tavır alıyorsak, onlara insafsızlık ve haksızlık ediyoruz demektir.

Bazı durumlarda çevremizdeki insanların, yapmamaları lazım gelen bazı şeyleri yaptıklarına veya yapmaları gerekli olan vazifeleri yapmadıklarına şahit olabiliriz. Bu tür hallerde, insanların, fıtratları ve his dünyaları itibarıyla her zaman müstakim bir hat takip edemeyeceklerini, yer yer bir kısım inhiraflar yaşayabileceklerini göz ardı etmemeli ve mümkün mertebe onların bu durumlarına göz yummalı, her hatalarını görmemeliyiz. Ona, kendini bir kere daha gözden geçirmesi, toparlanması ve hatalarını telafi etmesi adına mühlet vermeliyiz. Burada dahi muhabbetin diliyle, eliyle, ayağıyla meseleye yaklaşmalıyız. Zira sevginin çözemediği problem yoktur. Ben, bin seneden beri paslanmış kilitlerin bile muhabbetle çözülebileceğine inanıyorum.

Esasında arkadaşlarının ufak tefek hatalarını büyüten ve bundan ötürü onlara tavır alan bir insanın yapması gereken, öncelikle kendine bakmaktır. Zira ciddi bir muhasebe duygusuyla kendi tavır ve davranışlarını gözden geçiren pek çoğumuz, başkalarında gördüğünde rahatsız olduğu pek çok tavır ve davranışın kendisinde de bulunduğunu fark edecek ve bu sayede hata ve kusurlara müsamahayla bakmasını ve göz yummasını öğrenecektir. Zira kendimizde de bulunan olumsuz tavır ve davranışlar yüzünden başkalarını mahkûm etmek ve onlara tavır almak garip olur.

Muhabbeti Ziyadeleştirmek İçin

Bir gün Peygamber Efendimiz'le (sallallâhu aleyhi ve sellem) beraber bulunan bir kişi, oradan geçen bir şahsı sevdiğini ifade eder. Bunun üzerine Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) o sahabiye, arkadaşına gidip bunu onun kendisine söylemesini ister.[63] Zira arkadaşı tarafından sevildiğini bilmek her insanın hoşuna gider. Bu, fıtrî bir duygudur. Böyle bir sevgi ifadesi dostluk bağlarını güçlendirecek ve sevgiyi taçlandıracaktır.

Bunun yanında sevilen insanlara onların gıyabında dua edilmesi de sevgiyi artıran faktörlerden bir diğeridir. Eğer bir insan, kimsenin

görmediği ve bilmediği bir yerde ellerini kaldırıp bir arkadaşı için, "Allah'ım filanı Firdevs'inle sevindir. Onun dünyevî hayatını da Cennet hayatı gibi yap!" demesi ona karşı sevgi ve vefasının bir gereği olmalıdır. Üstelik Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"En süratle kabule karin olan dua, gâibin gâibe duasıdır."*[64] şeklindeki ifadeleriyle bu tür duaların nezd-i Ulûhiyet'te ne kadar önemli olduğunu beyan buyurmuştur.

Öte yandan, başkalarının yanında sevdiğimiz insanlar hakkında hüsnüzanlarımızı ve hüsn-ü şehadetlerimizi ifade etmemiz de çok önemlidir. Mesela biz, "Filan arkadaş çok samimi ve yürekten bir insandır. Onun i'lâ-i kelimetullah davasında çok önemli bir ses olduğunu düşünüyorum." dediğimizde, bahsettiğimiz kişinin takdir edilmesi ve sevilmesi gereken bir insan olduğunu göstermiş oluruz. Hakkı olan bir şeyi söyledikten ve işin içine yalan katmadıktan sonra bunları dile getirmede bir mahzur yoktur! Mahzur olması bir tarafa, bunlar, gönülleri birbirine bağlayacak ve kalblerdeki sevgiyi ziyadeleştirecek yollardır.

Eğer arkadaşlarımız ciddi bir fedakârlık ve adanmışlık duygusuyla dünyanın dört bir yanına açılıyor ve oralarda gürül gürül hizmet ediyorlarsa biz bunu niye söylemeyelim ki! Bilakis söylemeliyiz. Zira bu sayede bu güzel insanları başkalarına da tanıtmış ve sevdirmiş oluruz. Hem yerin kulağı vardır. Bizim birileri hakkındaki bu tür takdir ifadelerimiz, bilemediğimiz bir frekansla onların da kulağına gidebilir ve onlarla aramızdaki muhabbeti artırabilir.

Evet, şayet bir insan inandığı bir davaya gönül vermiş, başını bir eşiğe koymuş ve otuz-kırk sene boyunca da başını bu eşikten kaldırmamışsa, bu baş öpülür. Böyle bir vefa ve sadakat çok önemlidir; takdir edilmesi ve başkalarına da anlatılması gereken büyük bir fazilettir. Dolayısıyla bize düşen vazife, bir taraftan böyle bir başı meleklerin de öpmesi adına Allah'a dua etmek, diğer yandan da ona hak ettiği değeri vermektir.

Fakat biz, arkadaşlarımızı sena etsek, sürekli onların faziletlerini zikretsek ve âdeta onların gazelhanı olsak da aynı şeyi onlardan beklememeliyiz. Bütün bunları karşılıksız yapmalıyız. Zira biz, Hakk'ın hatırını âli tutar, doğru bildiğimiz ve fayda mülâhaza ettiğimiz hususları başkalarının yanında zikrederiz. Değerlerimize ve mefkûremize hizmet eden, Allah'ı (celle celâluhu) anlatan, Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) sevdiren insanları takdir ederiz. Çünkü bunlar bizim de istediğimiz şeylerdir. Fakat onlar da

aynı şeyi yaparlar mı yapmazlar mı, bize karşı aynı kadirşinaslığı gösterirler mi göstermezler mi, bu onların bileceği bir husustur, bizi alâkadar etmez.

Sevgide Denge

Sevme ne kadar önemliyse, sevgide dengeyi koruma da o kadar önemlidir. Bir mü'min Cenâb-ı Hakk'ı, O'nun esma-i hüsnâsının ifade ettiği bütün mânâlar çerçevesinde deli gibi sevebilir/sevmelidir. O'nun sevgisiyle cayır cayır yanabilir. Fakat Allah'ın dışındaki varlıkların sevgisinde ölçünün korunması gerekir. Zira peygamberler de dâhil olmak üzere hiçbir varlık Allah gibi sevilmez. Nitekim müşrikler, Allah'ı seviyor gibi putları sevdikleri için Kur'ân tarafından kınanmış, zemmedilmiştir. Muhit olan Allah, muhit bir sevgiyle yani seviyeler üstü, çerçevesiz bir muhabbetle sevilir. O'nun dışındaki bütün varlıklar ise kendi seviyelerine göre.

Mesela bir mü'minin, Allah'ın matmah-ı nazarı ve esmâ-i hüsnâsının mücella bir aynası olan, bize, tekvinî emirleri ve teşriî fermanları itibarıyla eksiksiz bir şekilde Rabbimizi tanıtan İnsanlığın İftihar Tablosu'nu (sallallahu aleyhi ve sellem) delice sevmemesi mümkün değildir. Aynı şekilde o, Raşit Halifelere ve sahabe-i kirama karşı apayrı bir muhabbet taşır. Bunun berisinde aynı kıbleye yöneldiği Müslümanların ve Allah'ın birer sanat eseri olarak gördüğü bütün insanların mü'minin gönlünde ayrı bir yeri vardır. Fakat bütün bu sevgilerin kaynağı Allah sevgisi olmalı ve bunlarda ölçü korunmalıdır. Aksi takdirde maksadın aksiyle tokat yeme riski söz konusudur.

Maalesef insanların, bazı kimselerle ilgili tavır ve davranışlarında aşırılıklar olabiliyor, bazı şahıslara karşı ölçüsüzce sevgi gösterilebiliyor. Biraz da kitle ruh hâletiyle birileri göklere çıkarılabiliyor veya gökten inmiş gibi görülebiliyor. Ona karşı ortaya konulan takdir ve övgülerde aşırılığa gidilebiliyor. Fakat şunu unutmamak gerekir ki insan, birilerine karşı hak etmediği aşırı bir alâka ortaya koyduğu zaman, Cenâb-ı Hak, bu kişilerin eliyle onu tokatlar. Böylece bir taraftan bu ölçüsüz sevgisinden ötürü onu cezalandırdığı gibi diğer yandan da ona, ifrat derecesinde muhabbet izhar ettiği kişilerin o ölçüde bir takdire liyakatleri olmadığını gösterir.

Aslında Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu beyanları

bu konuda önemli bir ölçü koymaktadır: أَحْبِبْ حَبِيبَكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ بَغِيضَكَ يَوْمًا مَا، وَأَبْغِضْ بَغِيضَكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ حَبِيبَكَ يَوْمًا مَا *“Sevdiğini ölçülü sev. Belki bir gün düşmanın olabilir. (Sıfatlarından ötürü) birisine karşı buğz ediyorsan, orada da dengeli ol. Belki bir gün dostun olabilir.”*[65]

Seven insan, iş tersine döndüğünde mahcup olmak, başını öne eğmek, kendi kendini levmetmek istemiyorsa, sevgisinde ölçü ve dengeyi kaçırmamalıdır. Aynı şekilde kötü sıfatlar taşıdığından ötürü birilerine buğz eden ve onlarla arasına mesafe koyan bir kimse de aşırıya gitmemeli, köprüleri tamamen atmamalı ve alâkasını büsbütün kesmemelidir ki yarın öbür gün bunlar pişman olup hâllerini düzeltip geri geldiklerinde her iki taraf da mahcubiyet yaşamasın.

Diğer taraftan sevginizde aşırıya gider ve takdirlerinizde mübalağaya kaçarsanız, hadisin ifadesiyle[66] kardeşinizin boynunu kırmış olursunuz. Hazreti Pîr, “Ben, beni beğenmiyorum. Beni beğenenleri de beğenmiyorum.” diyor.[67] Herkes böyle olgun bir tabiata sahip olamayabilir. Hususiyle Allah’la münasebeti güçlü olmayan insanların sindirim sistemleri bu tür övgü ve takdirleri hazmedecek kadar gelişmemiş olabilir. Bu yüzden de onlar benliklerine yenik düşebilir, gurur ve kibre girebilirler. Bu itibarla Hazreti Pîr, “fevkalâde makamlar vermek yerine fevkalâde sadakat” düsturunu getirmiştir.[68]

Bunun anlamı şudur: Siz beraber yürüdüğünüz insanların elli tane kusurunu görseniz bile onları terk etmemelisiniz. Geride kaldığını gördüğünüz arkadaşlarınızın elinden tutmalı ve onlara yardım etmelisiniz. Eğer o, sizinle aynı tempoda yürüyemiyor ve geride kalıyorsa, onu sırtınıza almalısınız.

Aynı şekilde bir mü’min, “büyük” olarak gördüğü kişilere karşı sevgi ve alâkasını ifade ederken de çok dikkatli olmalıdır. Ona karşı saygı, muhabbet ve minnettarlığı ne ölçüde derin olursa olsun, zihninde onu nereye koyarsa koysun; başkalarının yanında ondan bahsederken çok dikkatli olmalı, asla mübalağalı ifadelere girmemelidir. Ona, “gavs”, “kutup” gibi makamlar vermek suretiyle başkalarını haset ve rekabet hissine sevk etmemelidir. Zira herkes kendi pir-i muganına, şem-i tâbânına saygı gösterir ve onu terakkinin basamaklarından birine yerleştirir. Şayet siz birisini onun yanında yükselttikçe yükseltirseniz, onu rekabete sokar ve “Hayır, bizimki daha büyük.” dedirtirsiniz. Yanınızda bunları söylemese bile

arkanızdan gıybet etmesine sebep olursunuz. Dolayısıyla bu tavrınızla onu günaha sokarsınız. Bu sebepledir ki yolunu takip ettiğiniz insanlara fevkalâde payeler vermek yerine, onlara vefayı ve onlarla beraber paylaştığınız davaya sadık olmayı esas kabul etmelisiniz.

---

60 Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, 2/173.

61 Zâriyât sûresi, 51/56.

62 Bkz.: Bediüzzaman, *Hutbe-i Şamiye* s.181; Mektubat s.253-254 (Yirminci Mektup, Mukaddime).

63 Tirmizî, *zühd* 54; Ebû Dâvûd, *edeb* 122.

64 Buhârî, *mezâlim* 9; Müslim, *zikr* 88; Tirmizî, *birr* 50.

65 Tirmizî, *birr* 60; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/260; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/357.

66 Buhârî, *şehâdât* 16, *edeb* 54, 95; Müslim, *zühd* 65.

67 Bediüzzaman, *Mektubat* s.388 (Yirmi Altıncı Mektup, Dördüncü Mebhas).

68 Bediüzzaman, *Kastamonu Lahikası*, s. 63 (Yirmi Yedinci Mektup'tan).

SIDK (DOĞRULUK)

***Soru:** Bediüzzaman'a "Her şeyden evvel bize lazım olan nedir?" diye sorulduğunda "sıdk (doğruluk)" cevabını veriyor. Bunun sebebi olarak da küfrün mahiyetinin yalandan, imanın mahiyetinin ise sıdktan ibaret olduğunu ifade ediyor. Onun bu yaklaşımı zaviyesinden Müslümanlar için sıdkın yerini izah eder misiniz?*

Cevap: Sıdk, peygamberlerin beş temel vasfından birisi, hatta birincisidir. Cenâb-ı Hakk'ın, Hazreti İbrahim ve Hazreti İdris için, إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقاً نَبِيّاً *"O sıddîk bir nebiydi."*[69], Hazreti İsmail için de, إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ *"O sözünde dosdoğruydu."*[70] buyurması da buna işaret etmektedir. Bu sebeple hayatları boyunca onların ne tavır ve davranışlarında ne de sözlerinde tek bir hilaf-ı vaki beyana rastlanmaz. Çünkü onların gökler ötesi âlemlerden getirdiği haberlerin tasdik edilmesi ve kabul görmesi hâl, tavır, davranış ve sözleriyle doğruluğun temsilcisi olmalarına bağlıdır.

Nitekim İnsanlığın İftihar Tablosu'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) henüz peygamberlik gelmeden önce *"el-Emin"* sıfatı verilmişti. Peygamberlik geldikten sonra düşmanları bile O'nun sıdkına şehadet etmişlerdi. Çünkü hayatı boyunca O'nun en küçük bir yalanına bile şahit olmamışlardı. Ne var ki sırf kibir ve temerrütlerinden dolayı O'nu inkâr etmişlerdi.

Yalanın Tarifi

Yalan iki şekilde tarif edilmektedir. İlk tarifine göre o, bir insanın kendi kanaat ve inancının, ihsas ve müşahedelerinin aksine bir beyanda bulunmasıdır. Mesela bir insan, bir şahsı gördüğü hâlde onu görmediğini söylerse, kendi müşahedesine zıt bir beyanda bulunduğu için yalan söylemiş olur.

İkinci tarifine göre ise yalan, bir şeyi mahiyet-i nefsü'l-emriyesinden

farklı şekilde ifade etme, hakikatini çarpıtmadır. Buna göre bir insanın Allah'ı inkâr etmesi bir yalandır. Zira tekvinî emirler yüz binlerce dille Cenâb-ı Hakk'ı tasdik etmektedir. Recaizâde Ekrem'in ifadesiyle;

" Bir kitab-ı âzamdır seraser kâinat,
Hangi harfi yoklasan mânâsı Allah çıkar."

Allah'ı inkâr eden, kendisi yalan söylediği gibi aynı zamanda Allah'ın varlığına delâlet eden kâinattaki bütün şahitleri de yalanlamış olur. Bu sebepledir ki o, ahirette çok ağır bir cezaya çarptırılır.

Buna karşılık bir insanın tekvinî emirleri doğru okuması ve semavî mesajları iyi değerlendirmesi neticesinde Allah'a iman etmesi sıdkın ifadesi olduğu gibi, gördüğü ve duyduğu şeyleri olduğu gibi ifade etmesi de sıdktır. Bu yönüyle sıdk çok önemli bir mü'min ahlâkı olduğu gibi başkalarına güven vaat etmenin de en mühim vesilesidir. Aynı zamanda o, sadakatin bir ifadesidir.

Esasında sıdk, gönüldeki bir mânâ ve mazmundur. Gönlünde sadakat olan birinin dili sürekli bunu seslendirecek, organları da doğruluk istikametinde iş yapacaktır. Konuşacağı her ifadeyi hassasiyetle seçecek, hakikate mutabık olmayan tek bir kelimenin bile ağzından çıkmasına müsaade etmeyecektir. Kazara dudakları arasından hilaf-ı vaki bir beyan çıkacak olsa, çok ciddi rahatsızlık duyacak, belki elli defa "estağfirullah" diyecektir. Bu açıdan asıl mesele doğruluğun tabiatla bütünleşmesidir.

Yalan ise sadakate ihanettir. Yalana doğru bir adım atan insan, sadakat binasını tahrip etmiş olur. Yalanın revaç bulduğu ve her yerde hâkim hâle geldiği günümüz dünyasında bir insanın milimi milimine doğruluğu temsil etmesi çok zordur. Fakat şurası da iyi bilinmelidir ki Allah katında değerli olan şey de zoru başarmaktır.

Sıddıkiyet Makamı

İslâm'da peygamberlikten sonra en yüce makam olarak sıddıkiyet makamı gösterilmiştir. Nitekim, وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِينَ اَنْعَمَ

اللهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّنَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقاً *"Kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederse, işte onlar, Allah'ın büyük lütuflarına mazhar olan peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaştırlar!"*[71] âyet-i kerimesinde de peygamberlerden hemen sonra sıddıklara yer verilmiştir.

Dolayısıyla bu makam, ihsan makamının da, aşk makamının da, marifet makamının da çok üstündedir. Çünkü o, bağlanması gereken yere kayıtsız şartsız bağlanmanın ve çok hayatî gördüğü şeyleri bile bu uğurda feda edecek kadar hasbi olmanın unvanıdır. Bu makamı temsil eden bir kimse, aklının alıp almadığına, kendisine sağlayacağı fayda ve maslahatlara bakmadan Cenâb-ı Hakk'ın bütün emir ve takdirlerini öpüp başına koyar. Sürekli İbrahim Hakkı gibi;

" Deme bu niçin böyle,
Yerindedir ol öyle,
Var sonunu seyreyle,
Mevlâ görelim neyler,
Neylerse güzel eyler."

der. Esasında *Tefvizname*'nin tamamına bir sıdkname gözüyle bakılabilir.

Kur'ân-ı Kerim'in değişik âyet-i kerimelerinde *"müdhale sıdk", "muhrace sıdk", "lisan-ı sıdk", "kadem-i sıdk", "mak'ad-i sıdk"* gibi ifadelerle sürekli sıdk üzerinde durulmuştur. Demek ki ucu ukbaya uzanan bu dünya yolculuğunda bir mü'minin en büyük azığı doğruluk olmalıdır. O, bir işin içine girerken, işin içinden çıkarken, otururken, kalkarken, konuşurken hep doğruluğun temsilcisi olmalıdır. Onun uğradığı her yerde sadakat renkleri tüllenmeli, ayrıldığında da arkada olumsuz hiçbir düşünce kalmamalıdır. Her bir adımını hem doğrulukla hem de doğruluğa doğru atmalıdır.

Her doğruyu her zaman söyleme imkânı olmayabilir. Bazı durumlarda susmak gerekebilir. Sükût boşluğu da tefekkürle doldurulur. Sükût bir hikmettir. Ama dünyada hekimi az olan bir hikmet. Maalesef insanların çoğu, bunun yerine çene düşüklüğünü tercih eder. Hâlbuki konuşmanın zararlı olduğu, muhatabın söylenilen sözleri anlayamayacağı yerlerde, iyi bilinmeyen konularda, kalbin sesinin tam olarak ortaya konulamayacağı yerlerde sükût edilmelidir. Bir insanın kalbinin en derin noktalarında bulunan duygu ve düşünceleri hiç düşünmeden bir anda dışarı çıkarıvermesi, tam

terbiye görmemişliğinin bir işaretidir. Bu tür sözler ahenk ve nizamdan mahrum ve endazesiz olacağı için hem söyleyen hem de dinleyenler için faydasızdır, hatta zararlı da olabilir.

Öte yandan, söylenilen sözlerin temiz vicdanlara tesir etmesinin yolu, doğru olmasına bağlıdır. Hakaik-i imaniye ve Kur'âniyeye ait meselelerin dosdoğru bir şekilde temsil ve neşredilmesi çoklarının gözünün açılmasına vesile olacaktır. Üstelik mü'minlerin gerek hâl ve tavırlarıyla gerekse sözleriyle istikameti temsil edip dosdoğru olmaları Cenâb-ı Hakk'ın onları doğru yolda yürütmesi adına bir dua, kırık bir dilekçe hükmüne geçecektir. Onlar doğruluğu şiar edinmek suretiyle, hiç zikzak çizmeme ve çark etmeme adına baştan kararlı durduklarında Allah da onları sırat-ı müstakimden ayırmayacaktır.

Özellikle yalanın mergup bir meta hâline geldiği günümüz dünyasında, dilin eğri büğrülüğe meyletmemesi çok daha fazla önem arz etmektedir. Müslüman, yalanın küçük-büyük her çeşidinden uzak durmalıdır. Onun her sözü doğru olmalıdır. Bakışları, mimikleri, bütün hâl ve hareketleri dosdoğru olmalıdır. Hele gıybet, iftira, yalan şahitlik gibi çirkinlikler onun semtine asla sokulamamalıdır. Zira bunların Müslümanlıkla telif edilmesi mümkün değildir.

Bazen konuşurken irticalin esnekliği içinde, arzu edilmeyen bir takım sözlerin dilden döküldüğü vaki olabilir. Bunların, içtihatta yapılan hatalar kategorisi içinde mütalaa edileceği ümit edilir. Fakat kasta iktiran eden, insan iradesinin ürünü olan sözlerde hilaf-ı vaki beyanda bulunmak, insanları aldatmaya matuf şeyler söylemek birer küfür sıfatıdır.

Kur'ân'ın, وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ *"Yalancılıkları sebebiyle bunlara gayet acı bir ceza vardır."*[72] şeklindeki ifadeleri de münafıkların Cehennem azabını hak etmelerinin en önemli sebebi olarak yalanı gösterir. Hazreti Pîr, bu âyet münasebetiyle yalanın fert, toplum ve din adına nasıl bir zehir olduğunu şu ifadeleriyle açıklar: "Kizb (yalan), küfrün esasıdır. Kizb, nifâkın birinci alâmetidir. Kizb, kudret-i ilâhiyeye bir iftiradır. Kizb, hikmet-i rabbâniyeye zıttır. Ahlâk-ı âliyeyi tahrip eden, kizbdir. Âlem-i İslâm'ı zehirlendiren, ancak kizbdir. Âlem-i beşerin ahvâlini fesada veren, kizbdir. Nev-i beşeri kemâlattan geri bırakan, kizbdir. Müseylime-i Kezzab ile emsalini âlemde rezil rüsvây eden, kizbdir. İşte bu sebeplerden dolayıdır ki, bütün cinayetler içinde tel'ine, tehdide tahsis edilen, kizbdir."[73]

Buna mukabil o, doğrulukla ilgili de şunları söyler: "İslâmiyet'in esası, sıdktır. İmanın hâssası, sıdktır. Bütün kemâlata îsal edici

(ulaştıran), sıdktır. Ahlâk-ı âliyenin hayatı, sıdktır. Terakkiyâtın mihveri (ekseni) sıdktır. Âlem-i İslâm'ın nizamı, sıdktır. Nev-i beşeri kâbe-i kemâlata isal eden sıdktır. Ashab-ı kiramı bütün insanlara tefevvuk ettiren (üstün kılan), sıdktır. Muhammed-i Hâşimî'yi (aleyhissalâtü vesselâm) merâtib-i beşeriyenin en yükseğine çıkaran, sıdktır."[74]

Nifak Hastalığı

Hazreti Bediüzzaman'ın ısrarla sıdk üzerinde durmasının ve içtimai kurtuluşumuzu ve terakkimizi sıdka bağlamasının en önemli sebeplerinden birisi, günümüz İslâm dünyasında mevcut olan nifak hastalığıdır. Bugüne kadar farklı dinlerdeki ve milletlerdeki kaymalar küfür ve ilhad kayması şeklinde ortaya çıktı. Farklı ideoloji ve akımlar adı altında inkâr düşünceleri dile getirildi ve bu düşünceler bazı ülkelerde devlet sistemine dönüştürüldü. Bu sistemin halk arasında yerleştirilebilmesi için çok ciddi baskı ve zulümlere başvuruldu ve hatta milyonlarca insanın canına kıyıldı. Fakat bu tür ideolojiler insan tabiatına zıt olduğu ve kendi içinde çelişkiler barındırdığı için uzun ömürlü olmadı. Onlar çözüldükten sonra da insanlar yeniden kendi dinlerine, kendi mabetlerine yönelmeye başladırlar.

Fakat İslâm dünyasındaki gelişmeler daha farklı cereyan etti. İslâm'a düşman olan kimseler bu düşmanlıklarını açıkça dile getirmek yerine, nifak perdesi altına gizlendiler ve farklı farklı plân ve projelerle Müslümanları İslâmiyet'ten uzaklaştırmaya çalıştılar. Hiç şüphesiz İslâm dünyasının farklı yerlerinde Müslümanların başına musallat olan bu münafıkların onlara verdikleri zararlar dine açıkça karşı çıkan kimselere nispetle çok daha yıkıcı ve büyük oldu. Kur'ân, münafıkların ahiretteki cezasını şu şekilde beyan etmiştir: اِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِى الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ *"Doğrusu münafıklar, ateşin en aşağı tabakasındadadırlar."*[75] Demek ki onlar Cehennem'de Firavun'un da Ebû Cehil'in de altında olacaklar. Hazreti Pîr, bu mânâyı bir yerde şöyle ifade eder: "Münafık, kâfirden eşeddir."[76]

Münafıklar, camide sizinle beraber namaz kılarlar ama abdestleri yoktur. Yeri geldiğinde dinin izzetinden ve kutsallığından bahseder fakat arkadan iş çevirirler. Konuştuklarında yalan söylerler. Nitekim Efendimiz de, آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلاَثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ *"Münafığın alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, vaat ettiğinde yerine getirmez ve emanete ihanet eder."*[77] hadisinde münafığın özelliklerini sayarken ilk olarak onların yalanlarına dikkat

çekmiştir. Demek ki nifakın en önemli unsurlarından birisi yalandır.

Maalesef İslâm dünyasında farklı yer ve makamları işgal etmiş olan münafıklar yalan, aldatma ve ihanetleriyle toplumu dejenere etmiş, iç içe deformasyonların yaşanmasına sebep olmuşlardır. Eğer siz iyi bir ressamdan yukarıdaki hadisin muhtevasına uygun bir resim yapmasını talep edecek olsanız, bu resmin hâlihazırdaki İslâm dünyasına uygun geldiğini görürsünüz. Bu açıdan onun yeniden aslî hüviyetine döndürülmesi belki de inançsızlığın yayıldığı toplumlardan daha zordur. Mesele dipten ele alınmalı ve her şey iman, marifet ve muhabbet çizgisinde Allah'a bağlanarak götürülmelidir ki bozulan toplum yapısı yeniden restore edilebilsin.

Takıyye

Söz buraya gelmişken kısaca takıyye üzerinde durulması da faydalı olacaktır. Zira bilindiği üzere belli bir kesim onu önemli bir esas olarak benimsemiş, dinlerinin içine bir rükün olarak sokmuş, güç ve kuvvetle karşı koyamadıkları düşmanlarını, geliştirdikleri takıyye sistemiyle ters yüz etmeye çalışmışlardır. Maalesef bu takıyye şebekesi, aldatma adına çok farklı vesileleri de kullanarak bir kısım ülkelerin kılcallarına kadar nüfuz etmiş ve çok hayatî konumları ele geçirmiş; yakın gibi durdukları pek çok kişiyi kendi hesaplarına kullanmış, onları kendi emellerine hizmet eder hâle getirmiş ve neticede tüyler ürperten nice şenaat ve denaatler işlemişlerdir.

Maalesef hem bizim toplumumuz içinde hem de daha başka İslâm beldelerinde gaflete dalan, heva-i nefsine uyan ve çok günahlara giren niceleri bu takıyye şebekesi tarafından esir alınarak angajmanlığa itilmiştir. Nifak sistemi ve takıyye, içine girdiği toplum üzerinde âdeta atom bombası tesiri yapar. Dolayısıyla kimileri onun alfa tesiriyle hayatiyetini kaybetmiş, kimileri beta tesiriyle çok ciddi bir sarsıntı geçirmiş, kimileri de gama tesiriyle burun akması, baş dönmesi ve bakış bulanması gibi tesirlere maruz kalmışlardır.

Takıyye, yalan ve aldatmanın önemli bir tezahürü ve nifak sisteminin de en büyük silahı olduğu için şeytanî bir yoldur. Dolayısıyla takıyye yapan bir insanın hakiki mü'min olabilmesi mümkün değildir. Bu sebeple takıyyeciler, münker ve nekirin sorgulamasından selametle kurtulamaz, mizanı kolaylıkla aşamaz ve sıratı rahatlıkla geçemezler. Zira Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve

sellem), مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا *"Bizi aldatan bizden değildir."*[78] sözleriyle yalan ve aldatmanın hiçbir şekilde Müslümanlıkla bağdaşmayacağını ifade buyurmuştur.

---

69 Meryem sûresi, 19/41, 56.
70 Meryem sûresi, 19/54.
71 Nisâ sûresi, 4/69.
72 Bakara sûresi, 2/10.
73 Bediüzzaman, *İşarâtü'l-İ'caz,* s. 82.
74 Bediüzzaman, *İşarâtü'l-İ'caz,* s. 83.
75 Nisâ sûresi, 4/145.
76 Bediüzzaman, *Mektubat,* s. 80 (On Altıncı Mektup, Zeyl).
77 Buhârî, *îmân* 24, *şehâdât* 28, *vesâyâ* 8, *libâs* 69; Müslim, *îmân* 107-110.
78 Müslim, *îmân* 164; Tirmizî, *buyû'* 74; İbn Mâce, *ticârât* 36.

İFK HÂDİSESİNİN VERDİĞİ BAZI MESAJLAR

***Soru:** İfk hâdisesiyle ilgili olarak Nûr sûresinde yer alan, "Nasıl oldu da onu işitir işitmez, 'Böylesi iftiraları ağzımıza alamayız, böyle şeyler bize yakışmaz. Hâşâ! Bu pek büyük, pek çirkin bir bühtandır.' demediniz!"[79] âyetinde mü'minlere ne tür mesajlar verilmektedir?*

Cevap: Bu âyet-i kerime her ne kadar özel bir hâdise münasebetiyle nazil olmuş olsa da ifade ettiği hüküm bütün mü'minleri ilgilendirmektedir. Zira tefsir usûlünde önemli bir kaide olduğu üzere sebebin hususiliği hükmün umumiliğine mâni değildir. Daha açık bir ifadeyle ifk hâdisesi münasebetiyle inen bu âyet-i kerime, bir taraftan sahabe efendilerimize Âişe Validemize atılan çirkin iftira karşısında nasıl davranmaları gerektiğini ifade ederken, daha sonra gelecek mü'minlere de bu tür iftiralarla karşı karşıya kaldıklarında nasıl düşünmeleri, ne demeleri ve nasıl bir tavır takınmaları gerektiğini talim etmiştir.

Bilindiği üzere münafıklar, bir sefer dönüşünde Hazreti Âişe Validemiz hakkında ağır bir iftira ortaya atmış ve sistematik bir şekilde bu iftirayı Müslümanlar arasında yaymışlardı. Öyle ki bazı samimi Müslümanlar bile kitle psikolojisiyle bu akıma kapılmaktan kurtulamamış ve onlar da sağda solda münafıkların söylediklerini söylemişlerdi. Bu hâdise hem İnsanlığın İftihar Tablosu'nu (sallallâhu aleyhi ve sellem) hem de Hazreti Ebû Bekir ailesini çok derinden sarsmıştı. İffetine, ismetine, itibarına çok düşkün olan paklardan pak Hazreti Âişe Validemiz, atılan iftiranın ağırlığı karşısında yatağa düşmüş ve ağlamaktan gözlerinde yaş kalmamıştı. Mübarek Validemize atılan bu iftira, ahirette altından kalkılması mümkün

olmayan çok büyük bir günahtı.

Neticede Hazreti Âişe, bizzat Kur'ân tarafından iki sayfaya yaklaşan âyet-i kerimelerle tezkiye edilmişti. Bu konuda nazil olan âyetler onun kâmet-i kıymetini bir kat daha yükseltmiş, her yönüyle Efendimiz'e ehil ve layık olduğunu ortaya koymuştu. Nûr sûresinde yer alan bu âyetler âdeta onun nuraniyetini aksettirmişti. Kıyamete kadar gelecek bütün mü'minler, okudukları Kur'ân âyetleriyle onun temizliğini ve yüceliğini bir kere daha haykıracaklardı. Eğer bir insan, Kur'ân'ın onu temize çıkarmasından sonra hâlâ onun hakkında bir kısım olumsuz düşünce ve beyanlara girecek olsa, ulemanın da ifade ettiği üzere dinden çıkar. Zira o, bu tür düşünce ve sözleriyle Kur'ân'ın kat'î nassına muhalefet etmiş olur.

Günahların Setredilmesi

Maalesef günümüzde gıybet etme, insanları çekiştirme ve iftirada bulunma çok ucuz bir meta hâline geldiğinden, insanlar başkaları aleyhinde çok rahatlıkla konuşabiliyorlar. Hâlbuki, يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اِنْ جَٓاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَاٍ فَتَبَيَّنُوٓا اَنْ تُص۪يبُوا قَوْماً بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلٰى مَا فَعَلْتُمْ نَادِم۪ينَ *"Ey iman edenler, herhangi bir fasık size bir haber getirecek olursa, onu iyice tahkik edin, doğruluğunu araştırın. Yoksa gerçeği bilmeyerek, birtakım kimselere karşı fenalık edip sonra yaptığınıza pişman olursunuz."*[80] âyet-i kerimesi bu konuda mü'minleri dikkatli olmaya çağırmaktadır. Onlara düşen, başkaları aleyhinde duydukları bir haberin arkasını araştırmak, bir delile dayanıp dayanmadığına bakmaktır.

Kaldı ki araştırdıktan sonra söz konusu haberin iftira değil gerçek olduğu ortaya çıksa bile, sağda solda ondan bahsetmek doğru değildir. Zira görülen, bilinen bir kısım kötülüklerin başkalarına ihbar edilmesi ne bir mecburiyettir ne de bir ibadet. Elbette toplum çapında bir hastalık hâline gelmiş bir kısım yanlış ve günahların önünü alma ve toplum sıhhatini koruma adına alınması gerekli olan bir kısım tedbirler vardır. Fakat ferdî kusurların ifşa edilmesi, olumsuz şeyler irtikâp eden kişilerin rezil edilmesi veya ortaya atılan iftiraların değerlendirilmesi mü'mine yakışan bir davranış değildir.

Söz buraya gelmişken, daha önce de farklı vesilelerle üzerinde durduğumuz İmam Hâdimî'nin bir mülâhazasını burada nakletmek istiyorum. O, "Günah işleyen bir mü'mini gördüğün zaman, emin olmak için bir daha bak. Olmadı, gözlerini sil yeniden bir daha bak. Belki yanılmışımdır de, bir daha bak. On defa baktıktan ve

gördüğünden emin olduktan sonra da, 'Ya Rabbi! Onu bu çirkin hâlden kurtar, beni de böyle bir günaha düşürme!' de ve oradan ayrıl." mealinde sözler söylemiştir. Hâdimî Hazretleri büyük bir zattır. Benim de ona karşı derin saygım vardır. Ne var ki onun bu sözünü ilk defa duyduğumda kendi kendime şöyle demiştim: "Böyle bir hâdiseyi gören kişiye niye sırtını dönüp hemen oradan çekip gitmesini söylemiyorsun." Çünkü biz, başkalarının ne savcısı ne de tahkikat memuruyuz.

Aynen bunun gibi mü'mine yakışan tavır, başkaları hakkında kendisine böyle bir haber geldiğinde hemen, "Bu apaçık bir iftiradır." demesidir. Çünkü insanların birbirlerinin aleyhinde konuşmaları, birbirlerini gammazlamaları ve en küçük hâdiseleri abartarak başkalarına anlatmaları fitne kapılarını aralayacak ve toplumun değişik kesimlerini karşı karşıya getirecektir. Bu sebepledir ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanlar arasında laf getirip götüren koğucuların Cennet'e giremeyeceğini ifade buyurmuştur.[81] Buradan anlıyoruz ki bu büyük bir günahtır.

İftiralara Hayat Hakkı Tanımama

Meseleyi sadece şahsî günahlar açısından düşünmek onun mânâsını daraltmak demektir. Esasında bu âyet-i kerime, toplumun belirli bir kesimi hakkında ortaya atılan asılsız iddia ve iftiralar karşısında da nasıl bir tavır alınması gerektiğine işaret etmektedir. Âyet-i kerimenin emri gereğince mü'minlere düşen vazife bu tür iftiralar karşısında, وَلَوْلَٓا اِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَٓا اَنْ نَتَكَلَّمَ بِهٰذَاۗ سُبْحَانَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ *"Böylesi iftiraları konuşmak bize yakışmaz. Hâşâ, bu pek büyük, pek çirkin bir iftiradır."*[82] diyebilmektir.

Eğer bu konuda kararlı olunmaz ve daha ilk anda iftiraların önüne geçilmezse toplumda bir kısım kırılmalar, çatlamalar baş gösterecek ve sonrasında bunların önünü almak mümkün olmayacaktır. Çünkü iftira ortaya çıkar çıkmaz bastırılmadığı takdirde, her geçen gün daha da büyüyecek, zamanla kalbler kırılacak, insanlar arasındaki güven hissi sarsılacak ve toplumun birlik ve beraberliği dağılacaktır. İnsanların birbirine güvenmediği, vifak ve ittifakın kalmadığı bir toplumda tevfik-i ilâhî de olmayacaktır.

Hem Asr-ı Saadet'te vuku bulan ifk hâdisesi hem de daha sonraki dönemlerde yaşanacak bu tür iftira olayları karşısında nasıl bir tavır alınması gerektiğini beyan eden diğer bir âyet-i kerime şu şekildedir:

لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُبِينٌ *"Siz ey müminler, bu dedikoduyu daha işitir işitmez, mümin erkekler ve mümin kadınlar olarak birbiriniz hakkında iyi zan besleyip: 'Hâşâ, bu besbelli bir iftiradan başka bir şey değildir!' demeniz gerekmez miydi?"*[83]

Demek ki bu tür hâdiseler hakkında, "Bu apaçık bir iftiradır." diyebilmek hüsnüzannın bir gereğidir. Efendimiz'in ifadesiyle hüsnüzan ise en güzel ibadetlerden birisidir.[84] Dolayısıyla mü'minler hakkındaki hüsnüzanlarının bir gereği olarak bu tür iftiraları ağzına almayan ve onlar karşısında açıkça tavrını ortaya koyan kimseler iradelerinin hakkını vermiş ve bunun sevabını kazanmış olurlar. Belki mü'minler hakkında hayır düşünme, bu konuda azim gösterme, onlar aleyhindeki söylentiler karşısında dilini tutma gibi fiiller basit görünebilir. Fakat gerçekte bunlar Müslümanlık adına çok önemli birer ameldir.

Öte yandan şayet mü'minler bu tür bühtanlar karşısında dillerini tutmanın yanında açıkça tavırlarını da ortaya koyabilirlerse münafıklar güruhunun fitne ve fesatlarının önü alınmış olur. Hakperest insanların bu kararlılığı karşısında, ortaya attıkları asılsız haberler ve iftiralarla mü'minlerin itibar ve haysiyetleriyle oynayan nifak şebekesi sesini kesmek zorunda kalır.

Esasında âyet-i kerimenin, اِنَّ الَّذِينَ جَاؤُ بِالْاِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ *"O iftirayı çıkaranlar, içinizden küçük bir güruhtur."*[85] şeklindeki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere çoğu zaman bu tür iftiraları ortaya atanlar üç beş kişidir. Bazen mü'min görünümündeki bazı münafıklar, belirli kesimleri karalama ve itibarsızlaştırma adına sistematik bir şekilde yalan ve iftiralar ortaya atabilirler. Medya organlarını da etkili bir şekilde kullanarak bu iftiralarını toplum içinde yaymaya çalışabilirler. İşte bu tür durumlarda şayet samimi mü'minler, iftiraya maruz kalan kardeşlerine arka çıkmaz ve onları müdafaa etmezlerse kısa süre içerisinde bu asılsız haberler bütün bir toplumu etkisi altına alabilir. Bu itibarla en başta bu tür çatlak seslerin bastırılması ve iftiraya maruz kalan insanlara sahip çıkılması çok önemlidir. Bunun yolu da mü'minlerin her türlü vesileyi değerlendirerek doğruluk istikametinde seslerini yükseltmeleri ve usûlünce kendilerini ifade etmeleridir.

Meseleyi sadece Müslümanlarla da sınırlı tutmamak gerekir. Kendisine haksızlık yapılan, iftiraya maruz kalan her kim olursa olsun, dinine ve milletine bakmadan ona yardım edilmelidir. Diyelim ki

Hristiyanlık veya Yahudilik dinine mensup bazı kimseler hakkında bir kısım dedikodular ortaya atıldı. Bir Müslümanın bunları kendi hesabına değerlendirmeye kalkması veya onları bir kazanım unsuru gibi görmesi mensup olduğu dinin değerleriyle asla bağdaşmaz. Ona düşen, elinin tersiyle bunları bir kenara itmektir. Zira bütün insanların haysiyet, şeref ve onurlarını rencide edecek hususlar karşısında dikkatli ve temkinli hareket onun üzerine bir vecibedir. Bir mü'minin genel ahlâkı bu olmalıdır.

---

79 Nûr sûresi, 24/16.
80 Hucurât sûresi, 49/6.
81 Bkz.: Buhârî, *edeb* 50; Müslim, *îmân* 168-170.
82 Nûr sûresi, 24/16.
83 Nûr Sûresi, 24/12.
84 Bkz.: Ebû Dâvûd, *edeb* 88; Tirmizî, *daavât* 137.
85 Nûr sûresi, 24/11.

İSLÂM'IN ESASI İSTİKAMETTİR

Soru: *Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Beni, Hûd ve benzerleri ihtiyarlattı."*[86] *sözünü nasıl anlamalıyız?*

Cevap: Beyhakî'nin rivayetinde Peygamber Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Hûd sûresinde sizi ihtiyarlatan şey nedir? Peygamber kıssaları mı, yoksa ümmetlerin helâk edilmesi mi?"* şeklinde bir soru yöneltildiğinde Efendimiz, *"Bunların hiçbirisi değil, sûrede belimi büken şey, Cenâb-ı Hakk'ın, 'Emredildiğin gibi dosdoğru ol!'*[87] sözüdür." buyurmuştur. Esasında Efendimiz'in belini büken çok daha fazla sûre ve âyet vardı. Fakat O, bu âyeti özellikle zikretmiştir. Zira istikamet emrinin ucu açıktır. Burada beş vakit namaz kılma veya bir ay oruç tutma gibi belirli bir sınır konulmamıştır. Semavî vahyi kendi enginliği içinde anlamaya müsait bir vicdana sahip olan Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu âyetten çok engin mânâlar çıkarıyordu. Dolayısıyla O'nun açısından bu emrin yerine getirilmesi çok zordu.

Elbette herkes bu tür âyetleri kendi kâmet-i kıymetine göre anlayacaktır. Bu âyetle kastedilen mükellefiyetin ne olduğunu sıradan bir insana soracak olsanız o, "Eğer beş vakit namazını şart ve rükünlerine uygun olarak kılar, orucunu hakkıyla tutar, varsa mallarının zekâtını verir, imkânların elveriyorsa hacca gider ve büyük günahlardan da uzak durursan istikamet içinde olursun." der. Bir başkası buna şöyle cevap verebilir: "Eğer farz ve vacipleri hassasiyetle eda eder, haramlardan sakınır, mekruhlara karşı dikkatli davranır, mekruhtur korkusuyla bir kısım mubahları terk eder, yani takva dairesi içinde bir hayat yaşarsan istikamet içinde olursun."

Efendimiz İstikameti Nasıl Anlamıştı?

Fakat Efendimiz'in kendi adına bu âyetten anladığı mânâ,

bunlardan çok daha farklıdır. Belki de bu yüzden O (sallallâhu aleyhi ve sellem), ayakları şişinceye kadar geceleri ibadet ediyordu. Hususiyle yaşının ilerlediği dönemlerde ayakta duramayacak duruma geldiğinde nafile namazlarını oturarak devam ettiriyordu. Sahabeden öğrendiğimize göre bazen tek bir rekâtta Bakara, Âl-i İmrân ve Nisa sûrelerini bitirdiği oluyordu. Secdeye kapanıyor, mü'minleri kâinat kitabı üzerinde tefekkür etmeye davet eden âyetleri tekrarlıyor ve hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Bir gün O'nun bu durumu karşısında, *"Ya Resûlallah! Cenâb-ı Hak, geçmiş ve gelecek günahlarını affettiği hâlde, neden bu kadar kendine eziyet ediyorsun?"* diye soran Hazreti Âişe'ye, "Şükreden bir kul olmayayım mı ya Âişe?" cevabını vermişti.[88] Demek Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) istikameti böyle bir enginlikte anlamıştı.

Bu sebepledir ki sahabeden öğrendiğimize göre bu âyet indikten sonra O'nun saçlarında beyazlar görülmeye başlamıştı. Kendisine bu durum hatırlatıldığında da, "Beni Hûd sûresi yaşlandırdı." mukabelesinde bulunmuştu. İsterseniz siz buna, "Hûd suresi belimi büktü ve beni iki büklüm hâle getirdi." diyebilirsiniz. Zira söz konusu âyet öyle mutlak bir hüküm ortaya koymuştu ki onun belirli amelleri ifa etmek suretiyle kayıtlanması mümkün değildi. İstikametin sınırı belli olmadığı için ne kadar amel yapılırsa yapılsın yine de âyetin gereğinin yerine getirildiği iddia edilemezdi. Bu açıdan Allah'tan gelen bütün emirler karşısında tam bir sabır, tevekkül, teslimiyet, tefviz ve sika kahramanı olan Nebiyy-i Ekrem'e bu âyet çok ağır gelmişti. Zira O'nun duyuşu, anlayışı çok derindi.

Büyük zatlardan birisi Allah'a şükürle ilgili şu mülâhazalarını dile getirir: "Ya Rabbi, Sana şükrümü nasıl eda edebilirim ki! Senin beni şükretmeye muvaffak kılman bile ayrıca bir nimet olması dolayısıyla bir şükür ister. Benim yaptığım her bir şükre de şükretmem gerekir. Ömür boyu hiç durmadan Sana şükretsem yine de Senin ihsan ettiğin nimet ve lütufların şükrünü eda edemem." Meseleyi Sadî'nin *Gülistan*'ındaki ifadesiyle de ele alabiliriz: O, "Her bir nefes için iki şükür gerekir." diyor. Zira insan nefes alamasa öleceği gibi, aldığı nefesi veremediği takdirde de ölür. Allah, bir nefes alıp vermede bile insana iki defa hayat bahşediyor. İnsanoğlu kendisine küçücük bir iyilikte bulunan kimselere bile teşekkür etmeyi borç bildiğine göre, onu baştan aşağı nimetler içinde yüzdüren Rabbisine karşı acaba nasıl şükretmelidir? Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu meselenin şuurunda olduğu için "Emredildiğin gibi dosdoğru ol!" âyeti

karşısında iki büklüm oluyordu.

İstikametin Ölçüsü

Allah Resûlü'ne ittiba eden ve O'nun arkasında saf bağlayan mü'minlere düşen vazife de bu anlayışı yakalamaya çalışmak olmalıdır. Onlar birer *"hel min mezid"* (daha yok mu?) ferdi olarak yaptıkları kulluğu hiçbir zaman yeterli görmemeli ve sürekli çıtayı yükseltmeye çalışmalıdırlar ki istikameti yakalayabilsinler. Zira Allah Teâlâ istikamet üzere olan kullarına şu müjdeyi vermiştir: وَأَنْ لَوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا *"Eğer onlar, Allah'ın yolunda dosdoğru yürüselerdi, onlara bol yağmur verir, rızıklarını bollaştırırdık."*[89] Âyetin mealini biraz daha açarak şöyle diyebiliriz: "Eğer siz istikametin peşinde olur, istikameti takip eder ve istikamet içinde olursanız, Ben de sizi nimetlere gark ederim."

Bu açıdan mü'minlerin istikamet üzerinde derin derin düşünmesi gerekir. Acaba doğruluğun ölçüsü nedir? "Doğru ol!" emriyle Allah bizden ne istemekte, nasıl bir kulluk performansı ortaya koymamızı talep etmektedir? Hiç şüphesiz bunu anlamanın ve yaşamanın yolu, peygamberlerin kutlu yoluna tâbi olmaktan geçer. Geçmiş kavimler hayatlarını istikamet içinde geçirebilmek için kendilerine gönderilen peygamberlerine uymalıydılar. Ümmet-i Muhammed'in, istikameti yakalayabilmesinin tek çaresi de bütün peygamberlerin hakikatlerini kendinde toplayan ve makam-ı cem'in sahibi olan Efendimiz'e uymaktır. Bu açıdan şayet biz de Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) gibi müstakim bir hayat yaşamak istiyorsak, O'nun sünnetine ittiba etmeli ve O'nun yolunu takip etmeliyiz. Eğer bunu başarabilir ve istikametimizi kaybetmezsek, Allah da bize yerden ve gökten bereketler ihsan edecektir.

Şayet bir kavim doğruluktan ayrılmış ve istikametini kaybetmişse, Allah'ın ihsan ettiği nimetler bile onları baştan çıkarmaya matuf olabilir. Allah'ın, başlarından aşağıya yağdırdığı nimetler onların küstahlaşmasına sebep olabilir. Sahip oldukları servetler, makamlar, imkânlar onları baştan çıkarabilir de her geçen gün daha da şımarıklaşırlar ve öyle bir gün gelir ki, فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ *"Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun ki böylece zulmedip duran o güruhun kökü kurutuldu."*[90] âyetinde de ifade edildiği üzere Allah bu zalim kavmi hak ile yeksan eder. Yani bu kişilerin nail oldukları nimetler kendileri için birer mekr-i ilâhî, birer istidraç olur.

Evet, insan için yakalanması gerekli en önemli hedef, istikamettir.

Yani peygamber yolunda olup olmama meselesidir. Hiç kimsenin peygamberlerin seviyesine ulaşması mümkün değildir. Fakat önemli olan, ulaşma gayreti içinde olmak ve onların sahip oldukları özelliklere sahip olmaya çalışmaktır.

Denebilir ki İslâm'ın esası istikamettir. Bu sebepledir ki biz her gün namazlarımızda, اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ *"Allah'ım bizi sırat-ı müstakime (ifrat ve tefritlerden uzak, dosdoğru yola, Senin yoluna) hidayet eyle!"*[91] duasıyla Allah'tan istikamet talep ediyoruz. Yani Allah'tan günde kırk defa ifrat ve tefrite düşmeden, hiçbir şeyde aşırıya kaçmadan ve atalete saplanmadan istikamet içerisinde bir hayat yaşamayı istiyoruz. Peygamber Efendimiz'in, kendisinden nasihat isteyen bir sahabeye, قُلْ رَبِّيَ اللهُ ثُمَّ اسْتَقِمْ *"Rabbim Allah de, sonra da istikametten ayrılma!"*[92] buyurması da istikametin ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Bu sebeple bize düşen, günde kırk defa lisanımızla istikamet talebinde bulunmakla yetinmeyerek onun arkasına düşme, onu elde edebilecek yollara tevessül etme ve bir ömür boyu müstakim bir hayat yaşama azm u cehdine sahip olmadır.

Her Uzvu Yaratılış İstikametinde Kullanma

İstikamet içinde olmanın önemli bir gereği, her uzvun yaratılış istikametinde kullanılmasıdır. Allah insana elini, ayağını, gözünü, kulağını, dilini, dudağını büyük bir nimet olarak ihsan etmiştir. İnsan çoğu zaman, bunların gerçek kıymetini ve kendisi için ne büyük birer nimet olduklarını ancak onlardan mahrum kaldığında anlayabilir. Beled sûresinde yer alan, اَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ ۝ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۝ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ *"Biz ona görmesi için gözler, gönlüne tercüman olacak dil ve dudaklar vermedik mi? Ona hayır ve şer yollarını göstermedik mi?"*[93] âyetleri de insana bu nimetlerin kadr ü kıymetini hatırlatarak onu tefekkür ve şükre sevk eder.

Bu durumda insana düşen vazife, günahlara nazarla gözünü, nâseza nâbeca sözleri dinleyerek kulağını, gıybet, yalan ve iftira gibi haramları konuşarak dilini kirletmemesi; haramlara el uzatarak veya günaha doğru adım atarak el ve ayaklarını sakatlamamasıdır. Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Sahiha günah, haram, münker veya fuhşiyat olarak isimlendirilen olumsuz fiillerin neler olduğunu açıkça beyan etmiştir. İnanmış bir mü'mine düşen vazife, sahip olduğu duyu ve uzuvların her birerlerini helâl dairede ve yaratılış istikametinde kullanmaktır.

Aksi takdirde, حَتّٰى اِذَا مَا جَاۤؤُهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ *"Nihayet ateşin yanına geldiklerinde kulakları, gözleri ve derileri yaptıkları işleri söyleyip kendi aleyhlerinde şahitlik ederler."*[94] âyetinin de işaret ettiği üzere ahirette onun bu uzuvları, aleyhinde şahitlik edecektir.

Evet, asıl olan, her uzvun yaratılışı istikametinde kullanılmasıdır. Mesela gözün vazifesi kâinat kitabını doğru okumak, ondaki hâdiseleri hallaç etmek ve böylece kendisini Zat-ı Ulûhiyet'e götürecek yollar bulmaktır. Eğer insan bunun yerine gözünü günahlara bakmakta kullanırsa ahirette bu göz Allah'a karşı, "Allah'ım, senin bu kulun, *'Mü'min erkeklere, gözlerini haramdan sakınmalarını ve ırzlarını muhafaza etmelerini (iffetli ve namuslu yaşamalarını) söyle.'*[95] âyetinin emrine muhalif davrandı. Benim yaratılış hikmetime muhalif harekette bulundu." diyecek ve sahibinden şikâyetçi olacaktır. Zira bu dünyada günahlarla kirlenen ve manen körelen bir gözün ahirete ait görme ufku daraltılmış ve ahiretteki nasibi elinden alınmış olur. Artık böyle bir göz öbür âleme ait güzellikleri sahip olduğu potansiyele uygun olarak göremez.

Aynı husus diğer uzuvlar için de geçerlidir. Kulağın yaratılış hikmeti, Allah'ın kelamına, Peygamberin beyanına ve ilhamını bu kutsi kaynaklardan alan büyük zatların sözlerine kulak vermektir. Eğer bunun yerine kulak lağviyat ve lehviyat kirleriyle kirletilirse o, sahip olduğu potansiyel kabiliyetlerden mahrum kalacağı için ahirette duyulacak güzellikleri duyamaz. Kim bilir ahirette bir nebi sözünü veya sahabi kelamını duymak ne kadar güzeldir! Hele Cenâb-ı Hak'tan tek bir kelime bile duymak, insanı orada zevkten bayıltır. Fakat burada günahlarla kirlenen bir kulağın bu güzellikleri duyması mümkün değildir.

Aynı şekilde burada yalan, gıybet ve iftira gibi günahlarla kirletilen bir dilin, bu mübarek sözlere mukabelede bulunması mümkün değildir. Keza burada haramlar arkasında koşan, gitmemesi gereken yerlere giden bir ayağın ahirete ait yürüme istidadı elinden alınmış olacaktır. İnsan burada sahip olduğu âlât u edevatı kirletmiş, onların kolunu kanadını kırmışsa, öbür âlemde bu kırık dökük şeyler onun bir işine yaramayacaktır. Dolayısıyla ahirette her şeyi konuşturan Allah, bu uzuvları da konuşturacak, onlar da –hafizanallah– sahibi aleyhine şahitlikte bulunacaktır.

Bu kişilere ahirette kendi uzuvlarının yapmış olduğu şahitliğe itiraz etme hakkı da verilmeyecektir. Zira Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır:

اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَٓا اَيْدٖيهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ *"O gün ağızlarına mühür vururuz da elleri bize konuşur, ayakları da yaptıklarına şahitlik eder."*[96] Kur'ân'ın ifadesiyle, dünyada bazılarının yaptığı gibi orada da ağızlar mazeret beyanına kalkıp şöyle diyecek: *"Başımızda bulunanlar bizi yoldan çıkardı. Onlar bize musallat olmasalardı biz bu hâllere düşmezdik."*[97] İhtimal ahirette ağızlar bu tür diyalektiklere kalkışacaklarından, Allah onları mühürleyecek ve konuşmalarına müsaade etmeyecektir. Ağızlar sustuktan sonra da diğer uzuvlar işlenen hataları anlatmaya başlayacaktır.

Evet, bu dünyadaki bir kısım hata ve günahlar, öbür dünyada mahiyetini bilemeyeceğimiz çok farklı bir şekilde sahibine dönecektir. Bu açıdan insan burada öyle işler yapmalı, sahip olduğu her bir uzvu öyle isabetli yerlerde kullanmalıdır ki onların ahiretteki geriye dönüşleri insanı memnun ve mesrur etsin; âdeta onu kanatlandırarak Cennet yamaçlarında dolaştırsın. Sahip olduğu uzuvları günahlarla köreltmek ve kabiliyetlerini öldürmek yerine, yaratılış istikametlerinde kullanmak suretiyle onları daha da inkişaf ettirsin. Bunun yolu da bir ömür boyu doğruluktan, istikametten ayrılmamak, sırat-ı müstakimi bırakarak patikalara sapmamaktan geçer.

Adanmışların Yolu

Ne var ki istikameti korumak öyle kolay değildir. Çoğu insanın hayatı zikzaklarla doludur. Bazı insanların bir yere kadar melek gibi olduğunu müşahede eder, âdeta soluklarında Cibrîl'in soluklarını duyar gibi olursunuz. Fakat o, doğruluğu bir fıtrat hâline getirememişse, yapmacık tavırlarla insanlara farklı görünmeye çalışıyorsa, bir gün damarına bastığınızda gerçek karakteri hortlayıverir. Kendisini boğulmaktan kurtaran ve sudan geçmesine yardımcı olan adamı sokan akrebin "Ne yapayım, huyum bu!" demesi gibidir bu kişilerin durumu. Bu açıdan önemli olan, insanın iyilik ve güzelliklerde sabitkadem olabilmesidir.

İstikameti yakalayamamış kişilerin başkaları nazarında inandırıcı olmaları da mümkün değildir. Bir gün öyle, bir gün böyle hareket eden insanlar başkalarına güven vaat etmezler. Siz, olabildiğine hasbî davranan, ruhunun abidesini ikame etme uğruna her türlü fedakârlığı göze alan ve hiç kimseden hiçbir şey beklemeyen müstağni ruhlu birisi olsanız bile, bu durumunuzu sürekli hâle getirmedikçe, zikzak çizmeyi bırakmadıkça inandırıcı olamazsınız. Mü'minin nabzını tutan insanlar onda hiçbir aritmiye şahit olmamalıdır. Eğer muhataplarınız

bir, iki, üç... sene nabız yoklaması yaptıktan sonra kalbinizin çok ritmik attığını görürlerse size inanırlar. Bu açıdan tebliğ ve irşat faaliyetinde bulunan adanmışlar açısından da istikametin hayatî bir önemi vardır.

Nebiler, sıddîkler, şehitler ve salihler bugüne kadar defalarca test edilmiş ama hiç zikzak çizmemişlerdir. Onların Allah tarafından tebcil ve takdir edilmelerinin sebebi de budur. Onlar, hem bela ve musibetlere maruz kaldıkları acı günlerinde hem de nimet ve bolluğa eriştikleri tatlı günlerinde hep istikametlerini korumuşlardır. Ne nimetlerin sağanak sağanak başlarından aşağı boşalması onları küstahlaştırmış ne de yaşadıkları bir kısım mahrumiyetler onları şikâyete sevk etmiştir. Onlar her zaman elif gibi dimdik ayakta durmasını başarmışlardır. Bu sebeple de arkalarından gelenler için hep bir üsve-i hasene (güzel örnek) olabilmişlerdir.

Evet, elif gibi dosdoğru olmayan, sürekli kavisler çizen, bir oraya bir buraya savrulan insanların hedefe ulaşması mümkün değildir. İki nokta arasındaki mesafeyi en hızlı ve en kısa yoldan kat etmenin yolu, sağa sola sapmadan dümdüz ilerleyebilmektir. Eğer Allah'a karşı samimi bir kul, insanlar nazarında da güvenilir birer rehber olmak istiyorsanız, istikametten ayrılmamalı, hep doğru düşünmeli, doğru konuşmalı ve doğrunun arkasından koşmalısınız. Ne hevesatımızı tetikleyen dünyanın cazibedar güzellikleri ne makam ve mevkiler ne de maruz kalınan zulüm ve baskılar bize zikzak çizdirmemelidir. İnsanın bu konuda ortaya koyacağı ceht ve gayret onun için çok önemli bir ibadettir.

Kur'ân-ı Kerim, bize öğrettiği, رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا *"Allah'ım bizi hidayete erdirdikten, hakikati gösterdikten sonra kalbimizi kaydırma!"*[98] duasıyla bize sabitkadem olmanın önemini göstermektedir. Zira menkıbelerde anlatıldığına göre ilmiyle ve ibadetiyle temayüz etmiş bulunan Bel'am İbn Bâûrâ veya Bersisa gibi niceleri, devvâr-ı gaddarın saldığı oltaya veya attığı ağa takılmış ve şeytana av olmuşlardır. Varsın dünya bize küssün, varsın arkasını dönüp bizden kaçsın. Ahirete talip olan insanların dünya gibi bir derdi olmamalıdır. Ruhunun abidesini ikame etmeye kendini adamış olanlar, Allah rızasının dışında hiçbir şeyin arkasından koşmamalıdır.

---

86 Abdurrezzak, *el-Musannef,* 3/368; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr,* 6/148, 17/286, 22/123.
87 Hûd sûresi, 11/112.
88 Buhârî, *teheccüd* 6; Müslim, *sıfâtü'l-münâfikîn* 79-81.
89 Cin sûresi, 72/16.

90 En'âm sûresi, 6/45.
91 Fâtiha sûresi, 1/6.
92 Tirmizî, *zühd* 61; İbn Mâce, *fiten* 12.
93 Beled sûresi, 90/8-10.
94 Fussilet sûresi, 41/20.
95 Nûr sûresi, 24/30.
96 Yâsîn sûresi, 36/65.
97 A'râf sûresi, 7/38; Ahzâb sûresi, 33/67.
98 Âl-i İmrân sûresi, 3/8.

DÜNYA VE UKBANIN SULTANI

*S**oru:** Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) siyerde beyan edilen beşerî yönleri mütalaa edilirken veya O'na ait bir kısım ahval ve evsaf değerlendirilirken yanlışlara düşülebiliyor. O'nun kâmet-i kıymetine uygun değerlendirilebilmesi adına dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?*

Cevap: Maalesef günümüzde bir kesim, Allah Resûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sıradan bir insan olarak ele alıp anlatıyor. Bu yüzden de günümüzde İnsanlığın İftihar Tablosu hakkında yanlışlıklara düşen bir hayli insan var. Allah bizi istikametten ayrımasın. Zira O'nun nuranî şahsiyet-i maneviyesine veya peygamberlik misyonuna uygun düşmeyen her bir söz, bir çeşit kaymadır. O'nun hakkında yanlış bir kısım kanaat ve düşüncelere giren bir insan, Allah hakkında da kaymalara maruz kalabilir.

Mü'minlerin rehber-i ekmeli O'dur. Bu yüzden O'nun yürüdüğü şehrahtan ayrılan, hiç farkına varmadan patikalara düşer, dolayısıyla da Allah'tan uzaklaşır. Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) yakın olan, Allah'a da (celle celâluhu) yakın olur. Farkına vararak veya varmayarak O'ndan uzaklaşan da Allah'tan uzaklaşmış olur. Ne yazık ki günümüzde his ve heveslerinin güdümünde yaşadığından ötürü O'nu sıradanlaştıran ve O'ndan uzaklaşan bir sürü insan var.

Efendimiz'e Bütüncül Bakış

Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatının, nübüvvete ait vasıflarının ve beşerî özelliklerinin farklı yönleriyle anlatıldığı çok sayıda siyer, megazi, tabakat, şemail ve delail kitabı yazılmıştır. Hiç şüphesiz bütün bu eserler, O'nun hakkıyla tanınması ve anlaşılması adına çok önemlidir. Fakat söz konusu eserleri kaleme alan o büyük insanların anlatmış olduğu hâdiselerin, vermiş oldukları bilgilerin bir

yönüyle sübjektif bir kısım mülâhazalara, kendi duyuş ve algılayışlarına bağlı olduğu da unutulmamalıdır. Netice itibarıyla onlar, duydukları, idrak ettikleri ve anladıkları şeyleri kaydetmişlerdir. Bu sebeple Allah Resûlü'nün ahval ve evsafının anlatıldığı eserleri okurken yer yer o Kâmet-i Bâlâ'nın büyüklüğüne uygun düşmeyecek bir kısım mülâhazalara girilebilir. Bu itibarla Nebiyy-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında söylenilen sözlerin tamamını bir araya getirip bütüncül ve mahrutî bir nazarla O'na bakılmalıdır.

Hiç şüphesiz insanlık âleminde İnsanlığın İftihar Tablosu'nu (sallallâhu aleyhi ve sellem) en yakından tanıyan kimseler sahabe-i kiramdır. Hususiyle de Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ali gibi sahabenin önde gelenleridir. Onların her birisi O'nu bizden daha doğru okumuş ve o Menhelü'l-azbi'l-mevrud'dan (tatlı su kaynağı) doya doya içmişlerdir. Kendileri istifade etmekle kalmamış, daha sonraki nesillerin de O'nu tanıyabilmesi adına duydukları, gördükleri her şeyi nakletmişlerdir. Bize düşen, onlardan nakille gelen bu bilgileri saygıyla karşılama ve onlardan istifade etmektir. Sahabe-i kiramın da her birisi Allah Resûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayrı bir derinliğiyle duymuştur. Eğer biz, onların sözlerini bir araya getirip şahsiyet-i Ahmediye'ye öyle bakabilirsek işte o zaman O'nu kendi kamet-i kıymetine uygun görebilir ve tanıyabiliriz.

Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) nübüvvetine iman etme ve O'nun sünnetine bağlı kalma, mü'minler için kurtuluş vesilesidir. İlk nurun sahibi olması ve hilkatin gayesi sayılması itibarıyla O'nun büyüklüğünü görebilmek çok önemlidir. Öyle ki hadis kriterleri açısından tenkit edilse de özellikle sofiler arasında meşhur olan bir sözde Allah (celle celâluhu) şöyle buyurmuştur: لَوْلَاكَ مَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ *"Sen olmasaydın, kâinatı yaratmazdım."*[99] Merhum Necip Fazıl da Efendimiz'le ilgili yazdığı bir kitabına *"O ki O Yüzden Varız"* ismini vermişti.

Kâinat meşherinin seyircilerine teşrifat memurluğu yapacak zat olmasaydı, bu kâinatın mânâsı anlaşılamaz; varlığın, Allah'ın isimlerinin tecellilerinden ibaret olduğu bilinemez; esma-i hüsnasıyla ve sıfat-ı sübhaniyesiyle Zât-ı Ulûhiyet tanınamazdı. Aynı şekilde insanlar, dünyada misafir olarak bulunduklarından ve buradan başka bir âleme göçeceklerinden habersiz olarak yaşarlardı. Dolayısıyla da doğru yolu bulamaz, doğru yürüyemez ve ulaşmaları gerekli olan ufka ulaşamazlardı. Eğer bütün bu konularda bir şey biliyorsak O'nun

sayesinde biliyoruz. Bu hakikati ifade etme adına Akif,

> *" Medyun O'na cemiyeti, medyun O'na ferdi;*
> *Medyundur o Masum'a bütün beşeriyet.*
> *Ya Rab! Mahşerde bizi bu ikrar ile haşret!"* diyor.

Bu açıdan O'nun kemalat-ı şahsiyesinin siyer kitaplarına sığması beklenemez.

Bediüzzaman Hazretleri bir yerde bu hakikati şöyle ifade eder: "Şu kâinatın neticesi ve en mükemmel meyvesi ve Hâlık-ı Kâinat'ın tercümanı ve sevgilisi olan o zat-ı mübareğin tamam-ı mahiyeti ve hakikat-i kemalâtı, siyer ve tarihe geçen beşerî ahval ve etvara sığışmaz. Mesela Hazret-i Cebrail ve Mikail iki muhafız yaver hükmünde gazve-i Bedir'de yanında bulunan bir zat-ı mübarek, çarşı içinde bedevî bir Arapla at mübayaasında münazaa etmek, bir tek şahit olan Huzeyme'yi şahit göstermekle görünen etvarı içinde sığışmaz. İşte yanlış gitmemek için, her vakit mahiyet-i beşeriyeti itibarıyla işitilen evsaf-ı âdiye içinde başını kaldırıp hakiki mahiyetine ve mertebe-i risalette durmuş (otağını kurmuş da diyebiliriz) nuranî şahsiyet-i mâneviyesine bakmak lazımdır. Yoksa ya hürmetsizlik eder veya şüpheye düşer."[100]

Evet, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kısım beşerî hâl ve tavırlarına bakarak bazılarının yaptığı gibi O'nu sıradanlaştırmamak gerekir. Bu tür muamelelerinin yanında O'nun gökler ötesi âlemlerle de irtibat hâlinde bulunduğu, Allah'ın sağanak sağanak başından vahiy yağdırdığı, kendisinden farklı farklı mucizelerin sâdır olduğu, Kur'ânî ahlâkı en mükemmel şekliyle temsil ettiği, makam-ı cem'in sahibi olduğu unutulmamalıdır. O'nun, insanların içinde bulunduğu ve onlarla farklı muameleler yaptığı aynı anda Cenâb-ı Hak'la da beraber olduğunu görmek gerekir.

Bûsîrî'nin yaklaşımıyla tek bir işaretiyle ayın iki parçaya bölünmesi, parmaklarından şakır şakır su akması, az bir erzakla bir ordunun karnının doyması, bir matara su ile üç yüz insanın abdest alması gibi mucizeler dahi O'nun gerçek kıymetini göstermeye yetmez. Eğer mucizeler O'nun büyüklüğüne göre cereyan etseydi, ölüler üzerine Nam-ı Celil-i Muhammedî okunduğunda hepsinin dirilivermesi gerekirdi.

Hazreti Pîr, başka bir yerde, içinden çıktığı yumurtaya bakarak tavus kuşunun göz kamaştıran güzelliği anlaşılamayacağı gibi; Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) bidayet-i hayatına maddi,

sathi ve suri bir nazarla bakmakla da O'nun şahsiyet-i maneviyesinin ve derece-i kıymetinin idrak edilemeyeceğini ifade eder. Onun gerçek kıymetinin anlaşılması için dünyanın her tarafına neşrettiği nurlara bakılmalıdır.[101] Evet, tavus kuşu başlangıç itibarıyla bir yumurtadan çıkmıştır. Fakat daha sonra rengarenk deseniyle, göz kamaştıran renkleriyle, baş döndüren güzelliğiyle arz-ı endam etmiştir. Ona nazar etmeli.

Aynen bunun gibi Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) bakarken de yumurta kabuğuna takılıp kalmamalı. Eğer Allah Resûlü, sadece anne-babası, neş'et ettiği hane ve büyüdüğü ortam itibarıyla değerlendirilir, Ebû Talip'in yetimi olarak görülürse O'nun gerçek kadr u kıymeti idrak edilemez. O, Allah'ın hususi mahiyette yaratmış olduğu müstesna bir varlıktır. Zât-ı Ulûhiyet, bir yönüyle varlığa O'nunla bakar. O'nun bu kıymetinin farkında olan büyük zatlar, dualarında maiyyet-i ilâhiyenin yanında Habib-i Ekrem'in maiyyetini de, likaullahın yanında Habib-i Ekrem'e kavuşmayı da istemeyi ihmal etmemişlerdir. İşte bütün bu mazhariyetleriyle O'nu duymaya ve tanımaya çalışmak gerekir.

Yine Bûsîrî'nin dediği gibi O (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir beşer olsa da sıradan bir beşer değildir.[102] Onun da bizim gibi eli ayağı, gözü kulağı vardır; yer içer, alışveriş yapar ve daha başka beşerî ihtiyaçlarını giderir. Fakat bunun yanında O'nun apayrı bir ruhu, latife-i Rabbaniyesi, sırrı, hafîsi ve ahfâsı vardır. Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) bütün bu hususiyetleriyle bakmayınca, O'nun gerçek kamet-i kıymetinin görülmesi ve bilinmesi mümkün değildir. O, bir beşer olsa da taşlar arasındaki yakut gibidir. Yakut da bir taştır ama sıradan bir taş değil.

Elbette böyle bir bakışın yakalanması herkes için mümkün olmayabilir. Üstelik böyle bir bilme ve tanıma uhrevî kurtuluş adına da şart değildir. Netice itibarıyla her mü'min, bilgisine, inancına ve ufkuna göre Allah Resûlü'nü bilir. Eğer bir kimse *"Muhammedu'r-Resûlüllah"* diyor ve bu ahd ü peymanına sadık kalıyorsa, Allah'ın inayetiyle, ihsanıyla ve rahmetinin enginliğiyle kurtulabilir. Fakat bu ayrı bir meseledir. Bizim burada üzerinde durduğumuz husus, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendi derinliğiyle, hakikat-i Ahmediye ve hakikat-i Muhammediye cihetleriyle tanınması ve bilinmesidir.

İnsanlık Ufkunun Muhaciri

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında söylenen sözler, söylenmesi gerekenlerin ancak aşr-ı mişarıdır (yüzde biri). O, dünya ve ukbanın sultanıdır. İlm-i ilâhîde bir çekirdek hâlinde ilk defa belirlenen (taayyün-ü evvel) varlık O'dur. Bu yönüyle O'na hakikat-i Ahmediye açısından kâinat ağacının çekirdeği nazarıyla bakılabileceği gibi; hakikat-i Muhammediye açısından da o ağacın meyvesi nazarıyla bakılabilir. Zira O, mahiyet ve konumuyla mahlukat arasında ilk olarak varlık izhar ettiği gibi, diğer taraftan da getirdiği mesajı itibarıyla tüm insanlığı Allah'a yönlendirmiştir.

Eğer kâinata bir kitap nazarıyla bakılacak olursa Nur-u Muhammedî, o kitabın kâtibinin kaleminin mürekkebidir. Allah (celle celâluhu) o kitabın yazılarını Hazreti Ahmed mürekkebiyle işlemiştir. Âdeta kâinatın bütün satırlarında O'na ait bir şeyler olduğu söylenebilir. Eğer kâinata bir meşher (sergi) nazarıyla bakılacak olursa Nur-u Muhammedî onun hem teşrifatçısı hem de rehberi olur. Bu açıdan Efendimiz'in risaletine bakarken hakikat-i Muhammediye'nin yanında hakikat-i Ahmediye'nin de göz önünde bulundurulması, bu ikisinin birlikte mütalaa edilmesi gerekir. İşte o zaman kâinat kapısının nasıl âdeta sırlı ve sihirli bir anahtar olan Efendimiz ile açıldığını; Allah'ın varlığı O'nun yüzü suyu hürmetine yarattığını anlayabiliriz.

Bu hususiyetleri itibarıyla Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlık ufkunun muhaciridir. O, ruhlar âleminden veya taayyün-ü evvel âleminden bu ufka gelirken önemli bir hicret gerçekleştirmiştir. O'nun bulunduğu konumdan ayrılıp böyle bir hicret gerçekleştirmesi, Mekke'den Medine'ye yaptığı hicretten daha ağırdır. İnsanlığın İftihar Tablosu'nun insanlık ufkuna hicret etmesi, insanlığın yeniden bir kere daha doğumu demektir. Zira Yaratıcısıyla kuracağı münasebeti, hilkatin gayesini, dünyaya gönderiliş maksadını, nereye yolculuk yaptığını bilmeyen bir insanın varlığı ve yokluğu müsavidir. Bütün bunları insanlığa talim eden, insanlığın bu tür problemlerini çözen Hazreti Muhammed Mustafa'dır (sallallâhu aleyhi ve sellem). Nitekim asr-ı saadette O'nun meydana getirdiği anilmerkez (merkezkaç) gücün tesiri günümüze kadar ulaşmıştır. Ne var ki bunlar bir yönüyle ilm-i ilâhîye, kaderî plâna ve âlem-i gayba ait şeylerdir. İlm-i ilâhinin haricî vücut kazanması, dış dünyada bir kısım oluşumların meydana gelmesi ise bundan farklıdır.

Gerçek İnsan-ı Kâmil

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), dünyada bile uhrevî gibi yaşamıştır. O, bütün bir ömrünü Allah'a hamd ederek, sabahlara kadar O'nun adını vird-i zeban ederek geçirmiştir. Öyle ki bir seferinde sıradan insanların yemeden, içmeden, gezmeden veya daha başka cismanî zevklerden aldıkları lezzet gibi Allah'a kulluktan lezzet aldığını ifade edecektir. O, Rabbine karşı ibadet ve kullukta bulunmaya böyle bir aşk u iştiyak duyuyordu. Hiç şüphesiz bu da O'nun marifetteki derinliğini gösteriyordu. O'nun dünya ile alâkalı yaptığı bir kısım muamele ve tasarruflar ise rehberliğinin ve temsilinin bir gereğiydi. Bu tür mevzularda nasıl hareket etmeleri gerektiğini ümmetine ders vermeye yönelikti. Yoksa O'nun dünya ile çok bir alâkası yoktu.

Cîlî'nin ifadesiyle gerçek insan-ı kâmil, İnsanlığın İftihar Tablosu'dur. O'nun insan-ı kâmil olması peygamberliğinden öte, kulluğunun bir sonucudur. O, kulluğu sayesinde gerçek insan-ı kâmil olma zirvesini yakalamıştır. Aynı şekilde Miraç da O'nun kulluğuna verilen bir mükâfattır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mirac'a bir kul olarak çıkmış; velayeti ile kanatlanmış ve yürümüştür. O, ubudiyeti ile öyle bir şeffafiyet kesbetmişti ki Mirac'a –Üstad'ın tabiriyle– cesed-i necm-i nuranîsiyle yükselmişti. Ne yer çekimi kanunu, ne sürtünme kuvveti ne de zaman ve mekân kaydı ona engel olabilmişti. Velayeti sayesinde tabiat ötesi âlemlere yolculuk yapmıştı. Öyle bir buut içine girmişti ki orada binlerce senede kat edilecek mesafeler ayağının altında dürülüvermişti. Görülmedik şeyleri görmüş, duyulmadık şeyleri duymuş ve Allah'ın izniyle çözülmedik problemleri çözmüştü. Daha dünyada iken likaullah ve rü'yetullah O'na müyesser olmuştu.

Sonra da Miraç'tan risaletiyle dönmüş, ümmetine mesajlar ve müjdeler getirmişti. İnsanların elinden tutup duyduğu şeyleri duyurmak, gördüğü şeyleri göstermek ve aynı sofraya onları da ulaştırmak için tekrar bu mihnet ve meşakkat yurduna dönmüş, urûcunu nüzulle tamamlamıştı. *"Kâb-ı kavseyni ev ednâ"* ufkuna ulaştıktan sonra yeniden Ebû Leheblerin, Utbelerin, Şeybelerin, İbn Ebî Muaytların yurduna dönmüştü. Cennet nimetlerini bırakıp yeniden zehir zemberek bir hayata avdet etmişti. İşte bu, O'nun ümmetine karşı duyduğu derin alâka ve sevginin bir ifadesidir.

Zayıf bir rivayette Seyyidina Hazreti Âdem'in Cennet'te başına gelen zelle sonrası kırk sene boyunca başını semaya doğru kaldırmadığı, Allah'a teveccüh etme cesareti gösteremediği ve bir

gün Cenâb-ı Hakk'a, "Hazreti Muhammed'in hürmetine beni bağışla!" diye dua ettiği nakledilir. (İlm-i muhitiyle her şeyi bilmekle beraber) Allah Teâlâ, "Sen nereden biliyorsun Muhammed'i?" buyurur. O da, "Beni Cennet'ten çıkardığın zaman onun kapısında *'La ilâhe illallah Muhammedu'r-Resûlüllah'* yazılı olduğunu gördüm. O'nun adını kendi adının yanına yazmışsın. Anladım ki nezd-i ulûhiyette O'ndan daha kıymetli bir başkası yok. Bu sebeple O'nu şefaatçi yaptım."[103] Hazreti Âdem gibi biz de dualarımızda Nebiyy-i Ekrem'i şefaatçi yapıyoruz. Bazıları itiraz etseler de bize göre O'nun ruhaniyeti, sera gibidir. O'nun atmosferinde kendimizi emin hissederiz.

Burada O'nun serasına sığındığımız gibi inşâallah ahirette de O'nun hamd sancağı altında toplanmayı ümit ederiz. O, livâu'l-hamd'in (hamd bayrağı/sancağı) sahibidir. O'nun livasının altına sığınanlar Allah'ın lütuf ve keremiyle herhangi bir ağır suale tâbi tutulmadan kurtulacaklardır.

Hâsıl-ı kelam, bütün bu hususiyetleri ve derinlikleri itibarıyla Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlığa anlatılması ve sevdirilmesi bize düşen en önemli bir görevdir. Zira O'nun sevdirilmesi aynı zamanda Allah'ın sevdirilmesi demektir. O'na yönelen insanların Allah'a yönelmemesi düşünülemez. Allah'a giden yollar O'ndan geçer. O'nun için "köprü" kelimesini kullanmak bir saygısızlık olacağından, "geçiş noktası" veya "vesile" diyebiliriz. O'na kadar ulaşan, O'nun nuranî iklimine eren insanlar Allah'a da ulaşmışlar demektir. O'na ulaşmayan, O'nunla buluşmayan, O'nun nurefşan atmosferini teneffüs etmeyenlerin Allah'a ulaşmaları da çok zordur.

---

99 Aliyyülkârî, *el-Esrâru'l-merfûa,* s.385; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/214.
100 Bediüzzaman, *Mektubat,* s. 105. (On Dokuzuncu Mektup, Dördüncü Nükteli İşaret).
101 Bediüzzaman, *Mesnevi-i Nuriye,* s. 76 (Hubab).
102 Bkz.: el-Bûsîrî, *Dîvânü'l-Bûsîrî,* s.242 (Kasîde-i Bürde).
103 Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 6/313-314; Kadı Iyâz, *eş-Şifâ* 1/173-174.

GÜZEL AHLÂK ADINA BAZI ÖLÇÜLER

S*oru:* *Hadis-i şeriflerde bir taraftan mü'minin ayıplanmaması, hakir görülmemesi ve kusurlarının örtülmesi emredilirken diğer yandan da zulüm ve kötülüklere karşı sessiz ve tepkisiz kalınmaması emredilmektedir. Bu konuda mü'mince duruş nasıl olmalı ve denge nasıl sağlanmalıdır?*

Cevap: Tirmizî'de geçen bir hadislerinde Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), مَنْ عَيَّرَ أَخَاهُ بِذَنْبٍ لَمْ يَمُتْ حَتَّى يَعْمَلَهُ *"Kim bir kardeşini herhangi bir hata ve günahı yüzünden ayıplarsa, kendisi de o ayıbı işlemeden ölmez."*[104] şeklinde beyanlarıyla başkalarının ayıplanmasını ve kınanmasını yasaklamış ve böyle bir günah irtikâp edenleri nasıl bir akıbetin beklediğine dikkat çekmiştir.

Kimseyi Ayıplamama

Hadise göre –işlediği veya işlemediği– bir suçtan ötürü bir kardeşini ayıplayan kimsenin aynı günahı işlemedikçe ölmeyeceği ifade edilmiştir. Bazen böyle bir ayıplamanın –Allah muhafaza– eşi, kızı, oğlu veya daha başka bir yakınıyla alâkalı bir probleme sebebiyet vermesi de mümkündür. Yani Allah (celle celâluhu) bazen kendisiyle bazen de aile fertlerinden birisiyle, yapmış olduğu zulmün cezasını ona çektirir. Çoğu zaman insan, kendisinin maruz kaldığı bir kısım problemlerden sıyrılmanın bir yolunu bulabilir de en yakınında bulunan insanların maruz kalacağı problemler onun belini bükebilir.

Bilemiyoruz, belki de böyle bir misilleme onun adına bir vech-i rahmettir. Zira bu, onun günahına kefaret olabilir. Dünyada yaşadığı böyle bir sıkıntı ve mahcubiyet onu, ahiretteki cezadan kurtarabilir. Yani kişi cezanın daha hafifine katlanmakla daha ağırından sıyrılmış olur. Bazen de işlenen günah o kadar büyük olur ki dünyevî sıkıntılar onu temizlemeye yetmez. Mesela dünya kadar hukuka tecavüz etmiş,

ağır kul hakkı ihlâlleri yapmış, insanların can ve mal güvenliğini tehdit etmiş, onların ırz ve namuslarıyla oynamış, küfür, şirk ve nifak kirlerine bulaşmış bir insanın işlediği bütün bu ağır cürümlerin karşılığı ancak ahirette görülecektir.

Hikmetini bilemeyiz, Allah bazılarına burada, bazılarına da ötede çektirir. Eğer ne bu dünyada ne de ahirette böyle bir mahcubiyet yaşamak istemiyorsak, başta mü'minler olmak üzere bütün insanlar hakkında dilimize hâkim olmalı, hatta onlar hakkındaki düşüncelerimizi gözden geçirmeliyiz.

Nitekim Efendimiz, *"Kim bana çeneleri ile bacakları arası hususunda garanti verirse (dil ve namusunu haramlardan muhafaza ederse), ben de ona Cennet hususunda garanti veririm."*[105] buyurmuştur. Bu açıdan dil, çok önemlidir. Başta ona kilit vurmak kolaydır. Fakat konuştuktan sonra kırılıp dökülenleri tamir etmek çok zordur. En basitinden mesela bir insan, hata ve günahından ötürü bir başkasını ayıpladığında gidip ondan helallik istemesi gerekir. Aksi takdirde ahirete kul hakkıyla gitmiş olur. Fakat bunun hiç de kolay bir iş olmadığı malumdur. İnsan, böyle altından kalkılmaz bir meselenin ağırlığı altında ezileceğine en başta ağzına fermuar vurmasını bilmelidir.

Vakayı rapor etmemiz gereken yerlerde bile çok dikkatli olmalıyız. Çerçeveyi aşmamalı, sınırları ihlal etmemeliyiz. Garazsız, ivazsız olmalıyız. Herhangi bir meseleyi müzakereye açarken öyle temkinli konuşmalıyız ki hiç kimse bizim sözlerimizden zarar görmemeli, incinmemeli. Yoksa "Falan şöyle yaptı, filan böyle yaptı. Bu yüzden başımıza şunlar geldi." diyerek söze başlar ve sürekli atf-ı cürümlerle, suizanlarla müzakereyi sürdürürsek çok can yakar, kul hakkına girer ve öteye de altından kalkılmaz günahlarla gideriz.

Öte yandan, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hadislerinde, işlemiş olduğu günahtan dolayı bir kardeşini ayıplayan kimsenin aynı ayıbı işlemekle cezalandırılacağını ifade buyurmuştur. O hâlde, insanları yapmadıkları hata ve günahlardan ötürü ayıplayan insanların durumu nasıl olur acaba? Hiç şüphesiz, masum insanları yalan ve iftiralarla karalama, komplo ve tuzaklarla onları suçlu gibi gösterme gibi fiiller Allah katında çok daha büyük birer günahtır. Hele söz konusu olan, bir şahıstan ziyade büyük bir grup ise; atılan çamur ve ziftlerle büyük bir cephe karalanmaya çalışılıyor ve itibarlarıyla oynanıyorsa, bu günahı işleyenlerin kolay kolay iflah olmaları mümkün değildir. Söz konusu grubun her bir ferdi hakkını helâl

etmedikçe bunu yapanların günahlarından arınmalarının imkânı yoktur. Dolayısıyla küfre ve nifaka ait bu tür ayak oyunlarını hakiki bir mü'minin yapacağına ihtimal verilemez.

Evet, mü'min kendi itibar ve şerefini koruma noktasında ne kadar hassas ise başkaları hakkında da aynı hassasiyeti göstermek zorundadır. O, ne eliyle ne de diliyle hiç kimseye zarar vermemeli, hatta zihnini bile kirli düşüncelerden temizleyerek insanlar hakkında hüsnüzanda bulunmayı fıtratı hâline getirmelidir. Esasen mü'min, kelime mânâsı itibarıyla da herkesin kendisinden emin olduğu güvenilir insan demektir. Hakiki bir mü'min, çevresine öyle bir güven telkin eder ki hiç kimse ondan zarar göreceği endişesine kapılmaz; onun karşısında muhakkak veya mevhum bir panikleme yaşamaz; ona sırtını döndüğü zaman hançerlenmekten korkmaz. Hatta kötülük yapsa bile aynı kötülüğü ondan görmeyeceğini bilir. Zira mü'minin asla aşamayacağı belirli sınırları ve kesinlikle ihlâl edemeyeceği temel ilkeleri vardır.

Bazı tavır ve davranışların karakter hâline gelmesi çok önemlidir. Herkesin, insanlığından gelen kendine göre bir karakteri vardır. Fakat bunun yanında bir de sonradan kazanılan İslâmî karakter söz konusudur. İşte İslâmî karakterin temsilcisi olan bir Müslüman, güzel ahlâkın gerektirdiği bir kısım davranışları hiç zorlanmadan yerine getirebilir. Eğer bir insan İslâmî potada yoğrulmuş ve İslâmî ahlâkla ahlâklanmışsa o, saldırgan ve mütecavizlerin düşmanca tavırları karşısında bile karakterinden taviz vermez, onlara aynıyla mukabelede bulunmaz. Basit insanların seviyesine –daha doğrusu seviyesizliğine– inmeye tenezzül etmez.

Fakat güzel ahlâkı tabiatımız hâline getirememişsek işte o zaman bazı konularda biraz zorlanır, her zaman aynı kararlılığı gösteremeyiz. Herkese karşı civanmertçe davransak bile azıcık damarımıza basıldığında feveran edebiliriz. Vereceğimiz tepkilerde, insanlarla muamelelerimizde yer yer acemilik eder, yapacağımız işleri elimize ayağımıza bulaştırırız. Bu açıdan, başta kendimizi biraz zorlayarak, sürekli pratik yaparak İslâm ahlâkının huy hâline getirilmesi çok önemlidir.

Tecessüste Bulunmamak

Evet, yukarıda zikrettiğimiz hadis-i şeriflerinde Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kısım hata ve günahlarından ötürü mü'minlerin ayıplanmasını yasaklamıştır. Hemen ifade etmek gerekir

ki İslâm'da kötülükleri araştırma, başkalarının günahlarına muttali olmaya çalışma gibi bir mükellefiyet yoktur. Bilakis Kur'ân, وَلَا تَجَسَّسُوا *"Tecessüste bulunmayın, birbirinizin gizli hâllerini araştırmayın."*[106] âyetiyle bunu kati olarak haram kılmıştır.

Bir kötülük avcısı gibi sürekli insanların ayıp ve kusurlarıyla meşgul olan ve bu konuda tahkikat yapan insanlar bir süre sonra tabiat kirlenmesine, fıtrat deformasyonuna maruz kalacaklardır. Bir kere de tabiat kirlendikten sonra artık ayıplanan ve dil uzatılan insanlar sadece günahkâr ve zalimlerle sınırlı kalmayacak, tertemiz insanlar da karalanmaya başlanacaktır. Bunun aksi olarak eğer bir insan günahlarla kirlenmiş insanlara dahi kir püskürtmemeyi tabiatı hâline getirir ve kendisini buna göre programlarsa, el âlemin etrafa zift akıttığı durumlarda bile o, sürekli çevresine nurlar saçacak ve etrafını aydınlatacaktır.

Daha önce defalarca zikrettim, İmam Hâdimî, *Tarikat-ı Muhammediye* üzerine yazdığı *Berîka* isimli şerhinde mealen şunları söyler: "Bir mü'mini çok fena bir hâlde dahi görsen hemen onun hakkında hüküm verme. Gözlerini sil, 'Acaba doğru mu görüyorum? Bu insan böyle bir günah işlemez.' de, dön bir kere daha bak. Yanlış bir hükme varmamak için doğru görüp görmediğini kontrol et. Yanılabileceğini düşünerek dön tekrar kontrol et. On kez bunu yaptıktan sonra gördüğün şeyin doğru olduğuna kanaat getirirsen, 'Ya Rabbi! Onu bu çirkin hâlden kurtar, beni de böyle bir günaha düşmekten koru!' diyerek oradan uzaklaş." diyor.

İmam Hâdimî, bu sözleriyle önemli bir hakikati hatırlatmak istese de kanaatimce böyle bir günahla yüz yüze gelen kimsenin yapması gereken en doğru davranış, "Belki yanlış görmüşümdür." diyerek hemen sırtını dönüp oradan uzaklaşması ve gördüğünü de hiçbir yerde zikretmemesidir. Çünkü Allah, bizi başkalarının günahlarını araştırmak için savcı tayin etmemiştir.

Allah'ın isimlerinden birisinin Settâr "ayıp ve günahları örten" olduğu unutulmamalıdır. Müslümana düşen de bu ahlâkla ahlâklanmaktır. Nitekim bir hadislerinde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hakikati şu sözleriyle dile getirmiştir: مَنْ سَتَرَ عَلَى مُسْلِمٍ سَتَرَ اللهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ *"Her kim bir Müslümanın ayıbını örterse, Allah da onun dünya ve ahiretteki ayıplarını örter."*[107] Ahirette bizi mahcup edecek çok şey karşımıza çıkabilir. Eğer biz, bu dünyada bu ilâhî ahlâk ile ahlâklanmazsak öbür tarafta rezil rüsvay olabiliriz. Yani bu dünyada başkalarına çektirdiğimiz rezil ve rüsvaylık öbür tarafta gelir

başımıza dolanır. İyisi mi başkalarının kusurlarını, ayıplarını araştırmaktan vazgeçelim, bunlara muttali olduğumuzda da başkalarına ifşa etmeyelim.

Hiç Kimseyi Hakir Görmeme, İncitmeme

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) başka bir hadis-i şeriflerinde ise şöyle buyurmuştur: بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ *"Bir kimsenin, Müslüman kardeşini hor ve hakir görmesi (onun onuruyla, şerefiyle oynaması) kötülük olarak ona yeter (yani böyle bir şer, öbür tarafta onun başına dolanır ve onu mahveder)."*[108] Allah'a iman eden bir kimse hafife alınamaz. Müslüman olmasa bile Hazreti Ali'nin yaklaşımıyla bütün insanlar, insan olmaları açısından bizimle eşit olduklarına göre hiç kimseyi hakir göremeyiz. Bazı insanlarda küfür, nifak, dalâlet gibi bir kısım tasvip etmediğimiz kötü sıfatlar bulunabilir. Bu durumda söz konusu şahısları hedef alarak onlara hücumda bulunmak mü'mine yakışmaz. Bilakis yapılması gereken, bu kişileri, beğenmediğimiz o kötü sıfatlardan kurtarma istikametinde gayret sarf etmektir. Zira İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem), hayat-ı seniyyeleri boyunca hiçbir şahsı tahkir etmemiş, hafife almamıştır.

Aynı şekilde mü'min, sürçen veya düşen bir insan için, "Bir tekme de ben vurayım." diyemez. Onun hakkında tan u teşnide bulunamaz. Katiyen onun ayıplarını şiirleştiremez, destanlaştıramaz. Bunları başkalarının yanında konuşmak suretiyle söz konusu şahsı utandıramaz. Hele yapılan hata ve yanlışları büyüterek ve abartarak sağda solda ifşa etmek kesinlikle mü'mince bir tavır değildir. Mü'mine düşen, bütün insanların haysiyet, şeref ve onurlarını kendi şerefi gibi aziz bilip korumaktır. Başkalarının hata ve günahları karşısında ona düşen vazife, bu tür insanların hâlinden ibret almak, elinden geliyorsa onlara yardımcı olmak ve kendisini de aynı duruma düşürmemesi için Allah'a dua dua yalvarmaktır.

Özellikle sosyal hayattaki itibar ve konumları yüksek olan insanların yapmış oldukları hata ve yanlışların sağda solda konuşulması, ortalığa saçılması onlar adına çok daha incitici olur. Zira ailelerinin, çevrelerinin ve toplumun, değişik zirveleri ihraz etmiş bu tür kişilere bakışı farklıdır. Onlar takdir edilmeye, alkışlanmaya alışmışlardır. Hep el üstünde tutulmuş ve saygı görmüşlerdir. İnsanlar nazarındaki konum ve durumlarını görmezden gelerek onları sıradanlığa mahkûm etmek yakışıksız düşer. Üzerimize lazım değilse onların aleyhinde

cereyan eden hâdiselere hiç bulaşmamalı, eğer meselenin bizi ilgilendiren bir yönü varsa da yumuşaklıktan ayrılmamalı, can yakmamaya dikkat etmeliyiz. Mü'min ahlâkı bunu gerektirir.

Başkalarının bizi utandırması ve incitmesi de bu konuda bizim için mazeret olamaz. Bize hor baksalar da biz kimseye hor bakamayız. Bizi utandırsalar da biz utandıramayız. Bizi incitseler de incitemeyiz. Zira bizim telakkimizde insanları incitme, kırma bir kaymadır. Başkalarının sizi incitmesi onlar hesabına bir kaymadır. Eğer onlara aynıyla mukabelede bulunacak olursanız bir kayma da siz yaşamış olursunuz. Şayet siz, sövmenin, incitmenin, kaba tavır ve davranışların ayıp olduğunu düşünüyorsanız, aynı ayıbı siz de irtikâp etmemelisiniz. Ayrıca başkalarının haksız yere vurmasına, ayıplamasına, karalamasına sabretmenin, günahlarınız için kefaret olacağını da unutmamalısınız.

İbrahim Hakkı Hazretleri ne hoş söyler:

" Hiç kimseye hor bakma
İncitme, gönül yıkma
Sen nefsine yan çıkma
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler."

Alvar İmamı da aynı hakikati şu dörtlüğüyle dile getirir:

" Âşık der inci tenden
İncinme incitenden
Kemalde noksan imiş
İncinen incitenden."

Bildiğiniz üzere bugüne kadar düşmanlığa kilitlenmiş bir kısım çevreler kaç defa hakkımızda veryansın ettiler, üzerimize saldırdılar. Bazen bütün bütün köprüleri yıkıp yolları da yürünmez hâle getirdiler. Aradaki bütün irtibat vasıtalarını kopardılar. Yalanlarıyla, iftiralarıyla, karalamalarıyla çok ciddi tahribatlarda bulundular. Fırsat bulduklarında her türlü zulüm ve haksızlığı reva gördüler. Hususiyle son dönemde tamamıyla ezme ve yok etmeye yönelik çok ağır zulümler irtikâp edildi. Soykırıma varan cürümler işlendi. Bütün bunlara rağmen biz hiçbir zaman aynısıyla mukabelede bulunmayı aklımızdan geçirmediğimiz gibi hiç kimsenin ayıplarıyla meşgul olmayı da düşünmedik.

Hataları Giderme Yolu

Buraya kadar insanları ayıplamama, hor görmeme ve kusurları affetme üzerinde durmaya çalıştık. Bütün bunlardan hata ve yanlışlar karşısında sessiz kalınması ve hiçbir şekilde bunlara müdahale edilmemesi gerektiği gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Zira Kur'ân-ı Kerim çok sayıda âyet-i kerimesiyle mü'minlere emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker vazifesini önemli bir mükellefiyet olarak yüklemiştir. Hatta كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ *"Siz, insanlar için ortaya çıkarılan, doğruluğu emreden, fenalıktan alıkoyan, Allah'a inanan en hayırlı bir ümmetsiniz."*[109] âyet-i kerimesine bakılacak olursa en hayırlı ümmet olabilmenin buna bağlandığı görülecektir. Peygamber Efendimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellem) yapılabildiği takdirde kötülüklerin elle izale edilmesini, buna güç yetirilemediği durumlarda dil ile ikaz edilmesini, olmadı en azından kalben tavır alınmasını emretmiştir.[110]

Kötülükten insanları alıkoymaya çalışma ve onlara iyiliği emretme mü'minin temel vasıflarından biridir. Fakat burada takip edilmesi gereken usûl, üslup ve sistem çok önemlidir. Böyle bir faaliyet, insanları mahcup ederek, onların yüzünü yere baktırarak yapılamaz. Hele yalan, iftira ve karalama gibi İslâm'ın merdut saydığı bir kısım fiillerin de işin içine girdiği bir yerde problemlerin önlenmesi bir tarafa, onlar daha da büyütülmüş olacaktır. Burada asıl olan, iyi olduğu ifade edilen fiillerin güzelliğinin, kötü olduğu ifade edilen fiillerin ise kötülüğünün gönüllerde makes bulmasını sağlamaktır. Yani insanları söz konusu fiillerin iyiliği veya kötülüğü konusunda ikna ederek onların kendilerini buna göre yeniden ayarlamasını sağlamaktır. Yoksa muhatabın durumunu dikkate almadan, doğru üslubu belirleyemeden, hangi yöntemin takip edilmesi gerektiğini düşünmeden "Ben söylerim, anlatırım, gerisine karışmam." şeklindeki bir yaklaşımın emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münkerle bir alâkası yoktur.

İnsanlığın İftihar Tablosu'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatına bakacak olursak, ifade edilen hususların pek çok örneğiyle karşılaşırız. Mesela O, ahirete bırakmadan dünyada temizleme düşüncesiyle gelip günahını itiraf eden Mâiz'e, *"Git tevbe et. Çünkü Allah'ın affetmeyeceği günah yoktur."* demiştir. Dört defa geri çevirmesine rağmen Mâiz cezanın tatbikinde ısrar edince Allah Resûlü cezayı uygulamak zorunda kalmış fakat, *"Mâiz için istiğfar edin, öyle bir tevbe etti ki tevbesi eğer yeryüzüne dağılsaydı herkese yeterdi."*[111]

şeklindeki sözleriyle halkın onun hakkında suizanna girilmesinin önünü almıştır. Onun bir günâhkar olarak değil, günahından arınmış ve tertemiz hâlde nezd-i ulûhiyete yürümüş bir insan olarak anılmasını istemiştir.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayat-ı seniyyeleri boyunca ne kimseyi ayıplamış ne de kimsenin kusurunu yüzüne vurmuştur. O'nun hayatında, insanların kusurlarını ifşa etme, düşen insanlara tekme vurma, kötülüklere kötülükle karşılık verme gibi davranışların hiçbirisine rastlamak mümkün değildir. Bilakis O, mü'minleri, tecessüste bulunmaktan (insanların gizli hâllerini araştırmaktan) men etmiş, her fırsatta hataların örtülmesini tavsiye etmiş ve hayatı boyunca hep af ve hoşgörü soluklamıştır. Mekke'nin fethini müteakip, yıllarca kendisine her türlü eza ve cefayı reva görmüş müşriklere karşı söylediği şu sözler başka söze ihtiyaç bırakmamaktadır: *"Bugün size kınama yoktur. Gidin hepiniz serbestsiniz."* Esasen gönülleri fetheden ve insanların gruplar hâlinde İslâm'a dehalet etmelerini sağlayan en önemli faktörlerden birisi de O'nun bu yumuşaklığı ve affediciliğidir.

Öte yandan Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahabeden herhangi bir kimsenin bir kusuru olduğunda, bunu onun yüzüne vurmamış; umuma konuşmak suretiyle söz konusu şahsın da kendi hissesine düşen dersi almasını sağlamıştır. Hatta çok ciddi karşı koymaların, isyan ahlâkına girmelerin söz konusu olduğu yerlerde dahi bu hataları yapan kimselere bir şey demeden ashabını toplayıp umuma konuşma yapmıştır. Böylece hiç kimse rencide olmadan, yaralanmadan, küskünlüğe girmeden, hiç kimsenin onuru kırılmadan ve işin içine kinler, öfkeler karıştırılmadan problemler halledilmiştir.

Bu itibarla özellikle önde olan ve belirli sorumluluklar üstlenen kişilerin, beraber olduğu insanları tanıması, onların hatalarına karşı duyarsız kalmaması çok önemlidir. Okuldaki bir öğretmenin, kendi sınıfındaki öğrencilerin genel durumlarını bilmesi ve onları çok iyi tanıması gerekir. Bu, vazife ve sorumluluğun önemli bir yanıdır. Onun diğer yanı ise herkese insanca davranma, hiç kimseyi rencide etmeme ve kötülükleri en uygun şekilde savmaya çalışmadır. Yani bir Müslüman kötülükleri savarken de kendi karakterine uygun hareket etmeli, Peygamber yoluna bağlı kalmalıdır.

Hiç kimseyi rencide etmeme ve problemi daha da büyütmeme adına her şahsın husus durumuna göre bir üslup belirlenmeli ve her olay ayrıca nazar-ı itibara alınmalıdır. Karşılaşılan problemlere hemen

tepki vermek ve onları sağda solda konuşmak yerine mutlaka konu üzerine kafa yorulmalı ve en uygun çözüm şekli bulunmaya çalışılmalıdır. Eğer meseleleri kaba ve dikkatsizce bir üslupla ele alır, hem nalına hem mıhına vurursanız, insanları kırıp kendinizden uzaklaştırırsınız. Unutulmamalıdır ki nasihat ve irşat mesleği, uzmanlık ister, hassasiyet gerektirir. Bu yönüyle ona bir elit ve entelektüel işi olarak bakabiliriz.

Şu da bilinmelidir ki problemler her zaman konuşarak çözülemeyebilir. Bazı problemlerin konuşulması, krizi daha da büyütebilir. Bir mü'minin konuşması hikmet, sükûtu da tefekkür olmalıdır. Konuştuğumuz sözler hikmet olacaksa konuşmalıyız. Olmayacaksa susmalı ve uygun zamanı beklemeliyiz. Bazı haller vardır ki oralarda insanın durup düşünmesi gerekir. Zira hikmet, tefekkürün bağrında gelişir. Konuşmamızda hikmet varsa konuşuruz. Yoksa herkesin, aklına estiği gibi ulu orta bir şeyler söylemesi sadece gürültü doğurur. İnsan, yerine göre konuşmasını bildiği gibi, sabretmesini ve beklemesini de bilmelidir.

Muhasebe

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde, كُلُّ ابْنِ آدَمَ خَطَّاءٌ، وَخَيْرُ الخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ *"Her insan hata eder. Hata edenlerin en hayırlıları ise tevbe edenlerdir."*[112] şeklindeki sözleriyle âdemoğlunun hata ve günah işlemeye açık yaratıldığına işaret etmiştir. Demek ki insan tabiatının hataya açık bir yanı vardır. Kimisi iradesinin hakkını vererek bu açıklığı daraltır veya tamamen yok eder; kimisi de bu konuda yeterli ölçüde başarılı olamaz. Önemli olan, insanın sürçüp düştükten sonra hemen doğrulup yönelmesi gerekli olan kapıya yönelmesi ve arınma kurnalarının altına girip arınmasıdır.

Evet, herkes düşebilir. Fakat düşen bir insanın hemen üzerine yürümek, sağda solda onun aleyhine konuşmak ve onu mahcup etmek ne ilâhî ahlâka uygundur ne de Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yoluna. Bize düşen, başkalarının ayıp ve kusurlarıyla meşgul olmak yerine dönüp kendi kusurlarımıza bakmak ve onların ıslahıyla meşgul olmaktır. Çünkü kendi kusurlarını görmeyen/göremeyen, ömür boyu hep başkalarında kusur arar durur. Fakat bütün hesaplarını kendi kusurlarına bağlayan bir insan zannediyorum başkalarının kusurlarını görmez.

Birine taş atmadan evvel dönüp kendimize bakmalıyız. Eğer benzer kusurları biz de yapıyorsak bu taşın dönüp gelip kendi kafamıza

vurmasından korkmalıyız. Seyyidina Hazreti Mesih'in, suçlu birisi cezalandırılacağı zaman taşlar ellerinde bekleyen insanlara şöyle dediği nakledilir: "İlk taşı hiç günahı olmayan atsın." Tabi herkes yavaşça ellerindeki taşları yere bırakıverir.[113]

Son olarak şu hususu hatırlatmakta da fayda var: Günümüzde bu tür konulara hiç dikkat edilmemesi ve başkalarının ayıp ve günahlarının herkes tarafından uluorta konuşuluyor olması bizim için bir mazeret teşkil etmez. Hatta bütün dünya böyle bir günah yoluna girse bile bu bizim onlara iştirak etmemizi mazur göstermez. Bir Türk atasözünde ifade edildiği gibi; her koyunu kendi bacağından asarlar. Ahirette mazeret olarak ileri sürülecek, "Herkes konuşuyordu ben de onlara uydum." türünden sözlerin hiçbir geçerliliği yoktur. وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى *"Hiç kimse bir başkasının günahını yüklenmez."*[114] âyet-i kerimesinin ifade ettiği üzere orada herkes kendi günahının ağırlığıyla baş başa kalır. Hatta eğer bir kimse başkaları hakkındaki söz veya yazılarıyla fitne-fesada sebep olmuşsa, kendi günahının yanında sebep olduğu günahların da vebalini çeker.

Ahirette bu ağır yüklerin altında ezilmektense, bu dünyada imkân varken dilimize sahip olup bu kabîl tamiri çok zor problemlere en başta sebebiyet vermemek en akıllıca yoldur. Hatta dilden de öte insanın öncelikle mü'min kardeşleriyle ilgili duygu ve düşüncelerini kontrol etmesi ve temiz tutması gerekir. Zira dilden dökülenler düşüncelerdir. Eğer düşünceler kirli olursa, dilden de kirli şeyler dökülecektir. Başkalarının kusurlarına odaklanan ve zihninde sürekli bunları evirip çeviren bir insan, önce kelam-ı nefsiyle bunları dillendirecek, arkasından da saza söze dökecektir.

Sürekli başkalarının kusurlarıyla meşgul olan ve bunları konuşan bir insanın tecessüs, suizan, gıybet ve tahkir gibi günahlarının cezasını ahirette göreceği kesindir. Fakat böyle bir kişinin dünyada rahat etmesi de mümkün değildir. Zihninde sürekli başkalarının kusurlarını evirip çeviren, bunlara dair farklı farklı kurgular ortaya koyan bir kişi kendi eliyle dünya hayatını da Cehennem'e çevirecektir. Falanın filanın yapıp ettikleriyle nöronlarını kirleten, oturup kalkıp bu tür kirli şeyleri konuşan bir insan için bütün bunlar bir azaba dönüşecektir.

---

104 Tirmizî, *sıfatü'l-kıyâme* 53; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 7/191.
105 Buhârî, *rikak* 23; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 13/549.
106 Hucurât sûresi, 49/12.
107 Müslim, *zikr* 38; Ebû Dâvûd, *edeb* 67.
108 Müslim, *birr* 32. Ebû Dâvûd, *edeb* 41; İbn Mâce, *zühd* 23.
109 Âl-i İmrân sûresi, 3/110.

110 Müslim, *îmân* 78; Tirmizî, *fiten* 11; Ebû Dâvûd, *salât* 239.
111 Müslim, *hudûd* 22; Ebû Dâvûd, *hudûd* 24, 25.
112 Tirmizî, *kıyâmet* 49; İbn Mâce, *zühd* 30.
113 Bkz.: Yuhanna, 8:1-11
114 Fâtır sûresi, 35/18.

ZOR ZAMANLARDA HİZMET

Soru: *Şartların ağırlaşması, baskı ve zulümlerin artması bazı kimselerde ümitsizlik hâsıl edebiliyor? Bu tür durumlarda müstakim çizginin korunabilmesi adına yapılması gerekenler nelerdir?*

Cevap: Öncelikle bir hususu hatırlatmakta fayda görüyorum. Cereyan eden hâdiselerin dış yüzlerine bakarak aldanmamak lazım. Bazıları güçlerine, kuvvetlerine, tuttuklarını koparmalarına, hâdiselerin lehlerinde cereyan etmesine bakarak aldanabilir, bununla hedefledikleri şeyleri elde edeceklerini zannedebilirler. Oysaki Alvar İmamı'nın ifadeleriyle nice serv-i revan canlar, nice gül yüzlü sultanlar, nice Hüsrev gibi hanlar hiçbir şey yapamadan, maksutlarına eremeden geldikleri gibi devrilip gitmişlerdir.[115] Öte yandan, sıradan insanlar gibi mütevazi yaşayan Ebû Ubeyde, Sa'd İbn Ebî Vakkâs, Ka'kâ, Tarık İbn Ziyad gibi insanlar, yıkılmaz zannedilen kaleleri yıkmış, aşılmaz denilen surları aşmış, geçilmez bilinen yerleri geçmiş ve Allah'ın izni ve inayetiyle nice başarılara imza atmışlardır.

Kıymetler Üstü Kıymetlere Ulaşmak İçin...

Meseleyi âyet-i kerimenin beyanına bağlayacak olursak, ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ ذُوالْفَضْلِ الْعَظِيمِ *"İşte bu Allah'ın bir fazlıdır, ihsanıdır. Onu dilediği kimselere verir. Allah, büyük lütuf sahibidir."*[116] Bu açıdan hakiki bir mü'min ne imkânların genişlemesi karşısında küstahlaşır ne de şartların zorlaştığı dönemlerde ümitsizliğe düşer. Nefis cümleden edna; vazife cümleden âlâ. İnsan kendisini küçük görebilir. Zayıf ve güçsüz olduğunu düşünebilir. Gerçekten öyle de olabilir. Fakat büyükler büyüğü Zât-ı Zülcelal'e sığındığı ve güvendiği takdirde, görenlerde hayret ve hayranlık duyguları uyaran nice büyük işler yapmaya muvaffak olur.

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ifadeleriyle nice saçı başı

dağınık, kapı kapı kovulan insanlar vardır ki ellerini kaldırıp "Ya Rabbi!" dediklerinde elleri boş dönmezler.[117] Onlara zavallı ve derbeder nazarıyla bakabilirsiniz. Ne var ki onlar, Allah katında çok kıymetlidirler. Dışarıdan yıkılmaya yüz tutmuş virane binalar gibi görünseler de gerçekte içleri define doludur. Allah, zayıf ve derbeder görünen bu tür insanlara çok önemli misyonlar, aşkın vazifeler gördürür. Zira onlar, ciddi bir kalb saffetine sahiptir. Allah'a gönülden teveccüh etmişlerdir. Kendilerini sıfırlamış, üzerlerine bir çarpı çekmişlerdir. Onların bu hususiyetleri Cenâb-ı Hakk'ın inayet ve rahmetine önemli bir çağrı ve davetiye hükmüne geçmiş ve Allah da onları muvaffak kılmıştır.

İşte önemli olan da Allah'ın hoşnutluğunu elde edebilmek, O'nun rızasını kazanabilmektir. Kendi güç ve kuvvetinden teberri ederek Allah'ın güç ve kuvvetine sığınabilmektir. "Ben ettim, ben yaptım, ben plânladım, ben başardım." gibi şirk kokan her türlü düşünceden uzak durarak, elde edilen bütün başarı ve muvaffakiyetleri Allah'a verebilmektir. Meseleye böyle bakılırsa şirke de girilmemiş olur. Biz kendimizi nefyetmediğimiz sürece hem bir kıymet-i harbiyeye ulaşamaz hem de O'nu ispat edemeyiz. Bir mü'min yakinen bilmelidir ki O razı olduktan sonra karıncalara kocaman kuleler yaptırır; gazap ettiklerini de yerin dibine batırır.

Evet, sonsuz bir tanedir. O'nun yanında izafi sonsuzlar yoktur. Mutlak Sonsuz'un karşısında birilerine ille de bir değer verecek, onlar için bir kıymet-i harbiye biçeceksek, onlara düşen hisse "sıfırdır." Allah ile insan arasındaki münasebet de sonsuz-sıfır münasebetidir. Fakat insan öyle bir sıfırdır ki lafz-ı celâlin "elif"i o sıfırın sol tarafına konduğu zaman birdenbire 10 olur. Daha sonra koyacağınız her sıfırla onun kıymeti de artar. Dolayısıyla insanın tek başına bir zati değeri olmasa da, Allah'a dayandığı takdirde kıymetler üstü kıymetlere ulaşır. Öncelikle herkesin kendi konumunu doğru takdir etmesi lazım.

Bugün Birilerine Yarın Başkalarına Bayram

İkinci olarak, günümüzde Allah'a yürekten inanmış samimi insanlar; ilhada, kibre ve hasede yenik düşen veya hiss-i rekabet ve tenafüsü yanlış anlayan kimseler tarafından iç içe daireler hâlinde kuşatılmış olabilirler. Fakat bu meşum tabloya bakarken asla onun ilelebet sürüp gideceği düşünülmemelidir. Bu tablonun değişmesi ne bütünüyle onların elindedir ne de inanmış gönüllerin; bilakis her şey

Allah'ın elindedir. Bir âyet-i kerimede şöyle buyurur: وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ *"İşte biz şu (zafer ve hezimet) günlerini insanlar arasında nöbetleşe döndürür dururuz."*[118] Bugün birilerine bayram, yarın başkalarına. Bugün birilerine matem, yarın başkalarına. Böyle bir ilâhî âdet, ilâhî kanun söz konusu. Bunu değiştirmeye de kimsenin gücü yetmez.

Bu sebeple, hâlihazırdaki mevcut durum gece karanlığına benzer; onun ilelebet sürüp gideceğini zannederek ümitsizliğe kapılmamalı. Her gecenin bir sabahı, her kışın da bir baharı vardır. Şüphesiz ki Allah, dişini sıkıp sabreden her kulunun yardımcısıdır. İçinde bulundukları duruma sabrederek âdeta "sabir" denilen çölün o zehir zemberek otunu yiyen sabır kahramanları, neticede inşâallah şeker şerbet yudumlayacaklardır.

Geceden sonra bir gündüzün geleceğine katiyen inanmanın yanında, geceyi de gece olarak kabul edip mevcut durumda ne yapılabileceğinin hesabı yapılmalıdır. Geceyi olabildiğince kısaltma, bir an önce sıçrayıp gündüze geçme adına çareler düşünülmelidir. Zira gündüz yapılacak bir kısım işler olduğu gibi, gecenin de kendisine göre değerlendirilmesi gereken şartları vardır. Gerek gece gerekse gündüz, yapılan plânlar sadece hâlihazırdaki durum nazar-ı itibara alınarak yapılmamalı; mutlaka istikbal de göz önünde bulundurulmalıdır. Zira ne geceler ne de gündüzler devamlıdır. Gündüzü yaşayanlar, bir gecenin geleceğini, geceyi yaşayanlar da arkadan bir gündüzün geleceğini nazardan dûr etmemeli ve adımlarını buna göre atmalıdırlar.

Diyelim ki apaydınlık bir gündüz yaşıyorsunuz. Adanmış gönüller olarak ruhunuzun ilhamlarını dünyanın dört bir yanına duyurma istikametinde pürneşe, ferih fahur koşturuyorsunuz. Her yerde pazarlar, panayırlar kuruyor ve size ait değerleri teşhir ediyorsunuz. Başkaları hür iradeleriyle bunları kabul eder etmez, ayrı mesele. Fakat siz, bunu bir vazife telakki ediyor ve bu vazifeyi yapmadığınız takdirde Allah'ın hesap soracağından korkuyorsunuz. Bunları yaparken, mutlaka gündüzü takip edecek bir gece için de plânlarınızın, stratejilerinizin olması lazım. Zira dünya kurulduğu günden beri insanlık âleminde mütemerritler, zalimler, mülhitler hiç eksik olmamıştır. Bu tür insanların pusularını kurup bir yerlerde hazır beklediğini ve fırsat ellerine geçer geçmez hücuma kalkışacaklarını unutmamalısınız. Böylelikle ne gündüzün aydınlığına aldanıp ferih fahur yaşarsınız; ne de gecenin karanlığına takılıp paniklersiniz.

Cenâb-ı Hak namaz, oruç, hac, zekât ve kurban gibi ibadet ü taatlerimizi bile belirli bir takvime bağlamıştır. Bir Müslümanın günün hangi saat diliminde hangi namazı kılacağı bellidir. Fecir vaktinde sabah namazı, gün içinde öğle ve ikindi namazları, güneş battıktan sonra da sırasıyla akşam ve yatsı namazları kılınır. Hatta teheccüt, kuşluk ve evvabin gibi nafile namazların dahi gün içerisinde hangi vakitlerde kılınacağı tayin edilmiştir. Nasıl ki Allah Teâlâ bizim yıllarımızı, aylarımızı ve günlerimizi böyle bir takvime bağlamıştır. Aynen bunun gibi bizim de içinde yaşadığımız zaman diliminin şartlarına göre yapılması gereken vazifeleri çok iyi tayin etmemiz gerekir. Bu konuda her mü'min, *"think tank"* kuruluşlarında, strateji merkezlerinde çalışan uzmanlar gibi hareket etmelidir. Başta kendisinin ve ailesinin hayatını, sonrasında da içinde bulunduğu heyet-i âliye içerisinde nasıl bir vazife eda edeceğini çok iyi plânlamalıdır. Allah'ın kendisine ihsan ettiği aklı, mantığı, muhakemeyi çok iyi işletmelidir. İleriye yönelik plânları, projeleri olmalıdır. Sürekli topluma ve insanlığa faydalı olacak bir şeyler üretmelidir. Kısaca her daim faaliyet içerisinde olmalıdır. Aksi takdirde işlemeyen aletler gibi paslanır, küflenir ve işe yaramaz hâle gelir.

Durmamanın Sırrını Keşfetme

Öte yandan içinde yaşanılan zamanın şartları her ne olursa olsun, durmamanın sırrını keşfetmek gerek. Sürekli, "Şimdi ne yapılır?" diyerek doğru hareket stratejisini belirlemek çok önemlidir. İster aşağı doğru inilsin, ister sarp yokuşlar çıkılsın, önemli olan, hiç durmadan hâle uygun hareket edebilmektir. Bazen olur Safa-Merve tepeleri arasında yapılan say'in bir kısmında olduğu gibi *"hervele"* yaparsınız; koşturur durursunuz. Bazen de sa'yin geri kalan kısmında olduğu gibi ağır adımlarla yolunuza devam edersiniz. Eğer izdihamdan ötürü yolunuza devam edemeyecek olursanız bu defa da yerinizde zıplamaya başlarsınız. Fakat durmazsınız.

Durursanız, dökülürsünüz. Hareketinizi kaybettiğiniz anda yere kapaklanırsınız. Ciddi bir cazibe kuvvetine kapılır ve sürtünmeden dolayı aşınmaya başlarsınız. Gideceğiniz yere varana kadar da meteorlar gibi eriyip yok olursunuz. Fakat hiç durmaz, varlıkla ahenk içinde hareket eder, gece demeden gündüz demeden bulunduğunuz yerde sürekli dönüp durursanız, canlılığınızı devam ettirirsiniz. Bu, Allah'ın kâinat kitabına koyduğu bir kanundur. İnsan da bir yönüyle

fizik âleminin kanunlarına tâbidir.

Hâsıl-ı kelam, eğer hareket etmeye, işlemeye devam ederseniz Allah'ın izniyle hep dimdik kalırsınız. Kendinizi ümitsizliğe, tembelliğe, rahat ve rehavete salar ve durağanlaşırsanız dökülür yollarda kalırsınız. Tarihe bir göz atacak olursanız, bunun onlarca misalini görebilirsiniz. Ne zaman toplumlar ve devletler durağanlık dönemlerine girmiş, saraylarda vakit geçirmeye başlamış, kendilerini rahat ve rehavete salmışlarsa, tarihin sayfalarından silinip gitmişlerdir. Heyecan ve safiyetlerini koruyan, sa'y ve gayretleriyle bir cazibe merkezi oluşturan toplumlar ise kendileri ayakta kaldıkları gibi daha küçük ve zayıf yapıları da yanlarına çekmişlerdir.

---

115 Hâce Muhammed Lutfi, *Hulasatü'l-hakayık,* s.291.

116 Hadîd sûresi, 57/21.

117 Bkz.: Müslim, *cennet* 46-48; Tirmizî, *menâkıb* 54.

118 Âl-i İmrân sûresi, 3/140.

TARİHTE VE GÜNÜMÜZDE MÜTEKEBBİRLER

Soru: *Kur'ân'da anlatılan bazı kavimlerin, kendilerine gönderilen peygamberlere her türlü eza ve cefayı reva görmelerinin önemli sebeplerinden birisinin de onların kibir ve temerrütleri olduğu anlaşılıyor. Günümüzde maruz kalınan zulümlerde kibrin rolü nedir?*

Cevap: Bütün hayırların anahtarı tevazu olduğu gibi bütün şerlerin anahtarı da kibirdir. Kibir, Allah'ın yeryüzünde yarattığı âciz ve fakir bir varlık olan insanın, kendisini olduğundan büyük görmesi veya Allah'ın kendisine ihsan ettiği bir kısım kabiliyetleri sahiplenmesi ve kendinden bilmesi demektir. Gerçekte bizim var olmamız, hayata mazhar olmamız, insan olarak yaratılmamız ve bir kısım istidat ve kabiliyetlerle donatılmamız tamamıyla Allah'ın lütfudur. Şeklimiz, rengimiz, cinsiyetimiz, aklımız ve sahip olduğumuz daha başka özelliklerin hiçbiri üzerinde bizim bir dahlimiz yoktur. Bunların tamamı bize Allah tarafından ekstradan ve bidayeten verilen nimetlerdir. Pekâlâ başka türlü de yaratılabilirdik.

Kibrin Çirkin Yüzü

İşte insanın kendisine ait olmayan, kendi iradesi ve cehdiyle elde etmediği bu tür hususiyetleri sahiplenmesi ve onlarla başkalarına üstünlük iddiasında bulunması, hem Allah'a ait hakların gasp edilmesi demektir hem de O'na karşı işlenen büyük bir saygısızlıktır. Bundan daha büyük bir ayıp olamaz. Böyle bir kişinin durumunu şöyle bir misalle anlamaya çalışabiliriz: Biri size çok güzel bir elbise giydiriyor, sizi süslüyor, donatıyor. Siz de kalkıyor âleme karşı size ait olmayan bu elbiseyle caka yapıyorsunuz. İşte bu, kibirdir.

Kur'ân ve Sünnet, bir taraftan tevazu ve mahviyeti öne çıkarırken, diğer yandan da kibri ve kibirlileri kınamış, ayıplamıştır. Kibrin takdir edildiğine dair ne Kur'ân'da ne Sünnet'te ne de selef-i salihinin sözleri arasında bir şey bulamazsınız. Bunun tek istisnası, hadis diye de nakledilen bir sözde geçen, mütekebbire karşı aynıyla muamele etmenin sadaka olması meselesidir.[119] Zira burnunu dikip çalım satan bir insana karşı tevazu ve hacaletle muamele etmek, zillet olur. Böyle bir kişiye karşı konumun hakkını vermek ve izzetli olmak asıldır.

Bunun dışında kibir, sürekli kınanmıştır. Çünkü o, hem mü'min olmaya mâni hem de iman dairesinden çıkmaya sebep olabilecek büyük bir hastalıktır. Kibirli bir insanın nazarında hak ve hakikatler önemini yitirir. O, hakkı gördüğü hâlde yüz çevirir veya bir kısım mugalatalarla onu başka şekilde göstermeye çalışır. Kibirli insanın hâdiselere insafla ve hakperestçe yaklaşması mümkün değildir. Hangi gerekçeyle olursa olsun kendisini başkalarından üstün gören ve çevresine küçümseyerek bakan insanlar çoğu kez makul davranamaz ve hakikatleri olduğu gibi göremezler.

Bu tür kişiler muhataplarını yakından tanımadan, onlar hakkında yeterince araştırma yapmadan önyargılarına göre hareket ederler. Her şeyi bildiğini zanneden mütekebbirler, kolayca insanları etiketler, onları kendi düşünceleriyle tanıma yerine kendilerine göre tanımlama yoluna giderler. Bu tür insanlar bir kere zihinlerinde birilerini olumsuz bir yere koyduktan sonra da artık kolay kolay onların fikirlerini değiştirmek mümkün olmaz. Sizi hiç görmese ve sahip olduğunuz düşüncelere vâkıf olmasa bile kolayca hakkınızda yorum yapabilir ve sizi eleştirebilirler.

Onlar ister şahsi enaniyetlerinden isterse aidiyet mülâhazalarından kaynaklanan kibirle, eğer size karşı koymaya karar vermiş ve sizi tenkide kilitlenmişlerse artık bundan sonra ne derseniz deyiniz, ne yaparsanız yapınız onların bu temerrüdüne mâni olamazsınız. En masum davranışlarınızı bile sorgulamaya kalkarlar. Hiç olmayacak şeylerden malzeme üretir ve bunu da aleyhinizde kullanırlar. Eleştirilerine vermiş olduğunuz cevapları bile çarpıtır, onların da içinden bir şeyler bulur ve aleyhinize kullanırlar.

Geçmişin Mütekebbirleri

Esasında Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan peygamberlerin hayat sergüzeştlerine bakılacak olursa bu tür kibir abidelerinin tarihin her döneminde yer aldıkları ve bırakalım bizim gibi sıradan

Müslümanlarla uğraşmayı, kendilerine gönderilen peygamberlerle bile amansız bir mücadeleye giriştikleri görülür. Peygamberlerin, ne sahip oldukları üstün ahlâkî vasıflar ne Allah'tan getirdikleri vahiy ne de gösterdikleri mucizeler mütekebbirleri yola getirmeye yetmemiştir.

Mesela Hazreti Nuh, kavmini Allah'a iman etmeye ve sadece O'na kullukta bulunmaya çağırdığında, kavminin elebaşları bu ulu'l-azm peygambere şu mukabelede bulunmuşlardır: *"Bize göre, sen sadece bizim gibi bir insansın, bizden farkın yoktur. Hem sonra senin peşinden gidenler toplumumuzun en düşük kimseleri, bu da gözler önünde! Ayrıca sizin bize karşı bir meziyetiniz olduğunu da görmüyoruz. Bilakis sizin yalancı olduğunuzu düşünüyoruz."*[120] O dönemin kâfirleri, bir taraftan inananları küçük görmüş diğer yandan da Hazreti Nuh'u yalancılıkla itham etmişlerdir. Söylediklerinin çehresine bakacak olursanız üzerinde "kibir" yazıldığını görürsünüz.

Aynı şekilde Hazreti Hûd'un kavmi de onun çağrısına şu şekilde mukabele etmiştir: *"Ey Hûd! Sen bize seni tasdik edecek açık bir delil, bir mucize getirmedin. Senin sözüne bakarak tanrılarımızı bırakacak değiliz. Sana inanacak da değiliz. Senin için denecek tek şey şu: 'Galiba tanrılarımızdan biri seni pek fena çarpmış!'"*[121] Bunlar dünyanın en mantıklı ve muhakemeli insanları olan peygamberlere söylenilecek sözler midir? Sıdk (doğruluk), emanet (güvenilirlik), ismet (masumiyet, günahsızlık), fetanet (üstün bir akla ve yüksek bir mantığa sahip olma) gibi kâmil sıfatlara sahip olan, semalar ötesi âlemlerle münasebet hâlinde bulunan ve hayatlarını ilham sağanakları altında sürdüren peygamberlere, bizim naklederken bile zorlandığımız bayağı sözler söyleyen bu insanların korkunç bir kibir ve temerrüt içinde bulunduklarında şüphe yoktur.

Diğer peygamberlerin, kavimlerinin elebaşları tarafından maruz kaldıkları muameleler de bunlardan farklı olmamıştır. Onların genel tavırları, kendilerini hak ve hakikate davet eden nebilerden yüz çevirme, onlarla alay etme, onları yalanlama, hafife alma veya tehdit etme şeklinde olmuştur. Bu saygısızlık ve cüretleri sadece sözden ibaret de kalmamış, peygamberlerden kimisini taşlamış, kimisine uyguladıkları tazyiklerle normal yaşama imkânı bırakmamış, kimisini vatanından sürgün etmiş, kimisini ise öldürmüşlerdir.

İnsanlığın İftihar Tablosu'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem), kavminin önde gelen inkârcıları tarafından maruz bırakıldığı eziyetler ise hepsinden daha fazla olmuştur. Mekke hayatı boyunca Efendimiz'e

çektirmedikleri eziyet kalmamıştır. Bir mucize olarak bir parmak işaretiyle Kamer'i ikiye ayırması bile kavminin inadını kırmaya yetmemiştir. Onlar, bu açık mucize karşısında dahi kibirlerini devam ettirmiş ve bunun bir sihirden ibaret olduğunu söylemişlerdir. Kur'ân, onların bu mucize karşısındaki temerrütlerini şu şekilde resmetmiştir: وَاِنْ يَرَوْا اٰيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ *"Onlar her ne zaman bir mucize görseler hemen yüz çevirir ve 'Bu, kuvvetli ve devamlı bir büyüdür!' derler."*[122]

Müşrikler, Kur'ân âyetlerini de kabul etmemiş ve onlar için "eskilerin masalları" demişlerdi. Allah Teâlâ, onların bu temerrütlerini de şu âyetiyle bizlere anlatmaktadır: وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتّٰى اِذَا جَٓاؤُكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذٖينَ كَفَرُوا اِنْ هٰذَٓا اِلَّا اَسَاطٖيرُ الْاَوَّلٖينَ *"Artık onlar her türlü mucizeyi görseler, yine de iman etmezler. O kadar ki yanına geldikleri zaman Seninle münakaşaya girişerek, 'Bu (Kur'ân), eskilerin masallarından başka bir şey değildir.' derler."*[123]

Kur'ân âyetleri, Mekke ortamında neş'et eden ümmî bir insanın bilmesi mümkün olmayan haberlerden bahsediyordu; geçmiş peygamberlerin hayatını anlatıyor, gelecekle ilgili bir kısım hâdiseleri haber veriyor, ahirete ait tabloları resmediyor ve kâinatta cereyan eden bir kısım tekvinî emirleri açıklıyordu. Fakat bütün bunlar, atalarından tevarüs ettikleri itikatlarında inat eden kibirzede kâfirler için hiçbir şey ifade etmiyordu. Dolayısıyla onlar, her hakikate bir kılıf buluyorlardı. Kur'ân'ın harikulade şeylerden bahsetmesi üzerine de küfür ve inatlarını şu sözlerle dile getirmişlerdi: وَقَالُٓوا اَسَاطٖيرُ الْاَوَّلٖينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَاَصٖيلاً *"Onun söyledikleri, kendisi için yazdırtmış olduğu ve sabah akşam kendisine dikte ettirilen önceki nesillerin efsanelerinden başka bir şey değildir."*[124]

Bütün bunlar, tekebbürün, kendini büyük görme psikozunun, insanı nasıl bir temerrüde sürüklediğini gösteriyor. Hele bir de böyle bir kişi güçlü kuvvetli bir oluşuma dayanıyor ve bu da onda aidiyet mülâhazası oluşturuyorsa, artık onun kibri yenilmez ve başa çıkılmaz bir hâl alır. Böyle biri öyle bir cinnet psikolojisine girer ki dışarıdan kendisine telkin edilen hiçbir hakikati kabule yanaşmaz. Bu kibriyle şeytanın çekim alanına giren birisi, her türlü maiyyetten kaçar. O, ne Allah'a ne de Resûlullah'a yaklaşmak istemez.

Günümüzün Mütekebbirleri

Kibirli insanların, hak ve hakikat karşısındaki tavırları dünden bugüne böyle olmuşsa, bundan sonra da aynı şekilde olmaya devam

edecektir. Bunu değiştirmeye sizin gücünüz de yetmeyecektir. Günümüzde ilhad düşüncesinin temsilcileriyle kibrine yenik düşmüş zavallılar, i'lâ-i kelimetullah yolunda koşturan adanmış gönüllere tepeden bakacak ve onların yürüdükleri yolu yürünmez hâle getirebilme adına ellerinden geleni yapacak, asılsız suçlama ve karalamalarıyla onlara olmadık ithamlarda bulunacaklardır. Peygamberlere bile ağza alınmayacak iftiralar atan bu mantık, peygamber yolunun temsilcilerine ne demez ki!

İlhad, inkâr ve nifakın mantığı hep aynı olmuştur. Kendilerini başkalarından üstün ve akıllı gören bu mantıkzedeler, herkese tepeden bakmış ve kendileri gibi olmayan mü'minlere her fırsatta düşmanlık yapmayı meslek edinmişlerdir. Onlar, demagoji, diyalektik, yalan ve iftira ile saf yığınları da aldatmaktan geri durmamış ve onları sürekli kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Fakat onların bu asılsız sözlerinin ve çarpık fikirlerinin tesirinin de bir yere kadar olacağını unutmamak lazım. "Yalancının mumu yatsıya kadar yanar." diye latif bir Türk atasözü vardır. Bütün söylem ve eylemlerini yalan ve iftira üzerine kuran bu tür şer şebekelerinin gerçek yüzleri de bir gün görülecektir.

Günümüzün adanmış ruhları, eğitim faaliyetlerinde bulunma, diyalog köprüleri kurma ve muhtaçlara el uzatma gibi düşüncelerle dünyanın dört bir tarafına dağılmakta ve açtıkları okullar, üniversiteler, diyalog merkezleri ve kültür lokalleriyle bu düşüncelerini gerçekleştirmeye çalışmaktalar. Bunu yaparken de kimseye ilişmeme ve kimseyi incitmeme adına olabildiğince hassas hareket ediyorlar. Kimseden herhangi bir çıkar beklentisine girmiyor, kimsenin aleyhinde faaliyette bulunmuyor, dünyevî bir kısım makamlara göz dikmiyor ve siyasete karşı hep mesafeli duruyorlar.

Hizmet gönüllülerinin genel ahlâk ve tavırları böyle olsa da maalesef onların insanlığa hizmet yolundaki bu en masumane gayretleri dahi birilerini rahatsız ediyor. Onlar, akla hayale gelmeyecek bir kısım hile ve desiseleriyle, yapılan hizmetleri engellemeye çalışıyorlar. Hâlbuki bugüne kadar yapılan bütün hizmetler ortada. Eğer bir şüphe ve tereddüt söz konusuysa, bir endişe taşınıyorsa gidilir ve yapılan hizmetler yerinde görülür; bu hizmetlere sahip çıkan insanlar yakından tanınır. Azıcık insaf ve iz'anı olan bir insanın yapacağı şey, gidip görmek, yerinde tetkik etmektir. Ne var ki mütemerrit ve mütekebbirler asla buna yanaşmaz.

Peygamber Yolunun Cilveleri

Bütün bunları niye söylüyorum? Şunun için: Bazılarının aklından, "Bizler, insanlığın hayır ve selameti adına bu kadar güzel işler yapmamıza rağmen, niçin bir kısım eza ve cefaya maruz kalıyoruz?" şeklinde bir kısım düşünceler geçebilir. Peki, Enbiya-i izam güzel şeyler yapmamış mıydı? İnsanlığın İftihar Tablosu'nun yaptıkları nelerdi? Onlar bütün hayatlarını dinî hakikatlerin tebliğ ve temsiline hasretmişlerdi. Fakat buna rağmen en yakın çevreleri tarafından tahkir edilmiş ve eziyet görmüşlerdi.

Mesela Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayat-ı seniyyelerine baktığımızda, bu şefkat ve re'fet abidesinin hayatı boyunca bilerek bir karıncaya dahi basmadığı görülür. O, hep fakir ve muhtaçların yanında durmuş, yetimlerin başını okşamış, açların karnını doyurmuş ve bütün insanlığı sevgiyle kucaklamaya çalışmıştı. Fakat buna rağmen –hâşâ ve kellâ– O'na sihirbaz, O'nun getirdiği mesaja da "geçmişlerin masalı" denilmişti. Mekke'nin elebaşları her fırsatta karşısına çıkmış ve O'nu yürüdüğü yoldan çevirebilmek için ellerinden geleni yapmışlardı. Allah'ın en sevgili kulları olan nebilere bunlar yapıldıktan sonra, bizim gibi sıradan insanlara yapılmasına şaşırmamak gerek.

Hatta, أَشَدُّ النَّاسِ بَلاَءً الْأَنْبِيَاءُ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ *"Belanın en şiddetlisi peygamberlere, sonra da derecesine göre diğer mü'minlere gelir."*[125] hadis-i şerifi, Allah yolunda yürüyen insanların bir kısım bela ve musibetlere maruz kalmalarının kaçınılmaz olduğuna işaret etmektedir. Peygamberler bundan kurtulamadıklarına göre peygamberlerin yolunda olan ve adım adım onları takip eden sadıklar da derecelerine göre ırgalanacak, sarsılacaklardır. Peygamberlerle uğraşıldığı gibi onlarla da uğraşılacaktır. Onlardan kimi yurtlarından yuvalarından edilecek, kimi memleket memleket sürgüne gönderilecek, kimine de hapishanelerde yer hazırlanacaktır. Hatta yapılan müzakerelerde onların idam edilmeleri konuşulacak ve onların kökten kazınması adına komplolar kurulacaktır.

Bu açıdan yapılıp edilenlere bakınca bir yönüyle günümüzün mütekebbirlerinin geçmiş dönemlerdekilere nispetle daha azgın ve daha taşkın olduğu söylenebilir. Zira bunlar hiç utanıp sıkılmadan çok rahatlıkla yalan söyleyebiliyor, yerine göre takıyyeye başvurabiliyorlar. Düşmanlaştırdıkları insanları bitirme adına öyle şeytanî komplo ve plânlar tertip ediyorlar ki zannediyorum bunlar ne Ebû Cehil'in ne İbn Ebî Muayt'ın ne Utbe'nin ne Şeybe'nin ne de

Velid'in aklına gelmiştir. Hizmet adına ortaya konulan en masum faaliyetler karşısında dahi öyle ifratkâr bir tavır takınılıyor ki belki cahiliye asrının mütemerritleri bile günümüzdekiler ölçüsünde bir paranoya yaşamamışlardır.

Adanmışların Yolu

Fakat bütün bunlara rağmen Peygamber yolunun yolcularının, yürüdükleri yolda kararlı olmaları ve hiç duraksamadan yürümeye devam etmeleri çok önemlidir. Onlar, kendilerine yapılıp edilenlerin hiçbirine takılmamalıdırlar. Zira herkes kendi karakterinin gereğini sergiler. Akrep sokar, yılan ısırır, gül kokar, bülbül de öter. Herkes karakterinde ne varsa onu ortaya koyar. Bunun farkında olduktan sonra âlemin yapıp ettiğine küsmeye, darılmaya gerek yoktur.

Bu açıdan onlar sadece cehalete, iftiraka ve kötülüklere savaş ilan etmelidirler; yolunu sapıtmışlara, kötülere ve mütekebbirlere değil. Onların amacı kötü insanlarla uğraşmak yerine onlardaki ilhad, dalâlet, temerrüt ve kibir gibi kötü sıfatları izale etmeye çalışmak olmalıdır. Demelidirler ki, "Acaba ahsen-i takvime mazhar olarak yaratılan bu nezih ve abide varlığı dalâletten, fısk u fücurdan, kibir u gururdan nasıl sıyırabilir, onu aslî hüviyetine nasıl yönlendirebilir, ruh ve mânâ kökleriyle irtibatını nasıl sağlayabiliriz?" Onlar kişilere değil sadece onlardaki olumsuz sıfatlara karşı tavır belirlemeli ve bu olumsuzlukları ortadan kaldırma adına stratejiler oluşturmalıdırlar. İlim ve irfanı kullanarak, sevgi ve muhabbeti esas alarak, insanî ve evrensel değerleri öne çıkararak olumsuzluklara karşı seferberlik ilan etmelidirler.

Hizmet gönüllülerinin bütün mücadelesi bundan ibarettir. Onlar ne yapıyorlarsa bunun için yapmalılar. Asıl misyonları, Hazreti Pîr'in ta Meşrutiyet yıllarında dile getirdiği üzere, günün şartlarına uygun bir şekilde fakirlikle, ihtilaf ve iftirakla, cehaletle mücadele etmektir.[126] Mâniler ne kadar güçlü olursa olsun, asla bundan geri durmamalıdırlar. Mânialları aşma ve kandan irinden deryaları geçme mevzuunda kararlı olmalıdırlar.

Kaldı ki günümüz insanlığının çoğu itibarıyla doğruya uyanmaya başladığı, yapılan hayırlı faaliyetleri takdir ettiği de bir gerçektir. Bu açıdan ümitsizliğe düşmeye, yılmaya, sarsılmaya gerek yoktur. İnsanî değerleri yeryüzüne ikame etmek ve onlarla bir değerler abidesi oluşturmak için uyarabildiğimiz kadar vicdanı uyarmaya çalışmalıyız. Belli ölçüde bile olsa kavgasız ve çatışmasız bir dünyanın inşasıyla

uğraşmalı, öldürücü korkunç silahları susturmaya ve böylece ütopyalardakine denk bir sulh ortamı oluşturmaya çalışmalıyız. Bunu gerçekleştirme adına da ciddi bir azm ü ikdamla hiçbir şeye takılmadan yürümeli, bir küheylan gibi çatlayıncaya kadar koşmalıyız.

---

119 Bkz.: el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* 1/374; Aliyülkârî, *el-Esrâru'l-Merfûa,* s. 163.
120 Hûd sûresi, 11/27.
121 Hûd sûresi, 11/53-54.
122 Kamer sûresi, 54/2.
123 En'âm sûresi, 6/25.
124 Furkân sûresi, 25/5.
125 Tirmizî, *zühd* 57; İbn Mâce, *fiten* 23.
126 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.61 (İlk Hayatı).

HİLLET MESLEĞİNİN ESASLARI

***Soru:** Bediüzzaman Hazretleri, "Mesleğimiz 'Haliliye' olduğu için meşrebimiz 'hıllet'tir." buyuruyor.*[127] *Mesleğimizin, Halilullah (Allah'ın Dostu) ünvanına sahip Hazreti İbrahim'le (aleyhisselam) irtibatı hangi yönlerden değerlendirilebilir?*

Cevap: Allah Teâlâ, Nahl sûresinde şöyle buyuruyor: إِنَّ إِبْرٰهِيمَ كَانَ اُمَّةً قَانِتاً لِلّٰهِ حَنِيفاً وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ *"Sonra Sana şöyle vahyettik: İbrahim'in hanif yoluna uy. O hiç Allah'a şirk koşmadı."*[128] Bu âyet-i kerime, Hazreti İbrahim'e ittibaın çok önemli olduğunu gösteriyor. Nitekim bir seferinde İnsanlığın İftihar Tablosu'na *"Ey Allah'ın halîli (dostu)."* denildiğinde, *"Hayır, o İbrahim'dir."* buyurmuştu.[129] Başka bir gün *"Efendimiz"* mânâsına *"Seyyidünâ"* ile kendisine hitap edilince O yine, "Seyyidimiz İbrahim'dir." diyerek bu pâyeyi ona vermiştir.[130]

Hanif Olma

Burada Hazreti İbrahim veya onun yolu "hanif" olarak isimlendirilmiştir. Hanif ise şirkin en küçüğünden bile fersah fersah uzak durma demektir. Hiç şüphesiz şirkten uzaklığın da dereceleri vardır. Haniflikten anlaşılan ilk mânâ, insanın Allah'ın dışında hiçbir ilâha tapmaması, hiçbir varlığı Allah yerine koymaması ve bütün putlardan uzak durması demektir. Bir ileri derecesi, insanın duygu ve düşüncelerini şirk işmam eden her şeyden uzak tutması ve bütünüyle tevhide yönelmesidir.

Bu işin daha ileri bir derecesi ise insanın, hanif olma duygusunu bütün tabiatına mâl etmesi, onu tabiatının sesi soluğu hâline getirmesidir. Buna muvaffak olan, şirk sayılabilecek en küçük şeyler karşısında bile fıtrî olarak tepki vermeye başlar. Mesela birisi onun yanında, yapılan güzel amelleri sahiplenmeye kalkacak olsa o, bunu, Cenâb-ı Hakk'ın icraatına ortak çıkma olarak görür. Aynı şekilde,

yapılan hayırlı işleri başkalarına duyurmaya ve göstermeye çalışma da onun nazarında şirktir; alkış ve takdir peşinde koşmak şirktir; salih amel adına yapılan güzel işlerin karşılığını dünyada beklemek şirktir. Hakiki bir mü'mine düşen, bütün bu şirklerden uzak durmaya çalışmaktır.

Kunut

Soruda bahsedilen diğer âyet-i kerime ise şu şekildedir: اِنَّ اِبْرٰهٖيمَ كَانَ اُمَّةً قَانِتاً لِلّٰهِ حَنٖيفاًۜ وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ *"Gerçekten İbrahim, hak dine yönelen, Allah'a itaat üzere bulunan tek başına bir ümmet idi. O hiçbir zaman müşriklerden olmadı."*[131] Kunut, Cenâb-ı Hak karşısında el pençe divan durup uzun boylu kıyamda bulunma, kemerbeste-i ubudiyet içinde O'na ibadet etme ve O'na boyun eğme demektir. Bu yönüyle Hazreti İbrahim, tam bir (kunut insanı mânâsına) kânitti. Fakat Hazreti İbrahim'de çekirdek hâlinde bulunan bu haslet, Efendimiz'le birlikte bir ağaca dönüşmüştü. Zira Hazreti Âişe'nin naklettiğine göre O (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazda ayakları şişinceye kadar kıyamda duruyordu.

O, Tek Başına Bir Ümmetti

Öte yandan Hazreti İbrahim'in tek başına bir ümmet olduğu ifade ediliyor. Demek ki onun himmeti herkesi kucaklamaya yetecek kadar âli idi. Himmeti böyle yüksek olan bir insanı tek bir fert olarak görmek doğru değildir. Hazreti İbrahim, bir insan olsa bile o, bütün insanlığı kucaklama azmi, cehdi ve gayreti içindeydi. Onun öyle engin bir sinesi vardı ki, oraya giren hiç kimse ayakta kalma endişesine kapılmazdı.

Hazreti Pîr de, "Kimin himmeti milleti ise o tek başına bir millettir." sözüyle bu hakikate işaret eder.[132] Zira himmeti milleti olan bir insan, kendi için yaşamıyor demektir. O, dünyevî her türlü zevk ü sefayı ayaklarının altına almıştır. Evliya veya asfiyadan olma gibi manevî makamlar elde etmenin de onun nazarında çok bir ehemmiyeti yoktur. Zira onun asıl derdi ve yegâne maksadı, insanlığın salah ve kurtuluşudur. İşte bu derece insanlığı ve hususiyle millet-i İslâmiye'yi düşünen bir insan tek başına bir millettir. Hiç kimse olmasa dahi o, matmah-ı nazardır. Allah, mahlûkata onunla bakar ve bazen böyle bir kişinin yüzsuyu hürmetine bütün insanlığı bağışlayabilir. Böyle bir payeyi elde etmenin yanında dünyevî makamların ne ehemmiyeti olur ki!

Hilm

Hûd sûresinde yer alan, إِنَّ إِبْرٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ[133] âyet-i kerimesinde ise *"kânit" ve "hanif"* sıfatlarının yanı sıra Hazreti İbrahim'in aynı zamanda *"halim, evvâh ve münib"* olduğu ifade edilmiştir. Cenâb-ı Hak bu âyet-i kerimelerde Hazreti İbrahim'in sahip olduğu güzel hasletleri zikretmek suretiyle, Allah Resûlü'ne ve onun zımnında bütün mü'minlere niçin Hazreti İbrahim'in yoluna uymaları gerektiğini de izah etmektedir.

Âyet-i kerimede yer alan hilm, öfke ve kızgınlığa sevk eden durumlar karşısında hemen feverana kapılmama ve engin bir hazım sistemiyle, maruz kalınan olumsuzlukları hazmedebilme demektir. Zira sahibine muvakkat bir cinnet hâli yaşatan öfke ve hiddet, hilm ile dengelenmez ve yumuşatılmazsa, altından kalkılamayacak korkunç nedametler söz konusu olabilir. İnsan öfkeye kapılarak öyle yanlışlar yapar ki, daha sonra onları tamir etmeye gücü yetmez. Bu tür zorluklarla karşılaşmak istemeyen, Hazreti Halim olmaya mecburdur. İnsan, bazen hazmı çok zor bir kısım problemlerle karşılaşabilir. Mesela ağır hakaretlere, iftira ve karalamalara maruz kalabilir; kendisine katlanılması çok zor zulüm ve haksızlıklar reva görülebilir. Dost bildiklerinin vefasızlığına ve hatta gadrine uğrayabilir. Bir insanın bunları hazmedebilmesi, soğukkanlılıkla karşılayabilmesi ve makul tepkiler verebilmesi gerçekten zordur. Bütün bu olumsuzlukların sindirilebilmesi için onun manevi yapısında hilm, sabır, tahammül ve af gibi enzimlerin bulunması gerekir.

Bilindiği üzere Halim, aynı zamanda Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden biridir. Nitekim kâfir ve müşriklerin onca küstahlık ve haddi aşmışlıkları karşısında çarçabuk cezalandırılmadıklarını ve kendilerine mehil üstüne mehil verildiğini gören Hazreti Ebû Bekir, مَا أَحْلَمَكَ يَا رَبَّنَا *"Ne kadar halimsin ey Allah'ım!" demişti.*[134] Bu itibarla hilmin önemli bir tezahürü de kendini bilmez zalim ve mütecavizlere hemen mukabelede bulunmamak, hatalarını fark edip geri dönmeleri için onlara süre vermektir. Bilemiyoruz belki de onca kabalık ve saldırılarına af ve mülayemetle mukabele edildiğini gören bu insanlar bir gün pişman olacak, gelip incittikleri insanlardan özür dileyecek ve daha önce taş attıklarına gül vermeye başlayacaklardır.

Allah Teâlâ, وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ *"Ceza verecek olursanız, size yapılan muamelenin misliyle cezalandırın (daha fazlasıyla*

değil).”[135] dediği âyet-i kerimenin devamında, وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ *“Ama şayet sabreder (de mukabelede bulunmazsanız) bilin ki bu, sabredenler için daha hayırlıdır.”* buyurmak suretiyle daha faziletli olanı göstermiştir. O da, nâseza nâbeca davranışlar karşısında mukabele-i bi’l-misil ile muamelede bulunmama, dişini sıkıp sabredebilme ve olumsuzlukları hazmetmeye çalışmadır. Daha hayırlısı varken, niye berisine razı olalım ki! Bir Türk atasözünde de ifade edildiği gibi, iyiliğe iyilik her kişinin kârıdır. Fakat kötülüğe iyilik er kişinin kârıdır. Er kişi olmak ve yiğitçe davranmak varken ne diye sıradan ve basit biri olmayı kabul edelim!

Evvâh Olma

Âyet-i kerimede Hazreti İbrahim’in diğer bir enginliği olarak onun “evvâh” olması gösterilmiştir. Evvâh, âh u vâh edip inleyen kimse demektir. Peki, Hazreti İbrahim, neyin karşısında âh u vâh ediyordu. Elbette onun inlemesi, maruz kaldığı dünyevî sıkıntılar, bela ve musibetler yüzünden değildi. Bilakis o, Allah haşyetinden inliyor, mağdur ve mazlumların, muhtaç ve düşkünlerin, isyan deryasına yelken açıp bir daha geriye dönemeyen günahkârların, küfür ve dalâlet gayyalarına yuvarlanan kimselerin bu durumları karşısında âh u vâh ediyordu. Âh u vâh edip onları içinde bulundukları sıkıntılardan kurtarmaya ve onlara Cennet’e giden yolu göstermeye çalışıyordu.

Başını almış Cehennem’e giden bir kişi karşısında nasıl âh u vâh edilmez ki! İnsanlığın İftihar Tablosu, miraca çıkmış, orada görülmezleri görmüş, erilmezlere ermişti. Lâhût âleminin sınırlarına ulaşmış, vücûb-imkân arası bir noktaya varmıştı. Bu, fanileri bakiden ayıran bir noktaydı. Fakat bütün bunlar O’nun gözünü kamaştırmamış, bilakis daha fazla insanın elinden tutup onları da bu noktaya ulaştırma heyecanını, iştiyakını tetiklemişti. Bu sebeple O, ulaştığı bu noktadan dönüp geriye gelmişti. Çünkü O, yaşatmak için yaşıyordu. Kim bilir Hazreti İbrahim, kavminin dalâlet ve küfrünü gördüğü zaman ne kadar üzülüyordu. Nitekim yanına gelen melekler, Hazreti Lût kavmini helâk etmekle görevlendirildiklerini söylediğinde, âdeta yanıp tutuşmuş ve meleklerle mücadele etmeye başlamıştı.[136] Kur’ân, meleklerle onun arasında geçen konuşma hakkında bilgi vermez. İhtimal ki o, cezanın kaldırılması, ertelenmesi veya hafifletilmesi yönünde isteklerini arz etmişti. Neden? Çünkü helâk edilecek kavmin gazab-ı ilâhîye istihkak kesp ettiklerini ve tepetaklak Cehennem’e yuvarlanacaklarını biliyor ve gittikleri yanlış yoldan

dönmeleri adına muhtemelen onlara bir fırsat daha verilmesini arzu ediyordu.

Hiç şüphesiz yolunu sapıtmışlar karşısında âh u vâh edip inleme ve onların hidayete ulaşmaları adına çırpınma, günümüzün hizmet erleri açısından da oldukça önemli bir vasıftır. Çünkü onların mesleklerinin esası, yaşatma sevdasıdır. *Ba'su ba'de'l-mevt* kahramanlarına düşen, füyûzat hislerinden fedakârlıkta bulunmak ve kendilerine rağmen yaşamaktır. Onlar, ne maddî ne de manevî bir kısım zevklere takılarak başkalarını unutmamalıdırlar. Cennet kapıları ardına kadar açılsa ve içeriye buyur edilseler dahi, oraya daha fazla insanın girmesini temin etme adına, dünyada kalmayı tercih etmelidirler.

İnâbe

Âyet-i kerimede son olarak Hazreti İbrahim'in *"münib"* olduğu belirtiliyor. Münib, çokça inâbe eden demektir. İstiğfar, tevbenin mebdei olduğu gibi, inâbe de onun zirvesidir. İnsan istiğfarla öncelikle Allah'tan arınma talep etmelidir. Arkasından tevbeyle O'na yönelmeli ve kaybettiği kulluğu yeniden yakalamaya çalışmalıdır. Farklı bir ifadeyle, deformasyona uğradıktan sonra bir kere daha formunu elde etmeye, inâbeyle de form üstü forma ulaşmaya çalışmalıdır. Dolayısıyla inâbe, Allah'la daha engince münasebete geçmenin ad ve ünvanıdır. Her ne kadar ulü'l-azm peygamberlerden olan Hazreti İbrahim, sahip olduğu bu hususiyetleri ile diğer peygamberler arasında ayrıcalıklı bir konuma sahip olsa da, bu kemal sıfatları hakiki insan-ı kâmil olan Efendimiz'de zirveleşmiştir. Hazreti İbrahim'de çekirdek hâlinde bulunan bir kısım hasletler, Efendimiz'le birlikte ağaç olmuştur.

Bütün bu vasıflara bir yönüyle hillet mesleğinin esasları olarak bakabiliriz. Dolayısıyla bu mesleğe intisap eden insanlar, başkalarıyla münasebetlerinde halim ve evvâh oldukları gibi, Allah karşısında da münib olmalıdırlar. Gözlerini hep Allah'ın rıza ve hoşnutluğuna dikmeli ve O'nunla münasebetlerini hep kavi tutmalıdırlar. Her daim Allah'a müteveccih olmalı ve O'na "habl-i metin" (sapasağlam bir ip) ile bağlanmalıdırlar ki ufak bir sarsıntıda kopup gitmesinler. Eğer bir insan başkalarıyla münasebetlerinde hilm ü silm ile hareket eder, mümkün mertebe kusurları görmezden gelir, affedici olur, insanlık adına sürekli âh u vâh eder, herkese bağrını açar, her zaman kuvvetini Allah'tan alır ve fıtratı itibarıyla şirkin en küçüğüne karşı bile kararlı durursa, o da tıpkı Hazreti İbrahim gibi tek başına bir ümmet

olabilir. Bu, kendini insanlığa hizmet etmeye vakfetmiş adanmışlar için bir hedef olmalıdır. Cenâb-ı Hak, Hazreti İbrahim'i bu vasıflarıyla takdir ve tebcil ettiğine ve aynı zamanda onu arkadan gelenler için bir numune-i imtisal olarak zikrettiğine göre, mü'minlere düşen vazife de onun bu vasıflarıyla donanmaya çalışmak olmalıdır.

---

127 Bediüzzaman, *Lem'alar,* s.204 (Yirmi Birinci Lem'a).
128 Nahl sûresi, 16/120.
129 Buhârî, enbiyâ 19.
130 Buhârî, *enbiyâ* 19; *menâkıb* 13; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/96, 331.
131 Nahl sûresi, 16/120.
132 Bkz.: Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat,* s.95 (İlk Hayatı).
133 Hûd sûresi, 11/75.
134 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/218; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/95.
135 Nahl sûresi, 16/126.
136 Hûd sûresi, 11/74.

ÖRNEK BİR MÜRŞİD: ŞUAYB ALEYHİSSELÂM

Soru: *Hazreti Şuayb'ın, kavmine hitaben söylediği, "Ey kavmim, şimdi eğer ben Rabbim'den gelmiş delillere dayanıyorsam; O da nezdinden bana güzel bir rızk ve nasip lütfetmişse, (sizin dediğiniz gibi davranırsam) O'na nankörlük etmiş olmaz mıyım? Hem ben sizi menettiğim konularda (sözlerime) muhalif hareket etmeyi de düşünmüyorum. Benim istediğim bir tek şey var o da, gücüm yettiğince toplumu ıslah etmektir. (Bu konuda) muvaffak kılacak da yalnız Allah'tır. Onun için ben de yalnız O'na dayanıyor ve O'na yöneliyorum."*[137] *şeklindeki sözleri, irşat erleri adına ne tür mesajlar içermektedir?*

Cevap: Öncelikle bir hususun altını çizmekte fayda var. Peygamberlerin kavimleriyle yaptığı konuşmaların ve onlara yönelttiği nasihatlerin iyi anlaşılması için, o kavimlerin hususiyetlerinin bilinmesi gerekir. Zira onların beyan ve ifadelerinin konjonktürel bir yanının olduğu, sosyal çevrenin gereklerine göre şekillendiği unutulmamalıdır. Kur'ân'da anlatılan peygamber kıssalarına bakılacak olursa, her kavmin farklı bir hususiyetinin, farklı bir hastalığının olduğu görülür.

Hazreti Şuayb'ın kavminin problemi de diğerlerinden farklıdır. Hazreti Şuayb, Medyen ve Ashab-ı Eyke'ye peygamber olarak gönderilmişti. Tefsirdeki bir tevcihe göre ihtimal kendisi Medyen'de neş'et etmiş fakat Eyke halkını irşat etmekle de görevlendirilmişti. Zira Kur'ân-ı Kerim, Hazreti Şuayb'ın Medyen'e peygamber olarak gönderilmesinden bahsederken her seferinde *"ehâhum"* (kardeşleri, içlerinden biri) demesine mukabil,[138] onun Eyke ile irtibatını anlatırken bu ifadeyi kullanmıyor.[139]

Kur'ân'ın beyanına bakıldığında buraların o gün itibarıyla önemli birer ticaret merkezi olduğu anlaşılıyor. Bunu fırsat bilen ahali önemli servetler elde etmiş ve bununla da küstahlaşmış ve şımarmışlardı. Ticaret ve alışverişlerinde spekülasyonlara başvuruyor, milletin malını hortumluyor, alışverişlerine hile katıyor ve insanları aldatıyorlardı. Yine âyetlerin ifadelerine bakılacak olursa muhtemelen yolları tutup üreticilerin mallarını ellerinden ucuza almak suretiyle halka pahalıya satıyor, ticaret mallarına haraç kesiyor ve bunlardan ağır vergiler alıyorlardı. Bu yüzden Hazreti Şuayb, her seferinde onlara alışverişlerinde dürüst ve adaletli olmalarını tavsiye etmiş ve haksız yere insanların mallarını almamalarını öğütlemiştir.

Bütün Peygamberlerin Ortak Çağrısı

Kavimlerin hastalık ve problemlerine göre peygamberlerin öne çıkardığı hususlarda bir kısım farklılıklar olsa da bütün peygamberlerin ittifakla üzerinde durduğu çok önemli hakikatler de vardır. Mesela peygamberlerin, kavimlerine yaptığı çağrılara bakıldığında onların tamamının insanları tevhide ve Allah'a kullukta bulunmaya çağırdıkları görülecektir. Bütün peygamberler kavimlerini küfürden, şirkten, dalâletten ve ifsattan korumaya çalışmışlardır. Dolayısıyla enbiya-i izam neş'et ettikleri yerlerin şartlarına göre detaya ait meselelerde farklı bir kısım hususlar üzerinde durmuş olsalar da onların misyonlarının asıl amacı, insanları tevhid ve ubudiyete çağırmaktır.

Aynı şekilde tüm peygamberler, yaptıkları nübüvvet vazifesi karşılığında kavimlerinden maddî-manevî hiçbir şey beklemediklerini, mükâfatlarının yalnız Allah'a ait olduğunu vurgulamışlardır. Söz gelimi Şuara sûresinde geçen peygamber kıssalarına bakıldığında, bütün peygamberlerin ağzından ittifakla şu sözlerin döküldüğü görülmektedir: وَمَا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ *"Yaptığım bu külfetli hizmet karşılığında sizden hiçbir şey istemiyorum. Zira benim mükâfatım Rabbü'l-âlemin'e aittir."*[140] Kendilerine gönderilen peygamberlerini öldürmeye azmetmiş kişilere Habib-i Neccar'ın söyledikleri de aynı hakikate işaret etmektedir: اِتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْئَلُكُمْ اَجْراً وَهُمْ مُهْتَدُونَ *"Kendileri hidayette olan ve sizden de hiçbir ücret istemeyen bu insanlara uyun!"*[141]

Demek ki irşat mesleğinde muvaffak olmanın önemli gereklerinden birisi, beklentisiz olmaktır. Yaptıkları hizmet karşılığında kimseden bir şey beklemeyen insanlar, hem ihlaslarını muhafaza etmiş hem de

insanlarda güven duygusu oluşturmuş olurlar. Çarklarını belirli beklentilere göre kurmuş olanların, arkasına aldıkları insanları sahil-i selamete ulaştırdıkları görülmemiştir. Niyazî-i Mısrî'nin ifadesiyle;

" Her mürşide el verme ki yolunu sarpa uğratır,
Mürşidi kâmil olanın gayet yolu âsân imiş."

Yapılan hizmetlerin, kartopu gibi yuvarlandıkça büyümesi, ihlâsla taçlanmasına bağlıdır.

Güvenilir Olma

Şimdi soruda dile getirilen âyet-i kerimeye daha yakından bakmaya çalışalım. Hazreti Şuayb, يَا قَوْمِ diyerek söze başlıyor. Bu hitapta mütekellim *"ye"* sinin düştüğü görülüyor. Bu da Hazreti Şuayb'ın kavminin hidayeti konusundaki heyecan ve acelesine işaret edebilir. Yer yer Kur'ân'da bu tür tasarruflara rastlamak mümkündür. Devamla o, أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا *"Bana söyler misiniz, şayet ben (sizi davet ettiğim hususlarda), Rabbimden gelen bir burhan ve delil üzerine isem ve O bana nezdinden güzel bir rızık vermişse...?"* diyor.

Hazreti Şuayb, bu ifadeleriyle Cenâb-ı Hakk'ın kendi üzerindeki nimetlerini hatırlatarak kavmini düşünmeye davet ediyor. O, sahip olduğu malların ve nimetlerin Allah tarafından kendisine lütfedilmiş helâl bir rızık olduğunu zikretmek suretiyle, kavminin rızıklarının helâl olmadığına da bir göndermede bulunuyor. Nitekim o, daha başka âyet-i kerimelerde açıkça zikredildiği üzere, اَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ۞ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ۞ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ *"Ölçeği tam ölçün, eksik ölçüp hak yiyenlerden olmayın. Doğru terazi ile tartın, halkın hakkından bir şey kısmayın. Taşkınlık yaparak nizamı bozmayın!"*[142] şeklindeki ifadeleriyle, onlara helâl rızkın yolunu göstermiştir.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Hazreti Şuayb'ın kavmi, sahip oldukları serveti, zulümle, haksız yollarla edinmişlerdi. Dolayısıyla onlar, –hâşâ– Peygamberlerini de kendileri gibi görebilir ve onun hakkında da suizanlara girebilirlerdi. Zira Hazreti Şuayb onların içinde neş'et etmişti. İşte böyle bir suizannın önünü alma adına o, sahip olduğu malları meşru yollarla elde ettiğini belirtiyordu. Sahip olduğu malların, Allah tarafından kendisine ihsan edildiğini ve bunların helal, temiz ve güzel rızıklar olduğunu ifade etmek suretiyle onların zihnine gelebilecek muhtemel şüpheleri bertaraf ediyordu. Bir açıdan onun

bu tavrını, milletine hesap verme olarak görmek de mümkündür.

Evet, her mürşid, içinde yaşadığı topluma karşı hayatının hesabını vermeye hazır olmalıdır. Çünkü onun, toplum nazarında güvenilen ve itimat edilen bir insan hâline gelmesi buna bağlıdır. Hazreti Pîr'in hayatına bakacak olursak, onun, giydiği elbiselerden yediği yemeklere kadar her şeyinin hesabını verdiğini görürüz. Zira insanların zihinlerinde size karşı "milletin malını çarçur ettiğinize veya milletin malından kendinize de bir şeyler apardığınıza" dair herhangi bir şüphe hâsıl olduğunda güvenilirliğinizi kaybedersiniz.

Dün gecekondudan çıktıkları ve "vatan", "millet" diyerek ortaya atıldıkları hâlde, bugün yatlarda, yalılarda yaşayan, değişik şirketlere ortak olan, hatta kendilerinin yanında oğullarını, kızlarını, damatlarını da zengin eden insanlar katiyen inandırıcı olamazlar. Bugün farklı ayak oyunlarıyla gerçek yüzlerini perdelese ve sahip oldukları gerçek zenginliği kimseye hissettirmeseler bile, bir gün gelir ve her şey ayan beyan ortaya çıkar. İşte o gün onlar elde ettikleri bütün itibarlarını yitirirler; hiçbir kıymet-i harbiyeleri kalmaz. Hatta lanet ile yâd edilen birer melun hâline gelirler. İşte bu sebepledir ki hakiki bir mürşid bütün bir hayatını iffetle, ismetle yaşamalı, her türlü töhmetten uzak durmalı ve bunu da insanlara ihsas etmelidir.

Evet, koca Peygamber, *"Rabbim, nezdinden bana güzel bir rızk nasip etti."* demek suretiyle, elindeki imkânları meşru yollarla elde ettiğini ifade ediyor, onlar gibi olmadığını ortaya koyuyordu. O, spekülasyonlara girmemiş, milletin malını hortumlamamış, rüşvetle iş yapmamış, alışverişine hile karıştırmamıştı. Kazandığını helalinden kazanmıştı. Hazreti Şuayb, bütün bunlara işaret etmek suretiyle emin ve güvenilir bir insan olduğunu vurguluyordu. Aynı zamanda o, daha sonra kavmine yapacağı nasihatlere de zemin hazırlıyordu.

Özü Sözü Bir Olma

Hazreti Şuayb, âyetin devamında, وَمَٓا اُرِيدُ اَنْ اُخَالِفَكُمْ اِلٰى مَٓا اَنْهٰيكُمْ عَنْهُ *"Sizi menettiğim konularda (sözlerime) muhalif hareket etmeyi düşünmüyorum."* sözleriyle irşad ve tebliğ adına önemli bir prensibe daha dikkat çekmiştir. Başka bir âyet-i kerimede, اَتَاْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ

وَتَنْسَوْنَ اَنْفُسَكُمْ وَاَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ اَفَلَا تَعْقِلُونَ *"Halka iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz yoksa? Hâlbuki siz Kitab'ı okuyup duruyorsunuz. Artık aklınızı başınıza almayacak mısınız?"*[143] buyrulmak suretiyle Benî İsrail, söyledikleri sözleri yapmadıklarından ötürü kınanmışlardır.

Şu âyet-i kerimede ise Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor: يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ *"Ey iman edenler! Niçin yapmadığınız/yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz?"*[144] Bu âyetin mânâsı, "Yapmıyorsanız, söylemeyin" demek değildir. Bilakis, "Madem söylüyorsunuz, söylediğiniz şeyleri kendiniz de yapın." demektir. Çünkü müessiriyetin yolu budur. Söylenilen sözlerin muhataplar tarafından hüsnükabul görmesi buna bağlıdır.

Islah Peşinde Olma

Hazreti Şuayb, kavmini uyardığı hususlarda, fiillerinin, sözlerine muhalif olmasını istemediğini belirttikten sonra, asıl isteğini şöyle ifade etmiştir: اِنْ اُرِيدُ اِلَّا الْاِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ *"Benim istediğim bir tek şey var, o da, gücüm yettiğince ıslahta bulunmak; kendim ve başkalarının ıslahı, sulh ve selamet yolunda çalışmaktır."* Burada peygamber sözündeki temkini de görmek mümkündür. O, insanlar arasında salahın, barışın, esenliğin hâkim olması için uğraşıyordu. Bunun için de öncelikle onları kalb, ruh, düşünce ve duygu selametine ulaştırmaya çalışıyordu. Zira iç dünyalarını ıslah edemeyen insanların, toplumsal barışı sağlamaları ve içtimai düzeni kurabilmeleri mümkün değildir. Fakat bunu, gücü yettiği ölçüde yapabileceğini belirtiyordu.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: إِنَّ الدِّينَ بَدَأَ غَرِيبًا وَيَرْجِعُ غَرِيبًا، فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أَفْسَدَ النَّاسُ مِنْ بَعْدِي مِنْ سُنَّتِي *"İslâm garip olarak başladı (gariplerle temsil edildi) ve bir gün başladığı gibi yeniden bir gurbet dönemi yaşayacaktır. Benden sonra insanların sünnetimi bozdukları bir dönemde, imar ve ıslah hamlelerini sürdüren gariplere müjdeler olsun!"*[145] Efendimiz, çarşının pazarın kirlendiği, evin cehalet içinde yüzdüğü, mektebin kendisinden bekleneni veremediği, camide aşk u heyecanın söndüğü ve Müslümanların garipçe yaşadığı bir dönemde ıslah peşinde koşan insanları müjdelemiştir. Bazı kimselerin toplumu ifsat etmelerine mukabil onlar, canlarını dişlerine takıp hep salah peşinde koşacaklardır.

Bu sebepledir ki mürşidin tek derdi ıslah olmalıdır. O, kendi dünyasını değil, halkı ıslah etmenin derdine düşmelidir. Halk ıslah

edilince, yeryüzünde problem de kalmayacaktır. Yeryüzü, problemi insanla tanımıştır. Problemi insanda çözeceğiniz âna kadar, problemlerin hakkından gelemezsiniz.

İnsanî acz ve zaafının farkında olan bu kutlu Nebi, وَمَا تَوْفِيقِى اِلَّا بِاللّٰهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيبُ *"Muvaffak kılacak yalnız Allah'tır. Onun için ben de yalnız O'na dayanıyor ve O'na yöneliyorum."* diyerek sınırlı gücünden tecerrüt ediyor ve Allah'ın sınırsız gücüne sığınıyordu. Zira o çok iyi biliyordu ki, elde edilen başarıların arkasında Allah'ın inayeti vardır. O'na dayanıp O'na sığınmadıktan sonra hakiki ve kalıcı muvaffakiyetler elde edebilmek mümkün değildir. O hâlde, bize düşen vazife, yazmamızda, çizmemizde, konuşmamızda, hatta attığımız her adımda bütün benliğimizle O'na güvenmek, O'na dayanmak, O'na yönelmek ve O'na sığınmaktır.

---

137 Hûd sûresi, 11/88.
138 A'raf sûresi, 7/85; Hûd sûresi, 11/84; Ankebût sûresi, 29/36.
139 Şuarâ sûresi, 26/177.
140 Şuarâ sûresi, 26/109, 127, 145, 164, 180.
141 Yâsîn sûresi, 36/21.
142 Şuarâ sûresi, 26/181-183.
143 Bakara Sûresi, 2/44.
144 Saf sûresi, 61/2.
145 Tirmizî, îmân 13.

İFFET ABİDESİ HAZRETİ YUSUF ALEYHİSSELÂM

Soru: *Günah karşısında, "Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni çağırdığı şeyden daha sevimlidir."[146] diyen Hazreti Yusuf'un bu tavrı bize ne anlatmalıdır?*

Cevap: Hazreti Yusuf'un kıssasına bakılacak olursa, onun hayatının baştan sonra zorluklarla, imtihanlarla kuşatıldığı görülür. Daha çocuk denecek yaşta kuyuya atılmış, bir köle gibi pazarlarda satılmış, yurdundan yuvasından uzak kalmış, iftiraya uğramış, zindanlarda yıllarını geçirmiştir. Zira bir hadis-i şerifte de ifade edildiği üzere belanın en şiddetlisi başta peygamberlere, sonra da seviyesine göre diğer insanlara gelir.[147] Bu yüzden hiçbir peygamber hayatını bela cenderelerinden geçmeden götürememiştir. Eğer bu mümkün olsaydı, İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem) götürürdü. Oysaki O, Mekke'deyken tartaklanmış, dövülmüş, türlü türlü hakaretlere maruz kalmış, boykota uğramış ve toplumdan tecrit edilmiştir. Mekke kendisi için yaşanmaz hâle gelince, hicran ve ıstırap içinde yurdunu yuvasını terk etmiş fakat gittiği yerde de rahat bırakılmamıştır. Orada da türlü türlü eza ve cefalara uğramıştır.

Tarihin sayfalarına göz gezdirecek olursanız peygamberlerin yanı sıra bir sürü hak dostunun da hayatlarını bin bir sıkıntı içerisinde geçirdiklerini, türlü türlü işkencelere maruz kaldıklarını görürsünüz. Âkif'in dediği gibi, bir sürü cahil zevk ü sefa içinde yüzerken, arifler hep mihnet-i kahr u belada gezmişlerdir.[148] Ehli dünyanın yaşadığı rahat hayata mukabil onlar hayatlarını hep patikalarda yürüyerek geçirmişlerdir. Bir yönüyle bu, insanlığın kaderi olmuştur. Allah'ın hikmetini bilemiyoruz. Belki de sevdiği mümtaz kullarının başından aşağıya ahirette sağanak sağanak nimetler yağdırmak istiyordur.

İmtihanlar Neticesinde Gelen İkramlar

Seyyidina Hazreti Yusuf, marifetullah ve muhabbetullah adına zirveler üstü zirvelere talip olmuş, Allah da "Onun yolu buradan geçer." diyerek onu farklı farklı imtihanlara tâbi tutmuştur. Fakat o, bunların hiçbirisi karşısında yılgınlık göstermemiştir. Kur'ân-ı Kerim'in beyanına bağlı meseleyi götürecek olursak, ne kendisini kuyuya atan kardeşlerine karşı tek kelime ettiğini görürsünüz ne de haksız yere zindanda kaldığı için hâlinden şikâyet ettiğini. Bilakis o, zindanda kendisine teveccüh eden bir kısım gönüller bulunca, hemen onları hakka davet etmiş ve böylece zindanı bir medrese hâline getirmiştir. Kim bilir orada nasıl bir temel atmış, daha sonra nice insanların imanına yol açabilecek nasıl bir faaliyet başlatmıştı.

Bilindiği üzere Hazreti Yusuf'un maruz kaldığı çetin imtihanlardan birisi de iffetiyle alâkalı olmuştur. Yusuf sûresinde anlatıldığı şekliyle, kardeşleri tarafından atıldığı kuyudan kervancılar tarafından çıkarılıp götürüldüğü Mısır'da köle pazarında satılığa çıkarılmış, Mısır nazırı tarafından satın alınmış, evlatlık edinilmiş, bağra basılmış ve sarayda yetişmişti. Serpilip dikkat çeken bir genç olduğunda nazırın hanımı tarafından yapılan ahlâksız teklif karşısında, مَعَاذَ اللّٰهِ اِنَّهُ رَبّٖى اَحْسَنَ مَثْوَاىَ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ *"Allah'a sığınırım. O benim Rabbimdir, bana ihsanlarda bulundu, güzel bir yere yerleştirdi (veya; efendim bana güzel baktı, iyi bir mevki verdi). Şu muhakkak ki zalimler asla felah bulmaz."*[149] diyerek bu çirkin teklifi geri çevirmiş, maruz kaldığı bu imtihanı iffetiyle geçmişti.

Âyet-i kerimede yer alan "Rabbim/Efendim" lafzı hakkında iki farklı tevcih vardır. Birinci tevcihe göre bununla kastedilen, nazırdır. Bu durumda mânâ şu şekilde olur: "Efendim beni bağrına bastı, bana yurt yuva verdi. Bu iyiliklerini görmezden gelerek nasıl ona ihanet ederim?" İkinci tevcihe göre ise "Rabbim" lafzıyla kastedilen Cenâb-ı Hak'tır ki, muhatapları ne anlarsa anlasın muhtemelen Hazreti Yusuf bunu kastediyor, hakiki mülk sahibinin kendisine olan nimetlerini zikrediyordu.

Bir ikram-ı ilâhî, bir keramet-i rabbaniye olarak Allah (celle celâluhu) onu böyle bir günahtan kurtarmıştı. Allah bazı kimselere çok geniş maddi imkanlar verebilir, bazılarını sokaktan alıp önemli mevkilere getirebilir, bazılarına hayırlı evlatlar bahşedebilir. Bunlar, göz ardı edilemeyecek önemli birer ikram-ı ilâhidir. Fakat bunların hiçbirisi bir insanın iffetini, ismetini ve izzetini koruması kadar büyük değildir. Bütün bir hayatı iffetle yaşama, gözüne kulağına kir

bulaştırmama, namusunu lekelememe ve tertemiz bir hatime ile Allah'ın huzuruna yürüme, Allah'ın bir insana lütfedeceği en büyük ihsan ve ikramlardan biridir.

İşte Cenâb-ı Hak, Hazreti Yusuf'a böyle bir ikramda bulunmuş, iffetinin haleldar olmasına meydan vermemişti. Hazreti Yusuf, yüz yüze geldiği günah çağrısından bütün nezahetiyle sıyrılmasını bilmişti. Daha sonra kadınların matmah-ı nazarı olduğunda işin daha da çetrefilli hâle geleceğinden endişelenmiş ve رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي اِلَيْهِ وَاِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ اَصْبُ اِلَيْهِنَّ وَاَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ *"Ya Rabbi, bu kadınların beni çağırdıkları şeydense zindanı yeğlerim. Eğer onların tuzaklarını benden uzak tutmazsan onlara meyledip bir cahillik yapmaktan korkarım."*[150] sözleriyle fitneden, günahtan uzak kalabilme adına zindana girmeyi tercih etmişti. Dolayısıyla bir kere daha iradesinin hakkını vermiş, günah karşısında mukavemet göstererek, bir iffet abidesi olarak dimdik durmasını bilmişti.

Hapishane Hazreti Yusuf için Allah'ın bir ikramı oldu. Zira hem orada sıyanet edildi hem önemli bir misyon eda etti hem de yüksek bir mevkiye giden yol kendisine açıldı. En başta Cenâb-ı Hakk'ın ikramını iyi değerlendirdiği için daha sonra ikramlar salih dairesine mazhar oldu. İkram, ikramı doğurdu. İkramlar öyle enginleşti ki gün geldi Mısır halkına bir meşale ve bir ışık kaynağı olup onların dünyalarını aydınlattı. Öyle ki o aydınlığın tayfları ta Seyyidina Hazreti Musa dönemine kadar gelip ulaştı.

İffet-İman İlişkisi

Keşke biz de günahlar karşısında aynı duygu ve düşünceye sahip olabilsek. Günahlara dalmaktan ve Allah'a isyan etmektense zorluklarla karşı karşıya kalmayı göze alabilsek. Fakat bu, Allah'a çok iyi inanmaya bağlıdır. Taklidî bir imanla, nazarî plândaki bir inanmayla yakalanacak ufuk değildir. İnsan, içinde yetiştiği kültür ortamının etkisiyle *"âmentü"* esaslarını kabul edip söyleyebilir. Fakat salih amellerle desteklenmeyen ve tefekkürle derinleşmeyen bir imanın, insanı günahlardan koruması çok zordur. İmanı, vicdanlarına mâl edemeyen ve tabiatlarının bir derinliği hâline getiremeyenler, birer iffet abidesi hâline gelemezler.

Eğer bir insan, Cenâb-ı Hakk'ın "Mü'min" isminin gölgesi altında hayatını emniyet içerisinde sürdürmek istiyorsa, ihsan ufkunu yakalamaya çalışmalı; yani ibadetlerini ve kulluğunu Allah'ı görüyor ve O'nun tarafından görülüyor olma mülâhazasıyla yerine

getirmelidir. Her an O'nun gözetimi altında olduğu şuuruyla hareket eden, yani imanını, ihsan şuuruyla vicdanî müktesebat hâline getiren biri, günah kirlerine bulaşmadan tertemiz bir şekilde yaşama imkânına sahip olacaktır. İman, ibadet ve ihsanda zirveleri ihraz etmiş bir insan elbette kendisine bir fenalık teklif edildiğinde, "Allah'ım, ya bunların hilelerini, komplolarını, fitne ve fesatlarını sav ya da beni zindanlara koy. Orası benim için daha sevimlidir."diyecektir.

Nefse Muhalefet

Yukarıdaki âyette görüldüğü üzere Hazreti Yusuf, abide bir şahsiyet olmasına rağmen ihtiyatı elden bırakmıyor ve "Yâ Rabbi! Eğer onların tuzaklarını benden uzak tutmazsan onlara meyledip bir cahillik yapmaktan korkarım." diyor. Yine sûrenin devamında, وَمَا اُبَرِّئُ نَفْسِى اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّى اِنَّ رَبِّى غَفُورٌ رَحِيمٌ *"Doğrusu ben nefsimin masum olduğunu iddia etmiyorum. Çünkü Rabbimin merhamet edip korudukları hariç nefis daima fenalığı ister, kötülüğe sevk eder. Şüphesiz Rabbim gafurdur, rahimdir."*[151] sözleriyle nefs-i emmareye güvenilemeyeceğini vurguluyor. Peygamber Efendimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellem) dualarında, يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ أَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ *"Ya Hayyu ya Kayyum! Senin sonsuz rahmetine itimat edip inayetine sığınıyorum; bütün ahvalimi ıslah eyle ve göz açıp kapayıncaya kadar olsun beni nefsimle baş başa bırakma."*[152] buyurmuştur. Çünkü nefsiyle baş başa kalan bir insan, çocukluk yapabilir, kayıp düşebilir, şeytanın kündesine gelebilir. Allah bu türlü düşmelerden bizi muhafaza buyursun.

Bu itibarladır ki Allah'a sağlam bir kullukta bulunmanın yolu, nefsin heva ve heveslerine muhalefet etmekten geçer. Nefsin oyunlarından salim kalabilmek ve onun kurduğu tuzaklara düşmemek için de murad-ı ilâhîye muvafakat yollarının aranması, samimiyet ve ihlâsa çok önem verilmesi gerekir. Eğer bütün işlerinizi Allah'ın emir ve yasaklarına muvafakat içinde götürmeye çalışırsanız, nefsin tuzaklarına, ağlarına düşmezsiniz. İmam Bûsîrî de *Kaside-i Bürde*'sinde şöyle der:

وَخَالِفِ النَّفْسَ وَالشَّيْطَانَ وَاعْصِهِمَا ... وَإنْ هُمَا مَحَضَاكَ النُّصْحَ فَاتَّهِمِ

"Sürekli şeytan ve nefse muhalefet et ve onlara karşı gel. Tamamen senin iyiliğine çalışıyor görünseler bile zinhar onlara güvenme!"

Bir başka beyitte ise şöyle der:

وَالنَّفْسُ كَالطِّفْلِ إِنْ تُهْمِلْهُ شَبَّ ... عَلَى حُبِّ الرَّضَـاعِ وَإِنْ تَفْطِمْهُ تَنْفَطِمِ

"Nefis, çocuk gibidir; eğer sütten kesmezsen, büyür delikanlı olur da hâlâ süt emmek ister. Ama vaktinde sütten kesersen, kesilir."

Evet, çocuk bir kere sütten kesilir ve bu konuda kararlı olunursa artık bir daha onu talep etmez. Fakat zamanında sütten kesilemeyen bir çocuğa daha sonra laf anlatmak hiç de kolay olmaz. Bu açıdan mü'min, nefsin arzu ve hevesleri karşısında daha baştan kararlı olmalı ve bu konuda hiçbir taviz vermemelidir. Öyle ki o, bütün hayatını, şeytana ve nefse muhalefet esasına göre tanzim etmelidir. Özellikle günümüz dünyasında günah çok yaygın hâle geldiği için ondan uzak durmak hiç de kolay değildir. Bu açıdan sürekli teyakkuz hâlinde bulunmaya ve emin olunmayan zeminlerden uzak durmaya ihtiyaç vardır.

Nefse Karşı Surlar Oluşturma

İnsan nefsin güdümünde olmamak ve onun etki alanına girmemek için sürekli günahlarla arasında bariyer ve surlar oluşturmalıdır. Bunun dinî terminolojideki adı sedd-i zerâî'dir. Usûl uleması, وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ *"Yetim malına en güzel tarzdan başka bir şekilde yaklaşmayın, el uzatmayın.";*[153] وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنٰى *"Zinaya yaklaşmayın."*[154] gibi âyetlerden yola çıkarak böyle bir disiplin ortaya koymuşlardır. İnsan; el, ayak, göz, kulak ve dil gibi organların işlemesi muhtemel olan günahlara giden yolu en başta kapamalı, günahın sebep ve vesilelerine karşı sürekli teyakkuzda bulunmalı ve "ne olur ne olmaz" diyerek sürçme, düşme ihtimali olan yerlerde dolaşmamalıdır ki daha sonra nefsinin kendisini dize getirmesine kapı aralamasın. Buzda yürüyen bir insanın düşmesi, çamurda gezinen bir insanın batması veya yüzme bilmeden derinliklere dalan kişinin boğulması mukadder olduğu gibi, günaha yakın duran bir kişinin de onun içine düşmesi muhtemeldir. Zira günah yoluna girdikten sonra nefsin arzularına karşı koyarak geriye dönebilmek çok daha zordur.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde tek başına yolculuk yapan veya iki kişi hâlinde yola çıkan kimseleri şeytana benzetmiş; üç kişinin ise cemaat olacağını ifade buyurmuştur.[155] Bununla bizlere, günahlara ve fenalıklara karşı sur ve siper oluşturulması, daha baştan uyanık olunması gerektiğini öğretmektedir. Zira tek kişinin günah işleme ihtimali yüksektir. Tek

kişiye göre daha düşük bir ihtimal olsa da iki kişinin de bir fenalık üzerinde anlaşması mümkündür. Üç kişinin bunu yapması ise ihtimal hesaplarına göre oldukça düşüktür. Zira onlardan her biri diğerini kontrol eder; onun gözünün, dilinin, el ve ayaklarının bekçisi olur. Birisi sürçecek veya düşecek olsa hemen diğerleri tarafından tutulur.

Bu sebepledir ki heva ve heveslerinin arkasından sürüklenmek istemeyen bir insan kendisini yalnızlığa terk etmemelidir. Kendini yalnızlığa terk eden, bir yönüyle kendini terk etmiş, kendini önemsemememiş sayılır. Eğer kendimizi önemli görüyorsak, yola çıkarken yanımızda bir kısım muhafızlar bulundurmalıyız. Ta ki sahip olduğumuz değerleri şeytana çaldırmayalım, nefse kaptırmayalım, heva ve heveslere feda etmeyelim.

Evet, cemaat yani duygu düşünce birliği olan bir topluluk içinde bulunmak çok önemli bir seradır. Allah bir cemaat içinde bulunan fertleri daha çok korur, sıyanet buyurur. Allah'ın heyete teveccühü çok farklıdır. Bir heyet içerisinde yerini alan bir kimse ya sürçmez ya da çok az sürçer. Zira heyet içerisindeki fertler kubbedeki taşlar gibidir. Nasıl ki onlar baş başa verip düşmeden, dökülmeden bir arada durabiliyor; aynen öyle de insanlar da baş başa vermek suretiyle bir birlik oluştururlarsa sürçme ve düşmelerden korunmuş olurlar. Hele bir de sohbet-i cânanla meclislerini derinleştirir, sürekli birbirlerine hayırhahlık yapar ve irtibatlarını güçlü tutarlarsa, Allah da onları sıyanet ve himayesi altına alır ve kaymalardan korur. Onun için mutlaka bir heyet içerisinde yer almak lazım.

Meşru Daire Keyfe Kâfidir

İffetli bir hayat yaşayabilme adına dikkat edilmesi gereken hususlardan bir diğeri de fıtrata ters bir yola girilmemesi; meşru dairedeki zevk ve lezzetlere karşı kapıların kapatılmamasıdır. Şeytanın bizim zayıf yanlarımızdan istifade etmesine karşı kapıları kapama ve arkasına da sürgüler sürme adına bu oldukça önemlidir. Meşru dairedeki lezzetlerden istifade etmeyen, yani ihtiyacı ölçüsünde yiyip içmeyen, vakti geldiğinde evlenmeyen veya daha başka nimetlerden faydalanmayan bir insanın, şeytan ve nefsin oyunlarına karşı mukavemet etmesi çok zorlaşabilir. Meşru dairedeki zevk ve lezzetlerle iktifa etmek suretiyle bazı olumsuzluklardan kendimizi sıyanet etme imkânı varken, herhangi bir mücbir sebep olmaksızın kendimizi bir kısım mahrumiyetlere mahkûm etmek doğru değildir.

Bazı kimselerin bu tür konulardaki bazı özel durumlarının bizim için

örnek olamayacağını burada hatırlatmak gerekir. Bizim için her yönüyle örnek alabileceğimiz tek insan vardır; o da İnsanlığın İftihar Tablosu'dur. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), dünyaya, yeme-içmeye, evliliğe, yuvaya, mala mülke nasıl bakmışsa bize düşen de bu bakış açısına sahip olmaya çalışmaktır. Bize düşen, öncelikle Efendimiz'in, arkasından sahabenin, sonrasında da selef-i salihînin, ulemanın, fukahanın yoluna uymaktır. Yol onlarındır, yöntem onların. Biz, bu yol ve yöntemi takip etmek suretiyle nefsin arzularına gem vurmalı, nefsimizi meşru daire içindeki zevk ve lezzetlerle frenlemeli ve harama giden bütün yolları tıkamalıyız.

---

146 Yûsuf sûresi, 12/33.
147 Bkz.: Tirmizî, *zühd* 57; İbn Mâce, *fiten* 23.
148 M. Akif Ersoy, *Safahat,* s.515 (Terkib-i Bend).
149 Yûsuf sûresi, 12/23.
150 Yûsuf sûresi, 12/33.
151 Yûsuf sûresi, 12/53.
152 en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 6/147; el-Bezzâr, *el-Müsned* 13/49.
153 İsrâ sûresi, 17/34.
154 İsrâ sûresi, 17/32.
155 Bkz.: Ebû Dâvûd, *cihâd* 79; Tirmizî, *cihâd* 4.

BOŞLUKTA NEŞ'ET ETMİŞ NESİLLER VE ISLAH KAHRAMANLARI

Maalesef birkaç asırdır Allah'a iman insanlara unutturulmuş, Peygamber sevgisi zihinlerden sökülüp atılmış, kulluk şuuru silinip gitmiş, hudû ve huşû hissi kalmamış. Hakiki Müslümanlık, yerini şeklî ve formel Müslümanlığa bırakmış. Ne kalblerde heyecan var ne de duygularda Cenâb-ı Hakk'a karşı bir duyarlılık. Ruhlar çekilip gitmiş, kalb hayatı sönmüş, mantık ve muhakeme çağın levsiyâtıyla kirlenmiş, insanlar da hevâ ve heveslerine yenik düşmüş. Hazreti Pîr, bu mülâhazaya işaret etme adına "asırlardan beri rahnedâr olan bir kale" diyor.[156] *Mehmet Akif ise yaşadığı dönemi şu mısralarıyla tasvir ediyor:*

" Müslümanlık nerde, bizden geçmiş insanlık bile
Âlem aldatmaksa maksat, aldanan yok nafile
Kaç hakiki Müslüman gördümse hep makberdedir
Müslümanlık –bilmem ama– galiba göklerdedir."

Ümitsizliğe itici yanını atacak olursanız, işin doğrusu bu, hâlimizi resmetme mevzuunda çok şahane iki beyittir.

Televizyon, bilgisayar ve telefon ekranları sürekli zihinlerimize levsiyât akıtıyor. Göz, insanın kalbinde olumsuz duyguları tetikliyor; ayak günaha doğru kayıyor, kulak işitmemesi gereken şeyleri işitiyor, el haramlara uzanıyor. Böylece ne cinayetler ne cinayetler işleniyor. Kalb, her gün birkaç defa yaralanıyor. Bu yaralı kalble insanı ahirette kabul etmezler ki! Hele bir de maruz kaldığı bunca olumsuzluğun endişesini içinde yaşamıyor ve bu korkuyla Rabbinin rahmetinin enginliğine teveccüh etmiyorsa! Bu takdirde o, ahirete hem

sermayesiz olarak hem de Allah'a karşı müstağniyane bir tavırla gidiyor demektir.

Bu kadar kirlenmiş dimağlarla Cenâb-ı Hak nasıl doğru duyulur, Ruh-u Seyyidi'l-Enâm ne ölçüde tanınır! Günde bilmem kaç defa zihnimizi temizlememiz lazım ki temiz şeylere temizce yaklaşabilelim. Günaha karşı umursamazlık, affedilmeyen bir günahtır. "Ne günahımız var ki?!." demek, kendini masum saymak en büyük günahtır. Ne var ki günümüz insanı hiçbir şey yokmuş gibi davranmaya devam ediyor. Karanlıkta doğmuş insanların ışığı bilemedikleri; karda-kışta neş'et etmişlerin baharı tanımadıkları gibi, son üç asırdır kapkaranlık bir devirde neş'et eden günümüz insanı da bahar ve yaz görmediği için kirliliği ve etrafındaki pis kokuları normal karşılıyor.

Bir boşlukta neş'et ettiğimiz için kendimize ait değerleri kendi kâmet-i kıymetiyle bilemedik, sindiremedik ve tabiatımızın bir yanı hâline getiremedik. Eğer bunu yapabilseydik, otururken, kalkarken, yatarken, konuşurken, düşünürken hep istikamet içinde olacaktık; istikamet düşünecek, istikamet soluklayacak, istikamet tavırları sergileyecek ve başkalarına da istikamet içinde muamelede bulunacaktık. Camide, Kur'ân kursunda, imam hatip okullarında, medreselerde vs. vazife yapan ve elimizden tutan insanlar âbâd olsun. Onlar da olmasaydı şu anki sahip olduğumuz iptidai bilgiye bile sahip olamayacaktık.

Ne var ki duyduklarımız ve öğrendiklerimiz nazarîde kaldı. Onları vicdanlarımıza mâl edemedik. Bir dinamo gibi bizi harekete geçirecek, sürekli iyilik ve istikamete sevk edecek şekilde içimizde bir mânâlar yumağı oluşturamadık. Rabbimizi andığımızda burnumuzun kemikleri sızlayacak ölçüde O'nunla alâka ufkunu yakalayamadık. Marifetullah ve muhabbetullah konusunda yaya kaldık. Çünkü İslâm'ı bize öğretenler de hep nazarinin etrafında dolaşıp durdukları için bunlardan habersizdiler.

Şekil Müslümanlığı

Bu itibarla günümüz insanlarının yaşadığı İslâm, taklide emanet. Dinlerini, atalarından gördükleri gibi yaşıyorlar. Yapılan ibadetler formalitelerden öte geçmiyor. Maalesef bizi bu hâle getirdiler. Yaşadığımız dinin arka plânını okumamıza, duymamıza, müşahade etmemize imkân vermediler. Bu yüzden de İnsanlığın İftihar Tablosu'nun seviye ve yörüngesinden Müslümanlığı görüp

tanıyamadık. Raşit Halifelerin ve sahabenin yaşadığı İslâm'dan uzak kaldık. Ebû Hanifelerin, İmam Şâfiilerin, İmam Maliklerin ve Ahmed İbn Hanbellerin ufkunu yakalayamadık. Hazreti Şâh-ı Geylanî'nin, İmam Nakşibend'in, Ahmet Rifaî'nin, Hasan Şâzilî'nin, İmam Gazzâlî'nin, Mevlâna Halid'in, İmam Rabbanî'nin çizgisini tutturamadık; kulluğumuzu onların seviyesine yükseltemedik. Sabahlara kadar kemerbeste-i ubudiyet içinde Allah'a karşı el pençe divan durup iç döken o büyük zatların duyuş ve sezişlerine yabancı kaldık.

Acaba İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem) neden ayakları şişinceye kadar ibadet ediyordu? Sahabeyi münafık olarak ölmekten korkutan neydi? Allah dostlarını gözyaşlarına boğan hangi mülâhazalarıydı? Onların pek çoğunun sergüzeşt-i hayatları inceden inceye tetkik edilecek olsa, sinek kanadı kadar günah bulamazsınız. Onlar, tasavvur ve tahayyüllerine ilişen, kendilerine göre yakışıksız buldukları bir kısım duygu ve düşüncelerden ötürü dahi ızdırapla kıvranıyorlardı. Hatta birçoğu imansız olarak ölmekten korkuyordu. Bunlardan birisi olan Esved İbn Yezîd en-Nehâî, ruhunu Allah'a teslim vakti yaklaştığında hıçkıra hıçkıra ağlar. Akrabası Alkame, "Ne o, günahlarından mı korkuyorsun?" der. Acı acı tebessüm eden Hazreti Esved şu mukabelede bulunur: "Ne günahı, ben kâfir olarak gitmekten korkuyorum!" Vefatından sonra onu rüyada görür ve Allah'ın kendisine nasıl muamele yaptığını sorarlar. "Vallahi, peygamberlerle aramda dört parmak mesafe kaldı." der.

Akıbetinden endişe etmeyenin akıbetinden endişe edilir. Ahirete nasıl gideceğinin korkusunu vicdanında taşımayan bir insanın akıbetinden korkulur. O büyük zatlar, korkuyu burada yaşadıkları için öbür tarafın teminatını almışlardır. Zira bir kudsî hadiste, Allah'ın iki korku ve iki güveni bir arada yaşatmayacağı ifade buyurulmuştur.[157] Dolayısıyla burada kendisini salmış, laubali bir hayat yaşayan bir insan, emniyet ve güveni burada yaşamış, ahirete bir şey bırakmamış olacaktır. Hâlbuki insanın içinde hep bir akıbet endişesi olmalıdır. O, "Ben ebediyete, Rabbimin cemalini görmeye, 'Ben, senden razıyım.' diyeceği bir makama namzedim. Bu büyük şeylerin ucuza peylenmesi mümkün değildir." demeli, bu pahalı şeyleri elde etme adına oldukça hassas bir hayat yaşamalı, elde ettikten sonra da kaybetme endişesiyle oturup kalkmalıdır.

Fırtınalı bir devirde bu mülâhazaların hepsini unuttuk. Müslümanlık şekle bağlı kaldı. İşin doğrusu şekil Müslümanlarının da geleceğimizi

tamir etme adına yapabilecekleri fazla bir şey yoktur. Böyle bir İslâm anlayışı bize hiçbir ümit ve enerji vermiyor. Atalarımızdan öğrendiğimiz ilmihal çizgisindeki Müslümanlığı elli defa tekrar etsek, yine de Raşit Halifeler ölçüsünde bir şey yapamaz, dünyaya bir şey anlatamayız. Oysaki o insanlar çeyrek asırlık bir zaman diliminde dünyanın çehresini değiştirmişlerdi. Bunlar, sadece güçle, kuvvetle veya formaliteden öteye geçmeyen Müslümanlıkla elde edilecek başarılar değildir; kalb ve ruhun diliyle halledilecek meselelerdir.

İkbal dönemimizde Sultan Ahmet şunları söylüyordu:

" İftirakınla efendim bende takat kalmadı,
Pâre pâre oldu bu dil, aşkta muhabbet kalmadı,
O kadar ağlattı ben biçareyi hükm-ü kaza,
Giryeden hiç Hazreti Yakub'a nevbet kalmadı."

Böyle sultanlardan, saltanat delisi insanlara kalmak ne kadar acı! Toplumlar da tıpkı fertler gibi bir inip bir çıkıyor. Bazen oluyor meleklerle at başı gidiyor, bazen de korkunç bir kabz yaşıyor. Mahiyetindeki enginlikleri nefsaniyet hesabına daraltıyor, büzüyor, boğuyor. Ruhunun enginliklerine açılacağına kendisini cismâniyetin darlığına hapsediyor.

Geçmişin gül devirlerine nazaran günümüz insanları ciddi bir hazan yaşamaktadır. Bundan daha ağır olanı, bazılarının bu mukayeseyi dahi yapamaması! Ne kadar sukût etmişiz ki bu derinlikleri duyamıyor, bu mukayeseleri yapamıyoruz. Âlem-i İslâm cayır cayır yanıyor, onur ve izzetimiz ayaklar altında pâyimâl ediliyor fakat bunun karşısında üzülmüyor, teessür duymuyoruz; bunun için iki damla gözyaşı dökme mevzuunda cimrilik ediyoruz. Dirilişe ait emareler mahfuz olsa da zannediyorum tarihin hiçbir devrinde günümüzde olduğu ölçüde bir kuraklık yaşanmamıştır. Bunları demek doğru mu, değil mi onda da hep tereddüt yaşıyorum.

Bütün bunlara rağmen keşke samimi ve yürekten bir bekleyişimiz olsaydı. "Acaba Allah'ın başka bir günü, başka bir zamanı var mıdır?" diyebilseydik. Nam-ı celil-i ilâhinin şehbal açtığı, insanların Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın arkasında itmi'nan içinde hayatlarını sürdürdükleri günler. En azından böyle bir merak, insanları iyi ve aydın günleri aramaya sevk eder. Aramayınca bulamazsınız. Bir hadis-i şerifte de ifade edildiği gibi içinde bir endişe ve korku olan kimse gece yolculuğuna çıkar; seccadesini teheccütle ve gözyaşlarıyla taçlandırır; böyle yapan da menziline ulaşır. Fakat insan, yaşadığı her

şeyi normal kabul edince, içinde hiçbir merak ve istek olmayınca, yani "Yok mu acaba bunun ötesi?" demeyince, yerinde saymaya mahkûm olacaktır.

Asırlardır Rahnedâr Olan Kalenin Tamiri

Asırlardır rahnedâr olan bir kalenin tamir edilmesi, ruh ve mânâ dünyası itibarıyla felce uğramış insanın yeniden asli hüviyetine döndürülmesi, bir kere daha kalb ve ruh hayatına yönlendirilmesi hiç de kolay değildir. Bozulan küçük bir aletin tamiri bile ciddi bir bilgi ve mümarese gerektiriyor. Şayet tamir edilmesi gereken varlık, manevi değerleri itibarıyla alt üst olmuş bir insan ise hiç şüphesiz çok daha fazla gayret ve himmete ihtiyaç vardır. Evet, tahrip edilen kalb-i umuminin yeniden ıslah edilmesi, sönen heyecanların yeniden canlandırılması, kaybolan İslâmî şuurun bir kere daha kazanılması çok ciddi bir cehd ü gayret ister.

Allah karşısında el pençe divan dururken nerede durduğunun farkında olmayan bizim gibi şekil Müslümanları bu koskocaman tahribatın üstesinden gelemez. Eğer biz, Müslümanlığımızı sıradan insanların din telakkisine bağlı götürüyorsak, değil büyük bir kaleyi tamir edebilmek, kendi iç tamirimize bile muvaffak olamayız. Zira şekil Müslümanlarının çözebilecekleri problem yoktur. Esasında çok defa Müslümanlık adına kavga verenler de şeklî Müslümanlıklarının kavgasını veriyorlar. Ne yazık ki bir tarafta canlı bombalarla, masum insanların canına kıymakla, çoluk çocuk öldürmekle din adına bir yere varacaklarını zanneden cahiller var; diğer yanda da kendilerini çok ciddi bir durgunluğa salmış vurdumduymazlar. Şiddetle, terörle ve canavarlıkla bir yere varılamayacağı gibi; durgunlukla, his ve heyecan yokluğuyla da bir yere varılamaz. Bunların, değil asırlardır rahnedâr olan bir kaleyi tamir edip yıkılmış değerleri yeniden ayağa kaldırabilmeleri, zannediyorum kendi ruhlarında oluşan yaraları tedaviye muvaffak olmaları bile mümkün değildir.

Bu yüzden, kendilerini ıslaha adamışların, kulluklarını ve Allah'la münasebetlerini bir kere daha gözden geçirmeleri gerekmektedir. Onlar kulluklarını, Hakk'ı görüyor veya en azından O'nun tarafından görülüyor olma mülâhazasına bağlamalıdırlar. Bunun için de aradaki bütün vasıtaları silerek doğrudan Efendimiz'le (sallallâhu aleyhi ve sellem) koordinasyon sağlamaya, O'nun dünyasına girmeye ve O'nun dünyasında Müslümanlığı okumaya çalışmalıdırlar. Başına sarık, sırtına da bir cübbe alıp öne geçen insanlardan ziyade Hazreti Ebû

Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ali'yi örnek almalı, onların arkasından gitmelidirler. Tiyatro oynuyor, sahnede rol yapıyor veya filmde bir karakteri canlandırıyor gibi dinî mükellefiyetleri şekle irca eden insanlara takılıp kalmamalı, doğrudan doğruya devr-i Risâletpenâhi'ye gitmeli ve hayatlarını bu çizgide sürdürmeye çalışmalıdırlar.

Islah ve tamire kilitlenmiş adanmışlar, bir taraftan bitmez tükenmez bir enerjiye diğer yandan da derin bir heyecana sahip olmalıdırlar ki yorulup yollarda kalmasınlar. Aynı şekilde her daim gönül dünyalarını pâk tutmalıdırlar ki Cenâb-ı Hakk'ın teveccühüne hazır hâle gelsinler. Anlatacaklarını, sözlerden ziyade hâle emanet etmelidirler. Çünkü gönle mâl edilmeyen ve hâl ile temsil edilmeyen bir meselenin sinelerde mâkes bulması mümkün değildir. Ölü ruhlara ve kirli kalblere vâridat akmayacağı gibi; sönmüş gönüllerin ve durmuş dimağların da insanlara verebileceği bir şey yoktur.

Eğer iki üç asırdan beri içinde yaşadığımız zulmetten kurtulmak istiyorsak bir kere daha Allah'a yönelmeliyiz ki, O da kudret-i kahiresi ve meşiet-i sübhaniyesiyle teveccüh buyursun ve dünyamızı da ukbamızı da aydınlatsın. Siz vicdanlarınızı ne kadar Hakk'a açabilirseniz, insanlığın sadır ve sinesi de size o kadar açılacaktır. Siz ne kadar Hakk'a müteveccih olursanız, halk da size o kadar müteveccih olacaktır. Bugün olmasa da yarın mutlaka...

Şekil, Hakikate Yürüme Adına Bir Köprüdür

O hâlde şekil ve formalitelerden kurtulamayan Müslümanların yaptıkları bütün ibadetler boşa mı gidiyor? Bunu söyleyemeyiz. Bilakis şekil, hakikate yürüme adına bir köprüdür. Ama sonrasında, ilk mektepte veya Kur'ân kursunda öğrenilen Müslümanlıkla yetinmeyip işin hakikatine ulaşmaya çalışmak çok önemlidir. Taklit köprüsünün üzerinde bulunan insanlar, bu köprüyü geçerek tahkiki elde etmeye çalışmalıdırlar. Ehl-i Sünnet uleması taklidî imanı muteber kabul etmişlerdir. Nedir taklidî iman? İnsanın, bizzat keşfetmeden, duymadan, içine sindirmeden ve tabiatının bir derinliği hâline getirmeden atalarında gördüğü veya kendisine söylendiği şekilde inanması ve yaşamasıdır. Usûlüddin uleması bunu da makbul saymışlardır. Niçin? Çünkü o, yolun ilk merhalesinde bulunanları, bir sonraki merhaleye taşıyacak bir köprüdür. İnsanın bu köprüyü geçerek hakikate ulaşması gerekir. Şayet tahkike ulaşamıyor, hep yerinizde sayıyorsanız Ehl-i Sünnet'in engin ve müsamahalı görüşüne

göre kurtulabilirsiniz ama her zaman kayma ihtimalinizin olduğunu da unutmamalısınız. Taklit köprüsü üzerinde duranların yıkılan köprüyle birlikte yıkılıp gitmeleri çok defa mukadderdir. Allah hiç kimseyi yıkılıp gitmeye mahkûm etmesin!

Evet, şekil Müslümanlığı ile iktifa etmemek ve sürekli hakiki kulluk arayışında olmak lazım. Zira Hazreti Pîr'in ifadesiyle insanın olduğu yerde kalması ve bunu yeterli görmesi, dûnhimmetliktir. Ona yaraşan, sürekli *"Daha yok mu?"* diyerek ufkunu açacak ve her şeyi kendisine ayan beyan gösterecek yeni projektörler arayışında olmaktır.[158] Bunun için de falana filana takılmadan, kavuğa sarığa aldanmadan asıl yörüngeye yönelmek gerekir. Bakılması gerekli olan yer, şekil veya kılık kıyafet değildir; kalblerdir, çehrelerdeki heyecanlardır, gözlerdeki yaşlardır; içteki samimiyettir. İşte arkasından gidilecek insanlar da bütün bu vasıflara sahip olanlardır. Zira onların yürüdükleri yol sizi Allah'a ulaştırır. O yoldan ayrılırsanız şekil ve surette kalır, kültür Müslümanlığına aldanırsınız.

Gelecek, Allah'ın veli kullarına emanettir. Onlar, Allah'la ne ölçüde münasebet içinde bulunduklarını hisseden ve ona göre hareketlerini ayarlayan kimselerdir. İmanlarını amel ve aksiyonla besler, onu da ihsanla taçlandırırlar. Sürekli "maiyyet" arkasında koşar, Allah'a ve Resûlü'ne yakınlık yolları ararlar. Kalblerinin her atışında Allah'ı duyarlar. Onların duygu ve düşünce dünyalarına taht kuran yegâne mülâhaza, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) emanet edilen İslâm'ı kendi tamamiyet ve kemaliyeti içinde yaşayıp yaşatabilmedir. Bu yüzden de otururken, kalkarken sürekli Allah'ı ifade eder, "sohbet-i cânan" derler. Tavır ve davranışlarındaki ciddiyet itibarıyla onların çehrelerine bakan, Allah'ı hatırlar. Evvelkilerin başlattığı ve sizin de şöyle böyle götürmeye çalıştığınız bu meseleyi Allah'ın rızasıyla taçlandıracak olanlar işte bu veli kullardır. Gelecek, onların eliyle mamur hâle gelecektir. Allah sizi de onlardan eylesin!

Gariplere Müjdeler Olsun!

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde şöyle

buyurmuştur: بَدَأَ الْإِسْلَامُ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ غَرِيبًا كَمَا بَدَأَ، فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أَفْسَدَهُ النَّاسُ *"İslâm garip olarak başladı (gariplerle temsil edildi), günü gelince yine o gurbete avdet edecektir. Herkesin bozgunculuk yaptığı dönemde imar ve ıslah hamlelerini sürdüren gariplere müjdeler olsun!"*[159]

İslâm garip olarak başlamıştı. Zira putlara, heykellere serfürû eden Cahiliye insanının işin başında tevhid dinini bilmesi, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mesajını anlaması, Cenâb-ı Hakk'a teveccüh etmesi, bu teveccühteki lezzet ve neşveyi duyması mümkün değildi. Efendimiz, böyle bir çöl gurbeti içinde neş'et eden İslâm'ın yeniden bir gurbet yaşayacağını ifade buyurmuş ve arkasından da bu gurbet zamanında insanların bozup dağıttıkları değerleri yeniden ıslah eden, "Acaba ruhumuzun abidesini bir kere daha ikame edebilir miyiz?" düşüncesiyle çırpınıp duran garipleri müjdelemiştir. Demek ki böyle bir müjdeye nail olmanın yolu, miskince yatma değil; bu konuda ceht ve gayret sarf edip baharı zorlamadır.

Kendilerini rehavete salan insanlar mahvolup gidecekleri gibi, arkadan gelen nesillere de birçok dert ve problem bırakacaklardır. Fakat burada dişlerini sıkıp iyi bir kıvam sergileyen ve böylece sahabenin arkasında yerini alan insanlar kendilerinden sonra gelecek nesillere de iyi bir dünya bırakacaklardır. Bu konuda günümüzde yalancı şafak emareleri görünmeye başladı. Bu yüzden her şeyi bütün bütün karanlık görmüyorum. Müslümanlar ruh ve mânâ köklerinden süzülüp gelen değerleri hecelemeye başladılar. Herhâlde bir gün o şiirin mısralarını tamamlar ve şahane bir kafiye de koyarlar. Dilerim o şiirin kafiyesi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) olsun.

---

156 Bkz.: Bediüzzaman, *Şuâlar,* s.166-167 (Yedinci Şuâ, İkinci Bab).
157 İbn Hibbân, *es-Sahîh* 2/406; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/483.
158 Bkz.: Bediüzzaman, *Sünûhât,* s.17-18.
159 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/73. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 8/152.

HAZRETİ EBÛ BEKİR'E (RADIYALLÂHU ANH) TALİM EDİLEN DUA

Soru: *Hazreti Ebû Bekir'in namazlarda okuyacağı bir dua talebi üzerine Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona,* اَللَّهمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ، وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ *duasını öğretmiştir.*[160] *Bu duanın bize verdiği mesajlar nelerdir?*

Cevap: Hazreti Ebû Bekir Efendimiz, hayatını kılı kırk yararcasına hassas yaşayan oldukça müttaki, bir o kadar da mütevazi bir insandır. Mesela bir gün Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Kim kibrinden dolayı elbisesini yerde sürürse, Allah kıyamet günü ona (rahmet nazarıyla) bakmaz."* buyurunca, kendisinin de bu kötü akıbete maruz kalabileceğinden endişelenmiş ve hemen, *"Dikkat etmediğim takdirde benim elbisemin iki tarafından birisi mutlaka yerde sürünür?"* demiştir. Efendimiz de, *"Sen bunu büyüklenme kastıyla yapmıyorsun."* ifadesiyle onu rahatlatmıştır.[161]

Hazreti Ebû Bekir, Allah Resûlü'ne ilk iman edenlerdendir. Allah Resûlü'nden sadece iki yaş küçüktür. Dolayısıyla çocukluklarını, gençliklerini birlikte geçirmişlerdir. Fakat Ebû Bekir, bu gibi engellere takılmamış, kendisine mü'min olması teklif edildiğinde hiç tereddüt etmeden hemen iman etmiş ve bir ömür boyu da Allah Resûlü'nün yanından ayrılmamıştır. Hicret yolculuğunda ve Sevr sultanlığında İnsanlığın İftihar Tablosu'na arkadaşlık yapmıştır. Efendimiz, onun ve Hazreti Ömer'in yerdeki iki veziri olduklarını ifade buyurmuştur.[162] Dolayısıyla o, İslâm'ı en iyi anlayan ve yaşayan bahtiyarlardan birisidir. Maalesef bazıları onlara tan u teşnide bulunmak suretiyle kendi talihsizliklerine imza atıyor, mühür basıyorlar.

Gerçek Kulluk Ufku

İşte bu marifet âbidesi, Allah Resûlü'ne gelerek O'ndan namazlarında okuyabileceği bir dua istiyor. Efendimiz de kendisi ile beraber maiyyete talip olan böyle bir insana tevazu, mahviyet ve hacalet adına çok manidar bir dua talim buyuruyor. Eğer böyle samimi ve mütevazi bir arkadaşımız bizden dua isteyecek olsaydı, kim bilir ona ne medh ü senalarda bulunurduk! Fakat Allah Resûlü, Hazreti Ebû Bekir'in gönlünü hoş edecek şeylerden daha ziyade, öbür dünyada onu memnun edecek hususlara ehemmiyet veriyor. Ona ne payeler ve makamlar veriyor ne de onun nefsini okşuyor; bilakis ona gerçek kulluk ufkunu gösteriyor.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ilk olarak duaya şu sözleriyle başlıyor: اَللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا *"Allah'ım ben nefsime çok mu çok zulmettim."* Zulüm kelimesinin mef'ul-ü mutlakla tekit edilmesi, bu da yetmezmiş gibi كَثِيرًا kaydının da eklenmesi ile İnsanlığın İftihar Tablosu en yakın arkadaşına şöyle demesini öğütlüyor: "Ben, adı sanı belli olmayan ne zulümler ne zulümler irtikâp ettim."

Duanın devamında وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ ifadeleriyle günahları Allah'tan başka affedecek, bağışlayacak kimse olmadığı vurgulanıyor ve sonrasında da فَاغْفِرْ لِي مغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ، وَارْحَمْنِي ifadelerine yer veriliyor. Bu ifadeler şu mânâları tazammun eder: "Ben irtikâp etmiş olduğum dağlar cesametindeki zulümlerin, günahların nasıl bağışlanacağını bilmiyorum. Benim gibi bir günah hamalı nasıl bağışlanacak, nasıl affedilecekse nezd-i ulûhiyetinden hususi bir iltifat ile onları bağışla ve bana merhamet buyur." Daha sonra, إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمِ *"Yarlığayan da rahmet eden de sadece Sensin!"* ifadeleriyle tekrar Allah'ın rahmet ve mağfiretine müracaat ediliyor.

Namaza beşer kelamı sokmak namazı bozar. Dolayısıyla namazda okunacak dualarda da hassasiyet gereklidir. Özellikle Hanefi fakihleri bu hususta çok hassastır; namazda okunacak duaların ya âyetlerden ya da mütevatir veya meşhur hadislerden alınması gerektiğini söyler. Cenâb-ı Hakk'a teveccüh ederken veya O'nun yolunda kanatlanırken kanadımıza takacağımız tüyler de yine O'ndan gelmelidir. Fakat diğer mezhepler bu konuda çerçeveyi biraz daha geniş tutar. Yukarıdaki hadis me'surat içerisinde yer aldığından ve sahih kanallarla bize ulaştığından ötürü namazlarda okunmasında inşâallah bir mahzur olmaz. Zaten Hazreti Ebû Bekir de bizzat namazlarında okumak için dua talebinde bulunmuştur.

Namazın rükûsunda da, kavmesinde de, celsesinde de dua yapılabilir; fakat en faziletlisi secdede yapılandır. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ فَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ *"Kulun, Rabbine en yakın olduğu yer secdedir. O hâlde secdede çokça dua edin."*[163] Secde, Allah'a kulluğun zirvesi olduğu için Efendimiz de Allah'a en yakın olunan yerde sesimizi, soluğumuzu dua ile Cenâb-ı Hakk'a duyurmamızı tavsiye etmiştir.

Hazreti Ebû Bekir'in Konumu

Hazreti Ebû Bekir'in hayatına bakılacak olursa o, değil Müslüman olduktan sonra, bizzat kendi ifadesiyle Cahiliye döneminde dahi harama uçkur çözmemiş bir kâmet-i bâlâdır. Hazreti Ömer'in ona bakışı şu şekildedir: "Şayet Hazreti Ebû Bekir'in imanıyla yeryüzündeki insanların imanı muvazene edilse, Ebû Bekir'in imanı ağır gelirdi."[164] İhtimal o, Müslüman olduktan sonra günahın ve zulmün rüyasını dahi görmemişti. Eğer benim şehadetimi kabul edecek olsalar ben de onun hakkında bu şehadette bulunurum. Fakat bizim şehadetimiz ne olacak ki! Gökte melekler onun şahididir.

Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hazreti Ebû Bekir için böyle bir dua tavsiyesinde bulunması Hazreti Ebû Bekir'in oldukça mütevazi olduğunu ve çok güçlü bir hazım sistemine sahip bulunduğunu gösterir. O, Allah karşısında nerede durduğunu bilen ve konumunun farkında olan insandı. Allah Resûlü de onun bu hususiyetlerinin farkında olduğu için diyeceği şeyi rahat diyordu. Yâr-ı Gâr'ının kendisini sürekli sıfırladığını, tevazu ve mahviyeti tabiatının bir derinliği hâline getirdiğini çok iyi bildiği için, söylediği duayı da çok rahat kabulleneceğinden emindi. Yoksa –hafizanallah– bir insanın böyle bir dua karşısında rahatsız olması ve onu tepkiyle karşılaması, sukûtuna sebep olur. Hazreti Ebû Bekir, bu duayı daha sonra ne kadar okuduğuyla ilgili bir bilgi vermese de ihtimal o, bunu vird-i zebân hâline getirmiş ve bütün namazlarında okumuştur.

Ayrıca Allah Resûlü, onun seviyesine ve ufkuna göre bir dua talim buyurmanın yanı sıra bununla arkadan gelenlere de çok önemli mesajlar veriyordu. Farklı bir ifadeyle Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), o zatın çok iyi bir nümune-i imtisal olduğunu bildiği için, onun şahsında ümmetine de mesaj veriyordu. Efendimiz, Hira sultanlığında Yâr-ı Gâr'ı olan ve *"vezirim"* dediği en yakın dostuna böyle demesini, kendine böyle bakmasını tavsiye ediyorsa, herhâlde bizim bu konuda çok daha fazla hassasiyet içerisinde olmamız

gerekir.

Esasında bu dua, Kur'ân'da ifade edildiği üzere Hazreti Âdem ve Hazreti Yunus'un dualarıyla da aynı mânâyı ifade etmektedir. Hazreti Âdem, قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ *"Ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet buyurmazsan kaybedenlerden oluruz."*[165] ifadeleriyle Allah'a yalvarırken, Hazreti Yunus da şöyle der: لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنّ۪ي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ *"Ya Rabbi! Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Sübhânsın, bütün noksanlardan münezzeh ve yücesin! Doğrusu ben kendime zulmettim, yazık ettim. (Merhamet ve affını bekliyorum Rabbim!)"*[166]

Bütün Hayırların Anahtarı: Tevazu ve Mahviyet

Evet, Cenâb-ı Hak, iltifat-ı sübhâniyesi, ihsanat-ı rabbâniyesi ve ikramat-ı ilâhiyesiyle sizi yükseltebilir, değişik varidat ve mevhibelere mazhar kılabilir. Eğer sürekli kendinizi kuyunun dibinde tahayyül etmeyi ve oradan gökyüzünü seyretmeyi bırakıp, gördüğünüz güzellikleri elde etme adına ciddi bir gayret ortaya koyarsanız Allah da sizin birlerinizi bin edebilir. Siz Mevlâ'yı severseniz O da sizi sever; rızasını talep ederseniz sizden razı olur. Eyyüb gibi ağlar, sular gibi çağlarsanız O da sizi cevapsız bırakmaz ve gözyaşlarınızı sizi deryaya ulaştıracak bir vesile kılar. Zira kudsi bir hadis-i şerifte O, kulunun bir adımına iki adımla, iki adımına yürüyüşle, yürüyüşüne koşmakla, yani kulun az bir yakınlaşmasına kat kat yaklaşmayla mukabelede bulunacağını ifade buyurmuştur.[167]

Bu itibarla, Allah sizi yalnız bırakmaz ve yapacağınız her salih amelle terakki ettirerek zirvelere ulaştırır. İbadet ü taate devam ede ede bir gün gelir kendinizi gökyüzünde görmeye başlar ve her şeye mahruti bir nazarla bakarsınız. İşte insan böyle bir noktaya ulaştığında, "Galiba benim tersim dönmüş; nerede burası nerede ben!" demeyi ihmal etmemelidir. Çok büyük işlerin üstesinden gelse, çok önemli misyonlar eda etse, göz kamaştırıcı başarıların altına imza atsa bile, "Nefis cümleden edna, vazife cümleden âlâ." mülâhazasından ayrılmamalı, Alvar İmamı'nın ifadesiyle;

" Herkes yahşi men yaman,
Herkes buğday men saman." demesini bilmelidir.

Yoksa kendisini yukarılarda, yukarıların da yukarısında gören bir insanın bir gün hiç farkına varmadan tepetaklak bir gayyaya yuvarlanması kaçınılmaz olur.

Aslında bu, mü'minin ikilemlerinden biridir. Bir taraftan Cenâb-ı Hakk'ı esmâ ve sıfatlarıyla tanımaya çalışacak, O idrak edilmezi idrak peşinde olacaksınız; ama diğer yandan da nereye çıkarsanız çıkın yine de temkinde kusur etmeyecek, nerede durduğunuzun, ne olduğunuzun şuurunda olacaksınız.

Biraz daha açacak olursak, Nam-ı Celil-i İlâhî'nin, Ruh-u Revân-ı Muhammedî'nin dünyanın dört bir yanında şehbal açması istikametinde yeni oluşumlara, yeni açılımlara, yeni fütuhatlara vesile olabilirsiniz. Şahsî inkişafınız yanında, imanın, İslâm'ın ve ihsan ruhunun inkişafına da vesile olabilirsiniz. Fakat asıl büyüklük, bütün bunların neticesinde katiyen ucbe girmemek ve gurura kapılmamaktır; "Büyük işler başardık." düşüncesini zihinden söküp atabilmektir. Zira bütün şerlerin anahtarı kibir ve gurur olduğu gibi, bütün hayırların anahtarı da tevazu, mahviyet ve hacalettir.

Bu yüzden mü'min, mazhar olduğu nimetlerin çokluğu, muvaffak olduğu inkişafların mükemmeliyeti karşısında hep bir asâ gibi iki büklüm olmasını bilmelidir. Mü'mine yakışan tavır, başarı ve muvaffakiyetleri karşısında gururlanmak değil, Hazreti Ebû Bekir gibi hata ve günahlarını düşünüp Allah'ın rahmet ve mağfiretine sığınmaktır. Zira Cenâb-ı Hakk'ın ihsan, ikram ve lütuflarının artarak devam etmesi, tevazu ve mahviyet ile sürekli O'nun karşısında el pençe divan durmaya bağlıdır. Allah yükselttikçe insan kendisini daha derin bir kuyuda hissetmelidir. Yoksa insan, Cenâb-ı Hakk'ın ihsan ve mazhariyetlerini kendi âsâr-ı bergüzidesi gibi algılarsa, Allah bir gün onları elinden çeker alır.

Burada Hazreti Ali Efendimiz'in, كُنْ عِنْدَ النَّاسِ فَرْدًا مِنَ النَّاسِ *"İnsanlar arasında insanlardan bir insan ol."* sözünü hatırlayabiliriz. İnsanlardan bir insan olma düşüncesine göre yaşayan bir kişi, faikiyet mülâhazalarından uzak durmuş, kendini başkalarından üstün görme hastalığından kurtulmuş olur. Hatta hakiki bir mü'minin, mücrim ve günahkâr görünen kimselerden dahi kendini, üstün görmemesi gerekir. Zira herkesin gerçek hâlini ve kalbini ancak Allah bilir.

Netice-i kelam, mü'minin ayağı kaymayacak ve bakışı bulanmayacak şekilde zirveleri talep etmesinin ve oralarda emniyet içerisinde kalabilmesinin garantisi; nerelere çıkarsa çıksın, nereleri gezerse gezsin, yine de kendisini ayakları yerde sıradan bir insan gibi görmesidir.

---

160 Buharî, *ezân* 149, *daavât* 16, *tevhîd* 9; Müslim, *zikr* 48.

161 Buhârî, *edeb* 55.

162 Tirmizî, *menâkıb* 16; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/290.
163 Müslim, *salât* 215 (483); Ebû Dâvûd, *salât* 148; Nesâî, *tatbîk* 78.
164 el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân,* 1/69.
165 A'râf sûresi, 7/23.
166 Enbiyâ sûresi, 21/87.
167 Bkz.: Buhârî, *tevhîd* 15, 50; Müslim, *tevbe* 1, *zikr* 1, 20-22.

GÜÇLÜ İRADE İSTEYEN DÖRT BÜYÜK AMEL

Soru: *Münebbihât'ta Hazreti Ali Efendimiz'e nispet edilen bir sözde şöyle buyrulmaktadır:* إِنَّ أَصْعَبَ الْأَعْمَالِ أَرْبَعُ خِصَالٍ: اَلْعَفْوُ عِنْدَ الْغَضَبِ، وَالْجُودُ فِي الْعُسْرَةِ، وَالْعِفَّةُ فِي الْخَلْوَةِ، وَقَوْلُ الْحَقِّ لِمَنْ يَخَافُهُ أَوْ يَرْجُوهُ *"Amellerin en zoru şu dört haslettir: Öfke anında affetmek, darlık zamanında cömertlik sergilemek, günahla baş başa yalnız bulunduğu vakit iffetli olmak, kendisinden korktuğu veya menfaat beklediği kimseye karşı hakkı söylemek." Bu sözde nazara verilen amellerin ve o ameller karşısında elde edilecek mükâfatın izahını lütfeder misiniz?*

Cevap: Hazreti Ali Efendimiz'e nispet edilen beyanlara, onun *Nehcü'l-Belâğa*'da yer alan sözlerine, üslubuna ve kullandığı dile baktığımızda, "cahiliyeden yeni çıkıldığı, değişik ilim sahalarına ait mazmun ve mefhumların henüz yeterince inkişaf etmediği, dil ve belâgatla ilgili çalışmaların tam mânâsıyla ortaya çıkmadığı bir dönemde, belli bir literatüre bağlı olarak ifade edilebilecek böyle engin sözlerin söylenmesi pek mümkün görünmüyor. Muhtemelen ilimlerin inkişaf ettiği, farklı ilim sahalarına ait literatürün oluştuğu üçüncü ve dördüncü asırda bazı insanlar, söyledikleri bu sözleri ona nispet ettiler." diyesi geliyor insanın. Fakat ikinci ihtimal olarak da Hazreti Ali'nin (radıyallâhu anh) mâneviyata açık, ilhamları coşkun, vilâyet silsilesinin pederi konumundaki hususiyetleri göz önünde bulundurulduğunda, bu türden beyanlar birer ilham eseri olarak onun tarafından söylenmiş olabilir. İsimsiz müsemmanın, isimli müsemma hâline geldiği ve terminolojinin oturduğu dönemde bazı kişiler, söyledikleri güzel sözleri ona nispet etmiş olabileceği gibi, ondan gelen bazı sözleri kendi dönemlerinin mazmun ve mefhumlarıyla zenginleştirerek ifade etmiş olmaları da muhtemeldir.

Kestirip atmak mümkün olmadığından, اَللّٰهُ أَعْلَمُ *"İşin doğrusunu Allah bilir."* deyip soruda nazara verilen dört amel konusuna geçelim.

Hazreti Ali (radıyallâhu anh) bu beyanında, başta, إِنَّ أَصْعَبَ الْأَعْمَالِ أَرْبَعُ خِصَالٍ sözüyle, amellerin en zorunun dört tane olduğunu ifade ediyor. Esasen bir yönüyle her amelin kendine göre bir zorluğu vardır. Günde beş defa abdest almak, namaz kılmak, hususiyle uzun ve sıcak günlerde sabahtan akşama kadar oruç tutmak, alın teriyle kazanılan malı infak etmek, hac ibadetini yerine getirmek, anne-babaya "Öf!" bile demeyecek ve yüz ekşitmeyecek şekilde onların hukukuna riayet etmek gibi ibadet ve mükellefiyetlere bakıldığında, bunların her birinin kendine göre bir kısım zorluk ve meşakkatleri olduğu görülecektir. Öyle zannediyorum ki hiç kimse sayılan bu amel ve ibadetler hakkında "Onları yapmak kolaydır." demeyecektir. Hazreti Ali de yukarıdaki beyanıyla, ameller içinde zorlardan en zor olarak gördüğü şu dört meseleye dikkat çekmektedir:

1. Öfke Anında Affetmek

Bu hasletlerin ilki, اَلْعَفْوُ عِنْدَ الْغَضَبِ sözüyle ifade edilen, öfke anında affedici olabilmek. Esasında insanın, gayz ve öfkesinin magmalar gibi köpürdüğü bir anda, öfkesini yutabilmesi ve affedici olabilmesi Kur'ân-ı Kerim'in de üzerinde durduğu ve yapılmasını teşvik ettiği amellerden biridir. Mesela Allah (celle celâluhu), اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِى السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ *"O takva sahipleri ki, bollukta da, darlıkta da Allah için harcarlar; kızdıklarında, (intikam almaya güçleri yettiği hâde) öfkelerini yutarlar ve insanları affederler."*[168] kavl-i kerimiyle, öfkeyi yutarak affedici olabilmenin takva sahiplerinin özelliklerinden birisi olduğunu beyan buyurmuş; öfkenin yutulmasının, dikenli bir kaktüsün yutulması kadar zor bir iş olduğunu nazara vermiştir. Elbette böyle zor bir ameli başaran insanın sevabı da ona göre kat be kat fazla olacaktır.

Başkaları tarafından rahatsız edilmeyen, keyfi yerinde olan, takdir görüp sevilen bir insanın affedici olması kolaydır. Asıl mârifet, birileri tarafından rahatsız edildiği, eza ve cefa gördüğü, bundan dolayı da öfkelendiği bir anda insanın iradesinin hakkını vererek mukabelede bulunmaması ve affedici olabilmesidir. Esasında insan, biri ona boynuzuyla dokunduğunda hemen ona karşı başka bir boynuz darbesiyle karşılık verecek bir mahlûk değildir. Allah (celle celâluhu), kemâle giden yolda insanın donanımında hiçbir eksiklik ve boşluk

bırakmamış, onu mükemmel bir varlık olarak halketmiştir. İnsana öyle bir irade vermiştir ki, onun hakkını verdiğinde, en ağır amellerin altından kalkabilir, gayz ve öfkesini ayaklarının altına alarak onların üzerinde raks edebilir.

Bildiğiniz gibi "afv", "bir şeyi silmek" demektir. Yani başkalarının sizi rahatsız eden ve öfkelendiren bir kısım tavır ve davranışlarını görmeyip, âdeta onların üzerine bir daksil çekmeniz; bu tür olumsuzlukların zihninizde yer etmesine ve nöronlarınızda iz bırakmasına dahi müsaade etmemeniz; sizi çatlatacak kadar üzerinize gelseler bile, bütün bunları bir daha hatırlamamak üzere korteksinizden silmenizdir afv. İşte bu şekilde davranmanız, yapılması hakikaten çok zor bir ameldir. Fakat bir insan, fenalıkları unutmaya müheyya (hazır) bir tabiata sahip olduğunda, bunun geriye dönüşü çok farklı olacaktır. İhtimal onun bu affedici tavrı karşılığında, bir kısım hata ve günahları neticesinde maruz kalacağı gazab-ı ilâhî başına gelmeyecek, affetmesi karşılığında ilâhî affa mazhar olacaktır.

2. Darlık Zamanında Cömertlik Sergilemek

Hazreti Ali (radıyallahu anh), وَالْجُودُ فِي الْعُسْرَةِ ifadesiyle ikinci olarak sıkıntı ve imkânsızlık içinde kıvranırken civanmertçe davranmanın zorluğunu ve önemini vurgulamıştır. Vereceği mallar, stok ve hazinelerinden ciddi bir şey eksiltmeyen insanın cömertliği kolaydır. Bin lirası olan bir insan, bir lirasını verse neyi eksilir ki! Asıl mühim olan, yokluk zamanında insanın infakta bulunabilmesidir. İnsanın öfkeliyken affedebilmesi, Cenâb-ı Hakk'ın "Afuv" ismine bir davetiye olduğu gibi, sıkıntı ve darlık anında yapılan cömertlik de yine Cenâb-ı Hakk'ın "Cevâd" ismine bir davetiyedir.

Bir yönüyle Hazreti Ali, îsâr duygusuna dikkat çekmiştir. Zira îsâr –bir çeşidi itibarıyla– kendisi aç ve susuz olan bir insanın yiyeceğini bir başkasına vermesidir. Nitekim Allah Teâlâ da Kelam-ı Kadim'inde ihtiyaç içinde olsalar bile kardeşlerini kendi nefislerine tercih edenleri

yüceltir; وَلَا يَجِدُونَ فِى صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا اُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلٰى اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ *"Onlar, mü'minlere verilen şeylerden nefislerinde herhangi bir kaygı duymaz ve muhtaç olsalar bile onları kendilerine tercih ederler."*[169]

Yermûk Savaşı'nda, dudakları kurumuş ve ölmek üzere olan bir sahabînin kendisine getirilen suyu tam dudaklarına götürdüğü esnada su isteyen bir başka sahabînin sesini işitmesi üzerine eliyle ona götürülmesini işaret etmesi, onun da aynı şekilde işittiği başka bir inilti karşısında suyu bir başkasına göndermesi ve bu şekilde su dolu mataranın üç kişi dolaşması ve hepsinin şehit olması neticesinde bir yudum suyun onlardan hiçbirine nasip olmaması îsâr hasletinin, başkalarını kendine tercih etmenin, yaşatma duygusuyla yaşamanın, gerçek insanî değerlere bağlı kalmanın en çarpıcı ve güzel misallerinden biridir.[170]

3. Günahla Baş Başa Kaldığında İffetli Olmak

Hazreti Ali (radıyallâhu anh) وَالْعِفَّةُ فِى الْخَلْوَةِ ifadesiyle günahla baş başa kalan bir insanın iffetli olmasını da gerçekleştirilmesi zorlardan zor üçüncü amel olarak zikretmiştir.

Bir hadis-i şerifte Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde arşın gölgesinde gölgelenecek yedi zümreden bahsetmiş ve bunlardan birisinin de, makam ve cemâl sahibi bir kadının günaha çağırması karşısında, إِنِّي أَخَافُ اللهَ *"Ben Allah'tan korkarım!"* diyerek, bu çağrıyı reddeden kimse olduğunu haber vermiştir.[171]

Halkın içinde iffetli görünmek bir mânâda kolaydır. Çünkü birçok insanın gözünün sizin üzerinizde ve sizin gözünüzün de onların üzerinde olduğu bir atmosferde insanın günah işlemesi çok zordur. Fakat kendisini günah girdabında bulan ve bir kısım fettanlarca baştan çıkarılmaya çalışılan bir insanın, orada iradesinin hakkını vererek bir iffet âbidesi kesilmesi ve Hazreti Yusuf gibi, مَعَاذَ اللهِ *"(Böyle bir günah işlemekten) Allah'a sığınırım."*[172] diye haykırabilmesi; haykırıp baş döndürecek, bakış bulandıracak o günaha karşı net tavır belirleyebilmesi çok zordur. Bir insanın, negatif şeyler içine itildiği bu tür pozisyonlarda hiç sarsılmadan bir dağ cesamet ve rasanetiyle yerinde dimdik durabilmesi hakikaten çelikten bir irade ister. Hiç şüphesiz böyle bir zorluğun üstesinden gelen bir insanın elde edeceği mükâfat da o nispette büyük olacaktır.

Hazreti Ömer Efendimiz'in hilâfeti döneminde, fettan bir kadın, görkemli ve yakışıklı bir delikanlıya gözlerini diker ve sürekli ona tuzak kurar. Bir gün bir yolunu bularak onu kapıdan içeri bir adım attırmaya muvaffak olur. Muvaffak olur ama, o esnada delikanlının dilinde şu âyet-i kerime dönüp durmaktadır: إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَآئِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ *"Onlar ki takva dairesi içinde yaşarlar; kendilerine şeytandan bir tayf, bir vesvese geldiği zaman hemen Allah'ı hatırlar ve gözlerini hakka açarlar."*[173] Bunun üzerine gencin o an kalbi durur ve oracıkta vefat eder. Sahabîler, Emiru'l-mü'minîn Hazreti Ömer'e bu durumu haber vermekten çekinirler de bir başkasının evinin önünde vefat eden bu gencin cenazesini alır, defnederler. Fakat namazda hep ilk safı tutan bu gencin, arkasında yer almadığını fark eden Hazreti Ömer, onun nerede olduğunu sorar. Sahabîler de hadiseyi kendisine haber verirler. Vakayı dinleyen Hazreti Ömer, hemen gencin mezarının başına koşar ve orada ona hitaben وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ *"Rabbinin huzuruna gideceğinden korkan kimseye iki Cennet vardır."*[174] âyetini okur. Bunun üzerine mezardan, *"Ey emire'l-mü'minîn! Cennette, ben onun iki katına mazhar oldum."* sesi yankılanır.[175]

Bu hâdise de göstermektedir ki, bir insanın haramla baş başa kaldığında iffetini muhafaza edebilmesi pek çetin, gayet kıymetli ve çok önemlidir. Fakat maalesef, geçmiş birkaç asır pek çok değerimizi alıp götürdüğü gibi, iffet düşüncemizi de yerle bir etti; biz de sefil bir hâle düştük. Kimileri, özgürlük adı altında ahlâksızlığın bütün imkânlarını önümüze sermek suretiyle atmosferimizi ahlâksızlığa açık hâle getirdi. Öyle inanıyoruz ki Allah, her şeye rağmen günümüzde hayâ ve iffetini koruyanlara eltâf-ı sübhaniyesiyle muamelede bulunur, onları iki Cennet'le şereflendirir, rıza, rıdvan ve rü'yetiyle taçlandırır.

4. Zor Zamanda Hakkı Söylemek

Hazreti Ali (radıyallâhu anh), zorlardan zor gördüğü son ameli de, وَقَوْلُ الْحَقِّ لِمَنْ يَخَافُهُ أَوْ يَرْجُوهُ sözüyle açıklamıştır. Bunun anlamı da bir kişinin korktuğu veya menfaat umduğu kimseye karşı hakkı söylemesidir. İnsan, korktuğu veya kendisine bir kısım nimetlerin vaat edildiği durumlarda dik duruş sergileyemez, hakkı söyleyemez; angajmanlığa girerse, güç ve iktidar sahipleri, bir süre sonra onun boynuna pranga takar, ayaklarına zincir vurur, onu azat kabul etmez bir köle hâline getirir, sonra da ona istedikleri her şeyi yaptırırlar.

Günümüzde değişik mahfillerde çokça görüldüğü üzere korku, insanı hak yolunda koştururken gemleyen, iradesini felç eden, elini kolunu bağlayan hatta kolunu kanadını kıran bir faktördür.

Aynı şekilde elde edilmesi ümit edilen menfaatler de insanı zâlim idareciler karşısında dilsiz şeytan konumuna düşürür; bile bile gerçekleri çarpıtmasına, yanlış konuşup yanlış işler yapmasına yol açar. Bugün çok acı misallerine şahit olduğumuz gibi, niceleri önlerine serilen bir kısım imkânlar veya girdikleri bir kısım beklenti ve ümniyeler veyahut da içine düştükleri korku ve endişe yüzünden, dün dediklerinin bugün tam zıddını söylüyor; tıpkı bukalemunların yaptığı gibi şartların değişmesiyle renkten renge giriyor, hem dünya, hem de ahiret hayatlarını mahvedecek şekilde üst üste cinayetler işliyorlar. Onlar, değişik angajmanlıklar karşısında âdeta bir esir hayatı yaşıyor, bir türlü özgürce hareket edemiyor, hür olamıyorlar. İşte korku ve menfaatin hükümferma olduğu bir zaman diliminde hakkı söylemeye devam etmek, gerçek bir kahramanlıktır. Elbetteki bu kahramanlığın, ötede mükâfatı da ona göre olacaktır.

Hâsılı, amellerin sevap ve mükâfatı, onların gerçekleştirildiği zaman ve zemine göre farklılık arz eder. Meşakkatli ve zor olan bir amelin sevapta katlanmaya vesile olması, ancak niyetteki hülûsun korunmasına ve sarih-zımnî değişik şikâyetlere girilmemesine bağlıdır. Başka bir ifadeyle insan, o meşakkatli ameli yaparken meşakkat ölçüsünde sevap elde edebilmek için, zorluklardan şikâyet etmemesi, her şeye rağmen dişini sıkıp sabretmesi, kadere taş atmaması, o ameli isteyerek ve gönlünden gelerek yapması gerekir.

168 Âl-i İmrân sûresi, 3/134.
169 Haşir sûresi, 59/9.
170 el-Hâkim, *el-Müstedrek* 3/270; İbn Abdilberr, *el-İstîâb* 3/1084.
171 Buhârî, *ezân* 36, *zekât* 16, *rikak* 24, *hudûd* 19; Müslim, *zekât* 91.
172 Yûsuf sûresi, 12/23.
173 A'râf sûresi, 7/201.
174 Rahman sûresi, 55/46.
175 el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/468; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 45/450.

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

Abd İbn Humeyd, İbn Nasr Ebû Muhammed (v. 249 h.); ***el-Müsned,*** *[Tahkik: Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî, Mahmud Muhammed Halil es-Saîdî],* Mektebetü's-sünne, Kahire, 1408/ 1988.

Abdürrezzak, Ebû Bekir Abdürrezzak İbn Hemmam (v. 211 h.); ***el-Musannef,*** I-XI, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1403 h. **el-Aclûnî,** İsmail İbn Muhammed el-Cerrâhî (v. 1162 h.); ***Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs,*** I-II, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1405 h.

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillah eş-Şeybânî (164-241 h.); ***el-Müsned,*** Çağrı Yayınları, I-VI, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Aliyyülkârî, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali İbn Sultan Muhammed (v. 1014/1606); ***el-Esrâru'l-merfûa fi'l-ahbâri'l-mevdûa,*** *[Tahkik: Muhammed İbn Lütfi Sabbâğ],* el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1406 h.

el-Bağdâdî, el-Hatîb Ebû Bekir Ahmed İbn Sabit (v.463 h.); ***el-Kifâye fî ilmi'r-rivaye,*** el-Mektebetü'l-ilmiyye, Medine, tsz.

Bediüzzaman, Said Nursî; Hutbe-i Şâmiye, [Sadeleştirme ve Şerh: Abdullah Aymaz], Şahdamar Yay., İstanbul, 2008.

________, ***İşârâtü'l-İ'câz,*** Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2004.

________, ***Kastamonu Lahikası,*** Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2004.

________, ***Lem'alar,*** Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2004.

________, ***Mektubat,*** Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2006.

________, ***Mesnevî-i Nuriye,*** Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2006.

________, ***Sözler,*** Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2005.

________, Sünûhât, [Sadeleştiren: Abdullah Aymaz], Şahdamar Yay., İstanbul, 2006.

________, ***Şualar,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

________, ***Tarihçe-i Hayat,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

el-Beyhakî, Ahmed İbn Hüseyin (v. 458 h.); ***es-Sünenü'l-kübrâ,*** I-X, Mektebetü dâri'l-bâz, Mekke, 1414/1994.

el-Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed İbn Amr İbn Abdülhâlık (215-292 h.); ***el-Müsned,*** I-IX, Müessesetü ulûmi'l-Kur'ân/Müessesetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Beyrut/Medine, 1409 h.

el-Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed İbn İsmail (v. 256 h.); ***el-Câmiu's-Sahîh,*** Çağrı Yayınları, I-VIII, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

el-Bûsîrî, Ebû Abdillah Şerefüddin Muhammed b. Saîd b. Hammâd (v. 695/1296); Dîvânü'l-Bûsîrî, [Tahkik: Muhammed Seyyid Kilânî], Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire, 1973/1393.

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân (181-255 h.); ***es-Sünen,*** I-II, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.

Deylemî, Ebû Şücâ' Şîreveyh İbn Şehridâr İbn Şîreveyh el-Hemedânî (445-509 h.); ***Müsnedü'l-Firdevs bi me'sûri'l-hitâb,*** I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1. baskı, *[Tahkik: Said İbn Bisyûnî Zağlûl],* Beyrut, 1986.

Ebû Dâvûd, Süleyman İbn Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); ***es-Sünen,*** Çağrı Yayınları, I-V, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Ebû Nuaym, Ahmed İbn Abdillah el-İsbehânî (v. 430 h.); ***Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ,*** I-X, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.

Ebû Ya'lâ, Ahmed İbn Ali İbn el-Müsenna (210/307 h.); ***el-Müsned,*** I-XIII, Dâru'l-Me'mun li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.

Ersoy, M. Akif; Safahat (Safahat'ı Teşkil Eden Yedi Kitabın Tam Metni ile Sahafat Dışında Kalmış Bir Kısım Şiirleri), (Neşre Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 2007.

Gülen, M. Fethullah; ***Kalbin Zümrüt Tepeleri,*** Nil Yay., İstanbul, 2011.

Lutfi, Hâce Muhammed (1956), Hulasatü'l-hakayık ve mektubat-ı Hâce Muhammed Lutfi, Alvarlı Efe Hazretleri İlim ve Sosyal Hizmetler Vakfı; Damla Yayınevi, İstanbul, 2006.

el-Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed İbn Abdillah en-Neysâbûrî (v. 405 h.); ***el-Müstedrek ale's-Sahîhayn,*** I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1990.

el-Heysemî, Nureddin Ali İbn Ebî Bekr (v. 807 h.), ***Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid,*** I-X, Dâru'r-reyyân li't-turâs, Kahire, 1407.

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf İbn Abdillah en-Nemirî (v. 463 h.); ***el-İstîâb fî mârifeti'l-ashab,*** I-IV, Dâru'l-cîl, Beyrut, 1412.

İbn Asâkir, Ebû'l-Kasım Sikatüddin Ali İbn Hasan İbn Hibetillâh, ***Târîhu Medineti Dımaşk,*** I-LXXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1421–2001.

İbn Battal, Ebu'l-Hasen Ali İbn Halef İbn Abdi'l-Melik (v. 449), Şerhu Sahihi'l-Buhârî I-X, Mektebetü'-rüşd, Riyat, 2003.

İbn Hişâm, Abdülmelik İbn Hişâm İbn Eyyûb el-Himyerî (v. 213/828); ***es-Sîratü'n-nebeviyye,*** I-VI, *[Tahkik: Tâhâ Abdurrauf Sa'd],* Dâru'l-cîl, Beyrut, 1411.

İbn Ebî Şeybe, Abdullah İbn Muhammed (v. 235 h.); ***el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr,*** *[Tahkik: Kemal Yusuf el-Hut],* I-VII, Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1409 h.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân İbn Ahmed et-Temîmî (v.354 h.); ***es-Sahîh,*** I-XVIII, Müessesetü'r-risâle, 2. baskı, *[Tahkik: Şuayb Arnavut],* Beyrut 1414-1993.

İbn Hişâm, Abdülmelik İbn Hişâm İbn Eyyûb el-Himyerî (v. 213/828); ***es-Sîratü'n-nebeviyye,*** I-VI, *[Tahkik: Tâhâ Abdurrauf Sa'd],* Dâru'l-cîl, Beyrut, 1411.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail İbn Ömer ed-Dimaşkî (v. 774 h.); ***el-Bidâye ve'n-nihâye,*** I-XIV, Mektebetü'l-mearif, Beyrut, tsz.

İbn Mâce, Muhammed İbn Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); ***es-Sünen,*** I-II, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Kadı Iyâz, Ebû'l-Fadl (v. 544/1149); ***eş-Şifâ bi ta'rîfi hukûki'l-Mustafa,*** I-II, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut.

el-Kudâî, Muhammed b. Selâme b. Cafer (v. 454 h.); Müsnedü'ş-Şihâb, I-II, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1407/1986.

Müslim, Ebû'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (v. 261 h.); ***el-Câmiu's-Sahîh,*** I-III, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

en-Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed İbn Şuayb (215-303 h.); ***es-Sünen,*** I-VIII, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

________, ***es-Sünenü'l-Kübrâ,*** I-VI, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1991.

es-Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbûrî (v. 427/1035), el-Keşf ve'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân; I-X, [Tahkîk: Muhammed İbn Âşûr], Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1422/ 2002.

et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Muhammed İbn Ahmed (v. 360 h.); ***el-Mu'cemü'l-kebîr,*** *[Tahkik: Hamdi İbn Abdülmecîd es-Selefî],* I-XX, Mektebetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Musul, 1404 h.

et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed İbn Îsa İbn Sevre (209-279 h.); ***el-Câmiu's-Sahih,*** I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).